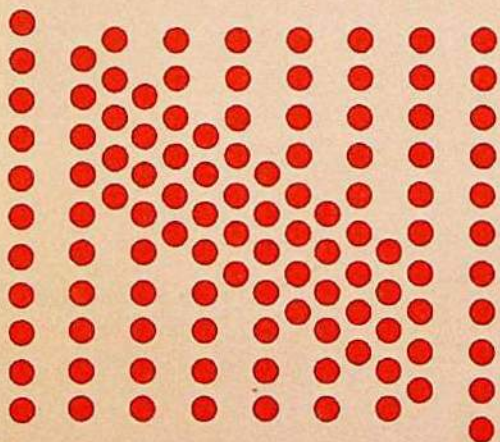

RAZPRAVE IN GRADIVO 11 • 12

TREATISES
AND
DOCUMENTS

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI

RAZPRAVE IN GRADIVO • LJUBLJANA • DECEMBER 1980

RAZPRAVE IN GRADIVO

TREATISES AND DOCUMENTS

11-12

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
LJUBLJANA — DECEMBER 1980

RAZPRAVE IN GRADIVO — TREATISES AND DOCUMENTS

YU ISSN 0034 — 0251

UDK — UDC 323.15 (100) (058)

Uredniški odbor — Editorial Board

Drago Druškovič, dr. Janko Jeri (glavni in odgovorni urednik — Chief-editor), dr. Gorazd Kušej, Albina Lük, Janez Stergar (tehnični urednik — Technical Editor), dr. Tone Zorn

Prevodi — Translations

Lidija Berden (angleščina, nemščina — English, German), Marjeta Čelović (angleščina — English), Janez Stergar (angleščina — English)

Zunanja oprema — Layout

Neta Zwitter

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 30. junija 1980. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in z navedbo vira. — The redaction of this volume has been terminated on 30 June 1980. The authors are responsible for the scientific contents of their contributions. The articles may be reproduced only with the permission from the publisher and quoting the source.

Založil in izdal — Published and edited by

Inštitut za narodnostna vprašanja — Institute for Ethnic Problems
YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5, tel.: (061) 25 204, 21 631

Predstavnik — Representative

Mag. Silvo Devetak

Revijo sofinancira — Co-financed by

Raziskovalna skupnost Slovenije — The Research Council of Slovenia

Naklada — Circulation

1.200 izvodov — copies

Tisk — Printed by

Tiskarna Slovenija, Ljubljana, april 1981

KAZALO — CONTENTS

Silvo Devetak: Ob novem zvezku inštitutske revije (At the Issue of the New Volume of the Institute's Magazine)	5—6
Ernest Petrič: Predlogi Jugoslavije za mednarodno pravno varstvo manjšin	7—23
Priloge (Annexes)	23—25
Summary: Yugoslav Initiatives for International Protection of Minorities	25—26
Jan Šofta: Lužiški Srbi — narodna manjšina v Nemški demokratični republiki	27—31
Zusammenfassung: Die Lausitzer Sorben — eine nationale Minderheit in der Deutschen Demokratischen Republik	32
Summary: The Lusatian Serbs — a National Minority in the German Democratic Republic	32
Matjaž Klemenčič: Razvoj južnotirolskega vprašanja od leta 1915 do leta 1945	33—48
Zusammenfassung: Entwicklung der Südtirolfrage im Zeitabschnitt von 1915—1945	48—49
Summary: Development of the Southtyrolese Problem During the Period 1915—1945	49—50
Vera Klopčič: Pravni položaj narodnosti v SAP Vojvodini	51—57
Summary: The Legal Status of Nationalities in SAP Vojvodina	58
Pavel Stranj: Slovenci na Tržaškem in na Goriškem v luči primerjave med šolskimi in demografskimi podatki	59—64
Priloge (Annexes)	64—71
Riassunto: Gli Sloveni in Italia nel confronto tra i dati scolastici e demografici	72
Summary: The Slovenes in the Provinces of Trieste and Gorizia, Comparing the School and Demographic Data	72
Dragi Stefanija: Makedonske šole v Albaniji	75—77
Summary: The Macedonian Schools in Albania	78
Biografije in bibliografije sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani za obdobje 1958—1978. (Biographies and bibliographies of collaborators of the Institute for Ethnic Questions in Ljubljana in the years 1958—1978)	79—151
Andrej Brenk	81
Lavo Čermelj	81—82
Drago Druškovič	82—87
Julij Felaher	88—89
Hilarij Frančeškin	90—91
Ančka Jager	91
Janko Jeri	92—100
Ivo Juvančič	101—105
Vera Klopčič	101—106

Miran Komac	106
Sonja Lokar	106—107
Albina Lük	107—109
Branko Marušič	109—114
Mara Mervič	114
Dušan Nečak	114—118
Breda Peer	119
Ernest Petrič	119—121
Janko Pleterski	122—126
Tatjana Poberaj-Miklavčič	126—127
Albert Rejec	127—128
Janez Stergar	128—134
Karel Šiškovič	134—137
Štefan Šoš	138
Franc Štaudeker	138—139
Breda Turk-Vilhar	139—141
Lojze Ude	141—143
Lojzka Vrtič	143
Andrej Vovko	144—145
Tone Zorn	145—151
Gradivo (Documents)	153—167
Operacijski koledar obeh osrednjih organizacij koroških Slovencev (Operational calendar ob both central organisations of the Carinthian Slovenes)	153—154
Norme speciali di tutela del gruppo linguistico sloveno (Zakonski predlog Socialistične stranke Italije »Posebne norme za zaščito slovenske jezikovne skupine«)	154—158
Norme per la difesa delle minoranze etnico — linguistiche, friulana, slovena e tedesca, della regione autonoma Friuli — Venezia Giulia (Predlog ustavnega zakona Liste za Trst »Norme za zaščito furlanske, slovenske in nemške etnično-jezikovne manjšine avtonomne dežele Furlanije-Julijske Krajine«)	158—165
Norme per la tutela delle minoranze linguistiche (Zakonski predlog Socialistične stranke Italije »Norme za zaščito jezikovnih manjšin«)	165—167
Življenjepis avtorjev — Biographies of the Authors	169—171
Izvillečki razprav in člankov — Synopses of the Treatises and Articles	173—176

OB NOVEM ZVEZKU INŠTITUTSKE REVIE

Rojstvo vsake številke revije »Razprave in gradivo« je za sodelavce Inštituta za narodnostna vprašanja dokaz, da so še enkrat uspeli premagati številne ovire, ki se pojavijo pred vsako številko: izbor piscev, priprava gradiva za objavo, zagotovitev finančnih sredstev, tiskarska opravila itd. Za mali kolektiv Inštituta je to, poleg vseh drugih številnih dolžnosti, sicer prijetna, a vendar velika obremenitev.

Na Inštitutu razpravljamo o tem, kako bi z rednejšim, polletnim izhajanjem revije, ki bi obravnavala različne vidike narodnega vprašanja v Jugoslaviji in po svetu, zapolnili vrzel, ki še vedno obstaja v tem pogledu v slovenskem, jugoslovanskem in v širšem mednarodnem prostoru. To je odgovorna naloga, ki bo zahtevala mnogo truda, predvsem pa bo treba pritegniti k sodelovanju sodelavce iz širšega prostora Jugoslavije (pa tudi iz tujine) ter si zagotoviti stalni vir finančnih sredstev. Ta se sedaj dodeljujejo na podlagi vsakoletnih prošelj Raziskovalni skupnosti Slovenije, pri čemer pa nikoli ni jasno, kdaj in kakšna sredstva bodo v ta namen dodeljena. »Razprave in gradivo« v novi preobleki in z dopolnjenim uredniškim konceptom bodo poskušale odpirati teoretične dileme in seznanjati bralce s praktičnimi vprašanji, ki zadevajo narodno in predvsem manjšinsko problematiko doma in v svetu, s pravicami človeka, z rasno diskriminacijo, z apartheidom in z drugimi sorodnimi vprašanji.

Na Inštitutu je v grobem že pripravljeno gradivo za novo številko revije, ki bo v celoti posvečena problematiki izboljšanja mednarodnega varstva manjšin v luči osnutka deklaracije OZN o pravicah narodnih, etničnih, jezikovnih in verskih manjšin, ki ga je Jugoslavija pred tremi leti predložila v razpravo komisiji OZN za pravice človeka. To gradivo je bilo zbrano za strokovno posvetovanje, ki ga je decembra lani priredil naš Inštitut v sodelovanju z Zavodom za migracije i narodnosti iz Zagreba, z Inštitutom za mednarodno politiko i privredu v Beogradu ter z Uredom za dokumentacija na Izvršniot sovet na Sbornieto na SRM iz Skopja.

Pričujoča številka revije je zelo pestra. V uvodnem članku dr. Ernest Petrič razpravlja o različnih predlogih Jugoslavije za mednarodnopravno varstvo manjšin. Od časa, ko je bil članek napisan, je jugoslovanski predlog deklaracije OZN o pravicah manjšin doživel razvoj, ki ga razprava ni mogla več zajeti. Jugoslavija je namreč pripravila nov, dopolnjen predlog teksta deklaracije, v katerem je upoštevala številne sugestije in pripombe, ki so bile izražene bodi v dosednji razpravi v komisiji za človekove pravice in v njeni podkomisiji za manjšine, bodi v pisмениh komentarjih držav članic OZN. Na 37. zasedanju komisije OZN za človekove pravice februarja in marca letos v Ženevi, so države članice komisije dosegle v »prvem čitanju« soglasje o tekstu skoraj vseh preambularnih odstavkov predloga deklaracije, čeprav je treba ob tem poudariti, da so ostali pogledi posameznih držav na nekatera vprašanja načelne prirode še vedno različni (predvsem o dveh vprašanjih: prvo — ali iz deklaracije izpustiti »narodne manjšine«, ki v nekaterih jezikih povzročajo terminološko zmedo, ker se izraz nanaša na državljanstvo oziroma državno pripadnost pripadnikov manjšin, in drugo — kdo naj bo subjekt pravic mednarodnopravne zaščite, posameznik ali skupina).

Članek dr. Petriča je pomemben prispevek k proučevanju mednarodnih prizadevanj Jugoslavije za izboljšanje mednarodnopravnega varstva manjšin, kar je tradicionalno sestavni del jugoslovanske mednarodne politike, nerazdvojno povezane z notranjim razvojem jugoslovanske samoupravne socialistične skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti. O razvojnih dosežkih te skupnosti, vsaj kar zadeva

pravne vidike položaja narodnosti v SAP Vojvodini, govori članek sodelavke Inštituta Vere Klopčič. Bratstvo in edinost med seboj povsem enakopravnih narodov in narodnosti je temeljni kamen jugoslovanske samoupravne socialistične skupnosti. Doslej prehojena pot nam odpira vedno nova obzorja. V tem je dialektika razvoja naše večinacionalne skupnosti. Iz tega pa izvira tudi odgovornost vseh narodov in narodnosti skupaj in vsakega posebej, da odločno zavrnejo vsak poskus posameznikov ali skupin, da bi s pozicij hegemonizma, šovinizma ali iredentizma ogrožali temeljne vrednote jugoslovanske družbene in politične skupnosti.

Dva članka obravnavata problematiko šolstva za manjšine narodov Jugoslavije v dveh različnih geografskih področjih v našem sosodstvu — v Italiji in v Albaniji. Zanimiva pa sta tudi informativna prispevka o Lužiških Srbih in o razvoju južno-tirolskega vprašanja od leta 1915 do leta 1945.

Že po tradiciji v tokratnem zvezku objavljamo tudi dokumentarno in bibliografsko gradivo. Slednjega je tokrat v reviji poudarjeno veliko, saj izpolnjujemo sklep o predstavitvi biobibliografij inštitutskih sodelavcev v drugem in tretjem desetletju njegovega samostojnega delovanja.

Upamo, da bo tudi ta številka revije zbudila zanimanje bralca za različne vidike narodne problematike, ki ne more nikoli biti toliko teoretično odmaknjena, da ne bi razkrivala tudi vsakodnevnih problemov in dilem, s katerimi se srečuje človeštvo v današnjem svetu.

Silvo Devetak

April 1981

Ernest Petrič

PREDLOGI JUGOSLAVIJE ZA MEDNARODNO PRAVNO VARSTVO MANJŠIN

1. V svetu, še posebej pa v Evropi, je bila manjšinska problematika prisotna vsakokrat, ko se je preurejal sistem mednarodnih odnosov. Na Westfalskem kongresu 1648 je bilo prisotno vprašanje verskih manjšin, Dunajski kongres leta 1815 se je ubadal z vprašanjem garancij za Poljake v Avstriji, Prusiji in Rusiji, na Berlinskem kongresu 1878 je bila pomembna tema garancije pripadnikov verskih — dejansko pa tudi narodnostnih — manjšin v balkanskih državah in v Turčiji. To so le najpomembnejši pretekli mejniki pri obravnavanju manjšinske problematike, ki potrjujejo, da je bilo manjšinsko vprašanje prisotno vsakokrat pri vzpostavljanju in urejanju evropskih mednarodnih odnosov.¹

Društvo narodov je po prvi svetovni moriji, soočeno z razsežno² narodno manjšinsko problematiko, razsežno že zlasti zato, ker je bila imperialistična vojna končana z imperialističnim mirom, vzpostavilo prvi sistem mednarodnih garancij namenjenih pripadnikom narodnih in verskih manjšin. Med državami, ki jih je sistem varstva manjšin društva narodov zavezoval je bila tudi Jugoslavija na temelju posebne pogodbe med Kraljevino SHS in Glavnimi silami združenimi in pridruženimi (10. 9. 1919). Že pred tem sta bili z določili sklepnega akta berlinskega kongresa mednarodno pravno zavezani v odnosu do manjšin Srbija in Črna gora. Lahko bi zato rekli, da je za jugoslovansko državo od začetka njenega obstoja bilo manjšinsko vprašanje ne le pereča notranjepolitična problematika, temveč tudi izrazit mednarodno politični in pravni problem. Z ca. 18,8 % manjšinskega prebivalstva (Albanci, Madžari, Nemci itd.) in številnimi lastnimi manjšinami v sosednjih državah, katerih položaj je bil tudi mednarodno pravno reguliran (z izjemo Italije) je bila že stara Jugoslavija manjšinska država par exelance. Omeniti velja, da je v prizadevanjih za vzpostavitev jugoslovanske države bilo vse skozi prisotno poudarjanje narodnostnega načela (npr. krfska in ženevska deklaracija, sporazum Trumbić-Torre itd.). Moč je bilo zato pričakovati, da bo nova država upoštevala svojo večnarodnostno strukturo in narodom in narodnim manjšinam zagotovila enakopravnost. Vendar so se kaj kmalu taka pričakovanja pokazala za zgrešena. Z asimilacijsko politiko — ki sicer ni bil enako brezobzirna do vseh njenih narodnih manjšin — se je stara Kraljevina Jugoslavija uvrstila v krog držav z neurejenim narodnim vprašanjem in med tiste države, ki so se »odlikovale« z asimilacijskim odnosom do narodnih manjšin. Tako seveda ne le, da stara Jugoslavija ni bila zmožna razviti resne mednarodne pobude za zagotovitev pravic svojih manjšin v sosednjih državah ali za mednarodno varstvo manjšin na sploh, temveč je bila pogosto predmet obsodb v mednarodni javnosti prav zaradi narodnostnega nasilja in asimilacijske politike.

2. Obdobje, ko se je rojevala nova, federativna socialistična Jugoslavija, manjšinski problematiki še zdaleč ni bilo tako naklonjeno, kot je to bilo v času Wilsonovih proklamacij in pod vtisom prve socialistične revolucije. Neuspeh

¹ Podrobneje o postopnem uveljavljanju varstva manjšin na mednarodni ravni glej: E. Petrič, Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin, Maribor 1978, str. 24 i. d.

² Razsežnost manjšinske problematike ponazarja dejstvo, da je samo v srednji in vzhodni Evropi po grobih ocenah število pripadnikov narodnih manjšin bilo med 25 in 30 milijoni, glej: T. Moden, The International Protection of National Minorities in Europe, Abo, 1969, str. 49.

mednarodnega sistema za varstvo manjšin pod okriljem društva narodov, še bolj pa tragične izkušnje zlasti z nemškimi manjšinami in njihovo petokolonsko vlogo, so bili temeljni razlog, da v okviru sistema OZN, sprva niso bile dane nobene splošne mednarodne garancije manjšinami n njihovim pripadnikom. Narobe, z čl. XIII. Potsdamskega protokola in ob njem, je bilo sankcionirano drastično sredstvo za urejanje manjšinske problematike v povojni Evropi — preselitev, transfer manjšinskega prebivalstva. Strah pred možno bodočo revašistično vlogo manjšin je v veliki meri botroval dejstvu, da v Ust. listini OZN in kasneje v Splošni deklaraciji OZN o človekovih pravicah manjšine in njihove pravice niso omejene. Res je da Ust. listina OZN postavlja kot enega od temeljnih principov mednarodnih odnosov spoštovanje človekovih pravic in preprečevanje diskriminacije, vendar zgolj to še ne zagotavlja manjšinskim skupnostim in njihovim pripadnikom tudi vseh tistih pravic, ki so potrebne prav zato, da se manjšinskim skupnostim in njihovim pripadnikom šele zagotovi enakopravnost.³

Narodnim manjšinam v bistvu nenaklonjen odnos se je v mednarodnem življenju uveljavil tudi ob sklepanju povojnih mirovni aranžmajev z nekaj izjemami le tam, kjer manjšinskega vprašanja v odnosih med dvema državama ni bilo moč obiti. Sem sodijo Statut STO (nikoli uresničen), Sporazum De Gasperi-Gruber, Avstrijska državna pogodba, Posebni statut kot priloga II. Londonskemu memorandumu iz leta 1954. Morda je značilno, da je pri večini teh mednarodnih aranžmajev po vojni, kjer je manjšinska problematika našla svoje mesto, bila partner Jugoslavija. Sicer pa je povojna Evropa — in svet — ostala do narodno-manjšinske problematike zadržana. To zadržanost izražajo ne le odsotnost določil o pravicah manjšin v Splošni deklaraciji OZN o človekovih pravicah iz leta 1948 in v Evropski konvenciji o človekovih pravicah iz leta 1951, temveč tudi odnos do manjšinske problematike v komisiji OZN za človekove pravice. Ta je samo precej pripomogla k temu, da so prizadevanja podkomisije OZN za preprečevanje diskriminacije in varstva manjšin — kolikor je šlo za varstvo manjšin — marsikdaj ostala na slepem tiru.

3. Nova, socialistična Jugoslavija je v skladu z načelnim marksističnim odnosom do narodnega vprašanja in do narodnih manjšin, kakršno je že v predvojnih in vojnih letih oblikovala KPJ, ubrala pot zavestnih prizadevanj za zagotovitev dejanske enakopravnosti narodnih manjšin. Značilno je, da je ne le pritegovala pripadnike manjšin v oborožen boj proti okupatorju⁴ — v izjemno zaostrenih mednacionalnih odnosih — temveč je tudi s prvimi temeljnimi normativnimi akti nove države bila poudarjena pripravljenost revolucionarne oblasti zagotoviti enakopravnost manjšin. Kot eno temeljnih načel na katerih se je gradila nova Jugoslavija, je bilo že na II. zasedanju AVNOJ leta 1943 v točki 4. Sklepa o izgraditvi Jugoslavije na federativnem načelu poudarjeno tudi: »Narodnim manjšinam v Jugoslaviji se bodo zagotovile vse narodne pravice«. To izhodišče je našlo kasneje svoje potrdilo in konkretizacijo v ustavni ureditvi SFRJ in v političnem procesu, ki poteka še danes s ciljem zagotavljanja narodnostim v Jugoslaviji enakopraven položaj v vseh sferah družbenega življenja. Poudariti velja, da so se načelna stališča KPJ o narodnem vprašanju in še posebej o odnosu do narodnih manjšin uveljavila prav v vojnem in prvem povojnem času, ko so Evropo pre-

³ O odnosu splošnih človekovih pravic in posebnih manjšinskih pravic, ki v pogojih bivanja manjšine šele zagotavljajo njej in njenim pripadnikom dejansko enakopravnost, glej: E. Petrič, op. cit. str. 104—117 in še zlasti stališča stalnega mednarodnega sodišča pravice v Haagu o problemu enakopravnosti manjšin ob obravnavi problema manjšinskih šol v Albaniji, PCIJ, Series A/B, No. 64, str. 17—19.

⁴ Z edino izjemo nemške narodne manjšine, ki je do konca ostala slepo orodje v rokah nacistične politike.

tresali nacionalistični izbruhi, ko se je manjšinsko vprašanje v veliki meri reševalo z izgoni in ko je v OZN vladal narodnim manjšinam nenaklonjen odnos.

Značilno je, da je že v tem obdobju nova Jugoslavija ne le izgrajevala enakopraven položaj narodov in narodnosti v svojih mejah, temveč izražala tudi pripravljenost za urejanje manjšinskega vprašanja na mednarodni ravni.⁵ Pri vseh mednarodnih reguliranjih povojnih odnosov, kjer je bila Jugoslavija prisotna, zlasti pri sklepanju Pariških mirovnih pogodb, Avstrijski državni pogodbi, urejanju tržaškega vprašanja z Londonskim memorandumom in kasneje pri Osimski pogodbi, je za Jugoslavijo bil manjšinsko vprašanje eden od bistvenih elementov bodočih meddržavnih odnosov.

4. Prizadevanje Jugoslavije za zagotovitev pravic narodnih manjšin v okviru mednarodnih deklaracij in konvencij pa ni seglo le do tja, do kjer je segala potreba po zagotovitvi enakopravnega položaja naših manjšin v zamejstvu. Izhajajoč iz načelne politične orientacije v svoji notranji politiki do manjšin, je Jugoslavija ob vseh ustreznih priložnostih v mednarodnem življenju bila odločen zagovornik pravic narodnih manjšin. Že ob snovanju temeljnega mednarodnega akta, ki naj bi po vseh nasiljih fašizma in nacizma zoper človeka in njegove pravice in svoboščine začrtal nova izhodišča o odnosu do človekovih pravic in svoboščin — Splošne deklaracije OZN o pravicah človeka iz leta 1948 — je bila Jugoslavija med tistimi redkimi državami, ki so si prizadevale za uveljavitev v to deklaracijo tudi določila o pravicah pripadnikov narodnih manjšin. Poleg podobnih, čeprav po vsebini bistveno skromnejših, predlogov nekaterih drugih držav⁶ je Jugoslavija predlagala obsežen člen, ki naj bi v okviru Splošne deklaracije o človekovih pravicah zagotavljal tudi posebne manjšinske pravice: »A. Vsaka oseba naj ima pravico do priznanja in varstva svoje narodnosti in pravico, da svobodno razvija narodnost, ki ji pripada. Narodnostne skupnosti, ki so v državni skupnosti z drugimi narodi, so enakopravne glede narodnostnih, političnih in državljanskih pravic. B. Vsaka narodna manjšina ima kot etnična skupnost pravico, da razvije svojo etnično kulturo in da svobodno uporablja svoj jezik. Država je dolžna, da zaščiti te pravice. C. Pravice, proklamirane v tej deklaraciji, grede tudi vsaki osebi, ki pripada prebivalstvu ozemlja pod skrbništvom ali na nesamoupravnem teritoriju.«⁷

Jugoslovanski predlog je bil zelo dalekosežen v marsikaterem oziru. Izhajal je iz pravice vsake osebe, da svobodno izraža in razvija — torej ne le ohranja — svojo narodnost in ta pravica mora biti zavarovana. Očitna je torej protiasimilacijska ost jugoslovanskega predloga. V predlogu je govora o narodnostnih skupnostih in o njihovi enakopravnosti, govora je o pravicah vsake narodne manjšine, da ohranja svojo kulturo in uporablja svoj jezik. Tu je več kot očitno izraženo izhodišče, da pri manjšinskih pravicah ne gre le za pravice posameznika, temveč je potrebno zavarovati tudi manjšinsko skupnost kot tako, kot subjekt pravic je torej potrebno obravnavati tudi manjšinsko skupnost. Prav tako je predlog jassen, ko govori o »narodnostnih skupnostih« in »narodnih manjšinah«, in ne o jezikovnih, etničnih, kulturnih skupinah ipd. — skratka tistih poimenovanih manjšin, ki so navadno že v imenu hotela omejiti zahteve in pravice manjšin le na jezikovno in kulturno področje. Nadvse značilen je tudi stavek, ki izrecno poudarja, da je država dolžna zaščititi pravice manjšin. S tem je segel jugoslovanski predlog daleč preko še danes marsikje prisotnih in hranjenih pogledov da je potrebno manjšini le dopuščati in tolerirati, da ohranja svoj jezik, kulturo ipd. Jugoslovanski predlog je že v letu 1948 jassen in kategoričen: država, torej večina, je

⁵ Npr. intervju J. Smolake v New York Times, 11. 4. 1944.

⁶ Danske in SZ, glej E./CN.4/Sub. 2/85, str. 24.

⁷ Angleški tekst glej E./CN.4/Sub. 2/85, str. 24.

dolžna zagotoviti narodnim manjšinam in njihovim pripadnikom, da morejo nemoteno uživati svoje pravice in se razvijati kot posebne narodnostne skupnosti.

Tak dalekosežen, lahko bi rekli revolucionaren predlog manjšinskih določb za Splošno deklaracijo OZN o človekovih pravicah, je mogel dozoreti le v revolucionarnem vzdušju nove socialistične federativne Jugoslavije, ki je v revolucionarnem procesu med narodnoosvobodilnem bojem na marksistično-leninističnih izhodiščih dosledno in brezkompromisno razreševala narodnostno — in kot njegov del tudi narodno manjšinsko — vprašanje v državi. Države kapitalističnega sveta, v kolikor so sploh bile pripravljene prisluhniti zahtevam za varstvo manjšin, niso mogle preseči starih meščanskih izhodišč, ki so videla smisel varstva manjšin prvenstveno v ustvarjanju pogojev za »mirno asimilacijo«. Vsako meščansko rezoniranje o pravicah manjšin je bilo vključeno v okvirih in postulatih, kot so: manjšinske pravice so le pravice posameznih pripadnikov manjšin, dolžnost države je le tolerirati obstoj in življenje manjšine brez vsakršnih aktivnih obveznosti za državo; manjšinske pravice obsegajo le jezikovne, kulturne ipd. pravice. Tak je bil npr. že omenjeni danski predlog za manjšinsko določilo v Splošni deklaraciji OZN o pravicah človeka.⁸ Tudi SZ, obremenjena z velikodržavnimi interesi in zaskrbljena, da bi narodnomanjšinsko vprašanje in sploh človekove pravice mogle biti vzvod za vmešavanje v njene notranje zadeve, predvsem pa obremenjena s stalinističnimi deformacijami v mednacionalnih odnosih, ni bila kaj posebej vehementen zagovornik manjšinskih pravic. Vsebinsko je bil njen predlog mnogo skromnejši od jugoslovanskega. Omejen je bil na varstvo pravic posameznika, na jezikovno in kulturno sfero, skratka le na klasične manjšinske pravice.⁹

Jasno je, da je jugoslovanski predlog zadel na močan odpor in ni mogel uspeti. Uspeli niso tudi drugi, mnogo skromnejši predlogi. Splošno vzdušje OZN, ki je bilo le odraz takratnega odnosa večine držav do narodno manjšinske problematike, je bilo takim predlogom izrazito nenaklonjeno. Vendar, ti predlogi, med njimi prav jugoslovanski, po svoji dalekosežnosti, so vendarle bili pomemben korak k spreminjanju prevladujočih pogledov. Pomenili so vzpodbudo za resnejši angažma podkomisije OZN za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin pri manjšinski problematiki, in povzročili so sprejem posebne resolucije Generalne skupščine OZN o usodi manjšin (*The Fate of Minorities*).¹⁰ Generalna skupščina OZN s to resolucijo izjavlja, da OZN ne more biti ravnodušna do usode manjšin. S tem je bila nesporno odprta pot manjšinski problematiki v OZN. Poslej ni moglo biti več dvomov o upravičenosti in umestnosti, da se posamezni organi OZN ukvarjajo tudi s problematiko narodnih in drugih manjšin. Po drugi strani pa je stališče izraženo v tej resoluciji Generalne skupščine, da ni moč v OZN sprejeti enotne rešitve za manjšinsko vprašanje, že vnaprej postavljalo v dvom kasnejša prizadevanja za vključitev splošnih določil o pravicah manjšin in njihovih pripadnikov v mednarodne akte. To je bilo kaj dobrodošlo tistim, ki niso želeli, da bi se v OZN posvetila večja pozornost manjšinski problematiki in da bi se v različne mednarodne konvencije vključila določila o pravicah manjšin in njihovih pripadnikov.

Za Jugoslavijo je njen predlog bil po eni strani ena prvih afirmacij v mednarodnem življenju kot borca za pravice narodnih manjšin, kar je seveda bil le zunanje politični izraz njene lastne notranje politične prakse. Po drugi strani pa je usoda njenega in drugih predlogov bila jasno opozorilo, kako dolgotrajen in mukatren bo boj za zagotovitev manjšinskih pravic v mednarodnem pravu. Bilo

⁸ Glej tekst CN.4/Sub. 2/85, str. 24

⁹ Glej tekst E/CN.4/Sub. 2/85, str. 24

¹⁰ Res. G. S. 217 C (III)

je to opozorilo, da bodo potrebni kompromisi in kompromisni predlogi, s katerimi bi se postopoma preseglo v mednarodni skupnosti manjšinam nenaklonjeno gledanje.

5. Ko se je oblikoval predlog konvencije OZN o človekovih pravicah, ki je kasneje privedel do dveh konvencij — Konvencije OZN o državljskih in političnih pravicah in Konvencije OZN o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah — je Jugoslavija znova — ponudila predlog o manjšinskem določilu. Takrat je bil položaj vendarle nekoliko različen od stanja pri sprejemanju Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah. Za manjšinsko določilo v konvenciji OZN o človekovih pravicah se je na svoji tretji seji leta 1950 namreč ogrela tudi podkomisija OZN za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin.¹¹ Podkomisija je predlagala Komisiji OZN za človekove pravice, naj bi se v konvenciji o človekovih pravicah vključilo določilo o pravici manjšin glede uporabe jezika. Na 4. seji podkomisije je bil izoblikovan predlog skromnega manjšinskega določila in posredovan komisiji za človekove pravice.¹² Po svoji dikciji in vsebini je bil ta predlog že močno podoben kasneje sprejetemu členu 27. Konvencije OZN o državljskih in političnih pravicah. Po oceni Jugoslavije je predlog podkomisije bil preskromen po vsebini, zato je v komisiji OZN za človekove pravice na njenem devetem zasedanju leta 1953¹³ predložila svoj predlog manjšinskega določila za Konvencijo OZN o državljskih in političnih pravicah.¹⁴ »Vsaka oseba naj ima pravico, da svobodno izraža svojo pripadnost etnični ali jezikovni skupini, da uporablja brez težav ime svoje skupine, se uči jezika skupine in ga uporablja v javnem in privatnem življenju, da se izobražuje v tem jeziku, kakor tudi da ima pravico do kulturnega razvoja skupaj z drugimi člani skupine, ne da bi bila zaradi tega kakorkoli izpostavljena diskriminaciji, še zlasti taki diskriminaciji, ki bi ji mogla preprečevati, da bi uživala vse tiste pravice kot drugi državljani iste države.«

Za razliko od predloga Jugoslavije za manjšinsko določilo v Splošni deklaraciji OZN o človekovih pravicah leta 1948 bi ta jugoslovanski predlog mogli že označiti kot kompromisen. Ni več izrazitih poudarkov na skupinskih, kolektivnih pravicah, ni več govora o narodnih manjšinah, ni izrazito poudarjena dolžnost države, da zagotovi manjšinske pravice, ni govora o pravici do narodnostnega razvoja, pač pa je predlog usmerjen prvenstveno na zagotavljanje pravice do uporabe jezika, izobraževanja v materinščini, pravice do kulturnega razvoja. Vendar, tudi ta »kompromisni« predlog je bil mnogo dalekosežnejši od tega, kar je predlagala podkomisija in kar je v bistvu bilo kasneje sprejeto ter postalo čl. 27 Konvencije OZN o državljskih in političnih pravicah. Glavne razlike so bile: jugoslovanski predlog je izrecno vključeval pravico izražanja pripadnosti etnični ali jezikovni skupini; poudarjal je pravico do rabe jezika v javnem življenju, iz česar implicitno očitno izhaja, da je država to uporabo dolžna z lastnimi ukrepi omogočiti; dajal je eksplicitno poudarek izobraževanja v materinščini; zagotavljal je pravico do kulturnega razvoja; vseboval je jasno garancijo zoper diskriminacijo zaradi pripadnosti manjšinski skupnosti. Slednje je bilo posebej pomembno, saj takrat, leta 1953 še ni bilo Konvencije OZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, niti se še ni o njej razmišljalo. Predlog podkomisije pa vseh teh pomembnih poudarkov ni vključeval. Vendar se je kaj hitro pokazalo, da

¹¹ Glej Report of the Subcommission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, E/CN.4/Sub.3/119, par. 39.—48.

¹² Glej E/CN.4/Sub.2/L.564, par. 20.

¹³ Glej Official Records of the ECOSOC, Sixteenth Session, Supl. No. 8, E/2447, par. 51—56.

¹⁴ Svoj predlog manjšinskega določila za konvencijo je na isti seji komisije OZN za človekove pravice podala tudi ZSSR, tekst glej E/CN.4/SR.368—371.

jugoslovanski predlog nima izgledov na uspeh. Zato ga je predstavnik SFRJ v komisiji umaknil in predlagal amandma k tistemu predlogu manjšinskega člena, ki ga je predlagala podkomisija. Amandma je dejansko bil dodatek h koncu člena, kot ga je predlagala podkomisija. Po vsebini pa se je omejeval le na protidiskriminacijsko klavzulo zaradi pripadnosti manjšini.¹⁵

Amandma Jugoslavije ni bil sprejet. Narobe, sprejet je bil amandma predstavnika Čile, ki je že tako skromni obseg manjšinskega določila za Konvencijo OZN o državljskih in političnih pravicah še dodatno okrnil. Rodilo se je torej tisto skromno določilo, ki ga danes najdemo kot čl. 27 Konvencije o državljskih in političnih pravicah: »V državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine, ne smejo biti njihovim pripadnikom vzete pravice, da imajo skupno z drugimi člani svoje skupine posebno kulturno življenje, da izvajajo in izpovedujejo svojo vero ali da uporabljajo svoj lastni jezik.«¹⁶ Še več, celo ob tem skromnem določilu je bila v organih OZN nekajkrat izražena skrb, naj bi se ne sprejelo ničesar, kar bi moglo ovirati prostovoljno, mirno, nebolečo asimilacijo.

6. Očitno so si manjšinske pravice le počasi, v skromnem obsegu in le ob vztrajnem naporu progresivnih sil mogle utreti pot v mednarodne dokumente. Ne velja tudi pozabiti, da je šele 1966 leta¹⁷ bil izoblikovan in v Generalni skupščini sprejet tekst obeh konvencij OZN o človekovih pravicah in, da sta šele desetletje za tem, ko ju je ratificiralo zadostno število držav stopili v veljavo.¹⁸ Naj samo mimogrede omenimo, da je SFRJ svojo privrženost zaščiti človekovih pravic in pravic manjšin izkazala tudi s tem, da je — neglede na to, da konvenciji OZN v celoti ne ustrezata našim pojmovanjem o človekovih pravicah — podpisala in ratificirala med prvimi.¹⁹

Po sprejemu besedila člena o pravicah pripadnikov manjšin za 27. člen konvencije OZN o državljskih in političnih pravicah na 9. seji komisije za človekove pravice se je delo organov OZN, zlasti podkomisije za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin, preusmerilo prvenstveno k diskriminacijski problematiki. Varstvo manjšin je v letih 1955—1971 stopilo v ozadje.²⁰ Vendar, svojo privrženost mednarodnemu varstvu manjšin je SFRJ mogla znova potrditi s sprejemom in uresničitvijo pobude OZN leta 1956 o pripravi in organizaciji seminarja v Ljubljani o mednarodnih odnosih in manjšinski problematiki.²¹ Gotovo ni bila slučajna pripravljenost Jugoslavije, da prvi seminar OZN o manjšinski problematiki sprejme in izvede, kot tudi ne to, da je OZN prav Jugoslaviji ta seminar zaupala. Še več, slabo desetletje kasneje je spet Jugoslavija, takrat v Ohridu bila organizator in gostitelj drugega seminarja OZN o manjšinski problematiki.²²

Oba omenjena seminarja OZN sta bila izjemno pomembna za obravnavanje in uveljavljanje manjšinske problematike v OZN. Na njih so se uveljavila nova spoznanja in pogledi na manjšinsko problematiko. Na obeh je bila v dobri meri tudi po zaslugi predloženih jugoslovanskih prispevkov in nastopov močno poudar-

¹⁵ Tekst amandmaja glej E/CN.4/Sub. 2/L.564, par. 24.

¹⁶ Podrobneje o vsebini in pomenu tega člena glej: E. Petrič, Mednarodno pravno varstvo manjšin, Maribor 1977, str. 162—167; in zlasti študijo posebnega poročevalca OZN F. Capotorti o vsebini tega člena, E/CN.4/Sub. 2/384 and Add. 1—7.

¹⁷ Dne 16. 12. 1966 sta bili konvenciji sprejeti v Generalni skupščini kot prilogi res. 2200 (XXI).

¹⁸ Konvencija OZN o državljskih in političnih pravicah 23. 3. 1976 Konvencija OZN o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah 3. 1. 1976.

¹⁹ Podpisala je obe 8. 8. 1967 in ratificirala 2. 6. 1971.

²⁰ Glej npr. Capotorti, Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, E/CN.4/Sub. 2/284/Add. 2, str. 49.

²¹ Seminar on the Multinational Society, Ljubljana 8—21. 6. 1965, Report ST/TAO/HR/23.

²² Seminar on the Promotion and Protection of the Human Rights of National, Ethnic and other Minorities, Ohrid 25. 6.—8. 7. 1974, Report, ST/TAO/HR/49.

jena ekonomsko-socialna komponenta manjšinske problematike, na obeh je bilo uveljavljano načelo, da je treba obravnavati manjšinsko skupnost, ne le posameznike, kot subjekt pravic iz manjšinskega varstva. Stališča obeh seminarjev — pa tudi jugoslovanska praksa urejanja mednarodnih odnosov, ki so jo udeleženci mogli spoznati — so imeli vpliv na bodoče delo organov OZN, zlasti podkomisije za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin, pa tudi komisije za človekove pravice in kasneje Odbora OZN za odpravo rasne diskriminacije. V teoriji o manjšinski problematiki so dokumenti obeh seminarjev imeli pomembno vlogo²³ in se nanje opirajo številni pisci, med drugim tudi posebni poročevalci OZN o manjšinski problematiki F. Capotorti. To, da sta bila oba seminarja OZN o problematiki narodnih manjšin v SFRJ ne potrjuje le visoke mednarodne vrednosti izkušenj SFRJ pri reševanju narodnostnega vprašanja, temveč izraža tudi priznanje in velik interes za našo prakso in njena teoretična izhodišča. Obenem pa potrjuje stalno zavzetost naše države za to, da bi se razvila mednarodna dejavnost in sprejeli mednarodni akti za zagotovitev pravic narodnih manjšin.

7. V obdobju po pripravi teksta člena 27 za konvencijo OZN o državljskih in političnih pravicah pa tja do 70-ih let, ko je pozornost ustreznih organov OZN bila prvenstveno posvečena diskriminacijski problematiki, je Jugoslavija v razpravah o formuliranju mednarodnih aktov zoper rasno diskriminacijo, dosledno in tudi uspešno uveljavljala zahtevo naj se vključi v pojem rasne diskriminacije tudi diskriminacija glede na narodnostno, etnično ali jezikovno pripadnost.

Ko se je s pripravami Helsinške konference o varnosti in sodelovanju v Evropi sprožil proces oblikovanja vseevropskih načel in norm mednarodnega sodelovanja je spet bila Jugoslavija tista, ki je — zavedajoč se pomena narodno manjšinske problematike v preteklosti in sedanjosti v Evropi — oblikovala pobuda za vključitev v delokrog konference tudi odnos evropskih držav do narodnih manjšin in njihovih pravic.²⁴

a) Že v fazi večstranskih pripravljanih pogovorov za konferenco, ki so potekali v štirih kolih od 22. 11. 1972—8. 6. 1973 Helsinkih se je jugoslovanska delegacija zavzemala za vključitev narodnomanjšinske problematike v delokrog konference.

Sprva je predlagala, da se naj obravnava vprašanje narodnih manjšin na kulturnem in izobraževalnem področju, na področju informiranja in medčloveških stikov. Prav na iniciativo jugoslovanske delegacije je bilo sprejeto, da se bo pri dnevnem redu konference vodilo računa o vlogi in pravicah narodnih manjšin na področju kulturnega in prosvetnega sodelovanja. Brez čvrste in vztrajne jugoslovanske iniciative, ki jo je podprlo le še par držav, bi ob odločnem odporu vrste pomembnih delegacij npr. francoske, italijanske, španske) narodnomanjšinska problematika že v tej preliminarini fazi izpadla iz okvira konference. Na sestanku ministrov za zunanje zadeve (3.—7. 7. 1973) v Helsinkih je bila sprejeta t. j. »modra knjiga«, ki je usmerjala nadaljnjo delo konference in ji določala splošni delovni okvir. V njenih par. 50 in 52, ki govorita o kulturi in izobraževanju je, kot rezultat

²³ Zanimivo je omeniti, da se je še 10 let po ljubljanskem seminarju smatralo za vredno gradivo s tega seminarja objaviti v ZDA, glej: *The Multinational Society*, uredil W. F. Mackey, Rowley (Mass) 1975.

²⁴ Obravnavanje prizadevanja Jugoslavije v tej razpravi za vključitev manjšinske problematike v okvir Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi temelji na arhivskem gradivu članice delegacije SFRJ Marije Vilfan in ki ga je obdelala v diplomski nalogi B. Beović, *Helsinki in narodne manjšine*, Univerze v Ljubljani, 1978; o manjšinskem vprašanju na helsinški konferenci glej tudi: E. Petrič, *The Helsinki Conference and the national Minorities*, v: *Jugoslovenska revija za mednarodno pravo*, št. 102/1977, st. 146—160; B. Vukas, *Etnične manjine i mednarodni odnosi*, Zagreb 1978, str. 213—226; Lj. Ačimović, *Problemi bezbednosti i saradnje u Evropi*, Beograd 1978, str. 282—293.

predhodne iniciative in vztrajanja prav Jugoslavija uveljavljena tudi narodno-manjšinska problematika v okvir konference. S tem je bila že dana prva osnova za omembo narodnih manjšin v sklepnem dokumentu konference.

Ob tej priložnosti je SFRJ predložila tudi svoj predlog o vključitvi »manjšinske določbe« v okvir načela o spoštovanju človekovih pravic. Ta jugoslovanski predlog je bil osnova tistega določila o narodnih manjšinah, ki je bilo končno vključeno v Sklepno listo in sicer kot 4. odstavek VII. načela Deklaracije o principih po katerih se države udeleženke ravnaajo v svojih medsebojnih odnosih.²⁵ Predlog izraža jugoslovanski načelni pristop do narodno-manjšinske problematike: postavlja v ospredje narodno manjšino kot skupnost ter njeno pravico do razvoja in obenem narodno manjšino postavlja kot pozitiven element mednarodnega sodelovanja. Ni treba poudarjati, da so se v kasnejšem poteku konference nekatere delegacije potrudile, da so jugoslovanske predloge oklestile prav na teh točkah.

b) Druga faza konference (sept. 1973 — julij 1975) je po tem, ko je »plava knjiga« v par. 50 in 52 vendarle zagotovila upoštevanje tudi narodno-manjšinske problematike, pomenila trd boj za to, kje in kaj bo o narodnih manjšinah in njihovih pravicah rečeno v sklepnem dokumentu. Jugoslavija je 29. 11. 1973 — torej točno in simbolično 40 let po tem, ko je ob svojem rojstvu proglasila načelo spoštovanja pravic narodnih manjšin kot enega od temeljev njene ureditve — predložila v 1. komiteju predlog²⁶ posebnega dokumenta, ki naj bi ga sprejela konferenca in s katerim naj bi se države udeleženke zavezale: varovati in razvijati pravice narodnih manjšin skozi domačo zakonodajo, ki naj bi uresničila ustrezne mednarodne instrumente, kot tudi z ukrepi, s katerimi naj bi se zagotavljalo identiteto narodnih manjšin ter njihov polni in vsestranski razvoj; zagotovile naj bi pripadnikom narodnih manjšin enakopravnost in pravico do uporabe materinščine v javnem življenju; omogočile naj bi narodnim manjšinam ohranjevati kulturno dediščino; pripadnikom narodnih manjšin pa izobrazbo in informiranje v materinščini; odrekle naj bi se vsem ukrepom, ki povzročajo asimilacijo. Vse to zato, kot je poudarjala preambula jugoslovanskega predloga, da bi narodne manjšine v Evropi postale faktor razumevanja, sodelovanja in prijateljskih odnosov ne pa bile potencialni vzrok napetosti v mednarodnih odnosih.

c) Izboljšan, dopolnjen in preoblikovan predlog je jugoslovanska delegacija 15. 2. 1974 predložila v 1. podkomiteju 1. komiteja drugim delegacijam kot osnutek posebne resolucije o pospeševanju spoštovanja pravic narodnih manjšin.²⁷ Resolucija, upošteva, da prebivalstvo mnogih držav udeleženk vključuje narodne manjšine in ker je, če naj narodne manjšine bodo faktor razumevanja, sodelovanja in prijateljskih odnosov potrebno spoštovati in učinkovito pospeševati njihove pravice in, ker bi ukrepi v to smer bili pomemben del širših naporov za večjo varnost in sodelovanje v Evropi, določa: države udeleženke se zavezujejo razvijati medsebojno sodelovanje, v skladu z Ust. listino OZN in pospeševati spoštovanje pravic narodnih manjšin; varovati in pospeševati pravice narodnih manjšin z za-

²⁵ Tekst jugoslovanskega predloga: »Države udeleženke se bodo posamično in skupaj trudile, da bodo zagotovile stalno spoštovanje in razvoj človekovih pravic in temeljnih svoboščin in bodo sodelovale pri odpravljanju rasne, narodnostne in druge diskriminacije, kjerkoli se ta pojavlja. Spoštovale bodo interese narodnih, etničnih in jezikovnih manjšin in njihovo pravico do svobodnega razvoja, tako, da bodo mogle le-te prispevati k razvijanju prijateljstva in sodelovanja med državami in narodi«.

²⁶ Proposal Submitted by the Delegation of Yugoslavia, CSCE/II C.1/7, Geneva, 29. 11. 1973, glej prilogo 1.

²⁷ Draft Resolution of the Promotion of Respect for the Rights of National Minorities, CSCE/II/C.1/11, Geneva 15. 2. 1974, glej prilogo 2.

konodajo, s katero bodo uresničile mednarodne instrumente nanašajoče se na manjšinske pravice kot tudi z drugimi ukrepi, ki imajo za cilj ohraniti identiteto narodnih manjšin in zagotoviti polni kulturni, ekonomski in socialni razvoj; zagotovile bodo spoštovanje enakopravnosti narodnih manjšin in njihovo pravico uporabljati materinski jezik v javnem občevarju; omogočile bodo narodnim manjšinam ohranjanje kulturne dediščine in zagotovile njihovim pripadnikom izobraževanje in informiranje v lastnem jeziku; odrekajo s vsakršnim ukrepom prisilne asimilacije; zavezujejo se preprečiti vsakršno dejavnost, ki bi povzročala narodno ali rasno sovražstvo ali diskriminacijo.

Skratka, jugoslovanski predlog resolucije z dne 15. 2. 1974 pomeni dopolnjen in izčiščen predlog z dne 29. 11. 1973 in kaže na vztrajno kontinuiteto jugoslovanskih prizadevanj za vključitev narodnomanjšinske problematike v okvir KEVS.

Ta jugoslovanski predlog je nedvomno bil maksimalističen in kot tak v vzdušju, ki še vedno v Evropi — in ne le v Evropi — vlada v odnosu do narodnih manjšin, ni mogel uspeti. Primerjajmo ga s skromni čl. 27 Konvencije OZN o državljanskih pravicah, ki se je komajda uspel uveljaviti, upoštevajmo dejstvo, da Evropska konvencija o človekovih pravicah narodnih in sploh manjšin ne omenja, upoštevajmo dejstvo, da le manjši del evropskih držav — niti ne vse socialistične — v svojih ustavah zagotavlja pravice manjšin — pa nam bo jasno, da tako dalekosežen, načelen in iz jugoslovanske prakse izhajajoč predlog ni mogel uspeti. Gotovo pa je prispeval k temu, da so se na treh mestih v sklepni listini vključila sicer skromna določila o narodnih manjšinah.

d) Jeseni 1974 je potekala v prvem podkomiteju prvega komiteja razprava o besedilu o narodnih manjšinah v okviru VII. načela Deklaracije o načelih po katerih se ravna države udeleženke v medsebojnih odnosih. Stavku o narodnih manjšinah je bilo posvečenih 15 sej. V teh mukatrnih prizadevanjih je Jugoslavija dala več predlogov teksta. Odpor je bil velik. Že v zvezi z Jugoslovanskim predlogom z dne 29. 11. 1973 so nekatere delegacije sploh oporekale temu, da bi se omenjale narodne manjšine v VII. načelu. Oporekale so poimenovanju »narodna manjšina«. Zlasti pa so bile proti temu, da bi narodne manjšine bile priznane kot kolektivni subjekt manjšinskih pravic, kar so vključevali vsi jugoslovanski predlogi. Predloženi so bili številni protipredlogi — vsi bistveno skromnejši od jugoslovanskih — z namenom, da bi se izpodbil ali okrnil naš predlog, kakršen je bil trenutno v obravnavi. Ne da bi se spuščali v oceno in analizo stališč posameznih držav, ki so nasprotovale jugoslovanskim prizadevanjem, velja omeniti najbolj pogosto uporabljene argumente: ni jasne definicije pojma manjšina in ni enotne terminologije; ni jasno, kdo je nosilec manjšinskih pravic; manjšinska problematika ni splošna in ni enako prisotna v vseh državah zato naj se ureja bilateralno; očitalo se je Jugoslaviji, da izhaja iz svoje specifične situacije in jo drugim vsiljuje. Seveda so v ozadju bili realni politični razlogi, zlasti strah pred manjšinsko problematiko v centraliziranih državah (npr. Francija, Španija, Grčija). Lahko bi ugotovili, da je tisti minimum, manjšinskih pravic, ki ga ni osporavala nobena delegacija bil le — priznavanje enakopravnosti pripadnikom narodnih manjšin pred zakonom.

e) Izjemno trd je bil odpor številnih držav proti jugoslovanskim predlogom o izobraževanju pripadnikov narodnih manjšin v materinščini. Po svoje je to razumljivo, čeprav, lahko bi rekli, je prav izobrazba v materinščini tisti minimum manjšinskih pravic, ki naj bi ga manjšinam države priznavale in zagotavljale. To je tudi tisti minimum, ki ga običajno najprej manjšinam zagotavljajo bilateralni mednarodni aranžmaji. Vendar, prav pravica do izobraževanja v materinščini je zelo konkretna zahteva, ki jo manjšina po navadi najprej postavlja in jo dejansko

skoraj vse manjšine v Evropi tudi postavljajo, povsod tam, kjer jim to še ni zagotovljeno. Prav izrecna zagotovitev te pravice v tekstu Sklepne listine bi mogla povzročati resne težave tistim državam, ki se odlikujejo z asimilacijsko politiko in manjšinam ne priznavajo, kaj šele zagotavljajo, izobrazbo v materinščini.

Prvi jugoslovanski predlog o pravici do izobraževanja v materinščini so bili dalekosežni in konkretni. Že 16. 10. 1973 npr. je predlagala jugoslovanska delegacija tekst, ki naj bi zagotavljal pripadnikom narodnih manjšin izobrazbo v lastnem jeziku v posebnih inštitucijah, bilingvističnih šolah, posebnih razredih ali na druge načine. Jugoslovanski predlog o pravicah manjšin z dne 29. 11. 1973 in osnutek z dne 15. 2. 1974 nalagata državam obvezo zagotoviti pripadnikom narodnih manjšin izobrazbo v materinščini. Vrsta kasnejših jugoslovanskih predlogov, opirajočih se na določilo v »modri knjigi« konkretne skuša zagotoviti pravico do izobrazbe v materinščini na vseh ravneh šolanja. Sledeč razpravi o teh številnih jugoslovanskih predlogih v enajstem podkomiteju tretjega komiteja in na vrsti ad hoc sestankov in srečanj, ni mogoče ne ugotoviti izjemne upornosti naše delegacije in trdega odpora številnih drugih. Odpor je bil predvsem temu, da bi tekst o izobraževanju pripadnikov manjšin vseboval karkoli operativnega, oziroma, da bi se narodne manjšine in njihove pravice v okviru teksta Sklepne listine o izobraževanju sploh omenjale.

Mukatrpo iskanje kompromisa — ki je seveda bil nujen, saj se naj bi tekst Sklepne listine sprejel s konsenzom — je trajalo do julija 1975, ko se je oblikoval skromen tekst, kot ga končno vsebuje Sklepna listina.²⁸ Postopno je odpadlo karkoli operativnega o obvezi držav zagotoviti izobraževanje v materinščini, prvotno močnejše izraze so zamenjali šibkejši kot npr. »priznavajo« (namesto »podpirajo«), »morejo dati« (namesto »dajejo«), »olajšujejo« (namesto »podpirajo«). Uvedena je bila tudi tokrat v tekst priljubljena klavzula vseh tistih držav, ki v lastnih mejah nočejo priznati obstoja narodnih manjšin, t. j. »kadar take manjšine in kulture obstoje na njihovem ozemlju«. Operativni del teksta se strne le na splošno obvezo držav, da bojo upoštevale zakonite interese pripadnikov manjšin.

f) Predlog o pravicah manjšin na kulturnem področju — to je bilo v domeni desetega podkomiteja tretjega komiteja — je Jugoslavija tudi predložila že 9. oktobra 1973. Njegovo bistvo je bilo v poudarku, da so države dolžne podvzemanj ukrepe, katerih namen je omogočiti narodnim manjšinam, da ohranjajo svojo narodno identiteto in kulturno dediščino. Države naj ustvarijo pogoje za realizacijo pravice do avtonomnega kulturnega razvoja vključno konkretno pravico ustanavljati lastno društvo v ta namen. Naš predlog o pravicah manjšin z dne 29. 11. 1973 in osnutek resolucije z dne 15. 2. 1974 pravtako poudarjata obvezo držav, omogočiti narodnim manjšinam, da ohranjajo svojo kulturno dediščino. Položaj je bil na prvi pogled pri uveljavljanju tega predloga lažji. Oporišče zanj je bilo dano v »modri knjigi«, priznavanje pravice pripadnikov manjšin do negovanja in ohranjanja lastne kulture je v evropskih državah dokaj splošno in končno pravico do uživanja lastne kulture zagotavlja tudi člen 27. Konvencije OZN o državljanskih in političnih pravicah. Pa vendar so omenjeni in vrsta kasnejših, kompromisnih predlogov Jugoslavije zadeli na trd odpor. In sicer na odpor čemerkoli, kar bi dejansko, operativno zavezovalo države udeleženke k temu, da z dejanskimi ukrepi podpro obstoj in razvoj kultur narodnih manjšin. Tudi razprave o tem delu teksta Sklepne listine so se zavlekle v sredo leta 1975 in se končale s tekstom,

²⁸ »Narodne manjšine in regionalne kulture. Države udeleženke, priznavajoč prispevek, ki ga narodne manjšine in regionalne kulture morejo dati njihovemu sodelovanju na raznih področjih izobraževanja nameravajo, če na njihovem ozemlju obstoje take manjšine ali kulture, tem olajšati, da bi dale tak prispevek, upoštevajoč pri tem zakonite interese njihovih pripadnikov.«

ki je identičen tekstu sklepne listine o izobraževanju²⁹ — torej enako splošen, nedoločen, neoperativen — skratka za potrebe in zahteve narodnih manjšin v Evropi preskromen.

g) Jugoslavija je pravtako že oktobra 1973 podala predlog, ki je vseboval obvezo držav udeleženk, da zagotove pripadnikom narodnih manjšin informiranost v lastnem jeziku in pristop do sredstev množičnega obveščanja. Podobno zahtevo vključujeta tudi jugoslovanski predlog o pravicah manjšin z dne 29. 11. 1973 in osnutek resolucije z dne 15. 11. 1974. Stališče pretežnega dela držav udeleženk do tega predloga je bilo odklonilno, kar seveda ni čudno, saj je bilo kot smo videli odklonilno njihovo stališče tudi do bolj »standardnih« predlogov o pravnih narodnih manjšin na področju izobraževanja in kulture. Tako je tudi v zvezi z obravnavo tega predloga Jugoslavije poskušala z vrsto kompromisnih predlogov. Omenimo naj le predlog z dne 8. 10. 1974, ki omenja, da naj države udeleženke zagotove potrebne pogoje, da bodo pripadniki narodnih manjšin stalno in popolno obveščeni v njihovem jeziku, vključno pristop k sredstvom množičnega obveščanja. Za uveljavitev take ali podobne določbe o pravici do obveščenosti v lastnem jeziku v sklepno listino tudi ni bilo oporišče v »modri knjigi«. Vztrajnim naporom Jugoslavije navkljub je ni bilo moč vključiti v sklepno listino.

h) Predlogi Jugoslavije, dalekosežni in načelni kot so bili, resda niso uspeli. Vendar je po drugi strani res, da je prvenstveno zaslug prav upornih prizadevanj Jugoslavije, da sklepna listina vendarle na treh mestih — v načelu VII v prvi košari, v poglavju o sodelovanju na področju kulture in poglavju o sodelovanju na področju izobraževanja, oboje v tretji košari — govori o pravicah in vlogi narodnih manjšin. Ob podrobnejši analizi vsebine teh določil sklepne listine³⁰ smo ugotovili, da vendarle pomenijo korak naprej tudi v primerjavi s čl. 27 Konvencije OZN o državljanskih in političnih pravicah. Poleg splošne enakopravnosti pri uživanju človeških pravic in temeljnih svoboščin in prepovedi diskriminacije, se evropske države vendarle posebej zavezujejo³¹ spoštovati pravico pripadnikov narodnih manjšin do enakosti pred zakoni in jim nuditi vsestransko možnost dejansko uživati človekove pravice in temeljne svoboščine ter na ta način varovati njihove zakonite interese. Obenem iz dikcije določil o vlogi narodnih manjšin pri mednarodnem sodelovanju na področju kulture in izobraževanja izhaja obveza držav »omogočati«, ne le tolerirati razvoj kulture in izobraževanja manjšin ter s tem omogočati pozitivni prispevek narodnih manjšin evropski varnosti in sodelovanju. Res je, posebne pravice manjšin v sferi kulture, izobraževanja, uporabe jezika, obveščanja — da o drugih pomembnih in življenjsko potrebnih pravicah manjšin ne govorimo — niso opredeljene v sklepni listini. Res je, narodne manjšine niso priznane kot kolektivni subjekt posebnega varstva. Ni izrecno priznana njihova pravica do ohranjanja in razvijanja svoje narodnostne samobitnosti. In res je, da se je tudi tokrat uveljavila klavzula »v državah na katerih ozemlju žive narodne manjšine«, ki so jo usilile prav države, ki zanikajo obstoj narodnih manjšin v lastnih mejah. Vendar rezultat, ki ga je rodilo vztrajno jugoslovansko pri-

²⁹ »Narodne manjšine in regionalne kulture. Države udeleženke, priznavajoč prispevek, ki ga narodne manjšine in regionalne kulture morejo dati njihovem sodelovanju na raznih področjih kulture nameravajo, če na njihovem ozemlju obstoje take manjšine ali kulture, tem olajšati, da bi dale tak prispevek, upoštevajoč pri tem zakonite interese njihovih pripadnikov.«

³⁰ Glej E. Petrič, *The Helsinki Conference and the National Minorities*, v: *Jugoslovenska revija za mednarodno pravo* št. 102/1977, str. 146—160.

³¹ Ne želimo posegati v razpravo v doktrini o pravni naravi sklepne listine; zanesljivo imajo določila le-te o narodnih manjšinah enako obvezujočo naravo, kot katerokoli drugo določilo sklepne listine; glej: Đ. Ninčič, *The Nature and Significance of the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe*, *Jugoslovenska revija za mednarodno pravo*, 1—2/1977, str. 5—20.

zadevanje, ni majhen. Iz dikcije določil sklepne listine načeloma izhaja, da so evropske države dolžne spoštovati pravice pripadnikov narodnih manjšin, njihove zakonite interese, še zlasti seveda vse tiste pravice, ki so konkretno že opredeljene z drugimi mednarodnopravnimi akti. Države so torej dolžne zagotoviti, da pripadniki manjšin morejo dejansko uživati pravice, ki jim gredo na temelju mednarodnega in notranjega prava. S sklepno listino je izrecno priznan pozitiven prispevek narodnih manjšin mednarodnemu sodelovanju v Evropi. Narodne manjšine so opredeljene kot pozitiven element mednarodnih odnosov, evropskega sodelovanja in varnosti. Morda je prav slednje najpomembnejši korak naprej od pogledov in mednarodne prakse, ki je v narodnih manjšinah videla v najboljšem primeru nujno zlo, v glavnem pa destruktiven element mednarodnih odnosov. Morda bo prav tako opredeljena pozitivna vloga narodnih manjšin sprožila in pospešila proces emancipacije narodnih manjšin v Evropi, proces, ki že poteka, ki je neizbežen, kot je bila neizbežna emancipacija narodov.

Danes, po proučitvi poteka razprav o narodnomanjšinski problematiki v vseh fazah konference o varnosti in sodelovanju v Evropi moramo z zanesljivostjo zapisati, da brez pobude in uporne vztrajnosti Jugoslavije po vsem sodeč narodne manjšine sklepna lista sploh ne bi omenjala. Seveda v Helsinkih doseženo prav Jugoslavijo tudi obvezuje, da v procesu kontinuitete konference o evropski varnosti in sodelovanju ohrani problematiko narodnih manjšin živo.³²

8. Po dobrih tridesetih letih obstoja in delovanja OZN je po sodbi mnogih danes pred nami obdobje, ko so dozorele razmere kot tudi potreba, da se univerzalna mednarodna organizacija loti oblikovanja mednarodnega dokumenta, ki bo na temelju dosedanjih dosežkov pri oblikovanju konvencij zoper diskriminacijo in za varstvo in spoštovanje pravic človeka zagotovil tudi pravice narodnih, etničnih, jezikovnih in drugih manjšin kot samobitnih skupnosti.³³ Z uveljavitvijo konvencij o človekovih pravicah ter konvencij zoper diskriminacijo, je danes okvirno v mednarodnem pravu že zagotovljeno varstvo splošnih človekovih pravic tudi pripadnikom narodnih in drugih manjšin. Ni pa še ustreznega dokumenta, ki bi manjšinske pravice opredeljeval izčrpnije, in zlasti ni mednarodnega dokumenta, ki bi zagotovil narodnim, etničnim in jezikovnim ter drugim manjšinam tudi njihove kolektivne pravice. Dejstvo pa je, da ni moč, kadar gre za pripadnike manjšin, zagotoviti dejansko enakopravnega položaja posameznika, pripadnika manjšine, le z garancijo njegovih individualnih pravic, saj je številne človekove pravice — zlasti tiste, ki so posebej pomembne za pripadnike manjšin, moč uživati le v skupnosti, kot pravice torej, ki gredo skupnosti.³⁴ Mislimo prvenstveno na pravico narodnih in drugih manjšin, ohranjevati in razvijati svoje narodnostne in druge posebnosti in samobitnost. Tak mednarodni akt bi ne le bil avtoritativna obsodba vsakovrstnih asimilacijskih pobud in pritiskov, temveč bi nedvomno prispeval k temu, da bi zlasti narodne manjšine, bolj kot doslej, postale dejavnik mednarodnega sodelovanja in bile vse manj izvor sporov in zapletov med državami.

³² Na beograjskem sestanku KEVS je 31. 10. 1977 predstavnik SFRJ v I. delovnem telesu govoril o narodnomanjšinski problematiki v kontekstu evropskih odnosov, 8. 11. 1977 pa je SFRJ predlagala konferenci poseben delovni papir o uresničevanju določil sklepne listine, nanašajočih se na vprašanje narodnih manjšin, s ciljem pospešiti njihove pravice in položaj (CSCE/BM/47), kar pa ni rodilo plodu.

³³ Tako je tudi F. Capotorti ob zaključku svojega poročila predlagal naj bi se pripravila deklaracija OZN o pravicah pripadnikov manjšin, E/CN.4/Sub.2/384 Add. 5, str. 30—33.

³⁴ Tako tudi del nemške in avstrijske doktrine pri čemer velja zlasti opozoriti na delo *System eines Internationalen Volksgruppenrechts*, bearbeitet und herausgegeben von T. Veiter, v *Völkerrechtliche Abhandlungen*, Bd. 3/I—III Teil, Wien—Stuttgart 1970, 1972 in na najnovejše delo F. Ermacore, *Nationalitätenkonflikt und Volksgruppenrecht*, München 1978.

Pobudo za mednarodni dokument v okviru OZN o pravicah manjšin so predstavniki SFRJ omenjali v zadnjih letih nekajkrat, tudi na seminarju OZN v Ohridu. Formalno je bila taka pobuda vsebovana v govoru zveznega sekretarja za zunanje zadeve Miloša Minića na 31. rednem zasedanju generalne skupščine OZN, ko je poudaril: »Zaradi pogostih pojavov nespoštovanja pravic manjšin, kar ne more biti brez vpliva na odnose med državami in narodi, sodimo, da mora OZN temu problemu posvetiti ustrezno pozornost ter preiti k podrobni določitvi obveznosti držav, da bi potem sprejeli mednarodno listino, posvečeno varstvu pravic, manjšin in izboljšanju njihovega položaja.«³⁵

Ta pobuda je le korak v stalnih prizadevanjih SFRJ za to, da bi se v mednarodno pravo uveljavila določila o pravicah narodnih manjšin; je korak v jugoslovanskih prizadevanjih, ki segajo od splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah do sklepne listine helsinške konference in bodo prisotna tudi v bodoče.

Razlogi, ki utemeljujejo tako pobudo, so številni. Narodnomanjšinsko vprašanje je danes poudarjen in živ problem tako rekoč povsod v svetu. Trditi moramo celo, da se tudi v nekaterih »trdnjavah« z asimilacijskimi metodami, v nekaterih tistih državah, ki so tako rekoč do včeraj odklanjale vsakršno misel na priznavanje posebnih manjšinskih pravic skupinam znotraj svojih meja, stvari kaj hitro spreminjajo. Naj omenimo npr. izjavo Giscarda d'Estainga ob obisku v Bretaniji februarja 1977, da bodo zagotovljene nekatere manjšinske pravice Bretoncem, npr. pouk v materinščini; nekaj torej, kar si je pred nekaj leti v centralistični Franciji bilo še nemogoče zamisliti. Ali nedavno ustavno spremembo v Španiji, ki ureja avtonomije Katalonije, Baskije in Galicije, referendum v Škotski in Walesu o avtonomiji februarja 1979 itd. Še posebej velja opozoriti tudi na dejstvo, da je o manjšinski problematiki v zvezi z problematiko človekovih pravic bilo govora tudi na sestanku zunanjih ministrov neuvrščenih držav julija 1978 v Beogradu in so manjšine prvič omenjene v sklepnem dokumentu konference neuvrščenih na tako visoki ravni.³⁶

Dosedanje obravnavanje manjšinskih pravic — čeprav le obrobno ali posredno — v vrsti mednarodnih aktov, zlasti tistih o zagotavljanju enakopravnosti pri uživanju človekovih pravic in preprečevanju diskriminacije,³⁷ ne izraža samo potrebe po mednarodnem reguliranju manjšinske problematike. Prav to »posredno« reguliranje je že ustvarilo vrsto utrjenih izhodišč za obravnavanje manjšinske problematike. Obenem pa se prepletajo posamezna določila o pravicah manjšin v raznih mednarodnih aktih. To omogoča in obenem zahteva pripravo temeljnega mednarodnega dokumenta, ki bi obsegal vsa glavna vprašanja o odnosu držav do manjšinskih pravic.

Nedvomno so bili prvenstveno politični razlogi tisti, ki so doslej vsakič že v kali zatrli idejo o takem posebnem dokumentu OZN o pravicah in zaščiti narodnih manjšin in preprečevali, da bi bila v dokumentih OZN pa tudi v regionalnih mednarodnih aktih o varstvu človekovih pravic vsebovana obsežnejša, jasnejša in deljenosežnejša določila o pravicah manjšin in njihovih pripadnikov. V ozadju teh razlogov je bil strah, da bi manjšine ogrožale enotnost držav. Tisti strah, ki je tipičen za vse poglede, ki vidijo v centralistični državi, v njeni enovitosti in unifor-

³⁵ Cit. po: Delo, 30. 9. 1976.

³⁶ Glej Deklaracija konference ministrov zunanjih zadev neuvrščenih dežel, objavljena v: Mednarodna politika št. 680-1.

³⁷ Manjšinska problematika je bila prisotna npr. tudi na Svetovni konferenci za borbo proti rasizmu in rasni diskriminaciji, Ženeva, 14.—25. 8. 1978 in je bil v veliki meri prav na vztrajno pobudo Jugoslavije sprejet tudi skromen tekst o manjšinah v Deklaraciji konference, v okviru Programa akcij pa je konferenca priporočila komisiji OZN za človekove pravice, da nadaljuje prizadevanja za pripravo mednarodnega instrumenta o pravicah oseb, ki pripadajo manjšinam.

miranosti zagotovilo varnosti in napredka. Strah, ki je tipičen zlasti za meščanski pogled na državo in družbo, pogled, katerega ideal je bila in je še enovita nacionalna država. Strah, ki se poraja iz nerazumevanja dejstva, da je najčvrstejša osnova resnične enotnosti države, večnarodnostne družbe — to pa je pretežni del sodobnih družb, organiziranih v države — prav zagotovitev možnosti enakopravnega svobodnega obstoja in razvoja vseh narodnih skupin v državi. Poenovitvena, asimilacijska prizadevanja, vsakršna narodnostna neenakopravnost in pretirana skrb za enotnost države rojevajo le konflikte, ki morejo zlahka privedi do kriz in celo postaviti pod vprašaj obstoj kake državne tvorbe.

Mednarodni dokument o pravicah manjšin naj bi bil predvsem načelne narave. Poizkus v podrobnostih regulirati npr. uporabo jezika manjšine kot uradnega jezika in podobna »podrobna določila« bi dejansko utegnili trčiti ob različnost manjšinskih in jezikovnih situacij v svetu, povzročiti resne ali celo nepremostljive težave pri sprejemu mednarodnega dokumenta.³⁸

Načelna narava dokumenta naj bi določala tudi njegovo obliko. Zlasti za prvi korak bi bila najprimernejša deklaracija OZN o pravicah narodnih, rasnih etničnih in jezikovnih manjšin. To je končno v OZN tudi dokaj ustaljen postopek, ki bi kasneje mogel privedi — na temelju najprej v deklaraciji sprejetih načel — do osnutka konvencije. Mednarodna osveščenost o položaju manjšin je po vsem sodeč le dosegla stopnjo, ko priprave in sprejem take deklaracije v generalni skupščini OZN ne bi mogla več biti le neuresničljivo pričakovanje, pot do nje pa mnogo lažja in krajša kot pot do konvencije. Učinek pa celo večji, še zlasti, če bi konvencija dolga leta ostala le neratificiran osnutek.

9. Dani načelni pobudi na 31. rednem zasedanju generalne skupščine je sledil konkreten predlog SFRJ 2. 3. 1978 na 34. seji komisije OZN za človekove pravice.³⁹ Ta predlog je sedaj v obravnavi v organih OZN in ima možnost da — seveda po izpremembah in dopolnitvah in dolgotrajni proceduri — le pride kot predlog posebne »Deklaracija o pravicah narodnih, etničnih, jezikovnih in verskih manjšin« pred generalno skupščino. Predlog vsebuje preambulo in pet operativnih členov. V preambuli je poudarjeno, da je eden temeljnih ciljev OZN pospešiti spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svobod brez diskriminacije; da je bila sklenjena vrsta mednarodnih instrumentov, ki se nanašajo na človekove pravice, vključno pravice narodnih, etničnih, jezikovnih in verskih manjšin; da prijateljski odnosi in sodelovanje med državami v duhu Deklaracije OZN o načelih mednarodnega prava nanašajočih se na prijateljske odnose in sodelovanje med državami v skladu z Ustanovno listino OZN prispevajo k uresničevanju in napredku pravic narodnih, etničnih in jezikovnih manjšin in da tudi uresničevanje teh pravic povratno prispeva prijateljstvu in sodelovanju med narodi in državami; da je potrebno zagotoviti še bolj učinkovito implementacijo že obstoječih mednarodnih instrumentov o pravicah manjšin in pri tem upoštevati že opravljeno delo v OZN.

Prvi člen deklaracije zagotavlja narodnim, etničnim, jezikovnim in verskim manjšinam pravico do obstoja ter do spoštovanja in razvijanja njihovih narodnostnih, kulturnih, jezikovnih in drugih značilnosti ter polno enakopravnost z ostalim prebivalstvom ne glede na njihovo število. Velja poudariti, da je vsebina tega člena — pravica do narodnostnega obstoja in enakopravnosti — že pokrita z ob-

³⁸ Tak podroben in zelo dalekosežen je predlog konvencije o pravicah manjšin, ki sta ga pripravila o okviru Münchenskega Mednarodnega inštituta za prava narodnosti in regionalizem (Internationales Institut für Nationalitätenrecht und Regionalismus) in ga je leta 1979 kot dodatni predlog k jugoslovanskemu predlogu deklaracije v Komisiji OZN za človekove pravice predložila nevladna organizacija Minority Rights Group.

³⁹ E/CN.4/L. 136 Rev. 1, glej prilogo 3.

stoječim mednarodnim pravom, in sicer z načelom mednarodnega prava o pravicah narodov do samoodločbe, ki vključuje pravico do narodnostnega obstoja⁴⁰ in mednarodnopravno prepovedjo diskriminacije. Novo pa je to, da je kot subjekt pravice do obstoja in enakopravnosti izrecno opredeljena manjšinska skupnost in ne le njeni posamezni pripadniki, kar je pomembno. In seveda je pomemben, čeprav nekoliko nerodno formuliran poudarek, da pravice manjšin ne morejo načeloma biti odvisne od številčnosti manjšine.

Drugi člen najprej zagotavlja pripadnikom manjšin polno uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ne glede na narodnostno, etnično ali rasno poreklo, jezik ali vero. Tudi to obstoječe mednarodno pravo nedvomno že pokriva s prepovedjo vsakršne diskriminacije, temelječo na Ust. listini OZN in drugih splošnih instrumentih. Posebej je prepovedana na temelju Ust. listine in Splošne deklaracije OZN o pravicah človeka diskriminacijska propaganda ali dejavnost zoper manjšine, ali dejavnost, ki bi ogrožala njihovo pravico do enakopravnega izražanja in razvijanja njihovih narodnostnih in drugih posebnosti. Tudi to že vključuje mednarodno pravna prepoved diskriminacije, konkretno npr. prepoveduje propagiranje diskriminacije tudi čl. 4 konvencije OZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.

Člen 3. jugoslovanskega predloga deklaracije okvirno opredeljuje posebne manjšinske pravice.⁴¹ Zato, da bi se uresničila enakopravnost manjšinskih skupnosti kot tudi njihovih posameznih pripadnikov naj bi države podvzemale posebne ukrepe, ki naj bi omogočali razvijati kulturo, izobraževanje, jezik, tradicije in običaje in sodelovati z manjšinam na enakopraven način v kulturnem, socialnem, ekonomskem in političnem življenju dežele, kjer manjšine žive. Skratka, nekoliko zavita in ohlapna formulacija — sicer še sprejemljiva za deklaracijo, katere dikcija ni nujno tako koncizna, kot naj bi bil tekst konvencije — pač zato, ker se je po izkušnjah na helsinški konferenci moglo predvideti, da bi kakršen koli jasen, operativen tekst, konkretno naštevajoč posebne manjšinske pravice, ki so jih države dolžne manjšinam zagotoviti, zanesljivo ne uspel.

Člen 4. predloga deklaracije ne zagotavlja kakih pravic narodnim manjšinam ali njihovim pripadnikom, pač pa je to v bistvu protisecesijska klavzula s katero se hoče pomiriti tiste, ki v prizadevanjih za mednarodno varstvo manjšin vidijo nevarnost za teritorialno integriteto in neodvisnost ter stalno možnost za vmešavanje v notranje zadeve. Obenem člen 4. predloga deklaracije poziva države, da v dobri veri izpolnjujejo mednarodne obveze, ki jih zavezujejo v odnosu do manjšin. Pomemben je poudarek na »dobri veri« (good faith). Sicer je samo po sebi razumljivo, da so države vse obveznosti po mednarodnem pravu dolžne izpolnjevati v dobri veri. Vendar, mednarodne obveznosti prav do manjšin se tako pogosto kršijo, izigravajo, skratka, ne izpolnjujejo v dobri veri, da je ta poudarek v deklaraciji vendarle razumljiv. Seveda pri mednarodnih instrumentih o varstvu manjšin »dobra vera« pomeni tako izpolnjevanje teh obveznosti, da je to v prid manjšini, da le-to zavaruje in krepi njen dejanski položaj in ne narobe.⁴²

⁴⁰ Podrobneje glej E. Petrič, Samoodločba in narodne manjšine, v: Teorija in praksa, št. 7/1977, str. 187—204.

⁴¹ O posebnih manjšinskih pravicah podrobneje glej: E. Petrič, Načelo poštovanja posebnih prava pripadnikov narodnosti kao elemenat klasnog pristupa nacionalnom pitanju, v: Klasno i nacionalno u složenim zajednicama, Marksističke sveske, št. 104/1975, Sarajevo, str. 61—71.

⁴² O neizpolnjevanju oz. izigravanju, skratka o »mala fide« odnosu do mednarodnopravnih obveznosti do manjšine, glej npr. publikacijo Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria, Ljubljana 1976, in E. Petrič, Cilj je jasen — asimilacija, v Teorija in praksa, št. 708/1976, Ljubljana, str. 547—553.

Zadnji, peti člen jugoslovanskega predloga deklaracije poziva države k sodelovanju in izmenjavi informacij in izkušen pri urejanju manjšinske problematike, saj to ustvarja pogoje za napredek in uresničevanje manjšinskih pravic. In pa — kar je pomembnejše — vabi države, da upoštevajo potrebe manjšin pri svojem sodelovanju z drugimi državami, še posebej na področju kulture in izobraževanja. Manjšine so torej postavljene v kontekst mednarodnih odnosov. Predlog deklaracije gre pri tem še korak dlje od helsinške sklepne listine. V slednji, kot smo videli, države »priznavajo« prispevek narodnih manjšin mednarodnemu sodelovanju na področju kulture in izobraževanja ter izražajo namero to vlogo manjšin »olajševati«. V jugoslovanskem predlogu deklaracije OZN pa so države pozvane, da v svojem mednarodnem sodelovanju, zlasti na področju kulture in izobraževanja, upoštevajo potrebe manjšin.

10. Seveda je prekmalu, da bi ocenjevali razpravo v organih OZN o jugoslovanskem predlogu deklaracije o pravicah manjšin, saj se je šele pričela.⁴³ Zanesljivo bo iz teh razprav izšla vrsta jasnejših opredelitev posameznih določil in celovitejša dikcija. To bo deklaraciji le v korist, saj bi vsakdo, ki bi izčrpno analiziral tekst jugoslovanskega predloga, mogel najti nekaj ohlapnih formulacij in nepotrebnih nejasnosti. Gotovo so le-te posledica naporov, da bi se oblikovalo okviren, načelen, za deklaracijo OZN primeren tekst — ki pa naj bi bil do te mere ohlapien, konpromisen, da bi mogel v OZN biti deležen širšega konsenza. Po drugi strani pa je res, da je pravzaprav pretežni del predlagane vsebine deklaracije le ponovitev na enem mestu, v posebnem dokumentu OZN tistega, kar izhaja že iz drugih instrumentov OZN in je že pokrito z mednarodnim pravom de lege lata. Zato bi bilo pričakovati, da tekst deklaracije v vsebinskem pogledu med razpravo v organih OZN ne bo še bolj okrnjen. Če bi se to pretilo zgoditi, bi taka, vsebinsko prazna deklaracija OZN mogla postati prej bumerang kot pa opora prizadevanjem za mednarodnopravno varstvo manjšin. Nanjo — votlo po vsebini — bi se namreč mirno lahko sklicevali tudi vsi tisti, ki dejansko nič ne store zoper asimilacijo manjšin ali jo celo podpirajo in vzpodbujajo. Temeljne kvalitete, ki so eksplicitno ali implicitno vsebovane v jugoslovanskem predlogu deklaracije — to, da se kot subjekt zaščite in pravic postavi manjšinska skupnost; da je izhodišče odnosa do manjšinskih skupnosti njihova pravica do eksistencije in razvoja kot posebnih skupnosti, torej antiasimilacijska usmerjenost; da so potrebne posebne pravice ne le na kulturnem, jezikovnem etc. področju, temveč tudi na socialnem, ekonomskem in političnem, če naj se dejansko zagotovi enakopravnost manjšin in njihovih pripadnikov; da se tudi v poimenovanju ohranijo »narodne« manjšine, kar implicira njihov obstoj in razvoj, kot delov narodov, ki jim pripadajo — bi veljalo za vsako ceno ohraniti. Seveda ni to odvisno le od predlagatelja, Jugoslavije, temveč bo odnos do predloga deklaracije po noven preizkus zrelosti in zavzetosti demokratičnih, naprednih sil v mednarodni skupnosti do narodnega vprašanja, enakopravnosti narodov, jezikov, kultur, ljudi.

11. Predlogi Jugoslavije za mednarodno priznanje in varstvo pravic narodnih manjšin — od splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah leta 1948 do predloga posebne deklaracije o pravicah narodnih, etničnih, jezikovnih in verskih manjšin leta 1977 — opredeljujejo prav našo državo kot gotovo najpomembnejšega in najzavzetejšega borca za pravice manjšin v mednarodni skupnosti. Lahko

⁴³ Potem, ko je leta 1978 jugoslovanski osnutek predloga deklaracije bil poslan v mnenje članicam OZN in, čeprav v trenutku pisanja tega teksta še ni končan potek razprav v komisiji OZN za človekove pravice, moremo na temelju odgovorov relativno majhnega števila držav, (glej E/CN.4/298) ki so prispeli komisiji sklepati, da je jugoslovanska pobuda načeloma sprejemljiva za širok krog držav, da pa bo predlog deklaracije verjetno dan v obravnavo, ki utegne biti zapletena in dolgotrajna, podkomisiji OZN za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin.

bi rekli, da je ta jugoslovanska zavzetost le logičen zunanjepolitični izraz naše notranjepolitične stvarnosti, saj smo zanesljivo v svetovnih razsežnostih država, skupnost narodov in narodnosti, z vzorno urejenimi mednarodnimi odnosi. Socialistična Jugoslavija v dobrih treh desetletjih svojega obstoja ni le negovala stalno pobudo v prid zagotavljanja pravic manjšin, temveč je vseskozi v svojih predlogih postavljala v ospredje načelna, marksistična izhodišča: manjšinska skupnost naj bo subjekt varstva in pravic; pravice manjšin načeloma ne morejo biti odvisne od njihove številčnosti, poleg splošnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin je treba zagotoviti tudi posebne manjšinske pravice, če naj se dejansko uresniči enakopravnost; manjšinsko vprašanje ni le jezikovno in kulturno vprašanje, temveč je kot del narodnega vprašanja tudi, če ne celo prvenstveno politično, ekonomsko, socialno vprašanje; manjšine morajo in morejo biti pozitiven element mednarodnih odnosov.

Jugoslavija je s svojo pobudo za mednarodno zaščito pravic manjšin, torej pravic tistih skupin ljudi, ki so najpogostejše predmet diskriminacije — podobno kot s svojo aktivno vlogo pri sprejemanju mednarodnih aktov zoper genocid, diskriminacijo, apartheid — pokazala svojo zavzetost za odpravo tistih situacij pri katerih so človekove pravice najbolj množično in najbolj grobo kršene. Vsebina nedavno sprejete resolucije GS⁴⁴ o človekovih pravicah, izgleda da napoveduje, da je z večjim angažmajem navezanih dežel, le možen premik pozornosti organov OZN od klasičnega, meščanskega pojmovanja pri obravnavanju človekovih pravic k vsem tistim situacijam, kjer so človekove pravice najbolj ogrožene. Ogrožene zaradi bede celih narodov, zatiranja in poniževanju zaradi barve kože, narodnostne pripadnosti, jezika in podobno. Če je ta premik res na vidiku in upati je, da je — potem bo prav Jugoslavija s svojo doseženo domačo in mednarodno izkušnjo mogla in morala odigrati vlogo pobudnika in katalizatorja demokratičnih naprednih sil v mednarodnih odnosih, še posebej sil nevezanih dežel, za nov odnos mednarodne skupnosti tudi do narodnih in drugih manjšin.

Priloga 1

CONFERENCE ON SECURITY AND
CO-OPERATION IN EUROPE
COMMITTEE I

CSCE/II/C.1/7
Geneva, 29th November 1973
Original: english

PROPOSAL SUBMITTED BY THE DELEGATION OF YUGOSLAVIA

National Minorities

Due to the complex interplay of historical, demographic and ethnic factors the population of many of the States represented at the Conference on Security and Co-operation in Europe includes national minorities. These minorities have long become a significant element in relations among the participating States and thus also of the general problem of security and co-operation in Europe. In order to make it possible for the national minorities to constitute a genuine factor of understanding, co-operation and friendly relations instead of being a potential source of tension among the participating States, it is essential that their rights be fully recognized, adequately protected and effectively promoted, in accordance with the Charter of the United Nations and other international documents relating to human rights. Measures designed towards this end would thus form an important part of the broader efforts towards greater security and co-operation in Europe and

The First Committee should — in accordance with paragraphs 19 and 21 of the Final Recommendations of the Helsinki Consultations — examine the question of national minorities, especially as it touches upon the general problem of security in Europe and submit a document for adoption by the Conference whereby the participating States would undertake to:

a) protect and promote the rights of national minorities through domestic legislation designed to implement the commitments deriving from the relevant international instru-

⁴⁴ Res. G. S. A/32/130 z dne 16. 12. 1977.

ments, whether bilateral or multilateral, as well as through measures aimed at preserving their identity and ensuring their full development in all spheres;

b) ensure to the members of national minorities the right to equality before the law as well as the right to use their mother tongue in official intercourse (in local and national assemblies and in courts of law; in contacts with authorities and in official and other legal documents, publications and information, etc.);

c) enable national minorities to preserve their cultural heritage and ensure that their members are provided with schooling and adequate media of information in their own language;

d) desist from any measures liable to result in the assimilation or integration of the minority with the majority of the population of a country.

Priloga 2

CONFERENCE ON SECURITY AND
CO-OPERATION IN EUROPE
COMMITTEE I

CSCE/II/C. 1/11
Geneva, 15th February 1974
Original: english

PROPOSAL SUBMITTED BY THE DELEGATION OF YUGOSLAVIA

Draft Resolution on the Promotion of Respect for the Rights of National Minorities

The participating States,

Bearing in mind that the population of many of the participating States includes national minorities,

Considering that it is essential, if the national minorities are to constitute a factor of mutual understanding, co-operation and friendly relations, that their rights be fully respected and effectively promoted,

Convinced that measures towards this end would form an important part of the broader efforts towards greater security and increasing co-operation in Europe,

Undertake to:

a) further develop their co-operation, in accordance with the purposes and principles of the United Nations, in promoting respect for the rights of national minorities;

b) protect and promote the rights of national minorities through domestic legislation designed to implement the commitments deriving from the relevant international instruments, both bilateral and multilateral; as well as through other measures aimed at preserving their identity and ensuring their full cultural, economic and social development;

c) ensure respect of the right of national minorities to equality before the law and of their right to use their language in communicating with the administrative and judicial authorities and in their public activities;

d) enable national minorities to preserve their cultural heritage and ensure that their members are provided with schooling as well as with adequate media of information in their own language;

e) desist from any measure liable to result in the forcible assimilation of the minority with the majority of the population of a country;

f) prevent any activities aimed at inciting national or racial hatred or discrimination.

Priloga 3

UNITED NATIONS ECONOMIC
AND SOCIAL COUNCIL

E/CH. 4/L. 1367/Rev. 1
2 March 1978
Original: english/french

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS

Thirty-fourth session
Item 21 of the agenda

RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL, ETHNIC, RELIGIOUS AND LINGUISTIC MINORITIES

Draft Declaration Proposed by Yugoslavia

The General Assembly,

Recognizing that one of the basic aims of the United Nations is to promote and enhance the respect for human rights and fundamental freedoms for all, without distinction as to race, sex, language or religion, **Bearing in mind** the international instruments relating to human rights, including the rights of national, ethnic, linguistic and religious minorities, such as the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention of

the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization against Discrimination in Education and the Convention of the International Labour Organisation concerning Discrimination in Respect of Employment and Occupation, as well as the instruments that have been adopted at the regional level and those concluded between individual states members of the United Nations, **Considering** that friendly relations and co-operation among states in the spirit of the Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among states in accordance with the Charter of the United Nations contribute to international peace and stability and to the creation of more favourable conditions for the realization and promotion of the rights of national, ethnic, linguistic and religious minorities, and that the realization and promotion of the rights of minorities in turn contribute to friendship and co-operation among peoples and States,

Recognizing the need to ensure even more effective implementation of the existing instruments of international law relating to the rights of national, ethnic, linguistic or religious minorities,

Bearing in mind the work done so far within the United Nations system, in particular by the Commission on Human Rights and the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, on securing and promoting the rights of minorities, and the need for further efforts aimed at ensuring and promoting the rights of national, ethnic, linguistic and religious minorities,

Proclaims this Declaration on the Rights of National, Ethnic, Linguistic, and Religious Minorities:

Article 1

National, ethnic, linguistic or religious minorities (hereinafter referred to as minorities) have the right to existence, to respect for and promotion of their own national, cultural, linguistic and other characteristics and to enjoyment of full equality in relation to the rest of the population, regardless of their number.

Article 2

1. Members of minorities shall enjoy all the human rights and fundamental freedoms without any discriminations as to national, ethnic, or racial origin, language or religion.

2. Any propaganda or activity aimed at discriminating against minorities or threatening their right to equal expression and development of their own characteristics is incompatible with the fundamental principles of the Charter of the United Nations and the Universal Declaration of Human Rights.

Article 3

For the purpose of realizing conditions of full equality and complete development of minorities as collectivities and of their individual members, it is essential to take measures which will enable them freely to express their characteristics, to develop their culture, education, language, traditions and customs and to participate on an equitable basis in the cultural, social, economic and political life of the country in which they live.

Article 4

1. In ensuring and promoting the rights of minorities, strict respect for the sovereignty, territorial integrity and political independence and non-interference in the internal affairs of those countries in which minorities live should be observed.

2. Respect for the aforementioned principles shall not prevent the fulfilment of the international commitments of states members of the United Nations in relation to minorities. Member states should fulfil in good faith the commitments they have assumed under the Charter of the United Nations and international instruments and under other treaties or agreements to which they are parties.

Article 5

1. The development of contacts and co-operation among States and the exchange of international and experience on the achievement of minorities in cultural, educational and other fields create favourable conditions for the promotion of the rights of minorities and for their general progress.

2. States members of the United Nations are invited to take the needs of minorities into account in developing their co-operation with other states, especially in the fields of culture, education and related areas of particular importance for minorities.

Summary

YUGOSLAV INITIATIVES FOR INTERNATIONAL PROTECTION OF MINORITIES

Since Yugoslavia has been established in 1919 her minority problem has always been a burning issue, but also a problem of international character. Having close to 20 % of its population represented by minorities and having also numerous minorities of her own abroad in neighbouring countries, Yugoslavia was in the period of the League of Nations — and still is — a minority state «par excellence».

The international atmosphere during the period in which the new Yugoslavia was created (1941—45) was not in favour of minorities. Nevertheless the new, socialist, federative Yugoslavia has, according to the marxist principles relating to the national problem, taken the way of conscious endeavours for the protection of national minorities and their rights. So, as one of the basic principles proclaimed in 1943, at the meeting of AVNOJ in Jajce, one of the corner stones of new Yugoslavia has been: »To the national minorities in Yugoslavia should be ensured all national rights.« It is characteristic that in this period while generally not in favour with the international protection of minorities Yugoslavia has expressed her readiness in ensuring protection of minorities at the international level.

Already during the conceptualisation and formulation of the basic international document concerning human rights — The Universal Declaration of Human Rights—Yugoslavia has made endeavours to incorporate in this declaration an article ensuring the rights of minorities. When later the UN Conventions on Human Rights were elaborated again Yugoslavia proposed a minority article to be included. During this period (1950—75) Yugoslav readiness to introduce an international approach towards minorities is also being proved by the fact that Yugoslavia has hosted both UN Seminars on minority problems (Ljubljana 1965, Ohrid 1974), whose importance for the international protection of minorities is significant.

When the preparatory meetings for the Helsinki Conference on European Security and Cooperation started again Yugoslavia was the state aware of the important role of minorities in European relations in past and at present — which has produced the initiative to include within the scope of the conference also the minority problem. As the result of the Yugoslav initiative it was agreed at the beginning of the preparations for the preparations for the conference that a minority clause should be incorporated into the text of the conference Yugoslavia has produced several proposals. The most important were those of the 29th of Nov., 1973 and of the 15th of Feb., 1974. During the Helsinki conference these Yugoslav proposals were opposed and reduced to a large extent. Nevertheless they brought to the point 4 of the VII.th principle of the Helsinki declaration and to the texts concerning the minority rights which were incorporated in the third basket, dealing with the minority rights in the sphere of cultural and educational cooperation.

After more than 30 years of UN activity, the international circumstances have matured to the extent where an international act guaranteeing the rights of minorities seems to be unavoidable and acceptable to the majority of the international community. This document should, taking into account the experiences gained through the international protection of human rights and prevention of discrimination, fill the gap which still exists particularly in protecting the rights of minorities and their members. First of all the rights of minorities as groups should be fixed and protected, whereby it became clear that several rights of minorities are, in their essence, collective rights, i. e. rights whose subjects are minorities as groups and not their individual members. Yugoslavia made the initiative for such an UN document at the XXXI. General's Assembly meeting. Later, at the 34th meeting of the UN Commission on Human Rights (2nd of March, 1978) Yugoslavia proposed the draft of a special UN Declaration on Rights of Persons Belonging to National, Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. This draft is now still being discussed within the UN Commission on Human Rights and within other UN organs. It is composed of a preambula and five articles. Art. 1. ensures to minorities the right to exist and develop their national, cultural, linguistic and other characteristics regardless of their numerical size. Art. 2. of the draft, in fact, is a general guarantee of the right of members of minorities to enjoy on equal footing all human rights. It also prohibits any discriminatory propaganda or any other activity aimed against minorities and their right to express and develop their national and other characteristics. Art. 3. defines in a general way the rights of minorities and introduces the obligation of states to adopt measures to enable minorities to develop their culture, education, language, traditions, etc. Art. 4. is in fact an antiseccessionist clause, which is aimed at appeasing those, who see in any endeavour to establish international guarantees for the rights of minorities a danger to the integrity of states. Art. 5. of the draft calls for the exchange of information and experiences among states in dealing with problems of minorities, and invites states to pay due consideration in their international cooperation to the needs of minorities particularly in the field of culture and education.

It is too soon to evaluate and predict the results of this Yugoslavia initiative. Of course, the existing draft should be elaborated and improved. Nevertheless it represents a serious step towards a general international act concerning the rights of minorities and their members. It also represents a clear expression at the international level of the Yugoslav inner policy towards national minorities, a policy whose final goal is not to assimilate but to protect and develop diversities and particularities of national minorities (nationalities), which share the common fate with the nations united in the Socialist Federative Republic of Yugoslavia.

Jan Šofta

LUŽIŠKI SRBI — NARODNA MANJŠINA V NEMŠKI DEMOKRATIČNI REPUBLIKI

Nekaj pripomb k uresničevanju njihove enakopravnosti

Zgodovino in sedanost Lužiških Srbov poznajo slovenski bralci že iz dela Toneta Glavana.¹ Pričujoči prispevek bo obravnaval eno stran njihovega razvoja po letu 1945 — uresničevanje enakopravnosti lužiškosrbske narodne manjšine in njen sedanji položaj. Zaradi značaja in omejenega okvira prispevka se je avtor omejil le na nekaj bistvenih značilnosti.

V življenju Lužiških Srbov je prišlo do temeljitega preobrata leta 1945 z zmago nad Hitlerjevim fašizmom. Pri tem je bilo odločilno, da je v vzhodni Nemčiji socialistična Svojetska zveza kot zasedbena sila prevzela odgovornost, da bo zagotovila uveljavitev sklepov Potsdamskega sporazuma iz leta 1945 in podpirala krepitev demokratičnih sil nemškega naroda. Pod vodstvom delavskega razreda in njegove stranke je prišlo do protifašistično-demokratičnega preobrata, leta 1949 je bila ustanovljena Nemška demokratična republika, nemški narod je stopil na pot k socializmu. Politični, družbeno-ekonomski in ideološki temelji za enakopravnost lužiškosrbske narodne manjšine so bili postavljeni že v protifašistično-demokratični etapi.² V okviru tega razvoja je nastal »Zakon za zaščito pravic lužiškosrbskega prebivalstva«, ki ga je 23. marca 1948 sprejel saški deželni zbor.³ Sledeč tradiciji marksistično-leninistične narodnostne politike komunistične partije Nemčije⁴, je SED prevzela pobudo za ta zakon, ki ga je pripravila skupaj z Domowino, Zvezo Lužiških Srbov. Leta 1950 je ministrski svet dežele Brandenburg, ki ji je pripadala tudi Dolnja Lužica (Niederlausitz), sprejel ustrezno odredbo o »podpori lužiškosrbskega prebivalstva«.⁵

Enakopravni razvoj lužiškosrbske narodne manjšine, ki je v odpravi družbenih neenakosti in neenakosti med narodom, je dobil ustavnopravno zagotovitev v 11. členu ustave NDR leta 1949. Tudi nova ustava iz leta 1968 in njeno dopolnjeno in spremenjeno besedilo iz leta 1974 vsebuje načelo enakopravnosti Lužiških Srbov.⁶

¹ T. Glavan, Lužiški Srbi, Ljubljana 1966

² K. J. Schiller, Die Sorben in der antifaschistisch-demokratischen Umwälzung (1945—1949), Bautzen 1976

³ J. Šofta, Abriss der sorbischen Geschichte, Bautzen 1976, str. 212—213. Zakon je objavljen v: Gesetz- und Verordnungsblatt Sachsen, 1948, str. 191. Glej tudi: B. Cyž, Die DDR und die Sorben. Eine Dokumentation zur Nationalitätenpolitik in der DDR, Bautzen 1969, str. 367—368

⁴ M. Kasper, Stawizny Serbow. Zwjask 3: Wot 1917 do 1945, Budyšin 1976, str. 75—77

⁵ Gesetz- und Verordnungsblatt Brandenburg, 1950, str. 417. Glej tudi v: B. Cyž, Die DDR und die Sorben ..., a. a. O., str. 387—388

⁶ Ustava iz leta 1949 določa:

Člen 11 — »Nemško govoreče dele naroda republike je treba podpirati pri njihovem svobodnem narodnem razvoju preko zakonodaje in uprave. Zlasti se jih ne sme ovirati pri rabi njihovega materinega jezika pri pouku, notranji upravi in pravosodju.«

Ustava iz leta 1968 določa:

Člen 20, odst. 1 — »Vsak državljani Nemške demokratične republike ima ne glede na narodnost, raso, svetovni nazor ali veroizpoved, socialni izvor in položaj enake pravice in dolžnosti. Svoboda vesti in vere je zagotovljena. Vsi državljani so pred zakonom enaki.«

Člen 40 — »Državlani Nemške demokratične republike lužiškosrbske narodnosti imajo pravico do negovanja njihovega materinega jezika in kulture. Izvajanje te pravice podpira država.«

V zakonu k dopolnitvi in spreminjanju ustave iz leta 1974 sta člena 20 in 40 ustave iz leta 1968 ohranjena v nespremenjenem besedilu.

Člen 11 ustave iz leta 1949, kot tudi člena 20 in 40 ustave iz leta 1968 (1974) odražajo tako nadaljnji razvoj družbenih pogojev kot tudi kontinuiteto narodnostne politike. Med predpostavkami narodnostne politike socialistične nemške države do lužiskosrbske narodne manjšine sta dve načeli: Prvič, nikoli ne bo (in tudi nikoli ni bilo) postavljeno vprašanje števila Lužiških Srbov kot pogoja za pridobitev pravic in njihovo uresničevanje.⁷ Nasprotno, pravno in dejansko izenačitev se smatra kot načelna naloga.

In drugič: zakonsko urejanje enakopravnosti je povezano z ustavnopravno zagotovitvijo državne podpore. V tem je bistvena razlika v primerjavi s formalnopravnimi določili takojmenovane Weimarske ustave⁸ iz leta 1919.

V poluradnem komentarju ustave iz leta 1968, ki ga je objavila »Državna založba NDR« (Staatsverlag der DDR), je bilo izrecno poudarjeno načelo posebne podpore.⁹ Neovirana gojitev in razvoj lužiskosrbskega jezika in kulture s strani Lužiških Srbov je del celotnega procesa razvoja socialistične osebnosti.¹⁰

Zgovoren dokaz enakopravnega položaja Lužiških Srbov je njihovo sodelovanje pri vodenju države in družbe. Okoli 2000 lužiskosrbskih poslancev v narodni zbornici NDR in krajevnih ljudskih predstavništvih v okrajih Chošebuz/Cottbus in Drježdžany/Dresden¹¹ predstavlja svoj narod. Poleg tega sodelujejo Lužiški Srbi tudi v stalnih komisijah teh parlamentov. Lužiskosrbski poslanci v narodni zbornici so: Kurt Krjeńc, ki je bil od 1951 do 1973 predsednik Domowine, Juro Pěčka, direktor Lužiskosrbske razširjene višje šole »Marjana Domaškojc« v Chošebuzu/Cottbusu, Ema Hofmannowa, delavka v okrožju Budyšinu/Bautznu, in Jurij Handrik, sekretar zveznega predsedstva Domowine v Budyšinu/Bautznu. Tako široka udeležba luži-

⁷ Na splošno se izhaja iz števila 100 000, kolikor naj bi bilo Lužiških Srbov. Število se opira le na ocene, ker NDR ne izvaja uradnega štetja pripadnikov lužiskosrbske manjšine.

⁸ V Weimarski ustavi je v negativni formulaciji rečeno, da se narodne manjšine ne sme omejevati »pri njenem svobodnem narodnem razvoju« (člen 113).

⁹ »Ker enakost pravic in dolžnosti v socializmu pomeni zagotovitev enakih možnosti za razvoj osebnosti, načelo enakosti upošteva, da je treba povsod tam, kjer je še čutiti posledice zaradi izkoriščevalske družbe ali iz drugih vzrokov, sprejeti posebne pospeševalne ukrepe. S podporo žene, upoštevanjem socialne strukture pri sprejemu na višje izobraževalne institucije ali podporo lužiskosrbske narodne manjšine pri negovanju njihovega materinega jezika in kulture ne bodo ustvarjeni nikakršni privilegiji, saj gre za zagotovitev pogojev, v katerih bodo vsi državljani z enakimi pravicami in enakimi dolžnostmi živeli v socialistični družbi.« V: *Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik. Dokumente — Kommentar*, Band 2, hrsg. K. Sorgenicht, W. Weichelt, T. Riemann, H. J. Semler, Staatsverlag der DDR, Berlin 1969, str. 29—30. Recenzijo napisal J. Šofta, v: *Rozhľad. Časopis za serbsku kulturo* (Budyšin), XIX (1969), 9, str. 351—352.

¹⁰ »S pravico do negovanja materinega jezika in kulture državljanov lužiskosrbske narodnosti, ki jo zagotavlja člen 40, se neovirano negovanje in razvoj narodnih posebnosti Lužiških Srbov trdno vklaplja v sistem državljanjskih pravic.

Te pravice se ne sme ločevati od vseh drugih pravic in dolžnosti, ki jih imajo tako pripadniki lužiskosrbske narodne manjšine kot tudi vsi državljani Nemške demokratične republike. Na ta način bo negovanje in razvoj lužiskosrbskega jezika in kulture del in rezultat celotnega procesa razvoja socialistične osebnosti vsakega posameznega državljanja lužiskosrbske narodnosti.

Z obogatitvijo življenja ljudi v procesu socialističnega razvoja, v katerem aktivno sodelujejo tudi državljani lužiskosrbske narodnosti, nastajajo vedno večje možnosti za razvoj tudi kulturnega življenja lužiskosrbske manjšine, zagotovljen je razcvet socialistične lužiskosrbske kulture kot sestavnega dela socialistične nacionalne kulture naroda Nemške demokratične republike.« Prav tam, str. 176—177.

¹¹ Reforma uprave leta 1952 v NDR je spremenila teritorialno-administrativno razčlenbo Lužice/Lausitz. Njen večji del — celotna Dolnja Lužica/Niederlausitz in severna območja zgodovinske Gornje Lužice/Oberlausitz — od takrat spada v okrožje Chošebuz/Cottbus, medtem ko je bil južni del — okraji Kamjeńc/Kamenz, Budyšin/Bautzen, Niesky in drugi — vključen v okrožje Drježdžany/Dresden. Prim. K. J. Schiller, *Die Lausitz in den territorial-administrativen Einheiten der Deutschen Demokratischen Republik seit 1945*, v: *Lětopis (Bautzen)*, Reihe B, 14/1, str. 58—62.

škosrbskih poslancev priča o priznavanju enakih pravic kot tudi enakih dolžnosti in enake odgovornosti za družbeni razvoj na vseh področjih.

Domowina — Zveza Lužiških Srbov (1912. leta ustanovljena v Woyerecyju/Hoyerswerdi z namenom, da bi branila pravice lužiškosrbske narodne manjšine pred zatiranjem imperialistične Nemčije, leta 1937 prepovedana, 10. maja 1945 pa ponovno ustanovljena), je po sklepih njenega VII. kongresa zveze leta 1969 socialistična narodna organizacija lužiškosrbskih delovnih ljudi v NDR.¹² Pripada Narodni fronti NDR (Die Nationale Front der DDR), v kateri Lužiški Srbi aktivno sodelujejo.

Predsedstvo ministrskega sveta NDR je 29. junija 1961 sprejelo sklep, s katerim je uredilo odgovornost centralnih in krajevnih državnih organov pri narodnostni politiki do lužiško-srbske narodne manjšine. Za dajanje navodil in nadzorstvo so bila zadolžena ministrstva za notranje zadeve, prosveto in kulturo. V ta namen so odprla oddelke oz. sektorje za vprašanja Lužiških Srbov. Osrednjo funkcijo koordiniranja opravlja ustrezeni oddelek ministrstva za notranje zadeve, ki ima svoj sedež v Budyšinu/Bautznu. V svetih okrožij Drježdžany/Dresden in Chošebuz/Cottbus so bile oblikovane delovne skupine za vprašanja Lužiških Srbov, na ravni okrajev, pa tudi v nekaterih večjih mestih v Lužici/Lausitzu, pa lužiškosrbski aktivni s častno funkcijo.¹³

Državljeni NDR gledajo na dvojezičnost v narodnomešanem območju Lužice/Lausitza kot nekaj samo po sebi razumljivega, čeprav danes vsi Lužiški Srbi razumejo in govorijo tudi nemški jezik. Tako imajo pred sodiščem pravico, da proces poteka v lužiškosrbskem jeziku. Včasih to pravico zahtevajo, bodisi zato, ker tisti, ki se pravda, bolje obvlada materin jezik, bodisi iz načelnih razlogov. Če je izražena želja po potekanju procesa v lužiški srbščini, morajo pravosodni organi poskrbeti za vse potrebno.

Brez izjeme so dvojezični javni napisi, pri čemer so bili pristojni organi pri določanju meja lužiškosrbskega jezikovnega območja velikodušni in niso dopustili niti najmanjšega spora. Dvanajst okrajev Gornje in Dolnje Lužice/Ober- und Niederlausitz v okrožjih Drježdžany/Dresden in Chosebuz/Cottbus uradno veljajo kot narodnostno mešana in dvojezična. Na tem območju so krajevne table¹⁴ in cestni smerokazi dvojezični. To velja tudi za napise pri državnih službah, na zgradbah strank in organizacij, poslovalnicah državne in zadružne prodaje na drobno. Dvojezične so oznake cest v mestih in večjih občinah, npr. v Budyšinu/Bautznu, Woyerecyju/Hoyerswerda in drugje. Nekatere ceste se imenujejo po znamenitih lužiškosrbskih patriotih in antifašistih. Tudi nekaj šol nosi imena Lužiških Srbov.

Nemška pošta NDR (Die Deutsche Post DDR) odpošilja tudi pošiljke z lužiškosrbskim napisom — npr. če je napisano Budyšin namesto Bautzen, Běfa Woda namesto Weisswasser itd. Na mešanem območju uporablja dvojezične poštné žige. Pošilja tudi telegrame v lužiški srbščini. V določenih časovnih razmakih izdaja posebne vrednostne znamke, ki se nanašajo na zgodovino in kulturo Lužiških Srbov — tako npr. častijo vidne lužiškosrbske osebnosti.

¹² Prim. Protokoll des VII. Bundeskongresses der Domowina (14.—16. März 1969), Bautzen 1969; Protokoll VIII. zwjaskowehe kongresa Domowiny (23.—24. měrca 1973), Budyšin 1973

¹³ K. J. Schiller, Die staatlichen Organe und Institutionen zur Förderung und Entwicklung der sorbischen Sprache und Kultur in der Deutschen Demokratischen Republik, v: Lětopis (Bautzen), Reihe B, 20/2 (1973), str. 131—132

¹⁴ V prvih povojnih letih so bila bodisi s sklepom saškega deželnega zbora bodisi s sklepi na krajevni ravni preklicana ponemčena oziroma samovoljno izbrana nemška imena krajev, s katerimi so hotele oblasti v letih Hitlerjevega fašizma izbrisati zgodovinska krajevna imena lužiškosrbskega izvora, ter ponovno vpeljana prvotna krajevna imena lužiškosrbskega izvora. Prim. K. J. Schiller, Die Lausitz ..., a. a. O., str. 56—57

Nemška državna železnica (Die Deutsche Reichsbahn der DDR) v regionalnih vozniških redih, pa tudi v centralnem vozniškem redu, postaja na mešanem območju označuje dvojezično, npr. Cottbus/Chošebuz, Lübbenau/Lubnjow, Kamenz/Kamjeńc. Napisi na železniških postajah so v nemščini in lužički srbščini.

Poleg priznavanja lužičkosrbskega jezika je omembe vredno tudi priznavanje lužičkosrbskih barv (modra-rdeča-bela) v javnosti. Vse službe ob uradnih priložnostih poleg državne zastave in zastave revolucionarnega delavskega gibanja izobesijo tudi modro-rdečo-belo zastavo.

Uresničevanje dvojezičnosti ima velik vzgojni pomen. Prispevalo je k temu, da sedanje družbene odnose med Nemci in Lužičkimi Srbi označujeta obojestransko zaupanje in prijateljsko sodelovanje.

Zelo pomembne so odločitve narodnostne politike na področju prosvete, ki jih lahko v tem prispevku le na kratko omenjamo, ne da bi se spuščali v podrobnosti. Zakonska podlaga je 4. izvedbena določba k zakonu o enotnem socialističnem izobraževalnem sistemu v NDR (zakon sprejet 25. 2. 1965, 4. izvedbena določba 20. 12. 1968). Določba obravnava specifična vprašanja izobraževanja in vzgoje na dvojezičnem območju okrog Chošebuz/Cottbus in Drježdžany/Dresden.¹⁵ Na tej zakonski podlagi obstajajo višje šole¹⁶, na katerih je lužička srbščina učni predmet, pa tudi nekaj lužičkosrbskih višjih šol oz. lužičkosrbskih razredov, v katerih je lužička srbščina tako učni predmet kot tudi učni jezik pri drugih predmetih (ne vseh). Budyšin/Bautzen in Chošebuz/Cottbus imata po eno razširjeno lužičkosrbsko višjo šolo. O udeležbi otrok pri lužičkosrbskem pouku oz. v izobraževanju na lužičkosrbski višji šoli odločajo starši. Šolska vodstva in krajevne skupine Domowine se zavzemajo za strokovno seznanjanje staršev z vprašanji šolske organizacije in narodnostne politike.

Bodoči učitelji na šolah na mešanem območju (nižjestopenjski učitelji) in vzgojiteljice se izobražujejo na Lužičkosrbskem inštitutu za izobraževanje učiteljev (Sorbisches Institut für Lehrerbildung) v Budyšinu/Bautznu. Izobraževanje strokovnih učiteljev za predmet lužička srbščina na višji stopnji poteka na univerzi Karla Marxa

¹⁵ »Vierte Durchführungsbestimmung zum Gesetz über das einheitliche sozialistische Bildungssystem — Bildung und Erziehung im zweisprachigen Gebiet der Bezirke Cottbus und Dresden — vom 20. Dezember 1968, v: Gesetzblatt der DDR 1969, Teil II, Nr. 3, Januar 1969. V paragrafu 1 — Splošna načela je rečeno:

»(1) Vsem otrokom in mladini na dvojezičnem območju so zagotovljene možnosti izobrazbe in vzgoje, ki jih določata ustava Nemške demokratične republike in zakon o enotnem socialističnem izobraževalnem sistemu.

(2) V državnih učnih načrtih, izobraževalnih in vzgojnih načrtih določena načela, cilji, naloge in vsebina, kot tudi struktura enotnega socialističnega izobraževalnega sistema veljajo tudi za vse izobraževalne in vzgojne ustanove na dvojezičnem območju.

(3) Enotni socialistični izobraževalni sistem vsem otrokom in mladini zagotavlja pravico in možnost, da se v ustreznih izobraževalnih in vzgojnih ustanovah na dvojezičnem območju naučijo in uporabljajo lužičko srbščino.

(4) Izhajajoč iz načela povezovanja izobraževanja in vzgoje z življenjem je treba v celotnem izobraževalnem in vzgojnem delu na dvojezičnem območju pri socialistični vzgoji otrok in mladine upoštevati in izkoristiti posebnosti in možnosti, ki se porajajo iz skupnega življenja Lužičkih Srbov in Nemcev v socialistični družbi. Pri tem je treba podpirati in krepiti socialistične odnose med lužičkosrbskimi in nemškimi otroki in mladino.

(5) Izhajajoč iz načela enotnosti izobraževanja in vzgoje je treba otrokom in mladini na dvojezičnem območju posredovati znanje o politiki delavske in kmečke države do zaščite pravic lužičkosrbskega prebivalstva in o aktivni in ustvarjalni udeležbi lužičkosrbskega prebivalstva pri oblikovanju socializma v Nemški demokratični republiki, kot tudi znanje o zgodovini in kulturi Lužičkih Srbov.« Besedilo izvedbene določbe je natisnjeno v: B. Cyž, Die DDR und die Sorben ..., a. a. O., str. 493—502.

¹⁶ Na podlagi splošne desetletne višješolske obveznosti v NDR obstajajo a) desetrazredne višje šole in b) dvanaštrazredne razširjene višje šole, ki šolarja pripeljejo do visokošolske zrelosti.

v Lipsku/Leipzig. Akademija za pedagoške vede NDR (Die Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der DDR), najvišje pedagoško raziskovalno mesto v republiki, vzdržuje v Budyšinu/Bautzen posebno delovno mesto za šole na dvojezičnem območju.

Tudi druge državne institucije posvečajo pozornost specifičnim nalogam v okviru narodnostne politike. Na Univerzi Karla Marxa v Lipsku/Leipzig obstaja Inštitut za sorabistiko na oddelku za teoretično in uporabno jezikoslovje. Ukvarja se z raziskovalnimi nalogami, predvsem pa z izobraževanjem lužiskosrbskih strokovnih moči za družbeno prakso, med drugim tudi strokovnih učiteljev za predmet lužiška srbščina.

Osrednja institucija na področju znanstvenega raziskovanja je v Budyšinu/Bautzen — Inštitut za lužiskosrbsko narodoslovje (Institut für sorbische Volksforschung) pri osrednjem inštitutu za zgodovino akademije znanosti NDR. Inštitutu pripadajo tudi Lužiskosrbska osrednja knjižnica (Sorbische Zentralbibliothek) in Lužiskosrbski kulturni arhiv (Sorbisches Kulturarchiv). Od številnih publikacij inštituta naj omenimo vrsto njegovih spisov v sedaj približno 50 zvezkih in letno publikacijo Lětopis. Lětopis izhaja po tematiki: A — Jezik in književnost (1976 letnik 23), B — Zgodovina (1976 letnik 23) in C — Narodoslovje (1976 letnik 19).

Državne institucije za gojitev lužiskosrbske kulture so neposredno podrejene ministrstvu za kulturo NDR. To so podržavljena založba Domowina-Verlag, Državni ansambel za lužiskosrbsko ljudsko kulturo (Staatliches Ensemble für sorbische Volkskultur) in Hiša za lužiskosrbsko ljudsko umetnost (Haus für sorbische Volkskunst). Vse imajo sedež v Budyšinu/Bautzen. Založba Domowina-Verlag med drugim izdaja tudi devet lužiskosrbskih časnikov in časopisov, od tega po enega za katoliško in evangelijsko lužiskosrbsko prebivalstvo.

V Chošebuzu/Cottbus je lužiskosrbsko uredništvo radia oddajnika Chošebuz/Cottbus, ki tedensko emitira 290 minut programa.

Nemško-lužiskosrbsko narodno gledališče (Deutsch-Sorbisches Volkstheater) v Budyšinu/Bautzen ima dva umetniška ansambla — glasbeno gledališče in dramo, le-ta pa ima spet dva oddelka, nemškega in lužiskosrbskega. Leta 1975 je gledališče dobilo novo moderno zgradbo.

V Budyšinu/Bautzen sta tudi muzej za lužiskosrbsko pismenstvo in muzej za lužiskosrbsko zgodovino in kulturo.¹⁷ Nekateri kulturne ustanove so v prenovljeni »Hiši Lužiskih Srbov« (»Haus der Sorben«) v Budyšinu/Bautzen, ki jo je leta 1956 zveznemu predsedstvu Domowine izročila vlada NDR.

Gradnja in vzdrževanje omenjenih ustanov ter razvijanje strokovnih moči zanje (za kar so bila porabljeni pomembna sredstva, ki so jih Lužiški Srbi deležni še naprej) pričajo o tem, da so bili ustavno načelo o posebni podpori in zakonske določbe uresničeni tudi v praksi. Narodnostno politiko do Lužiskih Srbov torej označujeta spoštovanje in zagotavljanje pravic narodne manjšine.

Narodnostna politika seveda ni abstraktna zadeva, saj ima globoko socialno vsebino. Je del političnega celotnega koncepta izgradnje popolnega razvoja socialistične družbe v NDR. Že omenjeni komentar k ustavi zato poudarja: »Cilj narodnostne politike stranke delavskega razreda, socialistične enotne stranke Nemčije (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands), in socialistične države, je bil in je, da pripadniki lužiskosrbske narodne manjšine kot enakopravni in spoštovani državljani aktivno in zavestno sodelujejo pri izgradnji socializma v Nemški demokratični republiki na vseh področjih družbenega življenja.«¹⁸

¹⁷ Strnjen pregled lužiskosrbskih kulturnih institucij glej pri K. J. Schiller, Die staatlichen Organe ..., a. a. O., str. 129—139

¹⁸ Ustava ..., a. a. O., str. 175

Zusammenfassung

DIE LAUSITZER SORBEN — EINE NATIONALE MINDERHEIT IN DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK

Der Autor gibt einen Bericht über die Verwirklichung der Gleichberechtigung der sorbischen nationalen Minderheit. Der grundlegende Wandel im Leben der Sorben begann 1945 mit der Zerschlagung des Hitlerfaschismus in Deutschland durch die Sowjetunion und ihre Verbündeten in der Anti-Hitler-Koalition. Die politischen, sozialökonomischen und ideologischen Grundlagen der Gleichberechtigung wurden in der Etappe der antifaschistisch-demokratischen Umwälzung im Osten Deutschlands in den ersten Nachkriegsjahren, die unter der Führung der Arbeiterklasse und ihrer Partei vollzogen wurde, geschaffen.

Die gesetzlichen Bestimmungen über die Gleichberechtigung, deren Inhalt in der Überwindung der sozialen und nationalen Ungleichheiten bestand, erhielten eine verfassungsrechtliche Untermauerung durch besondere Artikel in den Verfassungen der DDR von 1949 und 1968 (1974). Zu den Prämissen der Nationalitätenpolitik des sozialistischen deutschen Staates gehören folgende Grundsätze: Erstens wurde nicht die Frage der Zahl der Sorben als Vorbedingung für ihre Rechte gestellt, sondern die rechtliche und tatsächliche Gleichstellung wurde stets als eine prinzipielle Aufgabe angesehen. Zweitens wurde die gesetzliche Gleichberechtigung mit der verfassungsrechtlichen Zusicherung der staatlichen Förderung verbunden.

Der Autor weist am Beispiel der konsequenten Durchführung der Zweisprachigkeit in der Öffentlichkeit, der Nationalitätenpolitik im Schulwesen sowie der Kulturpolitik — für diese Fragenkomplexe werden zahlreiche Tatsachen angeführt — nach, dass die Grundsätze der Verfassung und die gesetzlichen Bestimmungen im Leben verwirklicht werden.

Dass gleiche Rechte und gleiche Verpflichtungen untrennbar zusammengehören, zeigt die sehr beachtliche Zahl sorbischer Abgeordneter. Gegenwärtig gibt es vier sorbische Mitglieder der Volkskammer der DDR und etwa 2000 Vertreter der sorbischen Minderheit in den übrigen Parlamenten in den Bezirken Cottbus und Dresden.

Abschliessend wird festgestellt, dass die Nationalitätenpolitik der DDR keine abstrakte Angelegenheit ist, sondern einen tiefen sozialen Inhalt hat. Sie ist Teil des politischen Gesamtkonzepts des Aufbaus und der vollen Entwicklung der sozialistischen Gesellschaft in der DDR, an der die Sorben als gleichberechtigte und geachtete Staatsbürger aktiv mitwirken.

Summary

THE LUSATIAN SERBS — A NATIONAL MINORITY IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC

The author makes the reader acquainted with the implementation of the equality of rights of the Lusatian-Serbian national minority. It came to fundamental turning-point in life of the Lusatian Serbs in the year 1945, when the Soviet Union and its allies, united in the so called Anti-Hitler-Coalition, gained a victory over the Hitler's fascism. The political, socio-economic as well as ideological foundations of their equality were laid during the period of the antifascist-democratic revolution in the eastern part of Germany in the first years after the War. It was carried out under the leadership of the working class and its party.

The law stipulations concerning the equality (which exists in the overcoming of the social and national inequalities) got their constitutionally-judicial confirmation with special articles in the Constitutions of GDR of 1949 and 1968 (1974). Among the premises of the minority policy of the socialistic Germany are the following principles: First, there has never been posed the question of the numerical strenght of the Lusatian Serbs as condition for gaining their rights. On the contrary, the judicial as well as the actual equality have always been looked upon as a task of principle. And second, the judicial equality has been always bound up with the constitutionally-judicial assurance of the governmental support.

The author proves the implementation of the constitutional principles and law stipulations in everyday life by means of adduction of numerous facts concerning the consequent carrying out of bilingualism in the public life, of the minority politics in the field of educational system as well as of culture.

The considerable number of their delegates resp. representatives (at present there are four delegates in the National Chamber of GDR and about 2000 representatives of the Lusatian Serbs in the parliaments of the districts Chosebuz/Cottbus and Drježdany/Dresden) proves that the equal rights go together inseparably with the equal obligations.

Finally the author states that the minority politics of the GDR is not an abstract matter. On the contrary, its characteristic is profound social concern. The minority policy is part of the entire political conception concerning the building and the overall development of the socialist society in the GDR, whereby the Lusatian Serbs, as respected citizens, having the equal rights, cooperate actively.

Matjaž Klemenčič

RAZVOJ JUŽNOTIROLSKEGA VPRAŠANJA OD LETA 1915 DO LETA 1945

Uvod

V tem delu bom sledil razvoju južnotirolskega vprašanja od podpisa Londonškega sporazuma pa do konca druge svetovne vojne. V prvem poglavju bom obravnaval okoliščine, v katerih je prišlo do Londonskega sporazuma, ki je kot znano za vstop Italije v prvo svetovno vojno na strani antante, obljubljal Italiji velike predele etničnih ozemelj Hrvatov in Slovencev ter južno Tirolsko, ki je bila del nemškega etničnega ozemlja.

V drugem poglavju bom obravnaval vprašanje italijanizacije južne Tirolske med obema vojnoma, pri čemer bom obrazložil proces italijanizacije tega področja z gospodarskimi in političnimi momentami kot tudi z izvajanjem načrta Ettorea Tolomeia o »reitalianizaciji« južne Tirolske, ki ga je objavil v svojem listu *Archivio per l'Alto Adige*.

V tretjem poglavju bom obravnaval vprašanje političnega razvoja znotraj nemške narodnostne skupine na južnem Tirolskem v Italiji in odnosa različnih skupin v okviru nemške narodnostne skupine v Italiji do nemškega nacizma kot tudi do italijanskega fašizma ter vprašanje odnosa nacizma do nemške narodnostne skupine v Italiji.

V četrtem poglavju bom obravnaval vprašanje načrtov za izselitev južnih Tirolcev na področje III. nemškega rajha in vprašanje gospodarskih posledic, ki bi jih južni Tirolski prinesla izselitev Nemcev na področje rajha. Za razlago posledic, ki bi jih prineslo takšno dejanje za gospodarsko življenje dežele, bom uporabil podatke o gospodarski strukturi tistih, ki jih je pustil oditi italijanski fašizem. V tem okviru bom obravnaval tudi vprašanje optiranja in kasnejše izselitve dela prebivalstva iz Kanalske doline na Koroško. To vprašanje je za nas še posebej zanimivo, ker je šlo pri tem tudi za izselitev slovenskega prebivalstva.

V zadnjem, petem poglavju, bom obravnaval tudi v dosedANJI nemški literaturi malo obravnavano vprašanje položaja južne Tirolske v obdobju od kapitulacije Italije leta 1943 do zloma nacistične Nemčije leta 1945 in Hitlerjevih načrtov, ki jih je imel z južno Tirolsko po morebitni zmagi v II. svetovni vojni.

Vse to bom obravnaval na podlagi nemške literature o razvoju južnotirolskega vprašanja. Literatura je nastajala v treh obdobjih. Prvo obdobje zajema čas boja za avstrijsko mejo na Salurnu v letih 1915—1919, drugo zajema čas šestdesetih let tega stoletja, tretje obdobje pa čas najnovejšega obdobja.

V literaturi prvega obdobja se jasno kaže zahteva po tem, da bi meja med Italijo in Avstrijo potekala na etnični podlagi po Salurnskem grebenu.¹ Upravičenost Avstrije do takšne meje dokazujejo z etničnimi, gospodarskimi in kulturno-historičnimi momentami. Ponekod se v tej literaturi pojavlja celo tendenca po ohranitvi celotne dežele Tirolske skupno z italijanskim Tridentom v Avstriji, kar podkrepljujejo z navezanostjo tudi italijanskega dela prebivalstva Tridenta na

¹ R. Krebs, *Die Österreichisch — Italienische Grenzgebiet*, Berlin 1918. Richard von Pfandner, *Die Ansprüche Italiens auf Deutschsüdtirol*, Flugblätter für Deutschösterreichs Recht, Wien 1919.

F. Wieser, *Die Südgrenze von Deutschtirol*, Richtlinien für Friedensverhandlungen, Innsbruck 1918.

Montanus, *Die nationale Entwicklung Tirols in den letzten Jahrzehnten*, Wien 1919.

Avstrijo, na avstrijske tradicije in z deželno (tirolsko) zavestjo tega prebivalstva. Ta literatura, ki je dokazovala upravičenost upravičenih zahtev Avstrijcev po južni Tirolski do meje na Salurnskem grebenu, je izhajala v okviru istih serij, ki so zahtevale in dokazovale upravičenost avstrijskih zahtev² po slovenski Koroški in slovenski Štajerski, kar priča o dvojnih merilih, ki so jih imeli Avstrijci že tedaj, ko je šlo za spoštovanje etničnega principa pri južnotirolskih Nemcih na eni in pri koroških in štajerskih Slovencih na drugi strani. Literatura o razvoju južnotirolskega vprašanja je vse do konca šestdesetih let tega stoletja pisana izključno z nacionalističnega vidika.

Gre celo tako daleč, da smatra nacistično naravnost prebivalstva južne Tirolske za izraz njegove demokratičnosti, češ da so južnotirolski Nemci že s samim bojem za nacionalni obstoj prispevali, ne glede na njihovo družbenopolitično usmerjenost, k boju za demokratizacijo Evrope. Šele v zadnjem času se je v okviru demokratičnih krogov mladih avstrijskih zgodovinarjev pojavilo drugačno stališče do teh vprašanj. Mladi avstrijski zgodovinarji so svojo pozornost usmerili tudi na razvoj političnih odnosov v okviru same južnotirolske-nemške narodnostne skupine kot tudi k razvoju političnih nazorov v okviru le-teh v obravnavanem obdobju.

Etnične razmere na južnem Tirolskem pred prvo svetovno vojno

Za razumevanje nadaljnjega teksta moram pojasniti nekaj geografsko-historičnih terminov, ki jih uporabljam v celotnem tekstu. Zgodovinska dežela Tirolska je tvorila današnje predele avstrijskih dežel Tirolske in vzhodne Tirolske v sestavi današnje avstrijske republike, južne Tirolske (Alto Adige) in Trentina v okviru republike Italije. V obdobju pred prvo svetovno vojno so kot geografski pojem razlikovali na Tirolskem predvsem tako imenovano nemško Tirolsko ter tako imenovano Welschtirol, ki se teritorialno skoraj popolnoma ujema z današnjim Trentinom.³ Poleg teh področij, ki so nam dokaj razumljiva, pa moramo pri našem pregledu jezikovnega stanja po podatkih avstrijskega uradnega ljudskega štetja leta 1910 upoštevati tudi področje Tirolske, južno od meje, kakršno je zahtevala Italija od Avstrijske na pogajanjih, ki so bila pred podpisom Londonskega sporazuma. To je področje med tirolsko deželno mejo in mejo kraljevine Italije, kakršno je postavil Napoleon leta 1811.⁴

Kljub temu, da v celoti ne verjamem v verodostojnost podatkov uradnih avstrijskih ljudskih štetij po občevelnem jeziku v letih 1880—1910,^{5a} moram upoštevati te podatke za podkrepitev upravičenosti avstrijskih zahtev do južne Tirolske. Upošteval bom samo podatke ljudskega štetja leta 1910. Pri tem bom upošteval tudi problem Ladincev, posebne jezikovne in narodnostne skupine, ki je bila leta 1910 prišeta k Italijanom. Na področju celotne zgodovinske dežele Tirolske je leta 1910 prebivalo 57 % prebivalcev z nemškim, 42 % prebivalcev z italijanskim oziroma ladinskim občevelnim jezikom ter 1 % prebivalcev z drugimi občevelnimi jeziki. Če bi potekala meja med nemško Avstrijo in Italijo po etnični meji, bi ostalo na avstrijskem področju Tirolske 508.458 (94,8 %) prebivalcev z

² Primerjaj Matjaž Klemenčič, Jezikovna struktura na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske od srede 19. stoletja do leta 1971, Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 1978, št. 1, str. 124—148.

B. Grafenauer, Štajerska in Koroška v diplomatski igri, Koroški Plebiscit, Razprave in članke uredili Janko Pleterški, Ljube Ude, Tone Zorn, Ljubljana 1970, str. 295—374.

³ L. Waber, Die zahlenmäßige Entwicklung der Völker Österreichs, Statistische Monatschrift, Brunn 1915., str. 593—721.

⁴ Hugo Hantsch, Der Eintritt Italiens in den Ersten Weltkrieg, Südtirol, Eine Frage des europäischen Gewissens, München 1965, str. 280.

^{5a} Primerjaj v op. 2 citirano delo.

nemškimi, 8.438 prebivalcev (1,6 %) z italijanskim občevalnim jezikom in po Pfaundlerju⁵ 19.578 (3,6 %) Ladincev, medtem ko bi ostalo na področju italijanske Tirolske 5.321 (1,5 %) prebivalcev z nemškim ter 355.504 (98,5 %) prebivalcev z italijanskim občevalnim jezikom. Na področju, ki so ga zahtevali Italijani zase pred sklenitvijo Londonskega sporazuma pa je bilo leta 1910 84.447 (18,6 %) prebivalcev z nemškim in 370.963 (81,4 %) prebivalcev z italijanskim občevalnim jezikom.⁶ To ozemlje je poleg področij z italijansko večino obsegalo tudi področja, ki so se stikala s potencialno avstrijsko mejo in ki so imela nemško večino (mesto Bozen — Bolzano 94 % Nemcev, sodni okraji Bozen Bolzano 98 % Nemcev, Kaltern Caldaro 95 % Nemcev, Neumarkt — Egna 85 % Nemcev in politične občine Völs-Fils 99 % Nemcev, Gargazon — Gargazzone 84 % Nemcev in Nals — Nalles 94 % Nemcev. Na področju, ki ga je leta 1919 dobila Italija, pa je bilo leta 1910 poleg področja Trentina, kjer so Italijani tvorili veliko večino prebivalstva, še področje današnje južne Tirolske, severno od Trentina (mesto Bozen Bolzano, 94 % Nemcev, politični okraji Brixen — Bressanone 97 % Nemcev, Bozen Bolzano 90 % Nemcev, Bruneck — Brunico 84 % Nemcev, Meran — Merano 96 % Nemcev in Schlanders — Silandro 100 % Nemcev). Že na podlagi tega pregleda jezikovnega stanja na južnem Tirolskem leta 1910 lahko sklepamo o upravičenosti avstrijskih zahtev po južni Tirolski, čeprav je bil manjši del prebivalstva, ki ga je prištel avstrijska statistika k nemškemu občevalnemu jeziku italijanskega izvora, kar priznavajo tudi Nemci sami.⁸

Gre za kakih 10 % nenemškega prebivalstva.

Na področju med etnično in današnjo državno mejo je avstrijska statistika leta 1910 naštel po Pfaundlerju 215649 prebivalcev z nemškim, 6950 prebivalcev z italijanskim in 9350 z ladinjskim občevalnim jezikom. O tem, da so imeli Nemci na tem področju precejšnjo večino, ne more biti nobenega dvoma. To je potrdilo tudi italijansko ljudsko štetje leta 1921, ki je naštel 202.400 Nemcev, 20.300 Italijanov in 9.900 Ladincev.

Pogajanja med Avstrijo in Italijo o priključitvi Trentina k Italiji, nastanek Londonskega sporazuma ter vstop Italije v prvo svetovno vojno na strani antantnih sil⁹

Italija je bila ob izbruhu I. svetovne vojne leta 1914 v trozvezi z Avstroogrsko in Nemčijo. Pogodbeni teksti trozveze so vsebovali posebne dodatke (na primer člen 7, četrte pogodbe med tremi članicami trozveze iz leta 1912), ki so zahtevali od Avstroogrske, da prisrbi Italiji določene kompenzacije v primeru kakršnihkoli sprememb na Balkanskem polotoku, ki bi Avstroogrski prinesle nove ozemeljske ali gospodarske koristi. Trozveza je obvezovala pogodbenice članice samo v primeru, če bi bile napadene, ne pa tudi v primeru, da same igrajo vlogo napadalca. Ob izbruhu prve svetovne vojne je Italija sklenila, da ostane nevtralna. Italijani so smatrali, da so upravičeni do kompenzacij tudi v primeru, če bi Avstroogrska začasno zasedla ozemlja Srbije. Avstrijski zunanji minister grof Berchtold je jasno izjavil, da gre ob zasedbi dela srbskega ozemlja le za začasno zasedbo. Avstroogrska je izrazila tudi svojo pripravljenost zadovoljiti italijanske zahteve po kompenzacijah s tem, da bi zagotovile Italiji ozemlja v Albaniji, na italijansko-francoski meji, ali pa s Tunisom v Afriki. Vendar je italijanski zunanji minister San Giuliano

⁵ Richard von Pfaundler, o. c., str. 3

⁶ Montanus, o. c., str. 68.

⁷ Wilhelm Winkler, Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten, Wien 1931, str. 128.

⁸ Richard Pfaundler, o. c., str. 7

⁹ Hugo Hantsch, Der Eintritt Italiens in den Ersten Weltkrieg, Südtirol, Eine Frage des europäischen Gewissens, München 1965, str. 271—292.

izjavil, da »usmerja Italija svoja upanja samo in le na Trentino in Istro.« Avstroogrski ministerski svet je 8. avgusta leta 1914 ugotovil, da Italija ne bo nikoli sodelovala z Avstroogrsko in da se jim zato ne izplača prepustiti Trentina Italiji, s čemer bi le prispevali k italijanski morebitni nevtralnosti.

Avstroogrška se je dobro zavedala italijanskih namer po razširitvi ozemlja, kar nam dokazuje pismo grofa Berchtolda avstroogorskemu poslaniku v Berlinu von Szögegy-ju: »Ne moremo biti mnenja, da bi z žrtvovanjem staroavstrijskih dežel dosegli italijansko aktivnost na naši strani. Veliko bolj smo prepričani, da želi italijanska vlada prodati svojo nevtralnost. Če bi sklenili to kupčijo, bi Italija lahko še vedno spremenila svoje stališče, odvisno pač od razmer na bojnem polju.« Kako pravilno je bilo avstroogrsko mnenje o italijanskih namerah, nam dokazuje dejstvo, da je italijanski zunanji minister San Giuliani že 11. avgusta leta 1914 dal svojemu veleposlaniku v Londonu Imperiali-ju navodilo, da naj začne pri angleški vladi v Londonu tajno namigovati, da bi bila Italija pripravljena vstopiti v vojno na strani antantnih sil, če bi ji te zagotovile ozemlja Trentina do Brennerja. Tako je že 14. avgusta leta 1914 veleposlanik Imperiali smatral, da v Londonu pove: »Zaradi okoliščin lahko smatramo trozvezo za mrtvo« (La triplice alleanza per forza delle circostanze si può considerare come morte e sepolta). Imperiali je dobil navodilo italijanske vlade za tajna pogajanja z angleško vlado o pogojih, pod katerimi bi se bila Italija pripravljena priključiti k antanti. 19. avgusta leta 1914 je grof Berchtold izjavil v svojem govoru pred kronskim svetom: »Po mnenju vseh odločilnih dejavnikov ne more biti govora o odcepitvi avstroogrskih področij, ki naj bi jih dobila Italija...«

23. septembra leta 1914 je Italija podpisala z Romunijo pogodbo o tem, da se bosta obe medsebojno posvetovali in obveščali o morebitnem vstopu v vojno. 16. avgusta leta 1914 je umrl zunanji minister San Giuliano, novi italijanski zunanji minister pa je postal Giorgio Sonnino, za katerega so Nemci mislili, da je prijateljsko razporejen do trozveze. Koncem novembra leta 1914 je postal nemški veleposlanik v Rimu knez Bülow, ki je imel dobre zveze v italijanskih aristokratskih krogih. Imel je nalogo delovati za nevtralnost Italije. Nemci pa so istočasno pritiskali na Avstroogrsko, naj se odpove Trentinu, ki bi ga po zmagoviti vojni lahko tako ali tako ponovno dobila v svoje roke. 3. decembra leta 1914 se je sestel italijanski parlament, kjer je ministrski predsednik Salandra govoril o upravičenih aspiracijah Italije nasproti avstroogorskemu ozemlju. »Do konca februarja leta 1915 so bila najrazličnejša pogajanja. Italijani so sredi februarja izjavili, da bodo imeli proste roke v primeru, če avstroogrška vlada ob vojaškem napredovanju v Srbiji ne bo pripravljena na takojšnjo priključitev Trentina k Italiji. 4. marca leta 1915 je Sonnino izročil avstrijskemu veleposlaniku vojvodi Avarnu noto, v kateri so bili navedeni italijanski pogoji za nevtralnost: »Noben predlog ne more pripeljati k rešitvi vprašanja kompenzacij, če ne zajema odcepitve avstroogrskih ozemelj. Avstroogrška ne sme podvzeti nobene vojne akcije na Balkanskem polotoku, ne da bi poprej sklenila z Italijo pogodbo o kompenzacijah. Pogodba ne sme biti trajna in njena vsebina se mora takoj izvajati. Istočasno pa je italijanski veleposlanik v Londonu nadaljeval pogajanja in zahteval vojaško in mornariško konvencijo, Južno Tirolsko do Brennerja, grofijo Goriško in Gradiško, celotno Istro do Kvarnera z otoki in Dalmacijo do Neretve z izjemo Dubrovnika in Kotorja, priznanje italijanske zasedbe Valone z otokom Saseno in od Italije že v tripolski vojni začasno zasedene otoke na Dodekanezu. Italija je zahtevala še določen del Turčije, v kolikor bi prišlo do delitve turškega ozemlja ter sodelovanje pri delitvi nemških kolonialnih ozemelj. Z določenimi popravki, ki Italiji po tej pogodbi niso zagotovile Splita in dela Dalmacije, je bila ta pogodba sklenjena med obema vladama. 25. aprila leta 1915 je Imperiali predal angleškemu

državnemu sekretarju siru Edwardu Grey-u in veleposlanikom Francije in Rusije v Londonu spomenico, ki je tvorila osnovo za pogodbo, ki je bila podpisana med antantnimi silami in Italijo 26. aprila leta 1915. Po tej pogodbi, Londonskemu sporazumu,¹⁰ je bilo sklenjeno, da bo po zmagi antantnih sil dobila Italija kot članica antante ozemlja Južne Tirolske do Brennerja, mesto Trst s takratno Tržaško pokrajino, Goriško in Gradiško grofijo, celotno Istro s Kvarnerjem in otoki in deželo Dalmacijo z otoki, do polotoka Planke, Valono in otok Saseno za vojaško obrambo dovolj velikim ozemljem; Albanija bo ostala samostojna država, vendar zmanjšana za ozemlja, ki jih bodo zahtevali Srbi, Grki in Črnogorci. Pri morebitni delitvi Turčije bi naj Italija dobila področje Adalije.

Italija se je zavezala, da bo v času enega meseca stopila v vojno na strani antantnih sil.

V času pogajanj za doseg Londonskega sporazuma so Italijani navidezno nadaljevali tudi s pogajanj z Avstroogrsko in 10. aprila 1915 zahtevali od nje naslednja ozemlja: Južno Tirolsko v mejah, ki so bile določene s Pariškim sporazumom iz leta 1811, ki poleg Trentina obsega še ozemlja Bozena, do Gargazona, Sarntheima in Waidbrucka z ladinskimi dolinami Fassa, Buchenstein in Ampezzo, korekcijo italijanske vzhodne meje, po kateri naj bi dobila Italija Kantsko dolino, zahodne predele doline Soče in področje Primorske zahodno od linije Čepovanska dolina — Nabrežina. Mesto Trst in Tržaška pokrajina ter sodna okraja Koper in Piran pa naj bi postali neodvisna demilitarizirana svobodna država in svobodna pristanišča. Ta področja naj bi Italijani takoj zasedli, Trst pa naj bi Avstroogrška takoj zapustila, odpustile naj bi tudi vojaščino, ki je doma na tamkajšnjih ozemljih. Avstroogrška se mora takoj odreči vsakim težnjam po Albaniji. Za vse to bi se Italija obvezala ostati nevtralna v času celotne vojne. Obvezuje se tudi, da ne bo več zahtevala nobene kompenzacije na osnovi 7. člena pogodba o trozvezi. Poleg tega bi plačala 200.000.000 Lit odškodnine za avstroogrsko državno premoženje na tem ozemlju in kot odškodnino za avstroogrške državne dolgove, ki izhajajo iz avstroogrskih investicij na tem področju.

Procesl italijanizacije Tirolske med obema vojnoma

Leta 1919 je Italija dobila na novo priključenih področij pod svojo državno oblast po podatkih ljudskega štetja leta 1910 269.022 Nemcev, 323.549 Slovencev, 147.459 Hrvatov, 19.578 Ladincev in 4.824 prebivalcev ostalih narodnosti. Z novim ozemljem je Italija dobila tudi nalogo reševanja problematike neitalijanskih narodnosti. V letih demokratične Italije, 1919—1922, je Italija kazala voljo do pravičnega reševanja manjšinskih vprašanj narodnosti. Tako je senator Tittoni, predstavnik Italije na mirovni konferenci v Parizu leta 1919, izjavil v italijanskem senatu 27. 10. 1919: »Ljudstva tuje narodnosti, ki so prišla pod našo oblast, naj vedo, da so nam misli o zatiranju in denacionalizaciji popolnoma tuje, njihov jezik in njihove kulturne institucije bodo spoštovane, uživali bodo vse pravice, ki izhajajo iz naših svobodnjaških in demokratičnih zakonov.«¹¹

Italijanski kralj je potrdil te liberalne temelje v svojem govoru dne 1. 12. 1919: »Novo anektirana ozemlja pomenijo za nas nove probleme. Naše svobodnjaške tradicije nas bodo vodile v takšni smeri, da bomo reševali problematiko neitalijanskih narodnosti z največjim spoštovanjem, tako njihove tradicije, lokalne institucije in lokalno samoupravo.«¹²

¹⁰ Sporazum je bil prvič objavljen v sovjetskih Izvestjih, 28. 2. 1917, 22. 2. 1918 pa je izšel v Die Neue Freie Presse.

¹¹ Bernhard Schloch, Italiens Politik in Südtirol 1919—1945, Südtirol, Eine Frage des europäischen Gewissens, München 1965, str. 298.

¹² Bernhard Schloch, o. c., str. 298

V letu 1921 so bile v Italiji prve splošne volitve po aneksiji južne Tirolske 10. 10. 1920. Obe najpomembnejši južnotirolski buržoazni politični stranki, katoliška ljudska in nemška liberalna stranka, sta se združili že v jeseni leta 1919 v nemško zvezo, medtem ko so nemški južnotirolski socialni demokrati glasovali skupaj z italijanskimi. Italijanski socialni demokrati so bili namreč edina stranka, ki je leta 1919 glasovala zoper aneksije južne Tirolske k Italiji. Na volitvah je dobila nemška zveza štiri poslance, ki so bili v obdobju demokratične Italije priznani kot formalni predstavniki nemške južnotirolske narodnostne skupine v Italiji. Že v tem obdobju se je začela tudi italijanizacija južne Tirolske. Najprej je bila zavržena zahteva južnotirolskih poslancev po tem, da naj bi bili južni Tirolci oproščeni služenja vojaškega roka. Pripadniki nemške narodnostne skupine so morali služiti vojni rok na področju kraljevine Italije na ozemljih izven južne Tirolske. Že v tem času se je tudi začel boj okrog južnotirolskega nemškega šolstva. Z zakonom »lex Corbino« je bilo določeno, da se morajo šolati italijanski otroci na italijanskih šolah. V bozenski okolici so kmalu ustanovili več italijanskih šol. Vsi otroci, ki so imeli italijansko zvenече priimke, so se morali šolati v teh šolah. V občinske uprave pa so poslali italijanske komisarje, ki so prevzeli v svoje roke upravo občin.¹³

Nemška zveza je z navdušenjem pozdravila zmago fašizma v Italiji, češ da bo s tem prišlo do uvedbe reda in miru. Po zmagi fašizma je prišlo v februarju 1923 v Bozenu do sporazuma med nemško zvezo in krajevnimi fašisti glede prihodnjega reševanja južnotirolskega vprašanja. Sklenili so:

1. da ne bo prišlo do nobenega italijanskega programa za denacionalizacijo južnih Tirolcev;

2. da se južni Tirolci strinjajo s tem, da bodo južno Tirolsko obravnavali kot izključno italijansko vprašanje, in da bodo južni Tirolci lojalni italijanski državljanji. Zato pa so priznali Italijani nemško manjšino kot posebno narodnostno skupino;

3. da bodo dali v uradih prednost italijanskemu kot uradnemu jeziku, vendar bo imela nemška manjšina na južnem Tirolskem možnost rabe nemškega jezika v uradih in javnih službah;

4. da bodo uvedli italijanski jezik kot učni predmet tudi v nemških šolah;

5. da bodo ustanovili nemške privatne šole na področjih, kjer so uvedli italijanske šole,

6. da ne bodo odpustili nobenega južnotirolskega uradnika zaradi nepopolnega obvladanja italijanščine;

7. da bodo upoštevali pravico do združevanj in zborovanj;

8. da bo sodni okraj Neumarkt priključen Boznu.¹⁴

Ta sporazum ni doživel nikoli potrditve velikega italijanskega fašističnega sveta in ni bil nikoli realiziran. Sporazum je tudi izraz želja fašističnih oblastnikov, da naj ne bi prišlo do nemirov v prehodnem obdobju, ko se fašizem še ni povsem utrdil na oblasti. Že štiri mesece po tem sporazumu je Tolomeo na zborovanju v mestnem gledališču v Bozenu predložil naslednji program italianizacije južne Tirolske:

1. združitev Trentina in južne Tirolske v eno provinco;

2. imenovanje italijanskih občinskih sekretarjev;

3. revizija državljanstev;

4. otežitev potovanj in ustvarjanje komplikacij pri izdaji dovoljenj za bivanje nemških tujcev (turistov, opis M. K.) na ozemlju južne Tirolske;

¹³ Bernhard Schloch, o. c., str. 301

¹⁴ Leopold Steurer, Südtirol 1919—1939, Tagung für Zeitgeschichte 27. Mai 1977, Bozen 1977, str. 5

5. preprečitev doseljevanja Nemcev na ozemlje južne Tirolske;
6. revizija ljudskega štetja;
7. uvedba izključno italijanskega uradnega jezika;
8. odpustitev nemških uradnikov ali njihova premestitev v ostale italijanske province;
9. ukinitvev nemške zveze;
10. ukinitvev »Alpenvereina«;
11. ukinitvev dnevnika »Der Tiroler«;
12. italijanizacija nemških krajevnih imen;
13. italijanizacija napisov na javnih ustanovah;
14. italijanizacija cestnih oznak;
15. italijanizacija »ponemčenih« družinskih priimkov;
16. odstranitev javnega spomenika Waither-ju von der Vogelweide-ju iz Bozna;
17. okrepitev orožniških enot;
18. olajšave priseljenim Italijanom pri pridobitvi zemljišč na ozemlju južne Tirolske;
19. podpiranje nezainteresiranosti tujine do južne Tirolske;
20. ukinitvev nemških bank, ustanovitev italijanske zemljiško-kreditne banke;
21. ustanovitev mejnih carinarnic v Sterzingu in Toblachu;
22. velikodušno podpiranje italijanskega jezika in kulture;
23. ustanovitev italijanskih otroških vrtcev in osnovnih šol;
24. ustanovitev italijanskih srednjih šol;
25. strog nadzor nad visokošolskimi diplomami, pridobljenimi v tujini;
26. ustanovitev italijanskega študijskega inštituta za južno Tirolsko;
27. sprememba obsega brixenske škofije;
28. uvedba italijanščine kot sodnega jezika;
29. nadzor nad trgovsko zbornico in kmetijskimi ustanovami;
30. železniški projekti: Milano—Mals, Veltlin—Brenner, Agordo—Brixen;
31. povečanje števila vojaštva na ozemlju južne Tirolske.¹⁵

Program Ettorea Telomeia o izvajanju italijanizacije na južnem Tirolskem so kajpak v celoti uresničili.

Tako so že leta 1927 vzpostavili enotno provinco iz obeh delov Tirolske, ki sta bili po letu 1919 priključeni Italiji. Namestili so tudi pokrajinske prefekte in občinske podestate, ki so opravljali vlogo nadzornikov samoupravnih oblasti s strani države. Pomladi leta 1923 so namestili topografske napise ter napise na javnih, upravnih, sodnih in drugih ustanovah samo v italijanščini. Jeseni 1923 je italijanščina na podlagi prefektovega dekreta postala uradni jezik. Posledica tega je bila, da so odpustili uradnike neitalijanske narodnosti, ki niso bili večji italijanščine, na njihova mesta pa so namestili priseljene italijanske uradnike. Jeseni leta 1925 je postala italijanščina tudi sodni jezik. Leta 1923 so italijanske oblasti uradno prepovedale imenovanje pokrajine »Südtirol« in ga nadomestili s Tolemeievim imenovanjem »Alto Adige.«

Z zakonom »Gentile« so Italijani na južnem Tirolskem postopno izrinili nemščino iz šol...¹⁶

Rezultati izvajanja tega programa pa niso bili pretirano vzpodbudni. Ugotoviti moramo, da je italijanskemu fašizmu sicer uspelo italijanizirati ozemlje južne Tirolske, še zlasti okrog urbanih središč, ne pa nemškega prebivalstva.

¹⁵ Bernhard Schloch, o. c., str. 303

¹⁶ Bernhard Schloch, o. c., str. 308

Nemštvo se je na južnem Tirolskem lahko ubranilo pritisku italijanizacije predvsem zaradi ugodnih posestnih razmer in ugodnega gospodarskega položaja velikega dela južnotirolskega meščanstva. Ugotovimo lahko, da je prevladovala na južnem Tirolskem v tem obdobju srednje velika posest s prevladujočo pašniško živinorejo. Italijani pa se v hribovitem svetu gospodarsko niso mogli zasedati.¹⁷ Kljub tem za ohranitev nemštva ugodnim gospodarskim razmeram so Italijani vendarle izkoristili svetovno gospodarsko krizo v tridesetih letih tega stoletja z manevriranjem okrog hipoteknih zadolžnic in s sistemom izrabe poroštov. Tako so bili mnogi nemški kmetje ob kmetije. V tej situaciji je italijanski družbi za napredek agrarnega gospodarstva »Ente Nazionale per le tre Venezie« uspelo predati italijanskim doseljencem okrog 2680 ha zemlje in 74 kmetij. Druga, še važnejša in še uspešnejša oblika italijanizacije južne Tirolske pa je potekala na podlagi ustanavljanja novih industrijskih podjetij. Do leta 1934 so se ustanavljanja italijanske industrije omejila le na eno veliko podjetje, na kemično industrijo Montecatini AG, južno od Merana. Italijanska fašistična vlada je imela v načrtu izgradnjo industrijskih con, s pomočjo katerih naj bi pripomogli k povečanju in s tem k italijanizaciji južnotirolskih mest. To so izvajali načrtno. 20. marca 1935 so sklicali v Bozen (Bolzano) predstavnike italijanskega gospodarstva.¹⁸ Na tem sestanku je Mussolini seznanil predstavnike gospodarstva s plani vlade o ustanovitvi bozenske industrijske cone. Velike industrije Lombardije in Piemonta so dobile nalogo ustanavljanja podružnic v bozenski industrijski coni. Posledice ustanovitve industrijske cone so bile vidne v porastu Bozna, pri tem pa je zanimivo, da Nemci z Ladinci v Bozenu niso predstavljali niti 3 % vsega na novo v industriji zaposlenega prebivalstva. Posledice gradnje industrijskih con so se kmalu kazale tudi v italijanizaciji ozemlja južne Tirolske. Tako je v osemnajstih letih, od 1921—1939, poraslo število Italijanov za štirikrat, število Nemcev pa le za 10 %.¹⁹

To dejstvo pa ni tako hudo za južno Tirolsko, če pomislimo, da se je na področju takratne Venezie Giulie povečal delež prebivalstva z italijanskim občevalnim jezikom samo v času od leta 1910 do 1921 od 36,9 % na 59,9 %, torej od 366.385 na 531.824 ob istočasnem upadu števila slovenskega in hrvaškega prebivalstva od 471.098 na 351.744.^{19a}

Neenakopravno možnost pridobivanja služb na južnem Tirolskem med obema svetovnima vojnoma, nam pokaže sledeča poklicna sestava prebivalstva, ki

Poklicna sestava prebivalstva Južne Tirolske leta 1939 po narodnosti v %

	Nemci in Ladinci	Italijani
Kmetijstvo	60,5	6,0
Industrija in obrt	14,6	23,8
Trgovina	11,6	21,6
Promet	1,5	9,7
Bančništvo	0,3	1,3
Gostinstvo	7,0	3,5
Svobodni poklici	2,2	8,1
Javna uprava	0,5	17,1
Ostali poklici	1,8	8,9

¹⁷ Adolf Leidlmair, *Bevölkerung und Wirtschaft 1919—1945, Südtirol, Eine Frage des europäischen Gewissens*, München 1965, str. 362—381.

¹⁸ Bernhard Schloch, o. c., str. 311

¹⁹ Adolf Leidlmair, o. c., str. 363

^{19a} Wilhelm Winkler, o. c., str. 128

so jo sestavili statistiki, Delovne skupnosti optantov na podlagi ljudskega štetja leta 1939.²⁰

Ti procenti in primerjava zaposlenosti prebivalstva z ozirom na vodilne gospodarske in politične upravne panoge in glede na narodnost zaposlenih nam vse povedo. Nemec oziroma Ladinec se v javni upravi dejansko sploh ni mogel zaposliti. O Italijanih kot priseljenem prebivalstvu nam jasno govori podatek, da so njihovi kmetje tvorili le 6 % italijanskega prebivalstva. Več kot 60 % italijanskega prebivalstva pa je bilo zaposlenega v industriji in obrti, trgovini, prometu, javni upravi in ostalih poklicih. V teh poklicih je bilo zaposlenih le malo več kot 30 % Nemcev južne Tirolske.

Razmerje med Italijani in Nemci na južnem Tirolskem po panogah zaposlenosti leta 1939

Gospodarske panoge	NEMCI (%)	ITALIJANI (%)
Kmetijstvo	96,7	3,3
Industrija in obrt	64,0	36,0
Trgovina	61,0	39,0
Promet	31,0	69,0
Bančništvo	40,0	60,0
Gostinstvo	85,4	14,6
Svobodni poklici	44,0	56,0
Javna uprava	8,0	92,0
Ostali poklici	37,0	63,0

Tabela²¹ nam lepo prikazuje, katere panoge gospodarskih in upravno-političnih dejavnosti so Italijani držali v svojih rokah. V statistiki je prikazana industrija skupaj z obrtjo. Ob tem ni razvidno dejansko stanje zaposlenosti nemškega prebivalstva, ker je bil zelo visok odstotek le-tega takrat zaposlen v samostojni drobní obrti.

Razumljivo je, da so v tem razdobju izvajali Italijani prav takšen italijanizacijski pritisk kot na južnem Tirolskem tudi na področju Kanalske doline.²² Tukaj je živel po podatkih ljudskega štetja leta 1910 6.397 Nemcev, 1.682 Slovencev in 10 Italijanov. Naseljevali so italijanske uradnike, železničarje in gozdarje, orožnike in financarje. Italijanščina je že leta 1925 postala uradni jezik. Zaradi velikega števila prebivalcev, ki niso bili večči italijanščine, so uvedli tolmače za nemščino in slovenščino. Z izvajanjem zakona »Gentile« so postopno odpravili nemščino in slovenščino iz šol. Nastavljali so le italijanske učitelje. Topografski in drugi javni napisi na ustanovah, lokalih itd. so bili samo v italijanščini.

Posledice teh ukrepov so se pokazale v porastu števila italijanskega prebivalstva, ki je v letih 1921—1934 poraslo od 1.207 na 4.240, medtem ko je nemško prebivalstvo v istem času poraslo od 4.158 na 5.464, slovensko pa od 1.109 na 1.185.

Slovenščina se je v tem obdobju ohranila le v cerkvi. Cerkveno-upravno je Kanalska dolina spadala najprej pod goriško škofijo, nato pa pod videmsko.

Do začetka druge svetovne vojne je obstajal pri ordinariatu videmske škofije poseben oddelek za Slovence pod vodstvom magr. Ivana Trinka. Tako ni bilo do

²⁰ Adolf Leidlmair, o. c., str. 368

²¹ Tabela sem sestavil na podlagi prejšnje tabele o poklicni sestavi prebivalstva Južne Tirolske po narodnosti in absolutnih številk o narodostni sestavi prebivalstva Južne Tirolske leta 1939.

²² Pritiske italijanizacije so Italijani izvajali tudi nad drugimi slovenskimi etničnimi ozemlji, ki so po prvi svetovni vojni pripadla k Italiji. O tem več v M. Kacin Wohinz: Slovenci v Italiji, Slovenci v zamejstvu, Pregled zgodovine 1918—1945, Ljubljana, 1976, stran 7—118.

leta 1939 v Kanalski dolini nobenega italijanskega duhovnika. Za italijanske uradnike, orožnike, financarje in slično pa je vodil cerkvene obrede italijanski vojaški duhovnik v Trbižu.²³

Odnosi med italijanskim fašizmom in nemškim nacizmom na eni ter južnotirolskimi Nemci na drugi strani

Južnotirolsko vprašanje je bilo v tem obdobju tudi predmet precej zanimivih razprav v okviru Weimarske Nemčije kot tudi nacistične stranke Nemčije. Weimarska Nemčija je po priključitvi južne Tirolske k Italiji z vsemi močmi pomagala južnotirolskim Nemcem v njihovem boju za narodnostni obstoj. Tako je dr. Tinzi, južni Tirolec, ravno s podporo Weimarske republike pred evropsko interparlamentarno unijo večkrat skušal internacionalizirati južnotirolsko vprašanje. Južnotirolski Nemci so med obema vojnama navezovali stike predvsem z Nemčijo, ne pa toliko z Avstrijo. Predvsem v Nemčiji so videli možnost za rešitev svojega nacionalnega vprašanja, ne pa v šibki Avstriji, kakršna je bila po prvi svetovni vojni. V obdobju med obema vojnama so pisali o južnotirolskem vprašanju predvsem Nemci, Nizozemci in Francozi, ne pa toliko Avstrijci. Tako so na primer temeljna dela za južnotirolsko vprašanje, ki so izšla med obema vojnama, napisala Henneradorf F. K., »Südtirol unter italienischer Herrschaft. Eine Schilderung mit urkundlichen Belegen, 1926 in Herre Paul, Die Südtiroler Frage. Entstehung und Entwicklung eines europäischen Problems der Kriegs- und Nachkriegszeit 1927. Weimarska republika je podpirala tudi težnjo južnih Tirolcev po samoodločbi. Nemška nacistična stranka je še preden je prišla na oblast, poudarjala svojo nezainteresiranost do južnotirolskega vprašanja. Hitler je že v »Mein Kampf« kot tudi v svoji brošuri »Die Südtirolfrage und das deutsche Bündnisproblem«, ki je postala del »Mein Kampf« ugotovil, da ne bi nemška vlada, če bi bila pod vodstvom nacistov, nikoli postavila zahtevo po reviziji meje na Brennerju zaradi potrebe po prijateljskem sodelovanju s fašistično Italijo. To se je izkazalo še leta 1931, ko je bila zahteva po reviziji te meje črtana iz uradnega programa nacistične stranke.²⁴ Kot je to glede zunanje politike običajno ob menjavi vlad se ni spremenil kurs nemške zunanje politike glede reševanja južnotirolskega vprašanja tudi po Hitlerjevem prihodu na oblast leta 1933. Tako je južnotirolska nemška narodnostna skupina še naprej dobivala finančno podporo s strani nemške vlade, tako za potrebe gospodarstva, šolstva kot tudi za potrebe financiranja nemške podtalne politične dejavnosti na južnem Tirolskem. Takšno smer je zastopala nemška politika vse do priključitve (Anschluss) Avstrije k nemškemu rajhu. Priključitev Avstrije k nacistični Nemčiji je vzbudila med južnotirolskimi Nemci nova upanja. Razporejenost južnotirolskih Nemcev ob tem dogodku kot tudi njihovo nacistično naravnost nam najbolj prikazuje razglas Petra Hoferja, takratnega deželnega vodje Volkskämpfringa južne Tirolske, dva dni po priključitvi Avstrije k Nemčiji: »Vsem okrožnim voditeljem Volkskämpfringa južne Tirolske! Kar nismo pričakovali, je postalo dejstvo: vodja (Führer) z veličino in močjo združenega nemškega ljudstva stoji na Brennerju in tako povečuje misli in obveznosti za boj za najjužnejšo mejo, nikoli dokončno. Doživeli smo dogodek velikega evropskega pomena, posebno še za naš nemški narod. Ne obstaja več ena Nemčija in ena Avstrija, ampak en, enoten, velik nemški rajh od Alp do Baltskega morja. Ta veliki rajh bo kmalu zavladal nad celotno Srednjo Evropo. Da

²³ Za položaj Slovencev v Kanalski dolini med obema vojnama primerjaj: Theodor Veiter, Die volkspolitische Lage im Kanaltal, Rechtsprobleme der Kanaltaler, Ost-deutsche Wissenschaft, Jahrbuch des Ostdeutschen Kulturrates, München 1960, Band 8, str. 443–468, prim. oceno F. Zorna v Zgodovinskem časopisu 1962, str. 275–277.

²⁴ Leopold Steurer, o. c., str. 8.

je bil Hitler ob priključitvi Avstrije k nemškemu rajhu prisiljen dati Mussoliniju zagotovilo o trdnosti meje na Brennerju, zato da bi preprečil poseg vseh evropskih velesil, je majhnega pomena. Čeprav je to dejstvo za nas boleče, nam ne more vzeti veselja ob velikem dogodku nemške enotnosti. To zagotovilo ne bo prav nič spremenilo naše usode. Dan naše osvoboditve bo lahko in bo prišel šele takrat, ko bo prišlo v Italiji do prevrata, najsi bo s pomočjo vojne ali s pomočjo notranjega prevrata ali s kakšnimi drugimi nepredvidenimi dogodki, kot se je to zgodilo sedaj v Avstriji. Naša naloga je in ostaja, vzdržati in boriti se dalje, da bo naša domovina ostala nemška, kot je že več kot 1000 let. Na to smo pripravljeni, kajti velika ura bo prišla tudi za nas. Tako leži na nas, južnih Tirolcih, končna odločitev o tem, da bomo ostali del velikega nemškega ljudstva. Naloge ostajajo iste. Tovariši! 75.000.000 Nemcev gleda s skrbjo na še izven nemškega rajha ostale pripadnike nemškega naroda, ki imajo nalogo narediti zadnji korak do uresničitve velike Nemčije. Nemci izven nemškega rajha, navdahnjeni z mislijo na svoje ljudstvo, bodo to izbojevali. Naj živi voditelj vseh Nemcev, Adolf Hitler! Naj živi naša nemška južna Tirolska! Naj živi boj!²⁵

Južnotirolsko vprašanje je bilo le eno od mnogih vprašanj v okviru nemško-italijanskih odnosov pred izbruhom druge svetovne vojne. To vprašanje je bilo tudi najbolj občutljiva točka nemško-italijanskih odnosov v tem času. Tako bi lahko na primer zaostreitev južnotirolskega vprašanja precej otežila razvoj zavezniških odnosov med Nemčijo in Italijo. Tega sta se zavedali tudi Francija in Velika Britanija, ki sta skušali izrabiti južnotirolsko vprašanje za poslabšanje dobrih zunanjepolitičnih odnosov med Berlinom in Rimom. Prizadevanja obeh velesil v tej smeri so se leta 1936 še okrepila po ustanovitvi osi Rim—Berlin. Vrh pa so dosegla jeseni leta 1938, v času tako imenovane sudetske krize. Istočasno, ko je Hitler v septembru leta 1938 v svojih govorih v Reichstagu in v berlinski športni palači zahteval pravico do samoodločbe sudetskih Nemcev, so delovali na južnem Tirolskem agenti velikobritanske obveščevalne službe, ki so stopili v stik z vodstvom Volkskampfringa južne Tirolske in Deutscher Verbanda ter hujskali Južnotirolce k terorističnim akcijam proti fašistični zatiralski politiki. Agenti so jim tudi povedali, da bi bil London pripravljen v tem primeru po drugi svetovni vojni podpirati njihovo zahtevo po samoodločbi pri Društvu narodov, kar so voditelji obeh nemških južnotirolskih organizacij odklonili. Kot ugotavlja Leopold Steurer, bi bila to edina in najboljša možnost južnotirolskih Nemcev, da bi sami sodelovali v boju za rešitev svojega narodnostnega vprašanja. Preden bom pričel z opisovanjem vprašanja južnotirolskih Nemcev v II. svetovni vojni, moram slediti še političnemu razvoju v okviru nemške južnotirolske narodnostne skupine med obema vojnoma. Nemški južnotirolski buržoazni stranki (liberalna in ljudska) sta se združili v demokratičnem obdobju italijanske republike, 1919 do 1922, v politično organizacijo Deutscher Verband, medtem ko so vodili južnotirolski socialni demokrati v sodelovanju z italijanskimi socialisti samostojno politiko. Deutscher Verband je bil priznan kot zakonit zastopnik nemške narodnostne skupine v Italiji in je vodil pogajanja za doseg avtonomije z italijansko vlado v Rimu. Steurer tudi ugotavlja, da predstavniki omenjene nemške organizacije niso bili sposobni spoznati povezave med razvojem demokracije na področju celotne Italije na eni in demokratičnim ravnanjem z manjšinami v Italiji na drugi strani. Do sodelovanja s socialisti in drugimi strankami italijanske leve in sredine, ki bi bile pripravljene pomagati južnotirolskim Nemcem kot tudi drugim manjšinam v Italiji, v njihovem boju za doseg nacionalnih pravic, ni prišlo zaradi ideoloških in razredno-političnih interesov voditeljev Deutscher Verband-a.

²⁵ Leopold Steurer, o. c., str. 22

Kakšna je bila razredna in ideološka naravnost voditeljev nemških južnotirolskih strank se je najbolje pokazalo ob fašističnem prevzemu oblasti v Italiji. Tedaj so voditelji nemških južnotirolskih Nemcev, konkretno poslanec Deutscher Verbanda, Willi von Walther, izjavili, da morajo biti zadovoljni tudi na južnem Tirolskem s tem, da je slednjič bil presežen politični kaos zadnjih let v deželi in da Italija ponovno razpolaga z močno vlado, kar bo lahko pomenilo tudi za južno Tirolsko začetek epohe zdravega razvoja. Tudi avstrijski Nemci iz Innsbrucka, ki so podpirali južnotirolske Nemce v njihovem boju za nacionalne in socialne pravice, so izjavili, da je fašizem gotovo italijanskim razmeram prilagojena življenjska oblika in da ravno zato lahko priznavajo gospodstvo fašizma samo nad italijanskim ozemljem. Izjavili so dobesedno, bojujemo se za južno Tirolsko, ne zato, ker je Italija fašistična, ampak zato, ker je južna Tirolska nemška.

S politiko južnotirolskega Deutscher Verbanda pa niso bili zadovoljni široki krogi južnotirolskih Nemcev. Voditelji te stranke so bili namreč izključno iz vrst velike buržoazije. Marsikdaj so bolj gledali na svoje gospodarske koristi kot na koristi preprostih nemških množic. Pri takšni politiki buržoaznih voditeljev so se kmalu po prepovedi vseh političnih strank in torej tudi Deutscher Verbanda dvignili nemški študentje, dijaki, mali obrtniki in preprosti ljudje ter prevzeli podtalno dejavnost iz rok Deutscher Verbanda v svoje roke. Že leta 1926 so ustanovili Gau-Jugend-Ring Südtirol, politično organizacijo, ki je do leta 1933 prerasla v Volkskampfring Südtirol. Razlike med to organizacijo in Deutscher Verbandom so se kazale v treh stališčih: političnoideološkem (skupine mladih pripadnikov organizacije so bile povsem orientirane k nacionalnem socializmu), v pogledu organizacije (neomejeno spoštovanje principa vodje), in v strukturno socialnem pogledu (člani te organizacije so izhajali iz vrst preprostega ljudstva).²⁷

Vprašanje opcij in izselitve

Vprašanje dokončne rešitve južnotirolskega vprašanja z izselitvijo južnotirolskih Nemcev²⁸ so postavili Italijani že davno v ospredje pred pričetkom italijansko-nemških pogajanj za doseg Berlinskega soglasja o izselitvi južnotirolskih Nemcev na področje rajha. Prvi predlogi o preselitvi so se pojavili še pred sklenitvijo Londonskega sporazuma. Tako je že leta 1914 kasnejši sodelavec Tolomejevega italijanskega inštituta v Bozenu, Adriano Golloci Vespucci, v poletju leta 1914, predlagal izselitev južnotirolskih Nemcev kot edino možno dokončno rešitev bodočega nemškega manjšinskega vprašanja v Italiji. Seveda je ta njegov predlog takoj podprl Ettore Tolomci v svojem listu »Archivio per l'Alto Adige.« Ettore Tolomci je leta 1936 po italijanski zasedbi Abesinije ponovno sprožil zahtevo po izselitvi južnotirolskih Nemcev. Po njegovem naj bi južnotirolske Nemce preselili v Etiopijo. Kako resni so bili nameni italijanske vlade glede preselitve južnotirolskih Nemcev (Ettore Tolomci je bil član velikega fašističnega sveta), nam kaže predlog zakonskega dekreta, z dne 7. 1. 1937, št. 82, ki govori o tem, da naj bi prišli na proste kmetije izseljenih južnotirolskih Nemcev italijanski kmetje. Zaradi protesta 14.000 lastnikov zemlje na južnem Tirolskem kot tudi zaradi intervencije brixenskega knezoškofa kakor tudi intervencij rajhovske Nemčije, je bil predlog umaknjen.

Marca leta 1938 je prišlo do priključitve Avstrije k nacistični Nemčiji. Italija tedaj ni reagirala. Hitler je svojo hvaležnost izrazil z besedami: »Duce, tega vam

²⁷ Leopold Steurer, o. c., str. 1—20

²⁸ Karl Stuhlpfarrer, Südtirol und der Zweite Weltkrieg, Tagung für Zeitgeschichte 27. Mai 1977, Bozen 1977.

Winfried Schnitz — Esser, Die Genesis des Hitler — Mussolini — Abkommens von 1939, Südtirol, Eine Frage des europäischen Gewissens, München 1965, str. 321—337.

ne bom nikoli pozabil!» («Duce, das vergesse ich Ihnen nie»). Italijanski fašisti so seveda želeli izrabit nemško hvaležnost in tako so se že 14. 3. 1938 začeli italijansko-nemški pogovori o izselitvi južnotirolskih Nemcev v rajh. Z italijanske strani jih je vodil grof Magistratti, svetnik italijanskega veleposlaništva in svak grofa Ciana, z nemške pa baron von Weizsäcker, sodeloval pa je tudi Göring. Ta pogajanja so trajala vse do sklenitve Berlinskega soglasja 23. 6. 1939. Potek teh pogajanj je zelo dobro opisal Winfried Schmitz Esser v delu »Geneza dogovora o preselitvi južnotirolskih Nemcev«, ki temelji na »Aktih k nemški zunanji politiki« (Akten zur deutschen Auswärtigen Politik). Ni moj namen, da bi sledil poteku teh pogajanj. Omeniti pa moram, da so Italijani sprva imeli namen preseliti celotno neitalijansko prebivalstvo južne Tirolske, dokler jih ni opozoril prefekt južne Tirolske, Mastromattei, na gospodarske posledice, ki bi jih prinesla izselitev vsega neitalijanskega, zlasti še kmečkega prebivalstva južne Tirolske. Menil je, da italijanskih kmetov nikakor ne bi mogli naseliti na gorskih kmetijah. Tako se je Mastromattei zavzemal za to, da bi se izselilo predvsem tisto nemško prebivalstvo, ki je živelo v mestih in v dolinah ter se ukvarjalo s sadjarstvom in vinogradništvom. Ostale južnotirolske Nemce pa naj bi prepustili procesu italijanizacije. Rajhovski voditelji so se zavzemali za popolno preselitev južnotirolskih Nemcev, ki so jih nameravali v prihodnosti naseliti na zavojevanih področjih Vzhodne Evrope. Ob tem je prevladalo nemško rajhovsko stališče.

Po določitvi Berlinskega soglasja so se morali italijanski državljani neitalijanske narodnosti na določenem območju Italije odločiti, ali bodo ostali italijanski državljani ali pa bodo optirali za nemško državljanstvo. Tisti, ki bodo ostali italijanski državljani, naj bi se zavedali, da bodo izpostavljeni procesu italijanizacije. Optanti za nemško državljanstvo pa naj bi se po dokaj kompliciranem postopku okrog reševanja imovinskih vprašanj (prodaje) preselili v rajh. Področje opcij je zavzemalo celotno današnje področje provinc Bozen, področje Ampezza in Buchensteina v Bellunski provinci ter področje Kanalske doline. To področje je zajemalo poleg nemškega etničnega še etnično ozemlje Ladincev in Slovencev v Kanalski dolini. Da bi se optantje v čim večji meri odločali za nemško državljanstvo, je Mastromattei zagrozil, da bo preselil kakih 30.000 oseb iz vrst Italiji nenaklonjenih elementov na področje južno od reke Pad. Izid opcij je bil takšen, da je na celotnem področju sprejelo nemško državljanstvo kar 86 % prebivalstva, prepuščenega k opcijam, od tega na nemškem jezikovnem področju 88 %, na ladinskem pa 55 %.

Na področju Kanalske doline pa je od 5603 prebivalcev, ki so imeli pravico do optiranja, optiralo za nemško državljanstvo kar 4.576, za Italijo 337, 620 prebivalcev pa ni podpisalo nobene izjave in so tako obdržali italijansko državljanstvo. Po Theodorju Veiterju je optiralo iz Kanalske doline za nemško državljanstvo 90 % prebivalcev nemške in 85 % prebivalcev slovenske narodnosti.²⁹

Ko so v Jugoslaviji izvedeli, da je Hitler razširil področje optiranja tudi na Kanalsko dolino, je takratni jugoslovanski ministrski predsednik Stojadinović predlagal italijanski vladi, naj bi preselila slovensko prebivalstvo iz Kanalske doline v Jugoslavijo. Preseljevanje Slovencev iz Kanalske doline v Jugoslavijo je preprečila Zveza jugoslovanskih emigrantskih društev, ki se je zavedala, da bi lahko po takem principu sledila tudi izselitev vseh primorskih Slovencev v Jugoslavijo.³⁰

Izvedba preseljevanja optantov v nemški rajh je bila povezana z določenimi težavami, okrog prodaje nepremičnin. Italijansko-nemška komisija za ugotavljanje

²⁹ Theodor Veiter, o. c., str. 448

³⁰ Lavo Čermelj, Po optiranju v Gornjem Podladiju in Kanalski dolini, Misel in delo, Kulturna in socialna revija, Ljubljana, januar 1940, str. 21.

vrednosti premoženja optantov je ugotavljala vrednosti premoženj. Za prodano nepremičnino je prejel optant vrednostne listine, ki jih je lahko vnovčil le v nemškem rajhu. Sam preseljenec pa je bil prepeljan z družino na italijanske stroške do Brennerja, naprej pa na stroške nemškega rajha do Innsbrucka, kjer si je s pomočjo posebne komisije poiskal službo, ustrezno njegovi kvalifikaciji. Jasno je, da je bil ta postopek združen z določenimi težavami, ki so se jim Italijani skušali izogniti na ta način, da so v prvi fazi preseljevanja skoraj izključno ljudi, ki niso imeli nepremičnin.³¹ To je razvidno tudi iz socialne sestave izseljencev. Tako se je izselilo 67 % južnotirolskih Nemcev, ki so bili prej zaposleni v industriji in obrti in 74 % zaposlenih v prometu ter v javnih službah, medtem ko se je lahko izselilo le 9 % kmetov.³²

Zelo zanimivi so podatki o tem, kam bi se naj preselili južnotirolski Nemci. Hitler je po Berlinskem soglasju najprej predlagal kot njihovo izselitveno področje Poljsko, nato Burgundijo v Franciji. Burgundijo so predlagali južnotirolski Nemci. sami oziroma njihov predstavnik Peter Hofer. Področje naselitve južnotirolskih Nemcev naj bi bilo med Montbéliardom in znanim vinorodnim področjem Côte d'Or z mesti Besancon, Chalons in Saôni, Dôle, Pontarlier in Auxonne, ki naj bi prevzela nemška imena: Bozen, Meran, Brixen, Bruneck in Sterzing. Tam prebivajoče francosko prebivalstvo pa bi moralo po hitrem postopku zapustiti svojo pokrajino.

Tudi ta varianta preseljevanja ni bila izvedena. Poleg te variante je obstajala še varianta preselitve južnotirolskih Nemcev na področje Alzacije—Lorene. Tik pred kapitulacijo Italije pa se je kot zadnja varianta pokazala možnost preselitve južnotirolskih Nemcev na Krim.³³

Dejansko se je po Leidlmaierju preselilo iz južne Tirolske od leta 1939 do kapitulacije Italije na ozemlje takratnega rajha 74.500 južnotirolskih Nemcev. Od teh se je preselilo: na ozemlje nemške severne Tirolske 38.500 (51,5 %), na ozemlje Vorarlberga 5.700 (7,6 %), na območje Salzburga 3.900 (5,2 %), na ozemlje Gornje Avstrije 4.500 (5,3 %) Štajerske, Koroške in vzhodne Tirolske 5.600 (7,5 %) — del teh je bil preseljen v domove slovenskih pregnancev na Slovenskem Štajerskem, na območje Dunaja, Spodnje Avstrije in Gradiščanske 1.800 (2,4 %), v Nemčijo (v mejah do leta 1937) 10.800 (14,5 %) in v druga področja 3.700 (5,0 %).³⁴ Okrog 15.000 južnotirolskih Nemcev, ki niso zajeti v teh številkah, pa je bilo vpoklicanih v nemško vojsko. Prebivalstvo, ki je bilo izseljeno iz Kanalske doline (Slovenci in Nemci), pa so naselili na Koroškem.

Po Tonetu Zornu so na Koroškem naselili 3.336 prebivalcev iz Kanalske doline in 2.364 južnotirolskih Nemcev.³⁵ Naselili so jih zlasti na področju severno od slovensko-nemške etnične meje: v Beljak (2.700), Šentvid na Glini, v Trg (Feldkirchen) in Breže (Friesach) skupaj 500, v Knittelfeld na Štajerskem 500 ter v druge kraje Koroške in Štajerske 500 preseljencev.³⁶

Vzrok za tako visok odstotek optirancev za nemško državljanstvo, Nemcev in Slovencev iz Kanalske doline, je potrebno iskati zlasti v socialni strukturi prebivalstva Kanalske doline, kjer so bili zelo redki lastniki večjih in srednjevelikih kmetij. Zaradi tega se je prebivalstvo lahko odločalo za optiranje za nemško državljanstvo, pa tudi za hitro izselitev iz Kanalske doline. Izselitev je bila do-

³¹ Karl Stuhlpfarrer, o. c., str. 11

³² Franz Huter, *Option und Umsiedlung, Südtirol, Eine Frage des europäischen Gewissens*, München 1965, str. 338–361.

³³ Karl Stuhlpfarrer, o. c., str. 6

³⁴ Franz Huter, o. c., str. 357

³⁵ Tone Zorn, *Problematika izselitve koroških Slovencev in aspekti tega vprašanja po drugi svetovni vojni*, raziskovalna naloga Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1965.

³⁶ Theodor Veiter, o. c., str. 449

končno izvedena do 31. 6. 1942. Po prvotnih izselitvenih načrtih Kanalska dolina ni bila predvidena za območje optiranja. Prvič so jo določili za področje optiranja šele v »Direktivah za preselitev nemških državljanov iz Alto Adiga« z dne 21. oktobra 1939.³⁷

Južnotirolsko vprašanje po kapitulaciji Italije

Po kapitulaciji Italije se je južnotirolsko vprašanje ponovno odprlo. Nemški nacisti niso več čutili potrebe po obzirnosti do Mussolinija. Formalno je meja sicer še vedno ostala na Brennerju, saj je južna Tirolska še vedno ostala del Mussolinijeve italijanske socialne republike. Vendar pa Nemci niso bili pripravljeni izpustiti iz rok direktne kontrole nad strateško tako pomembnimi predeli. Province Bozen, Belluno in Trient (Trentino) so bile del cone »Alpenvorland«. Kljub bednemu stanju, v kakršnem se je znašla italijanska socialna republika po kapitulaciji Italije, ni bilo v interesu nacistične Nemčije, da bi povsem uničila Mussolinijev prestiž. Zato tudi tedaj ni prišlo do aneksije južne Tirolske k rajhu. Franz Hofer, Gauleiter in Reichsstatthalter na Tirolskem in Vorarlbergu, ki je bil imenovan od vodstva operacijske cone Alpenvorland za visokega komisarja, je bil direktno podrejen Hitlerju. Tako Gauleiter Hofer kot Hitler sta imela v načrtu, da bosta po zmagi v drugi svetovni vojni priključila ozemlje južne Tirolske k nemškemu rajhu. Dejansko pa je prišla po kapitulaciji nemške armade v Italiji uprava področja južne Tirolske direktno iz nacističnih rok v roke italijanskega nacionalnega osvobodilnega komiteja. Nova italijanska oblast je prevzela to ozemlje od anglo-ameriške oblasti šele 1. 1. 1946.³⁸

Ladinsko vprašanje

Za lažje razumevanje vprašanja Ladincev³⁹, ki jih večkrat omenjam v tekstu, naj povem, da tvorijo najstarejše danes še živeče prebivalstvo Italije. Skoncentrirano žive na tromeji med provincami Belluno, južno Tirolsko in Trentinom, v Badški, Merebski, Cortinski, Faški (Fassa), Moenski, Gardenski dolini in v dolini Sv. Lucije. So keltskega izvora, njihovo številčno moč v času avstroogrske monarhije so ocenili na okoli 19.500. Problem ugotavljanja njihove številčnosti je v tem, ker jih je avstrijska statistika po občevalnem jeziku priključevala od leta 1880—1910 k italijansko-ladinskemu občevalnemu jeziku, čeprav jih je baron von Czörnig v svoji Etnografiji⁴⁰ smatral za posebno ljudstvo. Ladinem so pomagali reševati njihovo nacionalno in socialno vprašanje južnotirolski Nemci. Navezanost Ladincev na južnotirolske Nemce se kaže tudi v tem, da so leta 1919 hoteli ostati pod Avstrijo, kar so dokazali s posebnim razglasom.⁴¹ Njihova povezanost usode z južnotirolskimi Nemci se je kazala tudi v tem, da je bil del ladinskega etničnega ozemlja leta 1939 pritegnjen v okvir optiranja in da je na tem področju optirala za nemško državljanstvo več kot polovica Ladincev. Danes živi v Italiji predvsem na področju njihovega etničnega ozemlja po podatkih ljudskega štetja 1971 še 15.456 Ladincev.⁴² Večinoma se in so se tudi v preteklosti ukvarjali

³⁷ Theodor Veiter, o. c., str. 449

³⁸ Karl Stuhlpfarrer, o. c., str. 11—14

³⁹ Guido Iori Rocca, Protest der Ladinischen Bevölkerung der Dolomiten, Dokumenten des Kolonialismus von Trident. Herausgegeben von »Il Postiglione delle Dolomiti, Trentino, 197.

Franz Huter, Die Ladinfrage, Südtirol. Eine Frage des europäischen Gewissens, München 1965, str. 55—67.

⁴⁰ Czörnig Karl, Etnographie der Österreichischen Moarchie, Wien 1855.

⁴¹ Aufruf der ladinischen Gemeinden an die Deutschtiroler Ende Oktober 1918 (povzeto po Guido Iori Rocca oc. str. 8)

⁴² Dati per comune sulle caratteristiche strutturali della popolazione e delle abitazioni, Provincia di Bolzano, Volume II, Fascicolo 17, Istituto centrale di statistica, Roma 1973.

s turizmom, manj pa s kmetijstvom. Področje njihove etnične naselitve okrog Cortine d'Ampezzo je klasično evropsko turistično področje, kjer se je turizem uveljavil že sredi prejšnjega stoletja.

Zusammenfassung

ENTWICKLUNG DER SÜDTIROLFRAGE IM ZEITABSCHNITT VON 1915—1945

Die Abhandlung befasst sich mit der Entwicklung der Südtirolfrage (die Frage der politischen Kämpfe für die Grenzen Italiens während des Ersten Weltkrieges, sowie die Frage der deutschen Minderheit in Südtirol) vom Anfang der Verhandlungen hinsichtlich des Eintritts Italiens in den Ersten Weltkrieg auf der Seite von Entente bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges. Im Einleitungskapitel behandelt der Autor die ethnischen Verhältnisse im Territorium des heutigen Südtirols mit Hinsicht auf den Zustand nach den Angaben der Volkszählung im Jahre 1910 und beschreibt den ethnischen Zustand nach der Zählung mit Hinsicht auf verschiedene Grenzvor schläge vor der Unterzeichnung des Londoner Memorandums, sowie auch mit Hinsicht auf die heutige Grenze am Brenner. Im folgenden Kapitel befasst sich der Autor mit den Umständen, unter welchen es zur Unterzeichnung des Londoner Memorandums gekommen ist und welches Italien grosse Teile der ethnischen Gebiete von Slowenen und Kroaten, sowie auch Südtirol, das Teil des deutschen ethnischen Territoriums war, versprach, falls Italien in den Ersten Weltkrieg eintrete — auf der Seite der Entente.

Das zweite Kapitel behandelt die Frage der Lage der deutschen Minderheit in der Provinz Alto Adige. Die Angehörigen dieser Minderheit sind durch die Grenzfestsetzung am Brenner nach dem Ende des Ersten Weltkrieges aus Angehörigen der in der Habsburgermonarchie herrschenden Nation zu Angehörigen der national unterdrückten Minderheit in Italien zwischen den beiden Weltkriegen geworden. Es wird die Frage der Italianisierung Südtirols zwischen den beiden Weltkriegen behandelt. Der Autor weist sie mittels wirtschaftlicher und politischer Momente, sowie auch mit der Verwirklichung des Plans von Ettore Tolomeo hinsichtlich der »Wiederitalianisierung« Südtirols, den er in der Zeitung »Archivio per l'Alto Adige« veröffentlichte. Der Autor des Beitrages stellt fest, dass es im Falle Südtirols um die Italianisierung mittels der Immigration der italienischen Bevölkerung geht, und dass es sich hier nicht um die Italianisierung der autochthonen deutschen Bevölkerung Südtirols handelt wie im Falle der Slowenen im Küstenland.

Das dritte Kapitel spricht über die Frage der politischen Entwicklung und der politischen Differenzierung innerhalb der deutschen Volksgruppe im Südtirol. In diesem Kapitel befasst sich der Autor auch mit der Frage des Verhältnisses von verschiedenen Gruppen innerhalb der deutschen Volksgruppe zum deutschen Nazismus, sowie auch mit der Frage des Verhältnisses Deutschlands zur Südtirolfrage bevor der Nazismus an die Macht kam und danach.

Das vierte Kapitel behandelt die Frage der Pläne hinsichtlich der Emigration der Südtiroler Deutschen auf den Gebiet des Dritten Reiches, sowie die Frage der wirtschaftlichen Folgen im Südtirol, die dadurch hervorgerufen würden. Die in diesem Falle möglichen Konsequenzen veranschaulicht der Autor mittels der Angaben über die wirtschaftliche Struktur derjenigen, die der italienische Faschismus auswandern liess. Es geht vor allem für die Südtiroler Deutschen, die in der Industrie oder mit Gewerbe beschäftigt waren und durch die italienischen Arbeiter ersetzt werden konnten. Keine Auswanderungserlaubnis erhielten doch die Südtiroler Bauern im Hochgebirge, da man sie nicht durch die italienische Bevölkerung ersetzen konnte. In diesem Rahmen befasst sich der Autor auch mit der Frage der Optierung und der späteren Auswanderung eines Teils der Bevölkerung aus dem Kanaltal nach Kärnten. Diese Frage ist für die Slowenen von besonderer Bedeutung, da es dabei auch um die Emigration der slowenischen Bevölkerung ging. Es ist interessant, dass sogar 85 % der slowenischen Bevölkerung für die deutsche Bürgerschaft optierte und damit natürlich für die Auswanderung nach dem Dritten Reich. Als in Jugoslawien bekannt wurde, dass Hitler die Optierungsmöglichkeit auch auf den Kanaltal ausgedehnt hatte, schlug der damalige jugoslawische Ministerpräsident Stojadinović der italienischen Regierung vor, die slowenische Bevölkerung aus dem Kanaltal nach Jugoslawien umzusiedeln. Diese Übersiedlung wurde durch den Verband der jugoslawischen Emigrantenvereine verhindert, da sie sich bewusst waren, dass nach diesem Prinzip auch die Auswanderung aller Slowenen aus dem Küstenland nach Jugoslawien erfolgen könnte.

Im fünften Kapitel behandelte der Autor auch die in der modernen Literatur wenig erörterten Fragen der Lage Südtirols in der Zeitabschnitt von der Kapitulation Italiens im Jahre 1943 bis zum Zusammenbruch des nazistischen Deutschlands im Jahre 1945, sowie die Frage über Hitlers Absichten mit Südtirol im Falle seines Sieges im Zweiten Weltkrieg. Nach der Kapitulation Italiens blieb Südtirol noch immer Bestandteil Mussolinis Italienischen Sozialrepublik. Doch die Deutschen waren nicht bereit, die unmittelbare Aufsicht über

die strategisch sehr wichtigen Gebiete aus den Fingern zu lassen. Die Provinzen Bozen, Belluno und Trident (Trentino) waren Teil der Zone »Alpenvorland«. Der Hochrangkommissär in diesem Gebiet war der Gauleiter Hofer. Er war unmittelbar Hitler untergeordnet. Die beiden, sowohl Hofer als auch Hitler hatten den Plan, nach dem Sieg Hitlers im Zweiten Weltkrieg, Südtirol an das Dritte Reich anzuschließen. Doch nach der Kapitulation der deutschen Armee in Italien ist die Verwaltung im Südtirol unmittelbar aus den nazistischen Händen in die des Italienischen nationalen Befreiungskomitee übergegangen. Die neuen italienischen Behörden übernahmen dieses Gebiet erst im Januar 1, 1946 von den anglo-amerikanischen Behörden.

Im letzten Kapitel macht uns der Autor noch mit den Ladinern bekannt, die die älteste bis heute bewahrte Volksgruppe im Südtirol herstellen.

Summary

DEVELOPMENT OF THE SOUTHTYROLESE PROBLEM DURING THE PERIOD 1915—1945

The contribution deals with the development of the Southtyrolese problem (the question of the political conflicts concerning the Italian boundaries during the First World War as well as the question of the German minority in South Tyrol) from the beginning of negotiations about Italy entering the First World War on the side of Entente until the end of the Second World War. In the introductory chapter the author presents the ethnical relations on the territory of today's South Tyrol with reference to the situation, evident from the data of the census in 1910. The author establishes the ethnical situation after the census, considering the various suggestions as regards the boundaries before signing the London Memorandum, as well as with regard to the present boundary on Brenner. In the next chapter the author deals with the circumstances which brought forth the London Memorandum. It namely promised to Italy, in case of her entering the First World War on the side of Entente, large parts of the ethnic territories of the Croats and Slovenes, as well as the South Tyrol, which was part of the German ethnic territory.

The second chapter deals with the question of the position of the German minority in the region Alto Adige. Its adherents were before the First World War members of the ruling German nation in the Habsburg-Monarchy, but with the setting up of the boundary on Brenner they turned into the nationally oppressed minority in Italy between the Wars. The author discusses the problem of Italianization of South Tyrol between the Wars. He explains the problem by economic and political reasons as well as by the implementation of the plan for »reitalianization« of South Tyrol, elaborated by Ettore Tolomeo and published in the newspaper *Archivio per l'Alto Adige*. The author states that South Tyrol was Italianized by means of immigration of the Italian population and that in this case one cannot speak of Italianization of the autochthonous German population in South Tyrol as it is true of the Slovenes in Primorska, a part of Friuli Julian March region.

The third chapter discusses the question of the political development within the German nationality group in South Tyrol as well as political differentiation between the adherents of the minority. The author deals also with the question of relationship of various groups within the German ethnic group towards German nazism, as well as with the question of the relationship of Germany towards the Southtyrolese problem before nazism in Germany came into power, and afterwards.

The fourth chapter discusses the question of plans for emigration of the Southtyrolese Germans to the territory of the Third Reich as well as the problem of economic consequences for South Tyrol which would bring about the fulfillment of this plan. To illustrate the consequences for the economic life of the region the author made use of the data on the economic structure of those Southtyrolese Germans whom the Italian fascism permitted to leave for the Third Reich. They were mostly working in industry and home manufacture and were easily substituted by the Italian workers. But the population occupied with the highland agriculture was not allowed to emigrate as they could not be replaced by the Italian population. In this context the author discussed also the question of option and the subsequent emigration of a part of the population from the Canal Valley. This problem is of special interest for the Slovenes, for it was the emigration of the Slovene population that was in question. It is interesting that 85 % of the Slovene population optioned for German citizenship and thus for the emigration in the German Reich. As Yugoslavia learned that Hitler extended the territory where the population was able to option also over the Canal Valley, the then Yugoslav Prime Minister Stojadinović made a proposal to the Italian government to emigrate the Slovene population from the Canal-Valley into Yugoslavia. The emigration was thwarted by the League of the Yugoslav Emigrant

Associations, which was aware of the fact that on that principle could also follow the emigration of all the Slovenes from Primorska into Yugoslavia.

In the fifth chapter the author deals with two questions which are paid little attention also in the modern German literature: the position of South Tyrol in the period from capitulation of Italy in 1943 until the break-down of the Nazi Germany as well as the question of Hitler's intentions on annexation of South Tyrol into the Reich. After the capitulation of Italy South Tyrol formally still remained part of the Mussolini's Italian Social Republic. Yet the Germans were not willing to lose direct control over strategically so important regions. The provinces Bozen, Belluno and Trident (Trentino) were part of the zone «Alpenvorland». A high commissary in charge of this region was Gauleiter Hofer, who was directly subordinated to Hitler. Both Gauleiter Hofer and Hitler made plans concerning the annexation of South Tyrol to the German Reich. After the capitulation of the German army in Italy, however, administration of South Tyrol came directly in hands of the Italian National Liberation Committee. The new Italian government took over this territory from the Anglo-American authorities only on January 1, 1946.

The last chapter makes the reader acquainted with the question of the Ladins, the oldest ethnic group in South Tyrol who retained its characteristics till nowadays.

Slovenski znanstveni inštitut — Slowenisches wissenschaftliches Institut
A-9020 Celovec/Klagenfurt, Bahnhofstrasse 38/II, tel. (4222) 85 243
je v svoji seriji »Disertacije in razprave — Dissertationen und Abhandlungen«
doslej izdal naslednja dela:

1. Vida Obid: Die slowenische Literatur in Kärnten seit 1945. — 1979
2. Fran Zwitter: Die Kärntner Frage. — 1979
3. Avguštin Malle: Die slowenische Presse in Kärnten 1848—1900. — 1979
4. Mirko Messner: Prežihov Voranc und die Bauern. — 1980
5. Janko Pleterški: Elemente und Charakter der plebiszitären Entscheidung 1920 in Kärnten. — 1980
6. Rudolf Vovk: Popis koroških utrakvističnih šol do leta 1918 — Bestandsaufnahme der Kärntner utrakvistischen Schulen bis 1918. — 1980

Vera Klopčič

PRAVNI POLOŽAJ NARODNOSTI V SAP VOJVODINI

UVOD

Prispevek obravnava razvoj zakonodaje, ki ureja pravice narodnosti v SAP Vojvodini v obdobju po sprejetju Ustave SAPV. Predpisi so obravnavani tematsko po posameznih področjih. Največ predpisov se nanaša na uresničevanje pravic narodnosti na dveh področjih — na področju uresničevanja enakopravnosti jezikov in pisav ter na področju vzgoje in izobraževanja v jezikih narodov in narodnosti.

USTAVA SAP VOJVODINE (Uradni list SAPV, št. 4/1974)

Poleg zagotovila pripadniku narodnosti kot občanu-posamezniku, da je upravičen do uživanja vseh človekovih pravic, ki jih priznava naš pravni red, brez diskriminacije, kar pomeni danes temeljno načelo vsake demokratične družbe, vsebuje Ustava SAP Vojvodine tudi zagotovilo varstva pravic narodnosti kot celote.

Tako »dvojno jamstvo« izhaja iz Ustave SFRJ, ki celoten kompleks narodnostnega vprašanja rešuje prav na teh temeljih. Vsakemu pripadniku naroda ali narodnosti so v Ustavi SFRJ zagotovljene vse individualne pravice (klasične politične in državljanske, ekonomsko-socialne in kulturne pravice ter pravica do svobodnega izražanja pripadnosti narodu in narodnosti), poleg tega pa so narodnostim kot skupinam-celotam, v čl. 245—248 ustave SFRJ zagotovljene kolektivne pravice, ki naj jim omogočijo enakopraven razvoj in ohranitev identitete.

Tako npr. čl. 194 Ustave SAP Vojvodine (čl. 170 Ustave SFRJ) priznava pravico posameznika, da svobodno izraža nacionalno kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo, 4. člen Ustave SAPV (čl. 247 Ustave SFRJ) pa zagotavlja pravico do svobodne rabe jezika in pisave ter do razvoja kulture narodnostim kot skupnostim.

Ustava Vojvodine obravnava v ločenih odstavkih pravico izražanja pripadnosti narodu oz. narodnosti (1. odst. 194. čl.) in pravico izražanja pripadnosti etnični skupini (3. odst. 194. čl.), medtem ko Ustava SFRJ ne omenja pravice izražanja pripadnosti etnični skupini.¹

Vendar pa se občan ni dolžan izjavljati, kateremu narodu oz. narodnosti pripada, niti se opredeljevati za pripadnost kateremu od narodov oz. narodnosti. Protiustavno in kaznivo je vsako propagiranje in izvajanje narodnostne neenakosti, izvajanje pritiska na občane glede njihove narodnostne opredelitve, kakor tudi vsako izzivanje narodnostne, rasne ali verske nestrpnosti (194. člen ustave SAP Vojvodine). To je ena temeljnih pravic pripadnikov narodov in narodnosti in je v celoti povzeta iz Ustave SFRJ. Zbujanje narodnostne, rasne ali verske nestrpnosti je tudi kazensko sankcionirano (čl. 134 KZ SFRJ).

Številčno največ določb, ki se neposredno nanašajo na položaj narodnosti, ureja vprašanje enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti. To je razumljivo, saj je jezik eden od načinov izražanja identitete naroda ali narodnosti. S stališča posameznika-pripadnika narodnosti pa je možnost uporabe materinega jezika elementarnega pomena za uveljavljanje njegovih interesov v vsakdanjem življenju.

¹ Ustava Slovenije ureja svobodno izražanje pripadnosti narodu oz. narodnosti in etnični skupini v čl. 214.

V Vojvodini živijo po podatkih popisa iz leta 1971 pripadniki dvanajstih narodov in narodnosti. Z Ustavo SAPV so določeni kot enakopravni naslednji jeziki: srbohrvaški oz. hrvaškosrbski, madžarski, slovaški, romunski in rusinski jezik (čl. 5). V teh jezikih se objavljajo avtentična besedila pravnih aktov, ki jih sprejema Pokrajina (čl. 233 Ustave SAPV). Statuti občin določajo, kdaj so v uradni rabi tudi jeziki drugih narodov in narodnosti (čl. 276 Ustave SAPV). Tako kot urede v vsej državi, določitev uradnih jezikov tudi tukaj sloni na teritorialnem načelu. V členih 308 in 233 Ustave SAPV je določeno, da se s statuti občin in organizacij združenega dela zagotavlja enakopravna raba jezikov drugih narodov in narodnosti (razen omenjenih petih, ki jih že Ustava SAPV določa kot uradne v celotni Pokrajini) na področju, kjer živijo pripadniki narodov oz. narodnosti, ki te jezike uporabljajo.

V pokrajinskih upravnih organih se zagotavlja vodenje upravnega postopka in priprava gradiva za seje ter izdaja publikacij v naštetih petih jezikih (čl. 392 Ustave SAPV). V kolikor pa statuti občin določajo tudi druge jezike kot uradne, teče postopek tudi v teh jezikih (3. odstavek 237. člena Ustave SAPV).

Delo na področju javnega obveščanja v celotni Pokrajini poteka v petih jezikih, v kolikor pa statuti občin, kjer živijo pripadniki drugih narodov ali narodnosti, tako določajo, pa tudi v drugih jezikih. Zaradi boljšega obveščanja javnosti v Pokrajini ustanovljajo in razvijajo sredstva javnega obveščanja v jezikih narodov in narodnosti (čl. 192 Ustave SAPV).

Iz navedenih členov lahko povzamemo, da ima glavno nalogo pri uresničevanju načela enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti občina, kot temeljna družbenopolitična skupnost, ki v statutu določi, kateri jeziki so uradni na njenem območju. To nalogo občine, ki jo določa že Ustava SFRJ, povzema Ustava SAPV v členu 275. Vendar pa je zagotovitev pogojev za uresničevanje enakopravnosti narodov in narodnosti tudi naloga celotne Pokrajine (čl. 292 Ustave SAPV). Ta vprašanja obravnava na ravni Pokrajine Družbenopolitični zbor skupščine (čl. 322 Ustave SAPV) ter Predsedstvo SAPV (čl. 350 Ustave SAPV).

Področje vzgoje in izobraževanja je v razmerju do Zvezne ustave podrobneje urejeno. S pokrajinsko ustavo je zagotovljeno predšolsko in osnovno izobraževanje v materinem jeziku. Šolanje na višjih stopnjah se zagotavlja v jezikih narodov in narodnosti v skladu z zakonom. Na področjih, kjer živijo pripadniki različnih narodov in narodnosti, se lahko ustanovijo dvojezične šole (čl. 189 Ustave SAPV).

Ustava SAPV ureja tudi vprašanje enakopravnosti jezikov in pisav v enotah, štabih in drugih organih teritorialne zaščite, v katerih se zagotavlja čim sorazmernejša zastopanost pripadnikov narodov in narodnosti. Pri poveljevanju in usposabljanju se zagotavlja uporaba jezikov in pisav narodov in narodnosti v skladu z zakonom (čl. 271 Ustave SAPV).

Predpogoj za uresničevanje pravic narodov in narodnosti, ki sem jih v tem kratkem prikazu Ustave SAPV navedla, pa je uresničevanje ekonomske osnove enakopravnosti narodov in narodnosti (Osnovna načela Ustave SAPV, III. del).

ZAKONSKI IN DRUGI PREDPISI, KI URESNIČUJEJO DOLOČILA USTAVE SAPV

Takoj po sprejetju Ustave, je Skupščina SAPV sprejela »Zaključak o merama za potpunije ostvarivanje ravnopravne upotrebe jezika i pisama naroda i narodnosti pred pokrajinskim organima i organizacijama« (Uradni list SAPV št. 8/1974). Med temi ukrepi, ki so v bistvu napotki za delo, so najpomembnejši:

— Usposabljanje in šolanje kadrov za opravljanje nalog, s katerimi se uresničuje enakopravna raba jezikov in pisav narodov in narodnosti, predvsem s smotnim štipendiranjem učencev in študentov, na podlagi v naprej sprejetih načrtov.

— Organi in organizacije morajo določiti delovna mesta, na katerih je nujno obvladovanje jezikov narodov in narodnosti. V razpisih za taka delovna mesta je

treba navesti, da je znanje teh jezikov pogoj za sprejem.

— V Skupščini SAPV je treba zagotoviti pogoje za simultano prevajanje na sejah Skupščine in skupščinskih teles. Prav tako je treba zagotoviti pogoje za predložitev gradiva — predvsem zakonov in drugih splošnih aktov — v jezikih narodov in narodnosti ter objavljati Uradni list SAPV istočasno v jezikih vseh narodov in narodnosti.

— Za obsežne naloge na področju prevajanja je treba izdelati terminološke slovarje za slovaški, romunski in rusinski jezik.

Ostali ukrepi se nanašajo na zagotovitev enakopravnosti jezikov pri delu sodišč, na pripravo obrazcev v jezikih narodov in narodnosti ter na ustavno dolžnost pokrajine in občine, da seznanjajo občane tudi v jezikih narodnosti z zveznimi in republiškimi zakoni, ki urejajo njihove pravice in dolžnosti. Pokrajinski organi morajo pomagati občinskim organom pri izdelavi statutow, predvsem pri sestavi določil o uresničevanju pravic narodov in narodnosti. Ta sklep je pomemben zaradi tega, ker se ravno preko statutow občin konkretizirajo ustavna določila o enakopravnosti narodov in narodnosti. Z zagotovitvijo strokovne pomoči pokrajinskih organov pa se odpravljajo nesorazmerja med pravnim varstvom pravic narodnosti v različnih občinah pokrajine, saj imajo običajno nerazvita področja težave tudi s strokovnimi kadri v občinskih organih. Po štirih letih je Skupščina SAPV sprejela »Preporuku o daljnim aktivnostima na unapređivanju ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti u SAPV« (Uradni list SAPV št. 16/1978). Priporočilo ugotavlja, da je kljub temu, da je vprašanje enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti v SAPV normativno v glavnem urejeno, nujno potrebno urediti način uresničevanja enakopravnosti jezikov in pisav v vseh občinah ter odpraviti določene pomanjkljivosti v statutih občin in v drugih samoupravnih aktih, pri tem pa upoštevati tudi demografske spremembe v občinah.

Enako kot že citirani Sklep, tudi Priporočilo poudarja, da je treba v aktih o sistematizaciji določiti delovna mesta, za katera je potrebno znanje jezikov narodnosti, ter v razpisih navesti, da je znanje teh jezikov pogoj za sprejem. Predlagano je tudi stimulatívno nagrajevanje delavcev, ki naloge opravljajo v dveh ali več jezikih.

Pomemben delež k uresničevanju narodnostne enakopravnosti lahko prispeva učenje jezika družbenega okolja ter vključevanje RTV in drugih sredstev javnega obveščanja v ta proces. Priporočila se tudi hitrejša in učinkovitejša ustvarjanje pogojev za enakopravno uporabo jezikov narodov in narodnosti v ustanovah, s katerimi se občan srečuje v vsakdanjem življenju: v zdravstvu, na PTT, v železniškem in drugem prometu, v bankah itd.

Enakopravnost jezikov narodov in narodnosti v upravnem postopku urejata »Zakon o načinu obezbeđivanja ravnopravne upotrebe jezika i pisama naroda i narodnosti pred državnim organima i organizacijama koje vrše javna ovlaštenja« (Uradni list SAPV, št. 6/73) in pozneje sprejeti »Zakon o izmenama i dopunama zakona o načinu obezbeđivanja ravnopravne upotrebe jezika i pisama naroda i narodnosti pred državnim organima i organizacijama koje vrše javna ovlaštenja« (Uradni list SAPV, št. 5/1977).

Po tem Zakonu se s statutom organizacije združenega dela ali druge samoupravne organizacije ali skupnosti ter s statutom občine določijo uradni jeziki ter način uresničevanja enakopravnosti. Zakon loči med organi in organizacijami, ki delujejo na področju cele Pokrajine in so dolžni zagotoviti enakopravnost petih jezikov, ki jih Ustava SAPV določa kot uradne, ter med organi in organizacijami, ki poleg le-teh delujejo na področju občine (»lokalni«) in so dolžni zagotoviti enakopravnost jezikov, ki so s statutom občine določeni kot uradni jeziki (torej tudi jeziki drugih narodov in narodnosti).² Poleg tega so naloge organov, ki delujejo le na

² Darinka Nedeljković npr. v članku »Ravnopravnost naroda i narodnosti u postupku pred pravosudnim organima«, Obeležja 1/1980, str. 47 navaja, da je v statutu občine Pančevo določen tudi makedonski jezik kot uradni.

področju ene ali več občin, v različnih fazah postopka obsežnejše kot pa naloge organov in organizacij, ki delujejo na področju celotne Pokrajine. »Lokalni« organi morajo zagotoviti enakopravnost v vodenju postopka, v ustnem in pismenem obče- vanju s strankami, pri objavi predpisov in drugih aktov, pri izdajanju publikacij, v delu administracije, za katero so občani zainteresirani, in pri pripravi gradiva za seje občinske skupščine in njenih teles.

Organi, ki delujejo na področju cele Pokrajine pa morajo uresničevati enako- pravnost petih uradnih jezikov v ustnem in pismenem obče- vanju s strankami, v vodenju postopka o pravicah in dolžnostih občana, pri pripravi gradiva za seje Skupščine SAPV in njenih organov in pri izdajanju publikacij. Način uresničevanja enakopravnosti pri delu Skupščine SAPV, Izvršnega sveta in njegovih organov je podrobneje urejen z njihovimi poslovniki. Zakon vsebuje podrobne določbe o tem, kako se določi jezik oz. jeziki, v katerem oz. v katerih se vodi postopek. Osnovno načelo je, da se postopek vodi v jeziku ali jezikih, za katere se odločijo stranke, uradna oseba pa jih mora poučiti, kateri jezik so uradni. Način določanja jezika postopka in določeni jezik se uvede v zapisnik.

Načela o enakopravnosti jezika v upravnem postopku so za področje SFRJ enotno urejena v Zakonu o splošnem upravnem postopku (poglavje Uporaba jezika, čl. 15), ki določa, da se upravni postopek vodi v jeziku narodov in narodnosti Jugos- lavije v skladu z Ustavo SFRJ, ustavami republik in ustavama avtonomnih pokra- jin, z zakoni in s statuti občin ter samoupravnih organizacij in skupnosti. Po tem zakonu je onemogočanje uporabe jezika tudi razlog za obnovo postopka (čl. 249).

Način uresničevanja enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti pri delu Skupščine in njenih organov je urejen v Poslovniku Skupščine SAPV (Uradni list, št. 14/1975). Uradni jeziki so srbohrvaški oz. hrvaškosrbski, madžarski, slovaški, romunski in rusinski. Po določbah posebnega poglavja o uporabi jezika in pisav se govor delegata, ki uporablja enega od petih uradnih jezikov, prevaja v ostale uradne jezike. Za primer, ko delegat izkoristi pravico uporabljati jezik svojega naroda ali narodnosti, ki pa je različen od uradnih jezikov, predvideva Poslovnik, da naj se govor prevaja »ustrezno pogojem in možnostim«. Še naprej ostaja odprto vprašanje ali bo delegat, ki uporablja jezik katerega drugega naroda ali narodnosti izkoristil svojo pravico in govoril v svojem jeziku ter obenem tvegal, da govor ne bo preveden in bo ostal brez primerne učinka, ali pa se bo raje odločil za katerega od uradnih jezikov. Tudi gradivo, ki se obravnava pri delu Skupščine in njenih teles se pri- pravlja v petih uradnih jezikih, prav tako avtentična besedila pokrajinskih zakonov, predpisov in drugih pravnih aktov. Zato ima Skupščina posebno komisijo za ugo- tavljanje avtentičnosti pokrajinskih predpisov v jezikih narodov in narodnosti, ki jo sestavljajo predsednik in deset članov. Komisija ima posebne podkomisije za vsa- tega od uradnih jezikov.

Med izvršilnimi predpisi, ki prispevajo k uresničevanju enakopravnosti pri delu Skupščine, velja omeniti »Odluku o načinu i organizaciji informisanja delegacija osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica i društveno-političkih organizacija o pitanjima iz nadležnosti Skupštine SAPV« (Uradni list št. 14/1975). V tem odloku je določeno, da se Delegatski vesnik izdaja v petih uradnih jezikih vsaka dva tedna kot posebna priloga časopisov: Dnevnik, Magyar Szó, Hlas ludu, Libertatea ter Ruske slovo. Sredstva za pripravo in izdajo Vesnika zagotavlja SAP Vojvodina.

V poslovniku Izvršnega sveta Skupščine SAPV (Uradni list 18/1975) je v členu 182 določeno, da lahko člani sveta ali druge osebe, ki so povabljene na sejo, upo- rabljajo enega od uradnih jezikov (določb o udeležencih, ki uporabljajo jezik kate- rega drugega naroda ali narodnosti ni). Med poslovniki skupščinskih teles je po- trebno opozoriti na »Poslovnik veća opština Skupštine SAPV« (Uradni list SAPV št. 22/1975), ki določa, da je treba pri izboru članov stalnih delovnih organov med

drugim obvezno upoštevati sorazmerno regionalno zastopanost ter načelo uresničevanja enakopravnosti narodov in narodnosti. Določilo je pomembno, ker daje vsebinsko osnovo za uveljavljanje interesov narodov in narodnosti.

Enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti v praksi urejajo tudi številni konkretni pravni predpisi, ki izvršujejo ustavna in zakonska določila (razni pravilniki, odloki, itd.). Tako npr. »Pravilnik o sadržini i načinu polaganja stručnog ispita lica koja obavljaju bibliotečku delatnost« (Uradni list SAPV št. 12/1975) določa, da kandidat v prijavi svoje pismene naloge obvesti komisijo, v katerem jeziku narodov in narodnosti SAPV želi polagati strokovni izpit. Pravilnik ne vsebuje določb, kaj se zgodi, če komisija nima ustreznega izobraženega kadra v vseh jezikih narodov in narodnosti SAPV, oz. kdaj in iz katerih razlogov se lahko predlog kandidata zavrne.

Kršitev enakopravnosti jezikov in pisav narodov in narodnosti je inkriminirana kot kaznivo dejanje s Kazenskim zakonikom SAPV (Uradni list SAPV, št. 17/1977)³, kar kaže na pomen tega načela, saj se pravni redi odločajo za kazensko sankcioniranje le tistih dejanj, ki ogrožajo družbeno najpomembnejše vrednote.

Izrednega družbenega pomena je določilo v »Zakonu o privremenim merama za društveno zaščito samoupravnih prava i društvene svojine« (Uradni list SAPV, št. 18/1977), po katerem se smatra, da je delovna organizacija oškodovala družbene interese, če ni zagotovila z zakonom in statutom občine določene obveznosti uresničevanja enakopravnosti jezikov in pisav. V takem primeru posreduje pristojna skupščina občine oz. Skupščina SAPV, ki določi ukrepe, ki bodo najučinkoviteje odpravili tako stanje.

Med predpisi, ki urejajo osebni status državljanov, je za posameznika-pripadnika narodnosti gotovo najpomembnejše določilo »Zakona o ličnom imenu« (Uradni list SAPV, št. 2/1980), ki narekuje pristojnim upravnim organom, da vpisujejo osebna imena v matično knjigo tudi v jeziku naroda ali narodnosti, če se za to izjasni polnoletni državljan.

Na področju vzgoje in izobraževanja so bili po letu 1974 sprejeti številni pravni akti, ki odražajo nov način samoupravnega urejanja razmerij na tem področju. Ustanovljene so bile samoupravne interesne skupnosti za posamezna področja izobraževanja, ki pri svojem delu skrbijo tudi za uresničevanje narodnostne enakopravnosti. Tako »Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama obrazovanja« (Uradni list št. 21/1974) med nalogami Skupnosti za predšolsko in osnovno izobraževanje ter Skupnosti za usmerjeno izobraževanje navaja, da v njih delovni ljudje »ugotavljajo osebne in skupne interese na področju predšolskega in osnovnega (oz. usmerjenega) izobraževanja v jezikih narodov in narodnosti«. Delovni ljudje v Skupnosti za predšolsko in osnovno izobraževanje zagotavljajo enakomeren razvoj tega izobraževanja v vsej Pokrajini ter ustvarjajo pogoje za uresničevanje enakopravnosti narodov in narodnosti na področju predšolskega in osnovnega izobraževanja v Pokrajini. Določila tega zakona so podlaga tudi samoupravnim sporazumom interesnih skupnosti za posamezna področja izobraževanja.

Na podlagi zakona o SIS-u za usmerjeno izobraževanje je bil že decembra 1974 sprejet Statut SIS-a za usmerjeno izobraževanje Vojvodine (Uradni list SAPV št. 22/1975). V smislu določb, ki urejajo položaj narodnosti so pomembne določbe o posebni komisiji za pouk v jezikih narodov in narodnosti ter določbe o financiranju enakomernega razvoja in uresničevanja enakopravnosti v obsegu, ki ga določa program skupnosti iz sredstev SIS-a za usmerjeno izobraževanje. SIS zagotavlja sredstva za uresničevanje enakopravnosti narodov in narodnosti v usmerjenem izobraže-

³ Za kaznivo dejanje kršitve enakopravnosti jezikov in pisav je predvidena kazen zapora do enega leta.

vanju ostalim SIS-om za usmerjeno izobraževanje v Pokrajini in sicer po kriterijih, določenih v splošnem aktu SIS-a, ki se imenuje »Pravilnik o dopunskom financiranju usmerenog obrazovanja na jezicima naroda i narodnosti«. Splošni akti se objavljajo v petih uradnih jezikih⁴, v katerih je izpisan tudi tekst pečata.

Med nalogami SIS-a za predšolsko in osnovno izobraževanje, ki so določene v statutu SIS-a (Uradni list SAPV, št. 22/75) in so vse pomembne za položaj narodnosti so najrelevantnejše — zagotavljanje sorazmernega razvoja predšolskega in osnovnega izobraževanja v Pokrajini, ustvarjanje pogojev za uresničevanje enakopravnosti narodov in narodnosti na področju osnovnega in predšolskega izobraževanja, sprejemanje programa enakomernega razvoja predšolskega in osnovnega izobraževanja ter usklajevanje z družbenim planom Pokrajine in dopolnilno financiranje v nezadostno razvitih občinah.

Obravnavanje teh vprašanj je v pristojnosti osrednjega organa — Skupščine SIS-a, oziroma njenega Izvršnega odbora, ki spremlja in analizira položaj in probleme pri uresničevanju teh nalog, ter predlaga Skupščini ustrezne ukrepe. Pri Skupščini deluje tudi posebna komisija za pouk v jezikih narodov in narodnosti.

Izvajanje naštetih nalog se financira iz sredstev SIS-a, dopolnilno financiranje v jezikih narodov in narodnosti pa ureja poseben Pravilnik.

Delo na področju vzgoje in izobraževanja ureja »Zakon o vaspitanju i obrazovanju« (št. 14/1977) s sprejetimi dopolnitvami in spremembami (Uradni list SAPV št. 1/79). Pri organizaciji vzgojno izobraževalnega dela in pouka v jezikih narodov in narodnosti loči Zakon naslednje stopnje:

- Predšolsko, osnovno in skupno srednje izobraževanje in vzgoja se zagotavlja v jezikih narodov in narodnosti (brez omejitvenih pogojev)⁵,
- v poklicno usmerjenem izobraževanju in vzgoji na srednji stopnji, če se za to odloči najmanj 15 učencev iz istega letnika, enake usmeritve v isti ustanovi,
- v poklicno usmerjeni vzgoji in izobraževanju na višji in visoki stopnji, če se za to odloči najmanj 30 študentov iz istega letnika, enake smeri v isti ustanovi,
- strokovno usposabljanje in izpolnjevanje, če se za to odloči najmanj 15 oseb, ki se strokovno usposablja ali izpopolnjuje po istem programu.

V posameznih primerih se lahko organizira pouk v jezikih narodov in narodnosti tudi, če niso izpolnjeni omenjeni pogoji glede števila učencev oz. študentov, če obstoji upravičen družbeni interes, ki ga določi SIS za izobraževanje v okviru katere deluje vzgojno-izobraževalna ustanova.

Na področju splošne in poklicno usmerjene vzgoje in izobraževanja se lahko uvede dvojezični pouk za pripadnike narodov oz. narodnosti, torej uvedba dvojezičnega pouka ni obveznost, temveč je dana kot eden od možnih načinov uresničevanja enakopravnosti narodov in narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja. Učenci in študentje poklicno-usmerjenega izobraževanja, oziroma starši in skrbniki otrok v predšolskih ustanovah, v osnovnih šolah in v ustanovah za skupno izobraževanje na srednji stopnji se na začetku vsake stopnje šolanja odločijo za jezik oziroma jezike, v katerih naj se otrok, učenec ali študent izobražuje. V samem zakonu je določena kazenska sankcija — denarna kazen za ustanovo, ki ne omogoči kandidatu opravljanje sprejemnega izpita v jeziku naroda ali narodnosti, v katerem se je do tedaj izobraževal. Jeziki oz. jezik, v katerem poteka vzgojno-izobraževalno delo, morajo biti določeni že v sklepu o organiziranju temeljne vzgojno-izobraževalne organizacije in v aktu o ustanovitvi vzgojno izobraževalne organizacije kot delovne organizacije.

V jeziku oziroma v jezikih, v katerih se izvaja pouk, se objavljajo tudi samoupravni splošni akti ustanove, dajejo obvestila staršem in skrbnikom ter vodi evidenca. Opustitev se kaznuje z denarno kaznijo. Javne listine (diploma, spričevalo,

⁴ Enaka določila vsebujejo statuti ostalih SIS-ov.

⁵ Prvotno »Splošna vzgoja in izobraževanje« v zakonu iz leta 1977.

izkaz in vpisnica) se tiskajo v srbohrvaškem oz. hrvaškosrbskem jeziku. Če poteka vzgojno izobraževalno delo v jeziku narodnosti, ali če se za to izjasnijo učenec ali njegovi starši, se našteje javne listine tiskajo dvojezično v srbohrvaškem oziroma hrvaško-srbskem jeziku ter madžarskem, slovaškem, romunskem oziroma rusinskem jeziku. Enako velja za tekst pečata ustanove.

Zakon postavlja pogoje glede strokovne usposobljenosti kadrov, ki izvajajo pouk v jezikih narodnosti. Poučujejo lahko učitelji in sodelavci, ki so si pridobili izobrazbo v tem jeziku, oziroma katerih znanje je preverjeno v strokovnem lektoratu ali v vzgojno izobraževalni ustanovi visoke stopnje, v kateri poteka vzgojno izobraževalno delo v tem jeziku.⁶

Zakon določa, da so učbeniki in priročniki tudi glede cene enako dostopni v vseh jezikih. V kolikor pa je naklada učbenikov v jezikih narodnosti manjša od naklade učbenika v srbohrvaškem oziroma hrvaško-srbskem jeziku, se krije razlika med proizvodno in prodajno ceno iz sredstev ustreznega SIS-a za izobraževanje.⁷ Zavod lahko izdaja učbenike v jezikih narodov ali narodnosti le, če ima redno zaposlene strokovno najvišje izobražene kadre, ki izpolnjujejo pogoje za naziv strokovnega sodelavca.

Nadzor nad izvajanjem pouka v jezikih narodov in narodnosti izvajajo pedagoški zavodi. Pedagoški zavod Vojvodine organizira strokovno usposabljanje učiteljev in sodelavcev, ki izvajajo vzgojnoizobraževalno delo v jezikih narodov in narodnosti ter pospešuje dvojezično vzgojno izobraževalno delo.

ZAKLJUČEK

Ko analiziramo zakonske in druge predpise v SAP Vojvodini, ki urejajo področje enakopravnosti narodov in narodnosti v obdobju 1974—1980, stopata v ospredje dve značilnosti:

Prvič — v prvih treh letih (do leta 1977) je bila zakonodajna dejavnosti na tem področju mnogo intenzivnejša. Normativno so bila kompleksno urejena družbeno najpomembnejša področja uresničevanja enakopravnosti jezikov in pisav, vzgoje in izobraževanja itd. Iz kronološkega zaporedja je razvidno tudi katerim področjem je dal zakonodajalec največji družbeni pomen.

Drugič — pozneje sprejeti akti obravnavajo v glavnem le posamezna področja (npr. »Zakon o ličnom imenu«) ali pa pomenijo dopolnitve oziroma spremembe že sprejetih predpisov, ne da bi posegali v bistvene vsebinske spremembe (npr. spremembe in dopolnitve »Zakona o obrazovanju i vaspitanju«).

Nekatere ponavljajoče se ugotovitve, zahteve in opozarjanja na nepravilnosti (npr. v Zaključci o merama za potpunije ostvarivanje ravnopravne upotrebe jezika i pisama naroda i narodnosti pred pokrajinskim organima i organizacijama« ter v »Preporuka o daljim aktivnostima za unapređivanje ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti u SAPV«) pa kažejo na to, da so v praksi ravno pri vprašanju kadrov, ki naj izvajajo sprejeta določila, nastale težave. To potrjuje dejstvo, da za dosledno uresničevanje enakopravnosti narodov in narodnosti ni dovolj le zgledno normativno urejanje.

⁶ Izjema so učitelji, ki opravljajo delo v jeziku naroda ali narodnosti več kot deset let; zanje ni obvezno preverjanje znanja, čeprav si niso pridobili izobrazbe v tem jeziku.

⁷ Prvotno — iz sredstev proračuna pokrajine.

⁸ Po tem zakonu mora imeti vsaj 4-letne delovne izkušnje v vzgojno izobraževalnem delu v jeziku naroda ali narodnosti.

Summary

THE LEGAL STATUS OF NATIONALITIES IN SAP VOJVODINA

When analyzing the legal and other regulations in the SAP of Vojvodina which regulate the domain of the equality of nations and nationalities in the period of 1974 till 1980, two characteristics become evident:

First — in the first three years (up to the year 1977) the legal activity in this domain was much more intensive. Socially the most important domains of realization of the equality of languages and writing, education and instruction, etc., have been regulated with norms. From the chronological order it is also evident which domain the legislator gave the greatest social meaning to.

Second — the later accepted acts take into consideration only the single domains (e.g. «The Law of Personal Name») or they are meant as amendments or changes of the accepted regulations without interfering with the essential changes of the contents (e.g. changes and amendments of «The Law of Instruction and Education»).

Some repeating conclusions, demands and warnings on the irregularities (e.g. in «Conclusions of the measures for the more complete realization of the equal use of the language and writing of the nations and nationalities in contact with the organs and organizations of the province» and in «Recommendation of further activities to promote the equality of languages and writings of the nations and nationalities in SAP of Vojvodina») point out that in practice the problem of the staff who is to realize the accepted regulations, is causing difficulties. This is asserting the fact, that only a model normative regulating is not enough for a real equality of nations and nationalities.

Pavel Stranj

SLOVENCİ NA TRŽAŠKEM IN NA GORIŠKEM V LUČI PRIMERJAVE MED ŠOLSKIMI IN DEMOGRAFSKIMI PODATKI

I. UVOD

Dežela Furlanija Julijska krajina je ena izmed tistih italijanskih dežel, v katerih je že nekaj let v teku izrazito upadanje prebivalstva. Na severu države so pravzaprav redke dežele, kjer je število rojstev v letu 1979 preseglo število smrti (to so bile le dežela Lombardija, Veneto in Padižje).

Demografska stagnacija se je začela po višku rodnosti, ki se je ujemal z viškom tako imenovanega »italijanskega ekonomskega čudeža«, leta 1964. Takrat je znašala mera naravnega prirastka v Italiji 10,6 ‰, let 1979, pa le še 2,4 ‰, ko je rodnost dosegla zgodovinski minimum 11,8 ‰¹.

V deželi Furlaniji Julijski krajini pada število rojstev v vseh štirih pokrajinah. Med leti 1972 in 1977 se je število rojstev v pokrajinah Videm in Pordenone skrčilo za četrtno, v tržaški in goriški pokrajini, pa se je v istem obdobju skrčilo za tretjino.²

Demografska dinamika je pomembna za državo, še bolj pa za manjšinske narodne skupnosti, ki živijo v manjši številčni dimenziji, saj v goriški pokrajini pomeni, na primer, en otrok v prvem razredu slovenskih osnovnih šol, približno en odstotek pokrajinske šolske generacije.

Manjšina ne razpolaga s sredstvi družbene analize, ki jih ima na razpolago uprava državnega aparata; še marsikaj drugega manjka, da bi lahko že pri rojstvu sploh govorili o naraščanju ali upadanju števila pripadnikov narodnostni skupnosti.

Ena možnost ocenjevanja tega števila sloni na upoštevanju vpisa v manjšinske šole. Nekateri avtorji ocenjujejo delež manjšine iz primerjave med številom vpisanih v sklopu vseh osnovnih šol manjšine in večine. V tej analizi bo uporabljena metoda, ki bo upoštevala vpise v prve razrede osnovnih šol in število rojstev med rezidenčnim prebivalstvom posameznih obravnavanih upravnih enot. Za ta »izvid« je treba počakati šest let, do vpisa posamezne generacije v prve razrede slovenskih ali italijanskih osnovnih šol, tam kjer slovenske šole obstajajo, kjer teh ni, pa je vsako ocenjevanje še težje ali nemogoče.

2. DOSEDANJE OCENITVE

Število Slovencev na Tržaškem je bilo v zadnjih desetletjih večkrat ocenjeno na podlagi indirektnih metod, zlasti volilnih izidov in vpisa v slovenske šole. V tabeli št. 1 je prikazan pregled glavnih ocenitev.

Nekatere od teh ocenitev vsebujejo precejšnje netočnosti.

Tako na primer G. Valussi, v svoji knjigi *Gli Sloveni in Italia* (ki vsebuje gradivo iz IV. srečanja slovenskih in italijanskih geografov, ki se je vršilo v Pordenonu 28. in 19. oktobra 1973) navaja za leto 1953 ocenitev, da je na Tržaškem 39.145

¹ La popolazione dell'Italia. Tendenze, conseguenze sociali ed economiche ed implicazioni per l'azione pubblica. Censis, quindicinale di note e commenti, No. 339, 1 luglio 1980, anno XVI, str. 713—736.

² Iz poročila deželnega odbornika za šolstvo o »Pravici do študija v deželi Furlaniji Julijski krajini« v Vidmu, dne 5. maja 1979.

Tabela št. 1

Število Slovencev v sedanji tržaški pokrajini in posebej v tržaški občini po nekaterih popisih in ocenitvah, od 1910 do 1971

Leto	Tržaška občina abs. št.	%	Tržaška pokrajina abs. št.	%	Vir
1910	56.916	24.8	70.632		Ponovitev avstrijskega popisa ³
1910	83.000		86.000		Rogličeva ocena na podlagi popisa ⁴
1921	26.457	11.1	32.403	12.3	Prvi italijanski povojni popis ⁵
1921	45.000	18.8	54.000	20.6	Schiffrejev popravek popisa ⁶
1945	46.469	17.7			Ljudsko štetje 1. X. 1945 ⁷
1946/47			50.000	18.5	Samo Pahor, Zaliv št. 5 ⁸
1949	50.000	18.3	63.000	21.0	ZVU na podlagi volilnih izidov ⁹
1953	27.525	10.1	39.145	13.2	C. Schiffre: Documenti di Vita Italiana ¹⁰
1958			30.000	10.0	Italijanska vlada ¹¹
1961	15.819	5.8	25.582	8.6	Državni popis prebivalstva ¹²
1971	15.564	5.7	24.706	8.2	Državni popis prebivalstva ¹³

Slovencev in jo pripisuje Zavezniški vojaški upravi, ki naj bi jo izpeljala iz volilnih izidov. Vir, ki ga Valussi citira (»L'Italia e il TLT«, članek v vladni publikaciji »Documenti di Vita Italiana« iz 28. marca 1954, str. 2157), pa navaja ZVU samo za globalno število prebivalstva; navedeno število Slovencev, pa ne razlaga z nobenim postopkom. Izvor te številke, 39.145, dobimo čisto neke drugje, in sicer v razpravi Carla Schiffreja v Biltenu italijanskega geografskega društva, za september in oktober leta 1955. V tej razpravi lahko ugotovimo, da je ocena o številu Slovencev, ki jo Valussi pripisuje volilnim razlagam Zavezniške vojaške uprave, dejansko prišla iz razlage vpisov v slovenske šole, ki jo je izvedel italijanski ekspert.

Podobnih netočnosti je več. V isti Valussijevi knjigi, stran prej (str. 50) isti avtor pripisuje Samu Pahorju oceno o številčnosti Slovencev za leto 1946/47. Če pazljivo preberemo Pahorjevo razpravo (Ustroj slovenske manjšine na Tržaškem po

³ Spezialortsrepertorium der Oesterreichischen Länder, Volkszählung von 31 Dezember 1910; VII. Oesterreichisch-Illyrisches Küstenland, Dunaj 1918.

⁴ Roglič J., Le recensement 1910: ses méthodes et son application dans la Marche Julienne. Sušak, Jadranski Inštitut, 1946, str. 70.

⁵ Ministero dell'economia nazionale — Direzione statistica; Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 1 dicembre 1921. III. Venezia Giulia, Rim, 1926.

⁶ Schiffre C., Sguardo storico ai rapporti fra Italiana e Slavi nella Venezia Giulia; a cura dell'Istituto di Storia dell'Università di Trieste, 1946, str. 37.

⁷ Tipkopisno gradivo z naslovom »Ljudsko štetje 1. X. 1945«, ki ga hrani Odsek za Zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu.

⁸ Pahor S. Ustroj slovenske manjšine na Tržaškem po podatkih splošnega popisa prebivalstva 15. oktobra 1961; Zaliv št. 5; Trst, 1967; str. 6.

⁹ AMG — Trieste Handbook 1950. Information and public relation division of AMG Trieste, 1950.

¹⁰ Schiffre C. Bollettino della Società Geografica Italiana, Roma, 1955 Serie VIII., Vol. VIII., Fasc. 9—10, Settembre—ottobre 1955. Podatki so bili sicer prej objavljeni v publikaciji: »L'Italia e il TLT, Documenti di Vita Italiana. Centro di documentazione della presidenza del Consiglio dei Ministri. IV. 1954; 28. III. 1954, p. 2157.

¹¹ Trieste nella Sua realtà; a cura del servizio Informazioni della Presidenza del Consiglio dei Ministri, Roma, 1958, pag. 15.

¹² ISTAT, 10° censimento generale della popolazione (15. Ottobre 1961), Vol. III. Dati sommari per comune, fasc. 32, Provincia di Trieste, Roma 1965.

¹³ ISTAT, 10° censimento generale, della popolazione (24. Ottobre 1971), Vol. II. Dati per Comune sulle caratteristiche strutturali della popolazione, Fasc. 29, Provincia di Trieste, Roma, 1973.

podatkih splošnega popisa prebivalstva 15. oktobra 1961; Zaliv, Trst, 1967), pa ugotovimo, da je Pahor izvedel dve izračunavi, za leti 1946/47 in 1951, le zato da opozori na neprepričljivost številčnih izidov popisa iz leta 1961).

Schiffrerjeva metoda ocenjevanja, na podlagi šolskih podatkov je preprosta: izračunal je razmerje med slovensko in italijansko osnovnošolsko populacijo, to razmerje je nato prenesel na število prebivalstva, ki ga je dal popis in dobil tako oceno števila Slovencev. Če ta postopek nekoliko izostrimo¹⁴ in izvedemo za vse tri dosedanje popise, dobimo naslednje vrednosti: (tabela št. 2)

Tabela št. 2

Ocenitev odstotka slovenskega prebivalstva na podlagi primerjave med rezultati posameznih povojnih popisov prebivalstva in vpisovanja v prve razrede slovenskih osnovnih šol v Italiji

LETO POPISA

	1951	1961	1971
DOLENJE	16.21	6.56	9.99
KRMIN	2.06	0.96	0.68
ŠTEVERJAN	35.64	85.17	93.89
GORICA	9.55	6.21	9.88
SOVODNJE	122.17	80.82	92.11
DOBERDOB	97.29	92.21	95.62
RONKE	1.07	—	—
TRŽIČ	0.37	—	—
DEVI-NABREŽINA	52.71	35.96	39.22
ZGONIK	64.82	103.49	82.50
REPENTABOR	91.08	68.91	77.35
TRST	9.89	4.69	5.24
DOLINA	91.54	66.84	59.46
MILJE	5.45	2.06	2.24

Kot je razvidno, vsebuje tabela nekaj absurdov; v Sovodnjah leta 1951 in v Zgoniku leta 1961 naj bi bilo več kot 100 % Slovencev, medtem ko naj bi v Števerjanu, v desetletju 1951—1961 slovensko prebivalstvo »poskočilo« od 36 % na 85 %. Ti številčni preskoki kažejo, da obstajajo še drugi »moteči faktorji«, poleg tistih, ki jih navajata Schiffrer in Valussi (ti naj bi bili: po njunem mnenju »slovanofilska zaljubljenost« prvih povojnih let, kontrola PNOO nad šolami, ...).

¹⁴ Postopek navedene izračunave je bil naslednji:

Za vsako občino se je za posamezne popise vzelo v pošteto število vseh otrok, ki so v trenutku popisa (to je vedno v mesecu oktobru) bili stari od 0 do 6 let. Ti otroci so se v naslednjih šestih letih vpisali v prve razrede osnovnih šol v občini, če prezremo preseljevanje prebivalstva. To množico imenujemo »A«.

Množica »B« naj bo število otrok, ki so se v šestih letih po popisu vpisali v prve razrede slovenskih osnovnih šol v posameznih občinah.

Celotno število rezidenčnega prebivalstva ob trenutku popisa, pa naj bo množica »C«.

Iz razmerja med količinama A in B, dobimo v sorazmerju s C količino »D«, ki predstavlja ocenitev števila slovenskega prebivalstva na podlagi vpisa v slovensko šolo. To vrednost D izrazimo kot odstotek prej omenjenega celotnega rezidenčnega prebivalstva.

Zaradi večje homogenosti, ki je potrebna pri obdelavi tako majhnih števil, kot jih nudi v tem računanju večina obravnavanih občin, so bili navedeni odstotki izračunani na podlagi poprečji za vsako štetletje, ki je sledilo popisu.

V absolutnih številkah, bi po tej metodi dobili za tržaško pokrajino, za leto 1951 skupno 36.141 Slovencev, oziroma 12,6 % celotnega prebivalstva namesto Schiffrerjevih 39.145, oziroma 13,18 %.

Italijanski avtorji ne priznavajo kompleksnejše dinamike v problemu narodne zavesti. Schiffrer piše v navedeni razpravi dobesedno (in podobne izjave je večkrat ponovil v nepodpisanih člankih na italijanskem dnevnem časopisu iz istega obdobja):¹⁵ »Vpis otrok v italijanske ali v slovenske šole predstavlja nekak permanentni in spontani plebiscit za eno ali za drugo narodnost. Ni dvomov, da italijanske družine vpisujejo svoje otroke v italijanske šole in slovenske družine v slovenske. Redke mešane družine — kjer je oče Italijan in mati Slovenka ali obratno — imajo svobodo izbire: ampak tiste, ki vpišejo otroke v italijanske šole morajo biti smatrane kot italijanske družine (podčrtal P. S.) in obratno, kajti iz današnje šolske populacije bodo izšli jutrišnji državljani, v katere bo šola fiksirala slovensko ali italijansko kulturo in narodno zavest.« Nekoliko bolj naprej, na isti strani (459) ocenjuje število mešanih zakonov: »negotovi sektor mešanih zakonov, ki šteje približno 15—20 tisoč oseb, ki so dejansko že asimilirane s strani italijanske večine«. Na podlagi teh premis in navedenih metod je avtor zapisal, da »lahko sklepa s precejšnjo zanesljivostjo (»buona approssimazione«), da k slovenskemu prebivalstvu spada po jeziku, po običajih, po zavesti in po namenu, da tako ostane« skoraj 40 tisoč prebivalcev.

Po tej logiki se število pripadnikov neke manjšine lahko le krči, kajti neizbežni mešani zakoni »nujno« spremenijo slovenskega zakonca v člana italijanske družine.

Analiza števila otrok, ki so bili vpisani v ravnokar začetem šolskem letu 80/81, v prve razrede slovenskih osnovnih šol v Italiji nam nudi drugačne rezultate.

3. DANAŠNJE STANJE

Kot omenjeno je demografska kriza v Deželi Julijski krajini najbolj občutna v pokrajinah Trst in Gorica. V desetletju med leti 1964 in 1974 je rodnost občutno padla tako na Tržaškem, kot na Goriškem, po letu 1975, pa je upadanje postalo še bolj izrazito:

Tabela št. 3

Rodnost (število rojstev na 1000 prebivalcev)

Leto	Pokrajina	
	Trst	Gorica
1964	12,5	16,1
1974	9,7	12,8
1975	8,8	11,2
1976	8,2	10,2
1977	7,5	8,9
1978	7,2	8,9
1979	5,9	7,6

V istem obdobju je vpis v prve razrede slovenskih osnovnih šol le nekajkrat zanihal in celo narastel iz vrednosti 270 na 273 v tržaški pokrajini, od 94 na 135 pa v goriški pokrajini. Ta porast, izražen v absolutnih številkah postane še bolj izrazit, če ga primerjamo s številom rojenih v občinah, kjer obstajajo slovenske šole. Točneje, sledeči računi bodo izvedeni ob upoštevanju desetih občin in sicer: Milje, Dolina, Trst, Repentabor, Zgonik in Devin — Nabrežina na Tržaškem ter Doberdob, Sovodnje, Gorica in Števerjan na Goriškem, ob čem bo izpuščena občina Krmin,

¹⁵ Tržaška mestna knjižnica hrani tipkopsni seznam vseh Schiffrerjevih spisov v katerem so zajeti tudi številni nepodpisani članki, ki jih je avtor objavil v tržaškem dnevnem tisku.

kjer je bil letos vpisan v slovensko šolo (v prvi razred osnovne) le en učenec, občina pa šteje 7821 prebivalcev (1. 1. 1980)¹⁶; ta občina bi s svojo narodnostno in demografsko sliko bolj zakomplicirala analizo, kot pa jo zaokrožala.

Če primerjamo, v odstotkih, število otrok rojenih leta 1964 na opisanem območju, s številom otrok, ki so se šest let pozneje v šolskem letu 1970/71 vpisali v slovenske osnovne šole (v prve razrede), dobimo za šest tržaških občin vrednost 7,9 %, deset let pozneje pa 11,5 %. Na Goriškem je isti pokazatelj, za isto obdobje narastel od 11,9 % na 23 %.

Popis prebivalstva za leto 1971 je ocenil odstotek slovenskega prebivalstva na Tržaškem na 8,2 %, kar se je precej skladalo s tedanjimi šolskimi podatki. Če bo tudi v popisu, ki bi se moral vršiti v letu 1981 'upoštevan' enak pokazatelj, bi nas morali našteti, na Tržaškem, vsaj 8.800 več kot leta 1971, približno 33.500. Na Goriškem, bi nas po isti logiki moralo biti vsaj 10.700, torej 1.600 več, kot nas je ocenil Valussi v svoji omenjeni publikaciji »Gli Sloveni in Italia«. (Podrobnejši opis dinamike zadnjega desetletja je prikazan v dodatku.)

4. ZAKLJUČKI

Prva ugotovitev, ki izhaja iz teh izračunov je, da narodnostna dinamika, oziroma številčni razvoj slovenske narodne skupnosti v Italiji, ni tako enosmeren in nepovračljiv, kot so ga opisovale dosedanje ocenitve in metode, na katerih so te ocenitve slonele. Rezultati teh metod so bili odvisni od cele vrste nepojasnjenih demografskih predpostavk, katerih se italijanski avtorji ocenitev niso dotaknili (številčnost slovenskih družin v povezavi in v odvisnosti od njihove socialne strukture; rodnost slovenskega prebivalstva obravnavana v isti luči, starostna struktura slovenskega prebivalstva ob koncu vojne in prav gotovo je igrala veliko vlogo pri spremembah v številčni in starostni strukturi slovenskega prebivalstva v deželi tudi drugačna dinamika gibanja prebivalstva, zlasti v obdobju intenzivne emigracije, med leti 1950 in 1960).

Poleg in nad to izrazito demografsko platjo kritike omenjenih metod obstaja še splošnejša, narodnostna kritika: izbira šole ni tako enostavna in diskriminantna kot jo je opisoval Schiffrer; ni res, da se čisto preprosto vsi otroci slovenskih staršev vpisujejo v slovenske šole in tudi to ni res, da je treba mešane zakone šteti nujno med italijansko prebivalstvo. Vpis v slovenske šole je v precejšnji meri pogojen s strani političnih in socialnih razmer, ki vladajo na območju slovenskih šol. Še danes določeno število slovenskih staršev vpisuje svoje otroke v italijanske osnovne šole in nekateri od teh ohranijo kljub vsemu znanje slovenskega jezika in določeno mero slovenske zavesti in kulture. Najbolj zapleteno je vprašanje mešanih zakonov; po podatkih Slovenskega raziskovalnega inštituta, približno 20 % otrok vpisanih v slovenske osnovne šole izhaja iz zakonov, kjer je eden od staršev italijanske narodnosti. Zelo verjetno je treba tudi relativno naraščajoči vpis v slovenske osnovne šole pripisati ravno otrokom iz tega »sivega« pasu, ki se v določenih družbeno-ekonomskih in narodno-političnih razmerah bolj približajo slovenski sferi, medtem, ko so v burnih povojnih letih to težje izbrali. Še danes, pa večina otrok mešanih zakonov obiskuje italijanske šole.

Prikazani podatki niso bili navedeni zato, da bi dokazovali večjo ali manjšo veljavnost enega postopka ocenjevanja števila Slovencev nad drugim, ampak predvsem da, pokažejo, kako so poenostavljene metode nezanesljive in subjektivne.

Pripadnost slovenski ali kateri koli narodni skupnosti ni navaden fizikalen pojav, ki se ga lahko izmeri z enim samim pokazateljem in kjer sta možna le dva rezultata: belo ali črno.

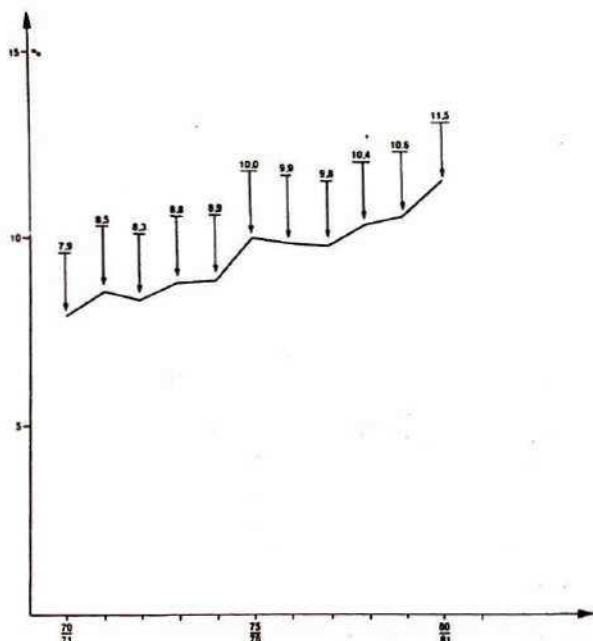
¹⁶ Vira vseh demografskih podatkov sta tržaška in goriška trgovinska zbornica.

Same številke, brez dodatnih razlag in brez upoštevanja kompleksnosti realnosti nujno potvarjajo dejstva. Ocene o številčnosti slovenskega prebivalstva, na podlagi šolskih vpisov, celotne osnovnošolske populacije ali samih vpisov v prve razrede osnovne šole, lahko upoštevamo kvečjemu, kot **spodnjo hipotetično mejo** števila Slovencev. Samo po sebi je umevno, da ta ocena velja le za občine, v katerih delujejo slovenske šole.

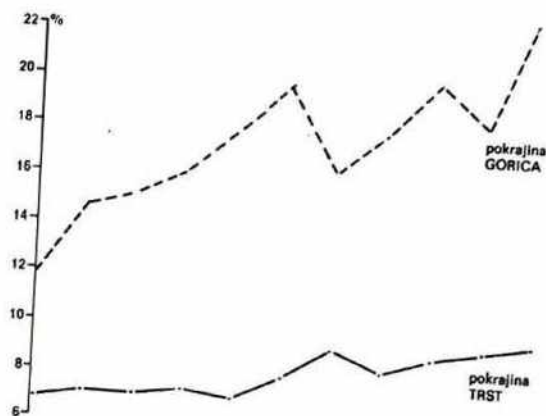
Sedanja težnja k naraščanju odstotka otrok, ki se vpišejo v slovenske šole potrjuje subjektivnost nekdanjih analiz, razlag in njih uporabe. V stališču »plebiscitarne izbire«¹ ene ali druge narodnostne šole in v nepovratnosti, v nespremenljivosti kulturnega in narodnostnega pečata, ki naj bi ga dala šola, pa lahko vidimo tudi pojmovanje stika dveh narodnosti v luči nerešljivega konflikta, ki ima izhod le v zmagi »močnejšega«, pri čemer igra šola vlogo filtra, ki zaostruje nepropustno črto ločnico med obema skupnostima.

Verjetno so bile Schiffrerjeve besede napisane v času, ko je bilo težko verjeti v sožitje in v medsebojno bogatenje dveh sosednjih kultur. Rahli, a opazni premiki v miselnosti vedno širših krogov italijanskega obmejnega prebivalstva, zlasti mladih, pa navajajo k optimizmu.

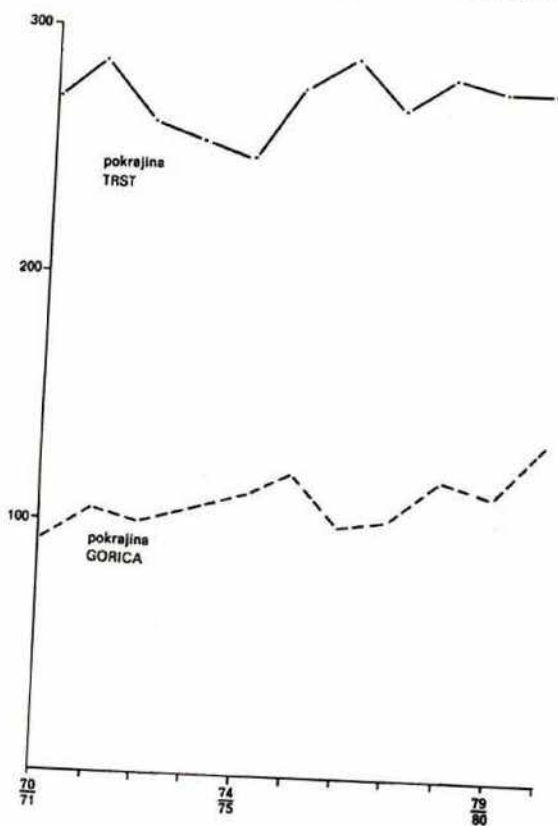
Vpis v prve razrede slovenskih osnovnih šol kot odstotek vseh otrok rojenih šest let prej v desetih občinah dežele Furlanije Julijske krajine, kjer je prisotnost Slovencev signifikantna (Milje, Dolina, Trst, Repentabor, Zgonik, Devin — Nabrežina, Doberdob, Sovodnje, Gorica, Števerjan)

Število vpisanih v 1. razred slovenskih osnovnih šol, kot odstotek rojenih 6 let prej

Absolutno število vpisanih v 1. razred slovenskih osnovnih šol

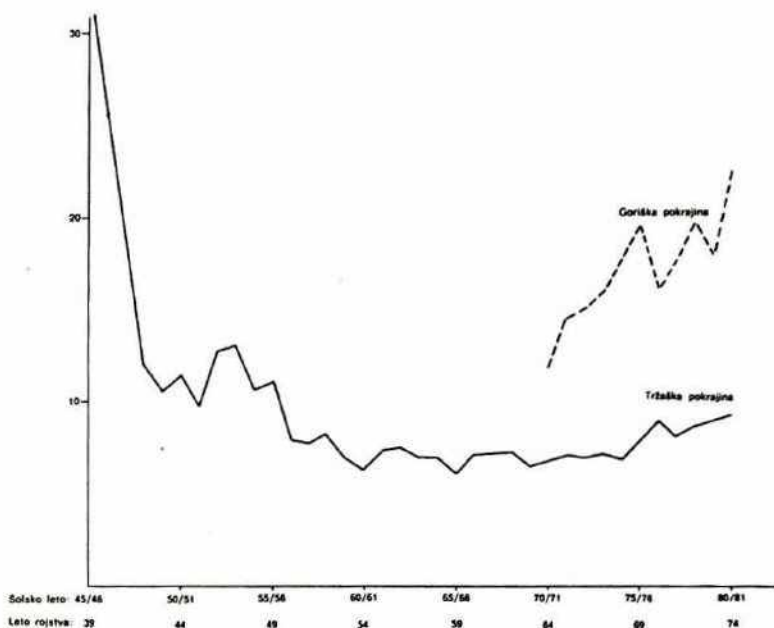
Primerjava med številom rojstev in številom vpisanih v prve razrede slovenskih osnovnih šol v Tržaški pokrajini

Leto rojstva	Vsota rojstev	Šolsko leto vpisa	Štev. vpisanih v 1. r. sloven. osnovnih šol	% vpisanih
64	3809	70/71	270	7,1
65	3857	71/72	286	7,4
66	3683	72/73	262	7,1
67	3432	73/74	255	7,1
68	3372	74/75	242	7,2
69	3355	75/76	277	8,3
70	3332	76/77	289	8,7
71	3221	77/78	269	8,4
72	3250	78/79	282	8,7
73	3056	79/80	277	9,1
74	2956	80/81	273	9,2
75	2672			
76	2470			
77	2089			
78	2028			
79	1720			

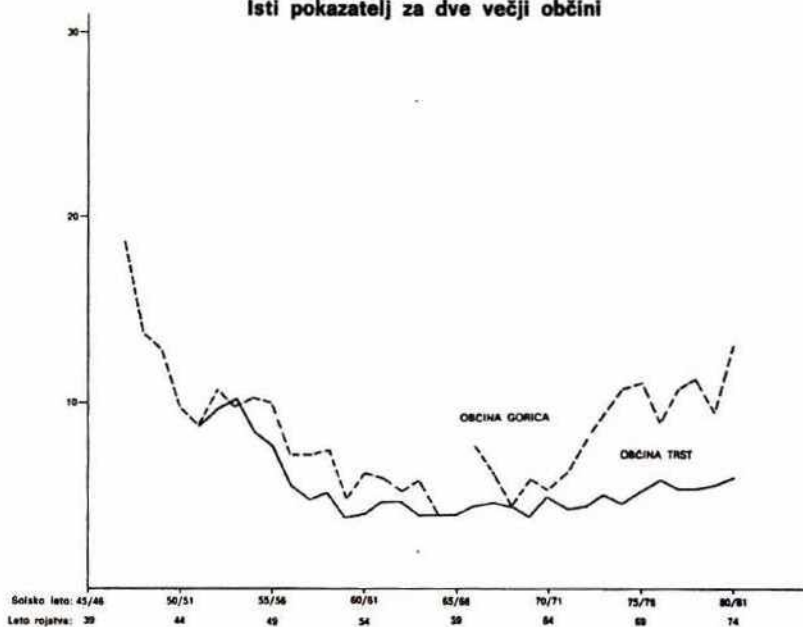
Primerjava med številom rojstev in številom vpisanih v prve razrede slovenskih osnovnih šol v štirih občinah Goriške pokrajine (Števerjan, Gorica, Sovodnje in Doberdob)

Leto rojstva	Vsota rojstev	Šolsko leto vpisa	Štev. vpisanih v 1. r. sloven. osnovnih šol	% vpisanih
64	789	70/71	94	11,9
65	728	71/72	106	14,6
66	665	72/73	101	15,2
67	666	73/74	107	16,1
68	630	74/75	112	17,8
69	618	75/76	122	19,7
70	623	76/77	101	16,2
71	585	77/78	104	17,8
72	603	78/79	120	19,9
73	631	79/80	114	18,1
74	588	80/81	135	23,0
75	523			
76	442			
77	420			
78	415			
79	336			

Število vpisanih v prve razrede slovenskih osnovnih šol kot odstotek vseh rojenih šest let prej — za vse občine Tržaške pokrajine; za štiri občine Goriške pokrajine (Števerjan, Gorica, Doberdob in Sovodnje)

Isti pokazatelj za dve večji občini

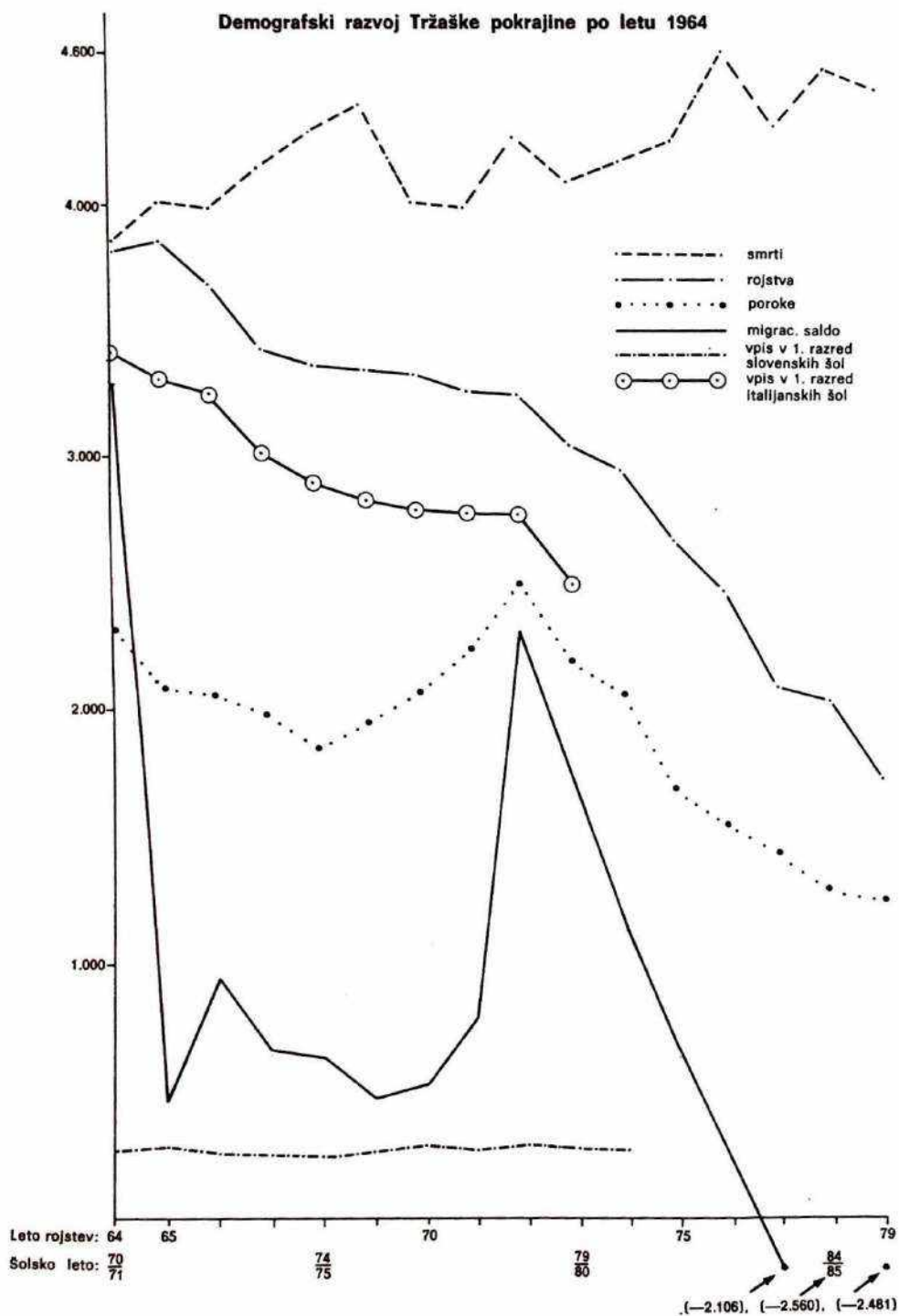
Primerjava med številom rojstev in številom vpisanih v prve razrede slovenskih osnovnih šol v občini Trst

Leto rojstva	Vsota rojstev	Šolsko leto vpisa	Štev. vpisanih v 1. r. sloven. osnovnih šol	% vpisanih
1939	3647	45/46	915	25,1
1940	3783	46/47	609	16,1
1941	3630	47/48	451	12,4
1942	3146	48/49	348	11,1
1943	3195	49/50	287	9,0
1944	3000	50/51	267	8,9
1945	2134	51/52	189	8,8
1946	3334	52/53	316	9,5
1947	3222	53/54	322	10,2
1948	3174	54/55	263	8,3
1949	2945	55/56	227	7,7
1950	3002	56/57	165	5,5
1951	2706	57/58	135	4,9
1952	2774	58/59	143	5,1
1953	2676	59/60	105	3,9
1954	2546	60/61	103	4,0
1955	2710	61/62	126	4,6
1956	2748	62/63	126	4,6
1957	2700	63/64	110	4,1
1958	2774	64/65	111	4,0
1959	2737	65/66	112	4,1
1960	2740	66/67	121	4,4
1961	2717	67/68	126	4,6
1962	2873	68/69	125	4,3
1963	3104	69/70	124	3,9
1964	3442	70/71	164	4,8
1965	3479	71/72	148	4,2
1966	3300	72/73	143	4,3
1967	3098	73/74	157	5,1
1968	3030	74/75	139	4,6
1969	2979	75/76	154	5,2
1970	2950	76/77	173	5,9
1971	2892	77/78	155	5,3
1972	2905	78/79	157	5,4
1973	2726	79/80	150	5,5
1974	2561	80/81	153	6,0
1975	2330			
1976	2137			
1977	1812			
1978	1786			

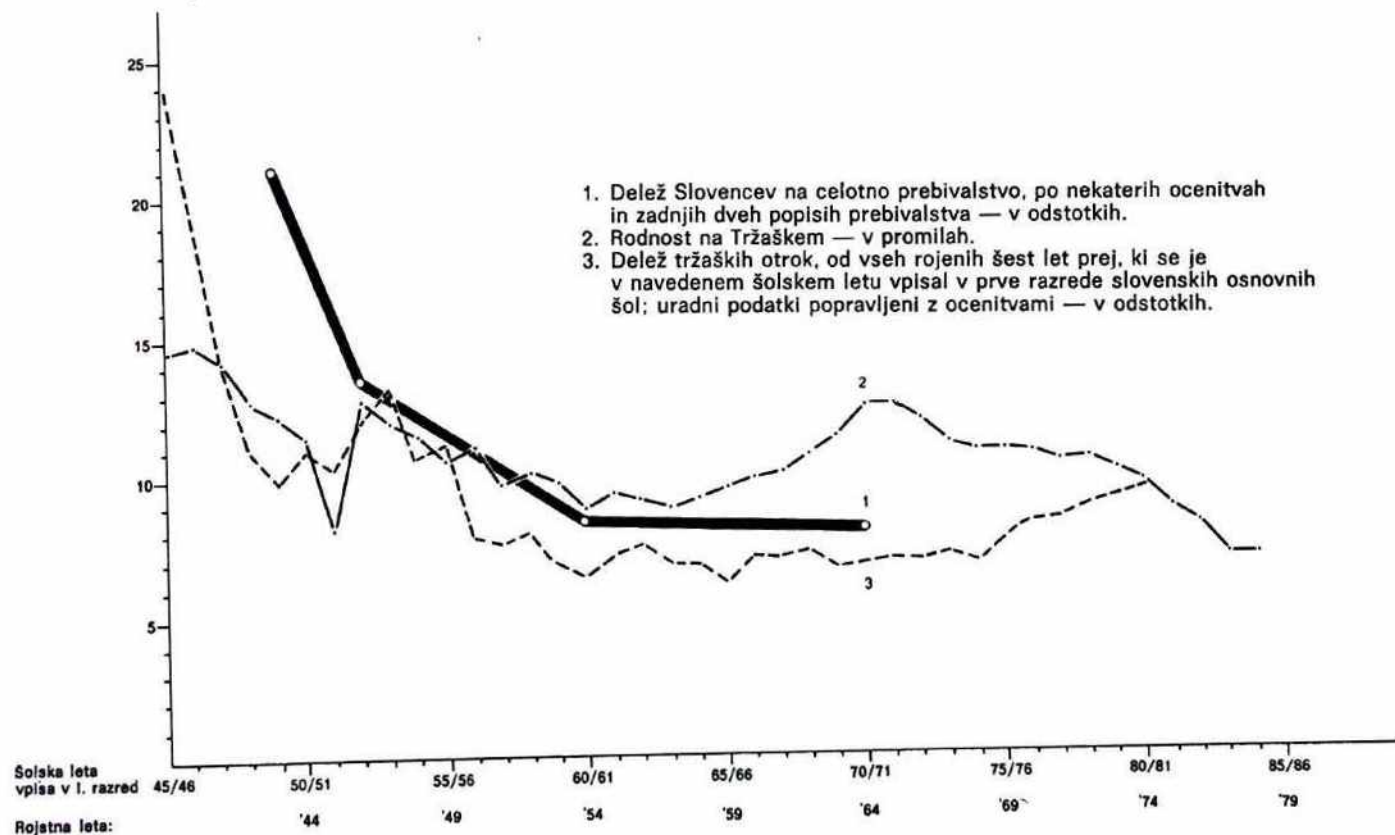
**Primerjava med številom rojstev in številom vpisanih v prve
razrede slovenskih osnovnih šol v občini Gorica**

Leto rojstva	Vsota rojstev	Šolsko leto vpisa	Štev. vpisanih v 1. r. sloven. osnovnih šol	% vpisanih
1939	920	45/46		
1940	880	46/47		
1941	867	47/48	162	18,6
1942	734	48/49	102	13,8
1943	766	49/50	99	12,9
1944	603	50/51	60	9,9
1945	472	51/52	42	8,8
1946	679	52/53	72	10,6
1947	669	53/54	66	9,8
1948	511	54/55	52	10,1
1949	487	55/56	49	10,06
1950	484	56/57	35	7,2
1951	401	57/58	33	7,1
1952	443	58/59	33	7,4
1953	522	59/60	25	4,7
1954	526	60/61	33	6,2
1955	518	61/62	31	5,9
1956	488	62/63	25	5,1
1957	531	63/64	31	5,8
1958	548	64/65	22	4,01
1959	553	65/66		
1960	586	66/67	45	7,6
1961	607	67/68	38	6,2
1962	594	68/69	26	4,3
1963	651	69/70	39	5,9
1964	736	70/71	40	5,4
1965	647	71/72	40	6,1
1966	605	72/73	48	7,9
1967	625	73/74	58	9,2
1968	570	74/75	61	10,7
1969	555	75/76	61	11,0
1970	553	76/77	44	8,9
1971	522	77/78	55	10,5
1972	536	78/79	60	11,2
1973	578	79/80	54	9,3
1974	511	80/81	67	13,1
1975	472			
1976	397			
1977	375			
1978	375			

Demografski razvoj Tržaške pokrajine po letu 1964

Primerjava šolskih in demografskih podatkov za Tržaško pokrajino

Riassunto

GLI SLOVENI IN ITALIA NEL CONFRONTO TRA I DATI SCOLASTICI E DEMOGRAFICI

Ancora spesso vengono riportate stime sulla consistenza numerica degli Sloveni in Italia, basate sul numero degli alunni nelle scuole con lingua d'insegnamento slovena. Alcune di queste valutazioni vennero riprese anche da parte del governo italiano come stime ufficiali, senza che ne fosse spiegato il procedimento di calcolo. E' noto il caso di valutazioni, il cui procedimento (sebbene altrove descritto dallo stesso autore) rimase ignorato o anche erroneamente aggiudicato ad altre fonti e metodi.

Tali stime sono molto importanti per una minoranza che non dispone di molti indicatori circa la propria dinamica demografica o il proprio sviluppo numerico più generale.

L'analisi del metodo più caratteristico usato dagli esperti italiani rileva che le stime furono ampiamente approssimative in quanto non prendevano in considerazione due premesse metodologiche essenziali: la specificità demografica di una minoranza e la dinamica dell'esplorazione culturale e politico-sociale della coscienza nazionale in determinate situazioni.

Le stime fino ad oggi elaborate poggiano perciò su delle basi non verificate e una conclusione implicita, alla quale conduce la logica di queste premesse, è che la consistenza numerica di un gruppo nazionale quale è quello sloveno, non può che scemare.

I dati sulle iscrizioni nelle prime classi delle scuole elementari slovene della provincia di Trieste e Gorizia non avallano tali conclusioni, dato che i valori aumentano sia in valore assoluto sia, e in misura ancora maggiore, in valori relativi. A tale andamento contrubuisce la crisi demografica della zona in questione.

La conclusione a cui si giunge è che qualsiasi stima ottenuta in base ai dati della popolazione scolastica elementare può fornire tutt'al più la dimensione numerica ipotetica minima del gruppo nazionale in questione.

Summary

THE SLOVENES IN THE PROVINCES OF TRIESTE AND GORIZIA COMPARING THE SCHOOL AND DEMOGRAPHIC DATA

The estimations of the numerical extent of the Slovenes in Italy, which are based upon the enrollment to the Slovene schools, are still often being quoted. Some of these evaluations had also been summed up by the Italian government as an official estimation but without having them proved or explained in details. There were also the cases when the method of estimation which the author later described himself, remained unknown or even incorrectly ascribed to a different method or source.

Similar estimations are very important for the minority because it does not dispose of the numerous points which could show it the dynamics of its demographic and numerical development.

The analysis of the most characteristic method that had been used by the experts of the majority nation points out that the estimations have been by far too simplifying because they did not deepen two of the most essential methodological starting-points: the demographic specific of the minority and the expression of the cultural or socio-political dynamic of the national consciousness in the given circumstances.

The estimations up to now, therefore, are based upon a series of unchecked premises and the unexpressed conclusion their logic was leading them to was that the number of the members of such a minority as the Slovene minority in Italy can only be decreasing.

The data about the enrollment in the first classes of elementary schools in the provinces of Trieste and Gorizia deny such conclusions as the number of enrollments is increasing in the absolute value and even more in the relative one because of a long, and more and more acute demographic crisis in the area that is being discussed. We can conclude that any evaluation based on the number of the elementary school children can only give a smallest hypothetic extent of the minority dealt with.

Dragi Stefanija

MAKEDONSKE ŠOLE V ALBANIJI

Po končanem balkanskem imperialističnem konfliktu (Balkanske vojne 1912/13), so si Makedonijo razdelile njene sosede — Grčija, Srbija in Bolgarija. Deli z makedonskim prebivalstvom so ostali tudi v turškem delu Trakije, a s formiranjem Albanije kot samostojne države, je makedonsko prebivalstvo, ki je živelo jugo-zapadno od današnje jugoslovansko-albanske in grško-albanske meje, ostalo v sestavi novoustanovljene države.

Zaradi silnega terorja, ki so ga izvajali grški in srbski šoviniisti po prvi svetovni vojni, je mnogo Makedoncev pobegnilo v Albanijo in našlo zatočišče pri tamkajšnjih siromašnih prebivalcih makedonske in albanske narodnosti.¹ Čeprav je bil etični teritorij, ki je bil naseljen z Makedonci in ga je dobila Albanija, desetkrat manjši od teritorija Pirinske Makedonije, ki ga je dobila Bolgarija, se smatra, da živi danes okoli 60.000 Makedoncev (kristjanov in muslimanov) na področju današnje Albanije.² Hristo Andonovski primerja nekaj statističnih podatkov iz prejšnjega stoletja in začetka našega stoletja in podatke izpred druge svetovne vojne, ko je živelo strnjeno makedonsko prebivalstvo v pokrajinah Bilišta, Korča, Gorni Debar in Prespa in ugotavlja, kako se je nacionalna sestava prebivalstva menjavala odvisno od raznih pritiskov (ekonomskih in političnih). Eno od osnovnih sredstev za pregon makedonskega prebivalstva iz rodne dežele Grčije, stare Jugoslavije, Bolgarije in Albanije, je bilo izseljevanje v prekomorske dežele. Prebivalci celih vasi so se izseljevali v Ameriko. Do druge svetovne vojne, kakor tudi po njej, je Albanija zaradi znanih razlogov ostala zaprta, predvsem za svoje sosede.

Tudi danes imamo malo stikov z Albanijo, zato malo vemo o naših sonarodnjakih, ki živijo tam. Večina se jih je preselila v albanska primorska mesta. »V Tirani je bila cela četrta Makedoncev.«³ No, kakor že je, dejstvo je, da ti ljudje obstajajo in govorijo tako, da jih lahko razume vsak Makedonec (na to kažejo redki obiski Makedoncev z albanskim državljanstvom v Makedoniji — ti ljudje govorijo makedonsko; vizo za obisk sorodnikov v Jugoslaviji pa dobijo samo tisti, ki so stari nad 60 let. Drugo, kar kaže na obstoj Makedoncev v Albaniji, so tudi učbeniki za makedonske šole in učitelji, ki so bili po nekaj let med makedonskim prebivalstvom v Albaniji). Ti ljudje pripovedujejo, da njihovi otroci doma govorijo makedonsko. Ta jezik pa se uporablja tudi zunaj in to takrat, kadar želijo povedati nekaj, kar ni treba, da drugi razumejo. Po vaseh se še danes učijo makedonsko do 4. razreda (od četrtega razreda naprej se uče albansko), a po mestih samo albansko.

Že v času NOB, posebej pa še od leta 1945 po zmagi nad fašizmom, so se razvijali dobrososedski odnosi z Albanijo. Tako je bil podpisan sporazum med Jugoslavijo in Albanijo o ustanavljanju makedonskih šol v Albaniji, učitelji pa bi prišli iz Makedonije. Takšen sporazum je bil podpisan tudi z Bolgarijo in tako je odšlo veliko število makedonskih učiteljev predavat na makedonske šole v Albanijo in Bolgarijo. Po resoluciji Informbiroja leta 1948 pa so bili naši učitelji izgnani nazaj v Makedonijo. Zaradi zaprtosti albanske države danes ne vemo natančno, kakšna je usoda teh šol. No, dejstvo je, da so se v Albaniji, kjer živi vsekakor manjši del makedonske manjšine v primerjavi v sosednjo Grčijo ali Bolgarijo, izdajali vse do leta 1969 (čeprav na ciklostilu) učbeniki v makedonskem jeziku.

Čeprav jezik v teh učbenikih ni makedonski knjižni jezik, temveč kombinacija knjižnega s prespanskim dialektom in nemakedonskim pravopisom in s posebno pisavo, je dejstvo, da Albanci, čeprav molče, priznavajo obstoj makedonske etnične skupine tudi na svojem ozemlju.

Napravili bomo pregled spominov treh makedonskih učiteljev, ki so bili nekaj let kot narodni prosvetitelji na makedonskih šolah v Albaniji.

V Ohridu, Bitoli, Skopju in drugih mestih v Makedoniji in Albaniji živi večje število učiteljev, ki so bili pred tridesetimi leti poslani, da predavajo na osnovnih šolah v makedonskih naseljih ob Prespanskem jezeru (velikem) v vaseh: Tuminec (albansko Bezmište), Golema Gorica, Mala Gorica, Šulin, Pustec, Zrnovci (na karti Makedonskega znanstvenega inštituta v Sofiji je vas zabeležena kot Zrnovsko), potem med dvema Prespanskima jezeroma, na Suv. Gori, neposredno ob albansko-grški meji, v vasi Cerje in proti jugu v vasi Vrbnik (v omenjeni karti je Vrbnik, a ljudje teh krajev izgovarjajo — Vrdnik), zahodno od vasi V'mbel (Egejska Makedonija).

Po končanem tečaju v Bitoli je grupa učiteljev, ki so jo sestavljali Virdžinija Kičec-Bojkova (Džina) iz Ohrida, Đorđi Maleski iz vasi Velgošti (Ohridsko), Pero Poposki iz vasi Velmaj (Ohridsko), Tode Jovanoski iz Ohrida, Nikola (Kole) Markoski iz Bitole, Nikola Beroski iz Bitole in Boris Maleski, Makedonec iz vasi Zrnovci v Albaniji, odšla v omenjene vasi, da bi učila otroke v makedonskem jeziku. (Imena in spomini so zapisani po pripovedovanju prvih treh učiteljev).

Kaj pripoveduje Džina Kičec-Bojkova, danes učiteljica na osnovni šoli v Ohridu:

„Jesení, zdi se mi prvega septembra leta 1946, sem bila s šestimi kolegi poslana, da postanem učiteljica v vasi Vrbnik (Korčansko, v občini Bilište, 32 kilometrov vzhodno od Korče). Vas je popolnoma makedonska. Zamenjala sem učiteljico Mico (ne morem se spomniti priimka) iz Bitole, ki je delala na tej šoli že od jeseni leta 1945. Tu sem ostala do 1. avgusta leta 1948, mesec po resoluciji Informbiroja. Cel mesec smo ostali v Korči.

V Albanijo sem odšla čez mejni prehod Sveti Naum, najprej v Pogrec (Podgradec), kjer so me pričakali ljudje iz družine Jajčarovci. Od tu sem šla v Korčo in s kamionom do Vrbnika. Vas je visoko v planini, ima 30—35 hiš; imela sem 30—35 učencev v štirih kombiniranih razredih. Šola je bila sredi vasi. Imela je 1 učilnico in pisarno. Plačo smo dobivali od albanskih oblasti in to v lekij (1 lek je 1 dinar). Imeli smo večjo plačo kot albanski učitelji. Vas je imela tudi cerkev sredi vasi. Hiše so bile visoke, dvonadstropne. Mnoge od njih so bile prazne, ker so vaščani odšli na delo v Ameriko.

Delala sem dopoldne in popoldne, dnevno po 6 ur: 2 uri s prvima dvema razredoma, drugi 2 z vsemi štirimi razredi, a poslednji 2 uri s 3. in 4. razredom. Predavala sem samo v makedonščini. Učenci bi morali imeti 2 uri na teden albanskega pouka, ker pa ni prišel učitelj albansčine, se vse do konca mojega učiteljevanja v tej vasi, učenci niso učili albansko. Starejši ljudje, ki so odhajali na trg v Korčo in Bilište, so govorili tudi albansko. Ženske in manjši otroci pa so govorili samo makedonsko. Učbenikov, lahko rečemo, da niso imeli. Uporabljali smo pionirski vestnik (v makedonščini) in »Novo Makedonijo«. Tudi geografske karte so bile iz Jugoslavije. Berila za 1. razred in druge učbenike, slovnice in podobno, smo dobili pozneje. Učenci so se učili makedonsko do 4. razreda, a v drugih razredih osemletke so se učili albansko, vendar ne v tej vasi. Učenci so najpogosteje ostajali doma in pomagali pri domačih opravilih. Vsako leto pa smo imeli kontrolo albanskega inšpektorja, ki je znal makedonsko in je prišel iz Bilišta. Stanovala sem v šoli, a tudi pri vaščanih, pri stričku Spirj (ne spominjam se priimka) in pri teti Danici. Ljudje so me imeli zelo radi. Prav tako kolege v drugih vaseh. Imeli smo organizirano kulturno umetniško skupino, ki so jo sestavljali učenci. Prireditve smo imeli v Bilištu in po Prespi (albanska). Formirane smo imeli tudi bralne skupine. Čitali smo politične brošure iz Jugoslavije, Sovjetske Zveze, Albanije in dela makedonskih

pisatelj Blažeta Koneskega, Aca Šopova in dr. Službeno sem odšla v Bilište in Korčo, kjer je bil formiran jugoslovanski klub, ki so ga sestavljali naši strokovnjaki in delavci, ki so tu gradili nekaj objektov. V klubu smo gledali tudi nekaj filmov. V Korči sem spoznala nekaj Ohridčanov iz družine Šaovcev in Zlatarevcev, ki so tu živeli.

Vaščani vasi Vrbnik so bili resnično zelo dobri. Ker je bil tudi tu, kot tudi pri nas, sistem kart, so mi često prinašali gibanico, svinjino, bel kruh. Če nisem koga obiskala, mi je rekel: Nija daskalice ti smé najadéni (Mi smo jezni učiteljica). Ženili so se samo z našimi ljudmi, v glavnem s pravoslavnicami, iz bližnjih in daljnih vasi, do vasi Starova. Živeli so kot v mestih. Hlevi so bili ločeni od hiš. Niso živeli na zemlji, imeli so pod iz lesa. Pomagali so partizanom iz Grčije, ki so v času državljanske vojne pobegnili na to stran. Nosili so jim hrano, jih zdravili in jim nudili zavetje v svojih domovih. Jaz sem nekaj Markosovim partizanom (Makedoncem) pletla rokavice.

Z menoj je v Albanijo prišel za učitelja tudi Đorđi Maleski. Odšel je v vas Radožda ob Ohridskem jezeru in ker so vaščani, ki so govorili makedonsko (bili so Makedonci) izrazili željo, da imajo pouk v albanščini, je bil premeščen v vas Cerje; Nikola Markosi (Crnlot) — (ta je ostal v Albaniji) je bil v vasi Tuminec (Bezmišta); Nikola Beroski je šel v vas Gorica, a Boris Maleski je ostal v rodni vasi Zrnovci, kot učitelj makedonščine. V tem času so bili tudi pri nas v Makedoniji, kjer je živel albansko prebivalstvo (ob meji), albanski učitelji.

Učitelj Pero Poposki je učiteljeval v vasi Šulin ob Prespanskem jezeru. Imel je štiri kombinirane razrede. O tem pripoveduje:

»Vas Šulin je od Korče oddaljena 35—36 kilometrov, ni visoko nad jezerom. Poleg pouka sem imel tudi analfabetske tečaje, da bi se ljudje naučili pisati in brati. Z našimi učenci smo prirejali nastope po makedonskih vaseh. V vas Šulin sem prišel septembra leta 1946. Odločbo, da odpotujem, sem dobil od Ministrstva ali Poverenstva (ne vem, kako se je imenovalo) za prosveto. Dokumenti so ostali tam. Na njih je bil podpisan Dimče Mire. Bili smo boljše plačani od naših učiteljev, ki so delali v Makedoniji. Poleg šole je vas imela tudi cerkev. Prebivalci so bili vsi Makedonci in pravoslavni. V vsaki vasi so imeli v šoli tudi knjižnico. Poleg učencev so si knjige izposojali tudi vaščani, ki pa so tudi sami kupovali naše knjige. Tudi starejši so čitali in se veselili naše pisave. Velikokrat so nas vabili po hišah in ko smo odhajali, mi so peli makedonske pesmi in plesali makedonska ora. Je pa normalno, da se v govoru in pesmih teh krajev ob Prespi vidi albanski vpliv tipa: »gream par na Korčo« (grem v Korčo). Noša je iz okolice Resna.

Stanoval sem v šoli, v posebni sobi. V šoli sta bili še dve drugi učilnici. Preživljali so me starši otrok, ki sem jih učil. Vsak je prinesel hrano za učitelja. Spominjam se neke posebne jedi, ki se imenuje — makálo, oziroma kaša, ki jo sestavljajo: trdi sir, mast in jajca. Albanci so se do nas obnašali prijateljsko. Spominjam se tudi nekaj imen mojih učencev, na primer Sofije Janevske, Bosilke Boneske, Nestorja Doneskega, Klimeta Pečijareskega, Menke Petreske, Argila Janeskega, Sterja Petkoskega in drugih. Prvi učenec je bil »Pionir«, potem pa nas je naše prosvetno ministrstvo oskrbovalo s potrebnimi učbeniki.

Tretji človek, s katerim sem se pogovarjal in je najdlje ostal v Albaniji, je Đorđi Maleski, danes učitelj v vasi Velgošti, Ohridsko, ki je rojstni kraj makedonskega pisatelja Živka Činga. V Albanijo je prišel leta 1946 in ker se je tam oženil, je ostal vse do leta 1957. Človek je miren, zadržan v govoru, toda v bistvu odkrit:

»Bil sem v vasi Pustec, Gornji Gorici, Zrnovskem, Šulinu in Leski. Na tem delu Prespe so majhne vasi. Nekatere vasi štejejo tudi po 5—6 hiš. Izgleda, da so vojne in politika napravile na tem delu Balkana svoje. Tukaj morebiti živi 3.500 naših ljudi. Po planinah so Makedonci v glavnem pastirji koz in ovac; naselja imajo malo zemlje in še ta je suha. Na nekaj mestih pridobivajo oglje. Vasi ob Prespanskem jezeru na albanski strani so lepe, s čudovitimi plažami. Ljudje se ukvarjajo z ribolovom in s pletenjem trsja. Ribe lovijo kot na Dojranu — s pticami.

Makedonsko sem predaval do leta 1953. Potem pa sem predaval v vasi Poleni (Poljani) v albanščini do leta 1957. (Vas se nahaja zahodno od Babošnice in Drenovane. Maleski nam je dal zanimiv podatek v zvezi z izgovorjavo v dveh vaseh kot: Baboš(t)nica in Drenóvo. Slično sta registrirani v že prej omenjeni karti.) V teh

vaseh je bil poleg mene tudi P. Poposki. Stari ljudje govorijo še makedonsko, medtem ko mlajši razumejo in govorijo makedonsko samo še malo. Vem, da se je do leta 1957 v makedonskih vaseh na albanski strani Prespe, predavalo v makedonščini. Predavali so učitelji, ki so bili doma iz tamkajšnjih vasi. Do leta 1948 smo dobivali časopise in učbenike od našega veleposlaništva v Tirani, potem pa so se začeli prevajati v makedonščino albanski učbeniki. Prevajala sva z Borisom Maleškim v jezik, ki se v teh krajih govori. V njem se ne uporablja več: к, ф, ъ, ѣ (к, г, л, њ) se pa dodaja ю, я, ъ toliko se spominjam. To so bili učbeniki do četrtega razreda. Ustava NR Albanije je zagotavljala vsem narodom, da uporabljajo svoj jezik. V vaseh, kjer sem predaval makedonski jezik, so se vsi smatrali za Makedonce. V Korči živi in dela albanski pisatelj makedonskega porekla Sterjo Spase. Piše v albanščini.

Cerkev je bila ločena od države in privatna stvar vsakega posameznika. Duhovnik v Šulinu je bil nepismen. Od leta 1948 duhovnik ni čital v cerkvi ne makedonsko, ne albansko, niti grško, ampak staroslovansko, kolikor je pač znal. Za naše delo smo bili dobro plačani. V Šulinu in Pustecu sem imel v najemu hišo. Stanarine nisem plačeval. V Zrnovskem in Gornji Gorici sem stanoval v šoli. Albanci imenujejo tukajšnje ljudi šule — kar pomeni nag, razcapanec, siromašen. Ne vem, če to izhaja iz dejstva, da se ti ljudje ukvarjajo z živinorejo, oglarstvom, ribolovom ali ... Tega si ne znam razložiti. Spominjam se nekaj imen učencev, na primer Tome Pečoski, Pando Agoski ...“

ЧИТАНКА

ЗА I ОДДЕЛЕНИЕ

SHËTËPA BOTUESE E LIBRIT SHKOLLOR
TIRANË, 1969

Naslovna stran in notranjost makedonske čitanke iz Albanije

*

To navajanje makedonskih učiteljev v Albaniji bi lahko še trajalo. Sreča pa bi bila, če bi se javili še ostali učitelji, da zapišemo njihova imena in s tem ugotovimo, kakšno je bilo njihovo delo med Makedonci v Albaniji. Čeprav je velika skupina naših učiteljev v avgustu 1948 zapustila misijonarsko delo v makedonskih šolah v Albaniji, pa nam izjava Đordija Malevskega, ki pravi, da je predaval v makedonščini do leta 1953, tamkajšnji učitelji so predavali po Prespi tudi do leta 1957, pa tudi obstoj makedonskih učbenikov iz leta 1965, 1969 (v Tirani so izšli Berilo za I. razred N. Berovskega, Čitanka za I. in Čitanka za II. razred leta 1969, Računica za IV. razred leta 1965, ki so jih izdale šolske založbe)⁵, dokazuje, da tudi danes obstaja pouk (v makedonščini, čeprav samo do IV. razreda). V člankih Hrista Andonovskega se vidi, da sta jezik in pisava v učbenikih podobna jeziku, ki ga je uporabljala Zveza političnih beguncev (Egejski Makedonci) Grčije v vzhodnoevropskih državah po resoluciji IB. Pisava je cirilica, vendar ne makedonska. Namesto 31 črk ima 29 črk⁶. Poleg omenjenih so uvedene še nove črke й, я, б, namesto vokalnega R se uporablja — ЪР: мързит (sovražiti), първо (prvo) in so izločene karakteristične črke za makedonsko cirilico: ќ, ґ, њ, љ, ѝ, s. Rokopisne črke kot tudi tri predhodne, so vzete iz bolgarske cirilice: namesto Я se uporablja Д; namesto Ч se uporablja Ъ.

Dokler pisava s pravopisom ni izenačena s sodobnim makedonskim pravopisom, jezik predstavlja kombinacijo sodobnega makedonskega knjižnega jezika s prespanskim dialektom na albanski strani. Tako se uporabljajo na primer v berilih za I. razred in čitankah takšne glagolske oblike: сакам (želim), трудам (delam), напълнам (napolnim), сакаш (želiš), пее (poje), вика (imenuje), се смее (smeje se), најде (najde), работиме (delamo), разбирате (razumete), се играа (igrali so se), прочитайте (berite); iterativne forme kot: зборува (govori), се радува (veseli se), се задоволува (zadovoljuje se), ki so identične z oblikami v makedonskem knjižnem jeziku. Na drugi strani pa so tudi nekatere dialektne oblike, na primer iz Prespe: да праеш (da delaš), праеш (dela), праеште (delate), зборой (besede), работаме (delamo), учит (uči), имат (ima). Pri samostalnikih se uporablja samo ena oblika člena: — Ot, -ta, -to: раката (ta roka), топката (ta žoga), задачите (te naloge), ширината (ta širina), бебето (ta otrok). Zaimki so različno uporabljeni — nekateri kot v makedonskem knjižnem jeziku: ЈАС (jaz) — čeprav ni pravilno napisano, ТОЈ (on), МОЈОТ (moj), МОИ (moji), ШТО (kaj); proti dialektnim ТО knjižno ТОА (ono), негои (njegov). Za označevanje vokalnosti R se uporablja sestav — ѐр: мързит (sovražiti), първиот (prvi), бързо (hitro), завърши (konča), kar tudi ni knjižna norma. Prav tako se ne spoštuje princip asimilacije: тетрадката (zvezek), kar je v nasprotju s knjižno normo.

Na drugi strani pa lahko rečemo, da je leksika v celoti makedonska: костюм (obleka), бастун (palica), татко (oče), напамет (na pamet), соба (soba), во текот на денот (v teku dneva) itd.⁷

Poleg vseh pomanjkljivosti jezika za makedonske šole v Albaniji, je treba kot pozitivno šteti dejstvo, da v tej sosednji, toda zaprti deželi eksistira za Makedonce šolstvo v narodnem jeziku.

¹ МАКЕДОНЦИТЕ ВО АЛБАНИЈА, Христо Андоновски, "Културен живот" Скопје, 1977, год. XXII, бр. 3—4, стр. 8.

² Ib. стр. 8.

³ Ib.

⁴ Ib. Na ta način se odkriva tudi identiteta Nikole Berovskega (Berovskega).

⁵ МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО ВО ГРЦИЈА, БУГАРИЈА И АЛБАНИЈА, Христо Андоновски, Гласник — Институт за национална историја, Сл. г. XVIII, 1974, бр. 1, стр. 59, 60 и 61.

⁶ "Културен живот" 77/3—4, стр. 10.

⁷ Читанка за I отделение, Читанка за II отделение, стр. 25 и 29, TIRANË, 1969.

Summary

THE MACEDONIAN SCHOOLS IN ALBANIA

After the Balkan wars a Macedonian ethnic territory had been divided among three neighbouring states: Greece, Serbia and Bulgaria. But a part of the Macedonian territory and of the inhabitants had been left in the Turkish part of Thrace and in the newly founded Albania. In the part of Macedonia that had been won by the Serbs in the imperialistic wars a free Macedonian state was founded as a part of Yugoslavia after the Second World War. In the neighbouring regions where the Macedonians were living they had some national rights during some period but which were cancelled later. In Greece a Macedonian primer had been issued in 1926 and was in use for a short time; in the Pyrean Macedonia, in Bulgaria there were even schools in Macedonian language from 1945 till 1948. Then they were cancelled and have never since been reopened.

The schools for the Macedonian minority in Albania were established in 1945 and were functioning with the help of the Macedonian teachers from the SR of Macedonia till the summer of 1948, when the teachers were chased back to Macedonia after the resolution of Informbiro. The article deals with the memories of these Macedonian teachers who had worked among the Macedonians in Albania, in the area of the Prespan and Ohrid Lake, in a bigger Albanian town Korča and in Gornji Debar.

The memories are told by Macedonian teachers from those times: Džina Kičeev-Bojkova, who had been a teacher in the village of Vrbnik, near Korča, Pero Popovski, who had been in the village of Sulin near the Lake of Prespan and the teacher Đorđi Maleski, who lived in Albania (where he had married) till 1957. He remembers that the lessons in the elementary school (to the 4th class) were held in Macedonian language in the settlements inhabited mostly by the Macedonians till then. That the Macedonian schools exist even nowadays, proves the fact that there were primers and arithmetic books edited (in cyclo-style) also in 1969 for the 1st to the 4th class of elementary schools. The books were written in Cyrillic alphabet, but not in Macedonian one, as it has 29 letters while the Cyrillic alphabet of the contemporary Macedonian has 31 letters. The language is a mixture of Macedonian literary language combined with the dialects spoken in southern Prespa which has been divided between Albania and Greece.

Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5,
tel. 061/21 631 in 25 204.

želi omogočiti raziskovalcem narodnostne problematike nabavo kompleta inštitutskih publikacij (primerjaj seznam na strani 168!) in v doglednem času ponatisniti razprodane knjige. Zato sprejema prednaročila za ponatis naslednjih dveh publikacij:

Razprave in gradivo, št. 2, Ljubljana 1960, 264 strani.

Prispevki: J. Pleterski: Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni. V. Klemenčič: Kritični pretres avstrijskega popisa 1951 z ozirom na jezikovno strukturo na Koroškem. J. Umek: Zakon za slovensko šolstvo v Italiji — borba slovenske etnične skupine zanj in poskusi vlade in političnih strank Italije, da se to vprašanje uredi. Obširno gradivo.

Drago Druškovič: Quelques questions des Slovènes de Carinthie.

Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja 1972. (Etude et documents), 44 pages.

BIOGRAFIJE IN BIBLIOGRAFIJE SODELAVCEV INŠTITUTA ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI ZA OBDOBJE 1958—1978

UVODNO POJASNILO

V letu 1978 smo se na Inštitutu za narodnostna vprašanja (INV) brez posebnega slavnostnega obeleževanja spominjali tridesetletnice delovanja Inštituta kot samostojne znanstveno-raziskovalne ustanove. 7. 2. 1948 je namreč vlada LRS izdala uredbo o ustanovitvi Inštituta za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani, 1. 7. 1948 pa je INV začel z delom. Znano je sicer, da je inštitut nasledil bogato tradicijo predvojnega Manjšinskega inštituta in partizanskega Znanstvenega inštituta ter da je oddelek za mejna vprašanja Znanstvenega inštituta kontinuirano deloval ne glede na preimenovanje v Inštitut narodne osvoboditve in ne glede na organizacijske spremembe v prvih povojnih letih. Z omenjeno uredbo pa so bile tudi formalno razrešene dileme glede sedeža, delovnega področja, fondov in sodelavcev ustanove.

Leta 1956 je bil INV izločen iz sestava ljubljanske univerze, uredba izvršnega sveta LRS pa je 13. 11. 1957 dopolnila področje znanstvenih raziskav in dokumentacijskega spremljanja. Drugo desetletje svojega samostojnega razvoja je inštitut pričel tudi v znatno spremenjeni kadrovski sestavi.

Življenjepisi in bibliografije sodelavcev INV za čas prvih desetih let so izšle v publikaciji Univerza v Ljubljani, Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Ljubljana 1957. Podobnega pomagala, ki bi omogočilo ali vsaj olajšalo pregled nad dejavnostjo in razvojem INV ter njegovih sodelavcev v drugem in tretjem desetletju obstoja inštituta, doslej nismo imeli.

Zato smo se leta 1978 odločili za objavo biobibliografij inštitutskih strokovnih, raziskovalnih in znanstvenih delavcev za obdobje od leta 1958 do leta 1978. Na strokovnem kolegiju in v uredniškem odboru »Razprave in gradiva« smo se dogovorili o obsežnosti izbora, o bibliografskih in biografskih elementih ter o načinu publiciranja. Jeseni 1978 smo tako skoraj tridesetim nekdanjim in sedanjim sodelavcem INV razposlali prošnje, naj v sodelovanju z Inštitutsko biblioteko in dokumentacijsko službo ter v skladu z enotnimi navodili in posredovanimi vzorčnimi primeri pripravijo svoje biobibliografije. Za nekatere starejše oziroma že pokojne inštitutske sodelavce sta izdelavo oziroma prireditev že obstoječih biobibliografij prevzeli obe inštitutski bibliotekarki, Mara Mervič in Marjeta Čelovič. Skupaj s tehničnim urednikom revije, Janezom Stergarjem, sta opravili tudi redakcijo vseh prispevkov, ki so jih pripravili avtorji sami ali pa nekateri drugi inštitutski delavci.

Žal odziv na prošnje za oddajo rokopisov z življenjepisi in bibliografijami ni bil v vseh primerih ne hiter ne povsem v skladu s posredovanimi navodili. Zato tudi od tod izvirajo nekatere razlike glede vsebine, izčrpnosti in obsežnosti posameznih prispevkov ter glede upoštevanja najnovejših podatkov.

Ne glede na nekatere nakazane pomanjkljivosti in ne glede na nekoliko predolg čas, ki so ga zahtevali zbiranje, urejanje in tiskanje pričujočih biobibliografij, upamo, da bo njihova objava dosegla svoj namen. Ta slejkoprej ostaja: seznaniti najširši krog zainteresiranih strokovnjakov in drugih bralcev naše revije z obsegom strokovnega, raziskovalnega in znanstvenega dela na INV v drugem in tretjem desetletju njegovega samostojnega razvoja. Za sodbo glede tehtnosti, znanstvene in družbene relevantnosti tega dela, pa bo seveda potrebno poleg naslovov pogledati še objave in elaborate same. Z bibliografijami je pot do njih znatno olajšana.

Za objave in elaborate zadnjih dveh let, prav tako tudi za dela, ki jih avtorji ali uredništvo niso uvrstili v pričujočo bibliografijo, bo slejkoprej še vedno treba pogledati v inštitutsko kartoteko oziroma v tekočo bibliografijo v inštitutskem biltenu.

Ker prispevkov nismo podpisovali, je prav, da vsaj tu navedemo, kdo so avtorji posameznih življenjepisov in bibliografij v primerih, ko zanje niso poskrbeli sami obravnavani sodelavci. Marjeta Čelovič je pripravila prispevke o Lavu Čermelj, Juliju Felaherju, Ančki Jager, Albertu Rejcu, Karlu Šiškoviču, Francu Štaudekerju (bibliografijo), Lojzetu Udetu in o Lojzki Vrtič (bibliografijo); Marinka Lazič bibliografije Vere Klopčič, Sonje Lokar, Albine Lük in Stefana Soša; Mara Mervič prispevka o Dragu Druškoviču in Ivu Juvančiču; Ljuba Osrajnik o Mari Mervič; Breda Peer o Hilariju Frančeškinu in Janku Jeriju; Janez Stergar o Andreju Brenku, Tatjani Poberaj-Miklavčič, Francu Štaudekerju (biografijo) in o Bredi Turk-Vilhar.

UREDITEV PRISPEVKOV

Biografije in bibliografije posameznih znanstvenih, raziskovalnih in strokovnih sodelavcev INV so urejene po abecednem redu.

Bibliografija zajema vsa dela sodelavcev INV v letih 1958—1978, oziroma v času, ko so delovali na inštitutu. Pri sodelavcih, ki so v tem obdobju odšli z inštituta ali pa so nanj prišli sredi navedenega obdobja, navaja pomembnejše objave s področja narodnostne problematike tudi za čas, ko še niso ali niso več delovali na INV, saj smo tako lahko bolj popolno prikazali njihov opus.

Bibliografije so urejene kronološko po letih nastanka del, v okviru let pa takole: najprej objavljena dela, in sicer na prvem mestu knjige, nato razprave, članki, ocene, sledijo neobjavljene raziskovalne naloge in pomembnejši elaborati, ki so dostopni na INV. Dela iste zvrsti si sledijo kronološko po datumu izida ali nastanka. Dela brez točnega datuma izida oziroma nastanka so po abecednem redu naslovov uvrščena za dela, ki so urejena kronološko. V polkrepkem tisku so navedeni naslovi tistih objav in elaboratov, ki po mnenju avtorja ali uredništva izstopajo po svojem pomenu.

Vsaka bibliografska enota ima naslednje podatke. Pri knjigah so navedeni: naslov, podnaslov, kraj, založba, letnica, obseg v straneh, priloge in zbirka. Pri prispevkih v časopisu ali zborniku: naslov, podnaslov, naslov časopisa ali zbornika, kraj, letnik, letnica, pri časopisu številka in strani. Pri prispevkih v časniku: naslov, podnaslov, naslov časnika, kraj v oklepaju, datum, strani (če je bil članek objavljen v nadaljevanjih, strani niso navedene).

Soavtorji (največ do dva) so navedeni na koncu bibliografskega opisa v oklepaju, prav tako psevdonimi, ali če je delo izšlo anonimno. V oklepaju dalje navajamo strani lastnega teksta v skupinskih delih in obseg opomb oziroma razprav k zbranim delom.

Drugi podatki, kot so pojasnilo k naslovu, podatki o vsebini, prevodu, ponatisu itd., sledijo opisu bibliografske enote v drobnem tisku.

Ponatisi v istem letu so navedeni v opombi pri isti bibliografski enoti, ponatisi v kasnejših letih pa kot posebna bibliografska enota.

Prevodi pomembnejših del, še posebej pa prirejeni prevodi in prevodi, ki niso izšli v istem letu kot izvirnik, so navedeni kot posebne enote.

ANDREJ BRENK

Rodil se je 3. marca 1947 v Ljubljani. Diplomiral je leta 1971 na Filozofski fakulteti v Ljubljani (A predmet: primerjalna književnost in literarna teorija, B predmet: sociologija).

Na INV je bil zaposlen od februarja 1973 do januarja 1975 kot asistent na oddelku, ki proučuje teoretična vprašanja in položaj narodnosti v SFRJ.

Od leta 1975 je zaposlen kot urednik na oddelku Enciklopedija Slovenije pri založbi Mladinska knjiga v Ljubljani.

1973

Elaborat: Analiza položaja madžarske narodnostne skupnosti v SR Sloveniji. — 1973, 23. str. Izhodišče predstavlja vprašalnik o jezikovnih manjšinah v Evropi inštituta MENS EN RIUMTE iz Bruslja

1975

Pravni položaj narodnih manjšin v SFR Jugoslaviji. — Koroški koledar 1975 (Celovec—Borovlje), str. 39—44

Legal Status of Nationalities — National Minorities in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. — Info (Ljubljana) 1975, 7, str. 11—16

LAVO ČERMELJ

Rojen je bil 10. oktobra 1889 v Trstu, umrl pa je 27. februarja 1980.

Bil je med ustanovitelji Manjšinskega inštituta v Ljubljani; v njem je deloval v letih 1933—1941. Leta 1947 je postal načelnik oddelka za zahodne meje v INV in tu delal do upokojitve leta 1959.

Dr. Čermelj je o svojem izredno plodnem življenju sam napisal več avtobiografskih del. Ob njegovih življenjskih jubilejih in ob drugih prilikah so bili o njegovem delu objavljeni številni članki. Tu naj opozorimo le na nekatere pregledne: Univerza v Ljubljani. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Ljubljana 1957, str. 417—418; Albert Rejec, Čermeljevo delo in vloga v novejši zgodovini zahodnih Slovencev. Ob 85-letnici dr. Lavo Čermelja, Jadranski koledar 1974, Trst (1973), str. 142—153; Albert Rejec in Marijan Brecelj, Čermelj Lavo, Primorski slovenski biografski leksikon, 3. snopič, Gorica 1976, str. 225—229; Rado Bordon, Jubilej življenjske in delovne energije. Ob 90-letnici prof. dr. Lavo Čermelja, Naši razgledi (Ljubljana) 26. 10. 1979, 20 (667), str. 576—578; (Juvančič Ivo in Janez Stergar) Dr. Lavo Čermelj — devetdesetletnik, Razprave in gradivo (Ljubljana) 1979, 9—10, str. 161—162.

Pričujoča bibliografija zajema vse objave v letih 1958 in 1959 (do upokojitve), od 1959 dalje pa po avtorjevem izboru.

1958

Tržaško ozemlje ter goriška in videmska pokrajina. Po ljudskem štetju 4. novembra 1951. (S slovenskimi in italijanskimi krajevnimi imeni.) V Ljubljani, Inštitut za narodnostna vprašanja 1958, 84 str. 2, 4 zvd.

Kulturne ustanove v sodobnem Trstu. — Naša sodobnost (Ljubljana) 6, 1958, 10, str. 953—960

Mednarodna zaščita manjšin. — Jadranski koledar 1958 (Trst), str. 48—51

O ljudskem štetju v Trstu leta 1910. — Analiz Jadranskog inštituta (Zagreb) 2, 1958, str. 7—51

Genocid na papirju. (Tržaški Slovenci v italijanski uradni publikaciji.) — Primorski dnevnik (Trst) 19, 10. 1958

O knjigi: Trieste nella sua realtà (Trst v svoji realnosti)

1959

Kmetijstvo na Tržaškem ozemlju. — Gospodarski koledar 1959 (Ljubljana), str. 59—61

Slavjanska čitalnica v Trstu v letih 1865—1876. — Jadranski koledar 1959 (Trst), str. 97—102

Il fantasma di Trieste. — Naša sodobnost (Ljubljana) 7, 1959, 3, str. 281—285

Leksikon narodnosti. — Naši razgledi (Ljubljana) 30.5. 1959, str. 238—239. (Podpis L. Č.)

1960

Dokumenti borbe za narodnostne pravice Slovencev pod Italijo. — Jadranski koledar 1960 (Trst), str. 13—18

1961

Noč po smrtni obsodbi. — Jadranski koledar 1961 (Trst), str. 67—69

1962

Ob tržaškem procesu 1941. Spomini in beležke. Ljubljana, Mladinska knjiga 1962. 128 str.

1965

Slovenci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnama. V Ljubljani, Slovenska matica 1965. 355 str. + 1 zvd.
Popravljen in dopolnjen izdaja knjige *Life and Death Struggle of a National Minority. The Yugoslavs in Italy.* Ljubljana 1936

1967

Po petindvajsetih letih zopet v Portolongu. — Jadranski koledar 1967 (Trst), str. 167—171

1969

Spomini na moja tržaška leta. Ljubljana, Slovenska matica 1969. 168 str. (Spomini in srečanja. 4)

Ob 40-letnici razpusta Zadržne zveze v Trstu. — Jadranski koledar 1969 (Trst), str. 107—109

1970

Ob 50-letnici požiga Narodnega doma v Trstu. — Kronika (Ljubljana) 18, 1970, 2, str. 97—104

1971

Dve pismi Franceta Bevka. (Iz arhiva Lava Čermelja.) — Jadranski koledar 1971 (Trst), str. 49—52
Komentirani pismi

1972

Med prvim in drugim tržaškim procesom. V Ljubljani, Slovenska matica 1972. 241 str. + 2 ilustr.

1974

Sloveni e Croati in Italia tra le due guerre. Trieste, Editoriale Stampa triestina 1974. 16, 343, (1) str. (Gli Sloveni in Italia)
Prevod knjige *Slovenci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnama.* Prevedel Karel Šiško

Poberki s pariške konference. — Jadranski koledar 1976 (Trst), str. 42—43

DRAGO DRUŠKOVIČ

Rodil se je 30. 9. 1920 v Slovenj Gradcu, gimnazijo z maturo je opravil v Ljubljani. Po vojni je končal študij slovenistike, zgodovine in teorije svetovne književnosti na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (1951—1956).

V narodnoosvobodilnem boju od 1941 do 1945, nato sodeloval pri narodnostnih kulturnih prizadevanjih koroških Slovencev v Avstriji (1945—1948). V letih od 1948

do 1951 je delal v kulturnih ustanovah (radio, film) ter na jugoslovanskem predstavištvu v Celovcu in na Dunaju.

V obdobju 1956—1974 je bil (nazadnje kot raziskovalni svetnik) ravnatelj INV in predstojnik raziskovalne skupine za proučevanje splošnih teoretičnih vprašanj o narodu in mednarodnih odnosih ter za vprašanja uresničevanja enakopravnosti narodov in narodnosti v SFRJ; odtelej dela kot svetovalec za narodnostno-manjšinska vprašanja pri Izvršnem svetu Skupščine SR Slovenije.

Od 1959 je urednik štirinajstdnevnik *»Naši razgledi«* in od leta 1960 dalje urednik znanstveno kritične edicije zbranih del Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca (v letih 1962—1972 devet zvezkov Zbranih del).

Ob raziskovalnem delu in spremljanju manjšinskih vprašanj je pod psevdonimom Rok Arih izdal naslednje knjige kratkega leposlovja: zbirko črtic *Zibelka*, Slovenska prosvetna zveza, Celovec 1953; zbirko novel *Zato*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1957; zbirko črtic in krokijev *Krokiji*, Obzorja, Maribor 1964; zbirko novel in črtic *Pomnjenje*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1970; zbirka črtic in krokijev *Telemahova iskanja in drugi kroki*, Obzorja, Maribor 1979.

1958

Razmišljanje o knjigi »Duhovno življenje Koroške«. — *Naša Sodobnost* (Ljubljana) 6, 1958, 2. str. 182—188; 4. str. 374—381; 5. str. 470—474; 6. str. 557—559. (Podpis Rok Arih)
O literarno zgodovinski monografiji Ericha Nussbaumerja, *Geistiges Kärnten*

1960

Josip Friedrich Perkonig (1890—1959). — Josip Friedrich Perkonig: Ugrabljena strd. Ljubljana 1960, str. 137—148. (Podpis Rok Arih)
Spremi esej o pisatelju in prevod dela Honigraub

Josef Friedrich Perkonig. Dichter der Verständigung unter den Völkern. — Slovenski vestnik (Celovec) 3. 6.—15. 7. 1960. (Podpis Rok Arih)
Nemški prevod spremenega eseja o pisatelju J. F. Perkonigu, ki je izšel v knjigi Ugrabljena strd

1961

Koroški Slovenci v Avstriji. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 2, 1961, 2. str. 59—65

Minoranze nazionali. — *Politica e cultura* (Udine) 2, 1961, 5. str. 8—9

Pogled na nekaj prvih slovenske proze po tridesetih letih. Zapis po predavanju v okviru Študijske knjižnice v Trstu 30. 5. 1961. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 10. 6. 1961, str. 263—264

1962

Opombe. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. I. Povesti. Nezbrane novele in črtice. (1900—1927). Dodatek. Ljubljana 1962, str. 441—556. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Koroški Slovenci v Avstriji. — Slovenski vestnik (Celovec) 2. 3.—27. 4. 1962

Idiom. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 8. 2. 1962, str. 455
O potrebi političnega slovarja

Zapisek na rob pogovorov v dveh revijah. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 10. 3. 1962, str. 81
Polemika Cosić — Pirjevec o narodnostnem vprašanju

Ob dveh romanah. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 24. 3. 1962, str. 114—115 (Podpis Rok Arih)
Enzo Bettiza, *Tržaška prikažen*; Friedrich Dürrenmatt, *Objuba*

Društvena uloga nacija. Zapis na marginama razgovora u dva časopisa. — *Danas* (Beograd) 28. 3. 1962, str. 7 in 22

1963

Po poti sprememb. Ob 114. obletnici Prešernove smrti. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 9. 2. 1963, str. 41—42

1964

Opombe. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. VII. Jamnica. 1. in 2. del. Dodatek. Ljubljana 1964, str. 379—499. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Narodnosti v Jugoslaviji — Slovenski izseljenski koledar 1964 (Ljubljana), str. 41—44

Mali obmejni promet. Slovenija odprta republika. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 2. 1964, str. 48

Dva prevoda. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 2. 1964, str. 53

O knjigah: Prežihov Voranc, Wildwüchslinge (Samorastniki); Genosse Sokrates, Serbische Satiren

1965

Opombe. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. VIII. Jamnica. 3. del. Kmečka drama. Skrivna bralnica. Dodatek. Ljubljana 1965, str. 281—351. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Dokument. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 2. 1965, str. 69

Ob objavi dokumenta Italijanske unije za Istro in Reko in SKGZ o položaju obeh narodnih manjšin, Trst 24. januarja 1965

Dr. Franc Petek — osemdesetletnik. — Delo (Ljubljana) 3. 3. 1965, str. 2

Pogledi na mednarodne odnose. Prispevek iz razprave na V. kongresu ZKS. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 3. 1965, str. 110—111

Nacionalnost je živa činjenica. — Odjek (Sarajevo) 1. 5. 1965

Iz razprave na V. kongresu ZKS

Med Peco in Pohorjem. — Naši razgledi (Ljubljana) 23. 10. 1965, str. 420

Zapis ob izidu zbornika ob 20-letnici Ravenske gimnazije

Narodna in politična zavest na Koroškem. Razmišljanje ob knjigi J. Pleterskega o politični orientaciji prebivalstva Koroške od 1848 do 1914 v založbi Slovenske matice. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 11. 1965, str. 452—453

1966

Opombe. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. VI. Požganica. Ljubljana 1966, str. 415—514. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Les relations inter-nationales en R. S. F. Y. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 43—59

Referat na seminarju OZN o pravicah človeka v večnarodnostnih skupnostih, Ljubljana 8.—22. junija 1965

Guy Héraud; L'Europe des Ethnies, (préface d'Alexandre Marc), «Réalités du présent», cahier N° 3, Paris, Presses d'Europe 1963. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 259—280

Kritična analiza

Zapiski o vprašanjih narodnosti. — Sodobnost (Ljubljana) 14, 1966, 4, str. 400—411, 5, str. 526—536

Ljubljanski seminar OZN o večnarodnostnih družbah. — Jadranski koledar 1966 (Trst), str. 42—47

Večinski narod mora pospeševati manjšino. — Slovenski vestnik (Celovec) 17. 6. 1966, str. 4

Elaborat. Belgijski primer. — 1966, 5 str., tipkopis

1967

Srečanja. Ob posebni številki Dialogov. — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 2. 1967, str. 59. (Podpis Rok Arih)

Natančno in neprizvignjeno. Na rob razpravljanjem o narodnostnih vprašanjih. — Naši razgledi (Ljubljana) 25. 3. 1967, str. 118—119

Alois Hergouth: Sladka gora. — Naši razgledi (Ljubljana) 29. 7. 1967, str. 385

Ob prevodu pesniške zbirke Aloisa Hergoutha »Der Süsse Berg«

Glosa ob dveh pesmih in drugem. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 10. 1967, str. 576

O pesmih Andreja Brvarja v Problemih

Elaborat. **Osnutek za »Pojasnilo o vprašanjih narodnosti-narodnostnih manjšin iz izhodišč Slovenije«**, 1967, 18 str., tipkopis. (Soavtorja dr. J. Jeri in dr. J. Pleterski)

1968

Opombe. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. IV. Doberdob, vojni roman slovenskega naroda. 1. del (Črna vojska) in 2. del (Doberdob). Dodatek. Ljubljana 1968, str. 325—372. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Mednacionalne dileme. Ob plenumu CK ZK Srbije. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 6. 1968, str. 320

Srečanje s Prežihom. — Delo (Ljubljana) 8. 12. 1968, str. 10
Objavlja tudi: Večer (Maribor) 14. 12. 1978, str. 17

1969

Opombe. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. V. Doberdob, vojni roman slovenskega naroda. 3. del (Lebring) in 4. del (Judenburg). Dodatek. Ljubljana 1969, str. 243—296. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Izvirnik in natis. — Odsevi (Slovenj Gradec) 1969, 5—6, str. 90—108
O urejanju Prežihovih spisov

Dvojezična vzgoja in izobraževanje. — Teorija in praksa (Ljubljana) 6, 1969, 10, str. 1462—1478

Tegobe, ki niso (samo) žirovske. — Naši razgledi (Ljubljana) 19. 4. 1969, str. 231
Razmišljanja o etničnem principu

Druge alternative ni! Polemika o dvojezičnem šolstvu v Prekmurju. — Dnevnik (Ljubljana) 25. 5. 1969, str. 10—11

Dežele, pokrajine, regije. Zapiski ob posvetovanju Združenja inštitutov za proučevanje evropskih vprašanj (A. I. E. E.) v Ženevi 17. in 18. maja letos. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 6. 1969, str. 356

1970

Različnost dveh pisateljskih sporočil. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 437—503

Izjava o narodnosti posameznika. — Naši razgledi (Ljubljana) 28. 8. 1970, str. 476
Pred popisom prebivalstva 1971

Narodnosti. Jučerašnja rubrika razno. — NIN (Beograd) 12. 7. 1970, str. 8
Delni prevod teksta Izjava o narodnosti posameznika, Naši razgledi 28. 8. 1970

Kétnyelvű nevelés és oktatás. — Hid (Novi Sad) 1970, 3, str. 300—317

V slovenščini objavlja: Teorija in praksa 1969, 10, str. 1462—1478, pod naslovom Dvojezična vzgoja in izobraževanje

Pogled na zamejstvo. — Slovenski izseljenski koledar 1970 (Ljubljana), str. 86—87

Ob dvajsetletnici Prežihove smrti. — Naši razgledi (Ljubljana) 6. 3. 1970, str. 145

»Južnotirolski paket« in Slovenci. — Dialogi (Maribor) 1970, 4, str. 236—238
Odgovor na anketo

Nacije in mednacionalni odnosi. Ob razpravi dr. Stipa Šuvarja. — Naši razgledi (Ljubljana) 25. 9. 1970, str. 535—536

Petdeset let po plebiscitu. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 10. 1970, str. 580 + 571

Elaborat. **Politično idejni pogled na vprašanje dvojezičnega šolstva.** — Gradivo za pogled na motivacijo dvojezičnega šolstva. INV 1970, str. 1—39, tipkopis. (Soavtorja Albina Lük in Tone Zorn)

1971

Opombe. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. III. Nezbrane novele in črtice (1945—1948). Solzice. Dodatek. Ljubljana 1971, str. 529—612. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. — Koroška in Koroški Slovenci. Maribor 1971, str. 337—345

Informacija o naučnem svetovanju u Krapinskim Toplicama (19., 20. i 21. mart 1970) na temu »Klasno i nacionalno u savremenom socijalizmu«. — Stručno-naučne analize odabranih tekstova o međunacionalnim odnosima, Beograd 1971, 15 str., ciklostil (interno razmnoženo)

Tájékoztató a Krapinska Toplicán (1970, március 19-21-én) megtartott tudományos tanácskozásról Az osztály — és nemzeti jelleg a mai szocializmusban c. témáról. — Létünk (Novi Sad), 1, 1971, 1, str. 125—135

Označitev in analiza referatov in gradiva obravnavanega na Krapinskem posvetovanju, publiciranega v Klasno i nacionalno u suvremenom socijalizmu, 1970

Povezanost z rojaki v zamejstvu. — Slovensko javno mnenje 70/71. Ljubljana 1971, str. 65—74

Slovenci v SR Sloveniji in koroški Slovenci. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 4, 1971, 4, str. 11—17

Stirje odgovori o Slovencih za mejo. Iz slovenskega javnega mnenja 1970—1971. — Naši razgledi (Ljubljana) 13. 8. 1971, str. 456—457

»Vprašanje naroda na Slovenskem.« Anketa. — Naši razgledi (Ljubljana) 29. 1. 1971, str. 42

Slovenci v prostoru med Alpami in Jadranom. Predavanje na koroških kulturnih dnevih, Celovec 1970. — Naši razgledi (Ljubljana) 12. 2. 1971, str. 71—72

Dogodek v sosesčini. Ob avstrijskih parlamentarnih volitvah. — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 10. 1971, str. 599—600

Spremna beseda. — Gusti Stridsberg. Mojih pet življenj. Maribor 1971, str. 453—459
Prevod dela: Menschen, Mächte und Ich

1972

Quelques questions des Slovènes de Carinthie. [Traduit par Viktor Jesenik, Sonja Lokar, Albina Lük.] Ljubljana, Institut za narodnostna vprašanja 1972. 44 str. (Etudes et Documents)

Nekaj vprašanj koroških Slovencev. Aktualen pogled po merilih, kakršna narekuje klasifikacija podkomisije OZN. — Naši razgledi (Ljubljana) 10. 3.—24. 3. 1972

Besedilo državne pogodbe ne postavlja pogoja o številu manjšine. — Slovenski vestnik (Celovec) 24. 3. 1972, str. 2 in 7
Skrajšani tekst iz Naših razgledov 10. 3.—24. 3. 1972, pod naslovom Nekaj vprašanj koroških Slovencev

Posredniška vloga narodnostnih skupin. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 7. 1972, str. 382—383

O posredniški funkciji narodnosti. — Kultura (Beograd) 1972, 18, str. 60—65
Prevod teksta Posredniška vloga narodnostnih skupin, Naši razgledi 7. 7. 1972

Novo obdobje v prizadevanjih za stvarno enakopravnost. — Sodobnost (Ljubljana) 20, 1972, 2, str. 121—122
Odgovor na anketo O položaju slovenske narodnostne skupnosti v Italiji

Okleščeni »gozd slovensko-nemških izveskov«. Ob avstrijskem zakonu o dvojezičnih napisih na Koroškem. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 7. 1972, str. 407—408

Dedno sovraštvo. Avstrijsko delo o nacionalizmu. — Delo (Ljubljana) 19. 8. 1972, str. 18
O zbirki esejev Clausa Gattererja: Die Erbfeindschaft. Italien-Österreich, Wien 1972

Blížnja zgodovina vendarle opominja. Ob dogodkih na Koroškem. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 10. 1972, str. 549

1973

Carinthian Slovenes: some aspects of their situation. 18 years after the signing of the Austrian State Treaty. 2nd compl. edition.) (Translated by Gerda Fras, Jaka Štular, editor Albina Lük. Maps for the years 1939, 1951, 1961 prepared by Hilarij Frančeškin.) Ljubljana, Institute for Ethnic Problems 1973. 98 str., zemljevidi, corr. (Studies and Documents)
Prva izdaja izšla v francoščini pod naslovom Quelques questions des Slovènes de Carinthie v letu 1972

Opombe k IX. in X. knjigi. — Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Zbrano delo. IX. Od Kotelj do Belih vod. Borba na tujih tleh. Nezbrane reportaže in spominski zapisi. Dodatek. Ljubljana 1973, str. 607—608. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev.)

Pragmatična upotreba brojenja narodnosti. O pitanjima koja se tiču koroških Slovenaca. — Encyclopaedia moderna (Zagreb) 8, 1973, 23, str. 137—140

Karantančev nordijski obisk. Ob osemdesetletnici rojstva (10. avgusta 1893) Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca. — Naši razgledi (Ljubljana) 10. 8. 1973, str. 388—389. (Podpis Rok Arih)

Spremna beseda. — Kristina Brenkova. Kruh upanja. (Prežihovemu Vorancu ob osemdesetletnici 1893—1950 — 1973.) Ljubljana 1973, str. 57—61

1974

Nekaj vprašanj koroških Slovencev. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1974, 6, str. 7—54
V angleščini izšlo kot samostojna publikacija pod naslovom: *Carinthian Slovenes, some aspects of their situation*. Ljubljana 1973

1975

Nationality Relations in Yugoslavia. — The Multinational Society. Papers of the Ljubljana Seminar. Rowley 1975, str. 87—103

Referat; v francoščini objavljen v: *Razprave in gradivo* (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 43—59

Pričevanje. — Bitka kakor življenje dolga. Pričevanje o revolucionarnem in narodnoosvobodilnem boju Slovencev. Ljubljana 1975, str. 728—731

O dogodkih na Koroškem v letih 1945—1948

Beseda o Prežihu — ljudsko prosvetnem delavcu. Govor ob 25. obletnici smrti Prežihovega Voranca in podelitvi odličij Svobod. Kulturni poročevalec (Ljubljana) 6, 1975, 26, str. 9—13

Ocene. Branje na temo narodnostnih vprašanj. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 2. 1975, str. 74
K. Prušnik-Gašper: Gamsi na plazu, Ljubljana 1974; G. Héraud: *L'Europe des Ethnies*, 2. izd. Paris-Nice 1974; L. Vavpetič: Svobostne in pravno varstvo pripadnikov tujih narodov, ki žive v Jugoslaviji, Ljubljana 1974; A. Marchal: *Les Mots et les règles. Revue de droit pénal et criminologie*, Bruxelles 1973/47, oktober; Vladimir-Djuro Degan: Zastita manjina na Balkanu putem medunarodnih ugovora in Atif Purivatra: O nacionalnom fenomenu bosanskohercegovačkih Muslimana. Pregled, Sarajevo 1974, oktober; Minderheiten. Berlin 1974; *Les Régions d'Europe*, Paris-Nice 1973

Ocene. Branje na temo narodnostnih vprašanj. — Naši razgledi (Ljubljana) 26. 9. 1975, str. 478

L. Cermelj: Sloveni e Croati in Italia tra le due guerre, Trst 1974; J. Gwegen: *La Langue bretonne, face à ses oppresseurs*, Quimper 1975; Walter B. Maass: *Jahre der Finsternis, die österreichische Widerstandsbewegung 1938—1945*, Wien 1975

1976

O upoštevanju manjšine kot subjekta lastne usode. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1976, 7—8, str. 83—100

Le cas des Slovenes de Carinthie. — Le livre slovene (Ljubljana) 14, 1976, 1—2, str. 4—10

Lužiškosrbski primer. Ali se ob industrializaciji in urbanizaciji ohranjata in podaljšujeta materialna in duhovna kultura kot nekaj živega, kot sestavini življenja? — Naši razgledi (Ljubljana) 16. 7. 1976, str. 368—369

Spremna beseda. Nekaj opozoril na raziskovanja, ki so sledila tukaj ponatisnjenim prispevkom. — Lojze Ude, Koroško vprašanje. Ljubljana 1976, str. 359—363

Pogovori. — Sodobnost (Ljubljana) 24, 1976, 10, str. 812—816. (Podpis Rok Arih)

Na temo: Koroška — slovensko narodno vprašanje

Poizvedovanje. Ob preštevanju na Koroškem in po njem. — Naši razgledi (Ljubljana) 26. 11. 1976, str. 581

Ocene. Branje in prelistavanje knjig o političnih vprašanjih. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 5. 1976, str. 235—237

W. Brandt, B. Kreisky, O. Palme: *Briefe und Gespräche*, Frankfurt-Köln 1975; F. Ermacora: *Menschenrechte in der sich wandelnden Welt*, zv. 1, Wien 1974; Gerald Stourz: *Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages*, Graz-Wien 1975; E. Fein: *Die Steine reden. Gedenkstätten des österreichischen Freiheitskampfes; Mahnmale für Opfer des Faschismus, ein Dokumentation*, Wien 1975; A. Speer: *Spandauer Tagebücher*, Frankfurt/Main 1975

1977

Knjiga o novejšem avstrijskem parnasu. — Sodobnost (Ljubljana) 25, 1977, 6, str. 636—648
O knjigi, *Die zeitgenössische Literatur Österreichs seit 1945*. Objavlja tudi: Koroški koledar 1978 (Celovec), str. 204—215

Spremna beseda o avtorju. — Peter Handke, Žalost onkraj sanj. Ljubljana 1977, str. 99—117

Ocena. Francis L. Carsten, *Faschismus in Österreich*. München 1977, 373 str. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 12. 1977, str. 618

1978

Ocene. Knjige o narodnostnih vprašanjih. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 7. 1978, str. 389

L. Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918—1919*; M. Kacin-Wohinz, *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921—1928*; 1. in 2. knjiga; T. Ferenc, *TIGR*; E. Petrič, *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*

JULIJ FELAHER

Rojen je bil 3. januarja 1895 v Melvičah v Ziljski dolini. Od junija 1945 do februarja 1948 je bil referent Znanstvenega inštituta pri Predsedstvu SNOS v Ljubljani, nato znanstveni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani. Upokojen je bil leta 1959, na Inštitutu pa je deloval do smrti v maju 1969.

Podrobnejši biografski in bibliografski podatki o dr. Felaherju za obdobje do leta 1956 so navedeni v knjigi »Univerza v Ljubljani. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev«, Ljubljana 1957, str. 418—420.

Ob smrti objavljajo nekrologe: Naš tednik (Celovec) 5. 6. 1959; Slovenski vestnik (Celovec) 6. 6. 1969; Naši razgledi (Ljubljana) 1. 8. 1969. Felaherjevo zapuščino hrani Arhiv Slovenije v Ljubljani.

1956

Sola in šolniki v Melvičah v dobi od leta 1789—1877. (Prispevek h krajevni zgodovini.) — Koledar Slovenske Koroške 1956 (Celovec), str. 99—109

1957

Strukturne spremembe prebivalstva Slovenske Koroške v pogledu kmetijstva, industrije in obrti. — Gospodarski koledar 1957 (Ljubljana), str. 45—57

Ob 60-letnici narodne šole v Št. Rupertu pri Velikovcu. — Koledar Slovenske Koroške 1957 (Celovec), str. 117—125

Koroški ljudski pevci in vižarji. — Koledar Slovenske Koroške 1957 (Celovec), str. 76—82

1958

Gospodarski problemi Slovenske Koroške v letu 1957. — Gospodarski koledar 1958 (Ljubljana), str. 26—28

Slovenci v Avstriji. — Gospodarski koledar 1958 (Ljubljana), str. 29—40

Srednješolski problem koroških Slovencev. — Koledar Slovenske Koroške 1958 (Celovec), str. 83—92

Koroški Slovenci v letu 1957. — Jadranski koledar 1958, str. 52—68

1959

Razvoj i položaj slovenskog školstva u Koroškoj pod Austrijom. — Pedagoški rad (Zagreb) 1959, 1—2, str. 81—86

Gospodarstvo Koroške in drugo v letu 1958 s posebnim ozirom na Slovensko Koroško. — Gospodarski koledar 1958 (Ljubljana), str. 62—72

Prosveta na Brdu in v Melvičah. — Koledar Slovenske Koroške 1959 (Celovec), str. 112—128

Eden tistih, ki se borijo za pravice koroških Slovencev. Rudolf Mencin — osemdesetletnik. — Prosvetni delavec (Ljubljana) 11. 5. 1959 (Podpis Felaer Julij)

Rudolf Mencin, starosta koroških slovenskih učiteljev — osemdesetletnik. — Slovenski vestnik (Celovec) 24. 4. 1959 (Podpis J. F.)

1960

»Deutscher Schulverein — Südmark« in njegovi nasledniki v drugi avstrijski republiki. — Slovenski vestnik (Celovec) 5. 2.—25. 3. 1960

Zgodovina koroških podružnic Slovenskega planinskega društva. (S slikami.) — Koledar Slovenske Koroške 1960 (Celovec), str. 58—75 (soavtor J. Šašel)

Vprašanje povračila imovine in povrnitve škode koroškim Slovencem, ki so bili v drugi svetovni vojni prisilno izseljeni, z vidika avstrijskega prava. — Gospodarski koledar 1960 (Ljubljana), str. 57—62

Randi Matija, Ražun Matej, Saksida Rudolf, Schaubach Franc. — Slovenski biografski leksikon, zv. 9. Ljubljana 1960, str. 25, 56, 187—188, 213—214

Poslanec France Grafenauer. Ob 100-letnici njegovega rojstva in 25-letnici njegove smrti. (S slikami.) — Koledar Slovenske Koroške 1960 (Celovec), str. 130—134 (Podpis J. F.)

1961

Predhodniki koroškega »Slovenskega vestnika«. — Primorski dnevnik (Trst) 14. 7. 1961

1962

V spomin dr. Josipu Šašlu. — Koledar Slovenske Koroške 1962 (Celovec), str. 82—83

1963

Spomini doktorja Josipa Šašla. — Koroški koledar 1963 (Celovec), str. 42—43

1964

Franc Aichholzer. — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 2. 1964, str. 66

Ob 80-letnici

1965

Gregor Somer slovenski šolnik in narodnoprosvetni delavec. — Koroški koledar 1965 (Celovec), str. 73—76

Šašel Josip: Spomini. (Pripravil in z opombami opremil Julij Felaher.) — Koroški koledar 1965 (Celovec), str. 87—97

Nadaljuje v letu 1966

Profesorja Antona Kovačiča — ni več. — Koroški koledar 1965 (Celovec), str. 98—101

1966

Ob obletnici smrti Iva Pertota. — Primorski dnevnik (Trst) 28. 5. 1966

Dr. Janko Kotnik — osemdesetletnik. — Koroški koledar 1966 (Celovec), str. 113—114

Šašel Josip: Spomini. Uredil in z opombami opremil Julij Felaher. — Koroški koledar 1966 (Celovec), str. 106—113

Nadaljevanje iz leta 1965

1967

Somer (Sumer) Gregor, Sorgo Maks, Srienec Kristo, Starc Janez. — Slovenski biografski leksikon, zv. 10. Ljubljana 1967, str. 405—406, 409—410, 432—433, 446—447

Šašel Josip: Spomini. Pripravil in z opombami opremil Julij Felaher. — Koroški koledar 1967 (Celovec), str. 59—69

Nadaljevanje iz leta 1966

Pravni položaj verskih skupnosti v Jugoslaviji in njihova materialna podlaga. — Koroški koledar 1967 (Celovec), str. 49—52

V spomin dr. Matka Potočnika. — Prosvetni delavec (Ljubljana) 6. 11. 1967

1968

Slovenska zahodna Ziljska dolina v prevratnih dneh v letih 1918—1919. Zgodovinska resnica o 24. novembru 1918 v Št. Štefanu. — Kronika (Ljubljana) 16, 1968, 2, str. 114—120

1970

Slovenska zahodna Ziljska dolina v prevratnih dneh 1918—1919. Zgodovinska resnica o 24. novembru 1918 v Št. Štefanu. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 271—283

Povzeto po članku v Kroniki (Ljubljana) 1968, 2

Prispevek k zgodovini pesmi »Pojdamo v Škuf'če«. — Koroški koledar 1970 (Celovec), str. 90—92

1971

»Deutscher Schulverein — Südmark« in njegovi nasledniki v drugi avstrijski republiki. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 4, 1971, 1—2, str. 40—55

Ponatis iz Slovenskega vestnika (Celovec), 5, 2.—25. 3. 1960

Šašel Josip. — Slovenski biografski leksikon, zv. 11. Ljubljana 1971, str. 585—586

1972

Še konec leta 1944 so se selili. — Koroški koledar 1972 (Celovec), str. 49—51

HILARIJ FRANČEŠKIN

Rodil se je 28. avgusta 1920 v Biljah pri Novi Gorici v zavedni slovenski primorski družini, ki je bila izpostavljena preganjanju fašističnega režima. Obiskoval je osnovno šolo v Črnomlju in klasično gimnazijo v Mariboru ter se leta 1938 zaposlil v Črnomlju.

Leta 1941 je bil zaradi podpiranja NOB zaprt in interniran v Italijo. Po padcu fašizma se je septembra 1943 pridružil primorskim partizanom. Med drugim je bil tajnik srednje partijske šole pri PK KPS za Gorenjsko in Primorsko.

Leta 1946 je bil demobiliziran in je nato več let opravljal različne odgovorne naloge v gradbeni operativi.

V letih 1951—1953 je sodeloval pri pripravah za gradnjo slovenskega kulturnega doma v Trstu, nato pa je strokovno spremljal položaj in problematiko slovenske narodne skupnosti v Italiji pri glavnem odboru SZDL in na CK ZKS.

Leta 1957 se je kot strokovni sodelavec in urednik zaposlil na Inštitutu za narodnostna vprašanja; leta 1974 je postal višji strokovni sodelavec. Tudi po upokojitvi leta 1975 je še spremljal problematiko manjšin v Italiji in dogajanja med italijansko narodno skupnostjo v Sloveniji in na Hrvaškem; množice njegovih krajših prispevkov naša bibliografija ne more zaobseči. Frančeškin se je širše uveljavil tudi kot književni opremljevalec.

Za svoje protifašistično delovanje in za strokovno ter družbenopolitično delo po osvoboditvi je prejel več vojaških in državnih odlikovanj.

1965

Elaborat. Odnos tednika L'Arena di Pola do slovenske manjšine in Jugoslavije. — 1965, 4 str.

Elaborat. Dvojezičnost in Univerza poživljata provincialni svet. — 1965, 3 str., z bibliografijo

1966

Elaborat. Zadnje koncesije, ki jih je vlada ponudila Južnotirolcem. — 1966, 3 str., z bibliografijo

Elaborat. Iz življenja italijanske manjšine po časopisju »La voce del Popolo« v mesecu oktobru. — 1966, 5 str.

1967

Elaborat. Pregled važnejših člankov o položaju italijanske manjšine v Jugoslaviji. — 1967, 4 str.

Elaborat. Rekvijem za jaguarjem. — 1967, 3 str.
Odhod Vittoria Vidalijs iz parlamentarnega življenja

1968

Raziskovalna naloga. **Prerez javno publiciranih stališč KP STO in KPI do Memoranduma o soglasju in položaja slovenske manjšine na Tržaškem (1954—1964).** — Deset let Memoranduma o soglasju (Sporazuma o Tržaškem vprašanju 5. oktobra 1954). — 1968, str. 398—443, tipkopis

1972

Elaborat. Vprašanje cone B, odnosi z Jugoslavijo in s slovensko manjšino v predvolilni kampanji. — 1972, 3 str., z bibliografijo

1973

Elaborat. Problematika italijanske manjšine v Jugoslaviji. — 1973, 4 str., z bibliografijo

1974

Elaborat. Označitev položaja italijanske narodnostne skupnosti v SR Sloveniji. — Študija o pravicah pripadnikov verskih, etničnih in jezikovnih manjšin. — Vprašalnik UN, Economic and Social Council, E/CN.4Sub, Z/L 582. — 1974, tipkopis

1975

Elaborat. O industrijski prosti coni. — 1975, 3 str.

1976

Elaborat. Kronologija razprav o ratifikaciji Osimskih sporazumov do 21. 9. 1976. — 1976, 9 str.

1977

Elaborat. Etnična skupina in nacionalna kultura v Istri in na reškem področju. — 1977, 4 str., z bibliografijo

ANČKA JAGER-HOČEVAR

Rojena je bila 10. junija 1920 v Velikih Laščah. Pred vojno je končala gimnazijo v Ljubljani. Vključila se je v NOB v Velikih Laščah in je nosilka Partizanske spomenice 1941. Po vojni je delala v zveznih vladnih ustanovah in v zvezni ljudski skupščini. Diplomirala je iz romanistike na beograjski univerzi.

Na Inštitutu za narodnostna vprašanja je v letih 1960—1969 proučevala problematiko Slovencev v Italiji. Nato je nekaj let delala kot strokovnopolitični delavec na CK ZKS. Od leta 1975 pa do upokojitve 31. 1. 1977 je ponovno delala kot strokovni svetnik na Inštitutu za narodnostna vprašanja.

1961

Antonio Gramsci, ustanovitelj Komunistične partije Italije. Ales (Cagliari), 23. I. 1891 — Rim, 27. 4. 1937. (S sliko.) — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 5. 1961, str. 233—234

1962

Avtonomna dežela Furlanija — Julijska krajina. — Naši razgledi (Ljubljana) 28. 7. 1962, str. 262—263

1963

O statutu Furlanije-Julijske krajine. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 7. 1963, str. 270

1964

Raziskovalna naloga. Regionalna avtonomija Furlanije-Julijske krajine. — 1964, 287 str. + priloge + 1 zvd., tipkopis

1966

Regionalna avtonomija Furlanije-Julijske krajine. Geneza in nekateri vidiki. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 217—258

1968

Raziskovalna naloga. Položaj šol s slovenskim učnim jezikom. (Geneza zakona št. 1012, 19. julija 1961.) — Deset let Memoranduma o soglasju (Sporazuma o tržaškem vprašanju 5. oktobra 1954), 1968, str. 238—383, tipkopis

1975

Slovensko šolstvo v Italiji. — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 215—243

Slovenska šola v Italiji. Zapisek o posvetu, ki je opozarjal na usodna dejstva. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 11. 1975, str. 576—577

JANKO JERI

Rodil se je 24. junija 1927 na Vrhniki. Klasično gimnazijo v Mariboru je obiskoval do leta 1941, ko so ga nemški okupatorji deportirali na Hrvaško. S šestnajstimi leti je odšel v partizane.

Že med NOB in nato po končani vojni se je ukvarjal s časnikarstvom; bil je urednik in zunanjepolitični komentator pri radio Ljubljana in pri Ljudski pravici. Vmes je leta 1950 diplomiral in leta 1958 opravil doktorat znanosti na Pravni fakulteti v Ljubljani. Habilitiral se je s knjigo »Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni« (1961), za katero je prejel nagrado Ivana Cankarja in prvo nagrado ob 20-letnici revolucije.

Leta 1958 je bil izvoljen za znanstvenega sodelavca na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani, leta 1965 za višjega znanstvenega sodelavca, leta 1972 za raziskovalnega svetnika in leta 1977 za znanstvenega svetnika. V letih 1975 do 1979 je bil ravnatelj INV. Vse od leta 1959 dalje je predstojnik zahodne raziskovalne skupine Inštituta.

Dr. Jeri je avtor številnih razprav in esejev o problematiki slovenske manjšine v Italiji in Avstriji ter o odnosih z Italijo. Njegove razprave so bile prevedene v več tujih jezikov. Z referati in poročili je sodeloval na domačih in na mednarodnih kongresih in simpozijih. Sodeloval je v uredništvih revij ter pri redakciji publikacij.

Obsežnejšo bibliografijo ima objavljeno v zborniku »Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni«, Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 649—652.

1958

Ob bonnskem sklepu. Zahodna Nemčija. — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 4. 1958, str. 154—155. (Podpis j.)

Pred parlamentarnimi volitvami. — Naši razgledi (Ljubljana) 26. 4. 1958, str. 180—181
Politični položaj v Italiji leta 1958

Rezultati in razpotja. Italija po splošnih volitvah. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 6. 1958, str. 259—260

Desnica na krmilu. Po parlamentarnih volitvah v Franciji. — Naši razgledi (Ljubljana) 13. 12. 1958, str. 533—544. (Podpis j. j.)

1959

Tri faze reševanja tržaškega vprašanja. Doktorska disertacija, Ljubljana 1958, 302 str. Delno objavlja tudi: Naša Sodobnost (Ljubljana) 7. 1959, 3. str. 246—255; 4. str. 347—357; 5. str. 443—452; 6. str. 549—563

XXXIII. kongres italijanskih socialistov. Nekatera stališča in vidiki. — Naši razgledi (Ljubljana) 31. 1. 1959, str. 27—28. (Podpis j. j.)

Anahronistični epilog. Pred razsodbo na protipartizanskem procesu v Firencah. — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 4. 1959, str. 152—153

Po volitvah na Siciliji. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 6. 1959, str. 279—280; 11. 7. 1959; str. 304—305. (Podpis j. j.)

Epilog v amnestijo — Naši razgledi (Ljubljana) 25. 7. 1959, str. 325—326. (Podpis j. j.)
Proces v Firencah

Širša obzorja. — Naši razgledi (Ljubljana) 12. 9. 1959, str. 395

Jugoslovanski-italijanski stiki in položaj slovenske manjšine v Italiji; objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 17. 9. 1959, str. 5

1960

Tržaško vprašanje od aprila 1948 do maja 1952. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1960, 1. str. 39—87

Razpotje v notranjem razvoju Italije. Nekateri vidiki sedanje politične krize v Italiji. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 1, 1960, 2, str. 50—63

Gospodarska depresija Trsta, vprašanje avtonomne dežele in položaj slovenske manjšine v Italiji. — Nova proizvodnja (Ljubljana) 11, 1960, 1—2, str. 64—71

Konec politične krize? Ob sestavi nove vlade A. Fanfanija. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 1, 1960, 7, str. 214—216

Za stvarno enakopravnost. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 8. 1960, str. 362—363
Položaj slovenske narodne manjšine v Italiji

Nadaljevanje procesa. Po upravnih volitvah v Italiji. — Naši razgledi (Ljubljana) 26. 11. 1960, str. 506. (Podpis j. j.)

Levi center? — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 1, 1960, 14—15, str. 443—445 (Podpis j. j.)

Napredek in disonance. — Naši razgledi (Ljubljana) 24. 12. 1960, str. 563
O slovenski manjšini v Italiji

1961

Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni. Tri faze diplomatskega boja. Ljubljana, Cankarjeva založba 1961. 379 str. + 2 str. slik + 6 zvd.

Tržaško vprašanje od sklenitve mirovne pogodbe z Italijo do sklenitve londonskega memorandumu o soglasju. — Jadranski koledar 1961 (Trst) str. 46—56

Ustvarjalna koeksistenca in manjšine. Položaj slovenske narodnosti skupnosti v Italiji. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 2, 1961, 1 str. 22—27
Objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 3.—8. 2. 1961; Matajur (Videm) 16. 2. 1961

Sto godina ujedinjenja Italije. — Naša stvarnost (Beograd) 15, 1961, 6, str. 676—682

Pred popisom narodnosti na Tržaškem. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 10. 1961, str. 449—450
Objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 10. 10. 1961; Borba (Beograd) 9. 10. 1971; Delo (Ljubljana) 10. 10. 1961

Vrnitev škvadrizma? — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 2, 1961, 3, str. 95
O šovinističnih izpadih v Trstu

Ob stoletnici združene Italije. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 4. 1961, str. 153

1962

Slednjič »levi center«? — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 3, 1962, 1—2, str. 50—52

Pred novo fazo v Italiji. — Naši razgledi (Ljubljana) 24. 2. 1962, str. 62—64

Levi centar u Italiji. — Naša stvarnost (Beograd) 16, 1962, 3, str. 334—346

Aldo Moro. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 3, 1962, 3, str. 96

Jugoslavija med zahodom in vzhodom. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 4. 1962, str. 124.
(Podpis j. j.)

Uresničenje ustave. Deželna ureditev v Italiji. — Delo (Ljubljana) 15. 4. 1962, str. 5

Procesi in protislovja v italijanskem notranjem razvoju. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 3, 1962, 10, str. 300—306 z zvd. in grafikoni
Vsebina: Trije meseci levega centra; Togliattijevi vidiki o nekaterih perečih političnih vprašanjih; Nenni o slogi socialistov; Kaj je neokapitalizem; Kritična točka liberalnega gospodarstva v Italiji; Jug in sever; KPI o nacionalizaciji električne industrije

Antonio Segni. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 3, 1962, 10, str. 320
Ob izvolitvi za predsednika republike

Fašizem in antifašizem v Julijski krajini. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 6. 1962, str. 203
O predavanju prof. Carla Schiffrerja v Trstu

Levi center v Italiji ... — Naši razgledi (Ljubljana) 25. 8. 1962, str. 302 (Podpis j. j.)

Razčiščenja in problemi. Beleške z X. kongresa Komunistične partije Italije. — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 12. 1962, str. 467—468

Trst danas. Dilemi i horizonti. — Danas (Beograd) 18. 7. 1962, str. 5
O položaju slovenske narodne skupnosti v Italiji

1963

XXXV. kongres talijanskih socialistov. — Naša stvarnost (Beograd) 17, 1963, 11—12, str. 508—514

Zgodovina in politika. Vtisi in razmišljanja o sodobni Italiji. — Delo (Ljubljana) 18. 1. 1963, str. 5

Na temo levega centra. — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 5. 1963, str. 169—170
O volitvah v Italiji

Funkcija povezovanja. — Naši razgledi (Ljubljana) 6. 4. 1963, str. 132

Ob ustanovitvi dežele s posebnim statutom Furlanije-Juljske krajine

Razpotja med socialisti. Vtisi in razmišljanja o sodobni Italiji. — Delo (Ljubljana) 19. 7. 1963, str. 7

Italicæ res. — Naši razgledi (Ljubljana) 10. 8. 1963, str. 291—292

O političnem položaju v Italiji

Stvarnejši pogledi. Sveži tokovi v italijanskem zgodovinskepisju. — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 10. 1963, str. 374—375

Nova vrednotenja in dileme. Ob XXXV. kongresu italijanskih socialistov. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 11. 1963, str. 411—412

U Italiji ponovo pomeranje u levo. — Naša stvarnost (Beograd) 17. 1963, 7—8, str. 116—125
Italijanske alternative. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 4. 1963, 23, str. 551. (Anonimno)

Tržaško vprašanje. — Kratek zgodovinski prerez. — Jezik in slovstvo (Ljubljana) 9. 1963—64, 7—8, str. 220—225

1964

Ob ustanovitvi samoupravne dežele Furlanije-Juljske krajine. — Teorija in Praksa (Ljubljana) 1. 1964, 6 str. 828—843

Iskanje novih ravnesij. Ob reprizi levega centra v Italiji. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 2. 1964, str. 44

Protislovja in izvirnosti. Ob reprizi levega centra v Italiji. — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 2. 1964, str. 64

Dialektika enotnosti. Nacionalna konferenca KPI v Neaplju. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 3. 1964, str. 104

Značilni dokumenti iz preteklosti. Ob sedemdesetletnici E. Besednjaka. — Naši razgledi (Ljubljana) 4. 4. 1964, str. 128

Volitve v Furlaniji-Juljski Krajini. — Naši razgledi (Ljubljana) 23. 5. 1964, str. 183

Beležka o tretji varianti. Vnovič levi center v Italiji. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 8. 1964, str. 287—288

Zaton režima. — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 9. 1964, str. 326—327

O knjigi: F. W. Deakin, The brutal friendship. Mussolini and the Fall of Italian Fascism, London 1962

Odprt razgovor. Ob deseti obletnici londonske spomenice o Trstu. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 11. 1964, str. 407

Politični premiki v sodobni Italiji. — Glavni odbor ZS Slovenije. (Ciklostilno predavanje)

1965

Odgovornost večine za manjšino. — Sodobnost (Ljubljana) 13. 1965, 8—9, str. 917—921
Ob seminarju OZN o človekovih pravicah v večnarodnostnih skupnostih od 8.—12. junija 1965 v Ljubljani

Premik v pozitivni smeri. — Teorija in praksa (Ljubljana) 2. 1965, 10, str. 1621—1633

Pregled narodnostnega položaja Slovencev v Italiji

Sovražnik nacizma. Ob smrti Winstona Churchilla. — Naši razgledi (Ljubljana) 6. 2. 1965, str. 46—47

In memoriam Zorko Jelinčič. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 8. 1965, str. 284

Zapis o nedavnih dogodkih v Trstu. Pismo Našim razgledom. — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 9. 1965, str. 343

Objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 21. 9. 1965, str. 2

Obmejni levi center. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 10. 1965, str. 383

O položaju slovenske narodne skupnosti v Italiji

Novo obdobje? Zapiski s XXXVI. kongresa italijanskih socialistov. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 11. 1965, str. 448—449; 11. 12. 1965, str. 468—469

1966

Quelques éléments de la situation sur le territoire de nationalité mixtes à la frontière occidentale de R. S. F. de Yougoslavie. — Raprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 61—74

Vpliv sedanje mejne zasnove na položaj slovenske narodne skupnosti v Italiji

Quelques aspects de la constatation de l'appartenance linguistique au cours du recensement régulier de la population sur le territoire Triestin en octobre 1961. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 133—163

Premiki v miselnosti. — Sodobnost (Ljubljana) 14, 1966, 8—9, str. 897—904; 10, str. 1030—1040; 11, str. 1139—1147; str. 1257—1264

Primerjalno študijsko razmišljanje o položaju manjšin v ožjem srednjeevropskem prostoru

Izkrivljena resnica. (Ob ugotavljanju jezikovne pripadnosti med rednim popisom prebivalstva na tržaškem območju oktobra leta 1961). — Sodobnost (Ljubljana) 14, 1966, 6, str. 616—627; str. 745—753

Vtisi z XI. kongresa KP Italije od 25.—31. januarja 1966 v Rimu. — Naši razgledi (Ljubljana) 12. 2.—12. 3. 1966

Oblikovanje zunanje politike SFRJ je samoupravna pravica. Iz zanimive razprave v komisiji za mednarodne odnose na VI. kongresu SZDL Slovenije. — Primorski dnevnik (Trst) 9. 4. 1966, str. 2

Lekcija iz antifašizma. Rimska univerza v obrambi idealov rezistence. — Naši razgledi (Ljubljana) 28. 5. 1966, str. 195. (Podpis jj.)

Več funkcij Trsta. Pismo Našim razgledom. — Naši razgledi (Ljubljana) 24. 9. 1966, str. 364
Koroška 1966. — Primorski dnevnik (Trst) 18. 10.—20. 10. 1966

Bivalentna stranka. Razmišljanje o združitvi italijanskih socialistov. — Naši razgledi (Ljubljana) 26. 11. 1966, str. 450

Sodobni družbeno politični premiki v Italiji. — Teorija in praksa (Ljubljana) 3, 1966, 6—7, str. 1057—1065

1967

Odprto razglabljanje ob odprti meji. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 2, 1967, 5, str. 1—4
Esejistični zapis o razpotjih v jugoslovansko-italijanskih odnosih

Nove in stare teme. Odnosi z našo zahodno sosedo. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 5. 1967, str. 243—244

Trst in zaledje. — Sodobnost (Ljubljana) 15, 1967, 3, str. 312—318; 5, str. 521—533

Analiza odnosov med Trstom in njegovim neposrednim slovenskim, jugoslovanskim zaledjem v novejšem obdobju ter še posebej po koncu druge svetovne vojne

Prava in »manjšinska« demokracija. — Sodobnost (Ljubljana) 15, 1967, 7, str. 757—761
Koroški Slovenci in sedanja stopnja njihove manjšinske zavesti

Odprtost z odkritostjo. — Sodobnost (Ljubljana) 15, 1967, 4, str. 337—343

Povojne krizne oscilacije v jugoslovansko-italijanskih odnosih; objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 9. 4. 1967, str. 1 in 3

Vsebinska avtonomija in narodnost. S simpozija v Novem Sadu od 8. do 10. junija 1967. — Naši razgledi (Ljubljana) 24. 6. 1967, str. 307

1968

Dejstva, vzburljanja, procesi. — Sodobnost (Ljubljana) 16, 1968, 7—8, str. 788—798; 9, str. 919—931

O splošnih razmerah slovenske narodnostne skupnosti onstran zahodne meje

Jezikovno-kulturna avtonomija je premalo. Južnotirolska različica manjšinske zaščite. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 4. 1968, str. 221—222

Ne deklarativnost, marveč resnična zaščita. Volitve v Furlaniji-Juljski krajini in Slovenci. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 6. 1968, str. 317—318

Italicae res anno 1968. Nadaljnji razvoj političnih tendenc minulih desetih let. — Naši razgledi (Ljubljana) 6. 7. 1968, str. 380

Ocena parlamentarnih volitev v Italiji

Raziskovalna naloga. Deset let memorandumov o soglasju (sporazuma o tržaškem vprašanju 5. oktobra 1954). Vodja raziskave. — 1968, 471 str. Tipkopis

Prispevki: Osrednji elementi diplomatsko-zgodovinske geneze tržaškega sporazuma (Memorandum o soglasju 5. oktobra 1954), str. 1—16;

Pregled posameznih zasledanj Mešanega odbora za izvajanje Posebnega statuta in sočasni pomembnejši elementi položaja slovenske manjšine ter politične in druge akcije za uveljavitev njenih narodnostnih pravic, str. 160—197;

Narodnostni ustroj tržaškega območja (jezikoslovna anketa med rednim popisom prebivalstva 15. oktobra 1961), str. 198—237;

Nekateri važnejši politični premiki in pojavi (revizija nacionalističnih koncepcij) in položaj slovenske narodnostne manjšine, str. 384—397.

1969

- Pereča vprašanja slovenske manjšine v Italiji.** — Komunist (Ljubljana) 25. 6. 1969, str. 17
- Nova istorijska faza u jugoslovensko-italijanskim odnosima.** — Međunarodna politika (Beograd) 20, 1969, 467, str. 6—7
- Na pravi poti v jugoslovansko-italijanskih odnosih.** — Goriška srečanja (Nova Gorica) 4, 1969, 19, str. 1—10
- Jugoslovansko-italijanski odnosi.** Nekaj zgodovinskih punktacij na temo jadranskega sosedstva. — Naši razgledi (Ljubljana) 3. 10. 1969, str. 561
- Stvarnejši pogovor.** Ob sedanjem položaju Slovencev v Italiji. — Naši razgledi (Ljubljana) 25. 1. 1969, str. 38—40
- Posluh za pravo resnico.** — Delo (Ljubljana) 15. 2. 1969, str. 16
O italijanski manjšini v Jugoslaviji
- Obnovitev »tradicionalne« vloge?** Ob perečih vozliščih nekaj zgodovinskih reminiscenc na temo Trst — zaledje. — Delo (Ljubljana) 5. 4. 1969, str. 15
- Priprave k iskrenjšemu medsebojnemu razumevanju.** Ob knjigi »La Jugoslavia oggi«. Nekaj misli na temo jadranskega sosedstva. — Delo (Ljubljana) 17. 5. 1969, str. 16
- Nekaj o zgodovinskih temeljih jugoslovansko-italijanskih odnosov in sodelovanja.** — Naši razgledi (Ljubljana) 15. 10. 1969, str. 2
Objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 15. 10. 1969, str. 3
- Usoda slovenske narodne skupnosti v Italiji.** Nekatera pereča vozlišča. — Sodobnost (Ljubljana) 17, 1969, 8—9, str. 817—837. (Lastni tekst str. 823—825)
Odgovor na anketo
- Vprašanje zahodne meje in položaj narodne skupnosti v Italiji.** — Koledar zgodovine KPJ in ZKJ. Ljubljana 1969, (20 str.)
Kronologija pomembnih dogodkov

1970

- Petnajst let sporazuma o tržaškem vprašanju.** — Teorija in praksa (Ljubljana) 7, 1970, 1, str. 107—125
O jugoslovansko-italijanskih odnosih in narodnostnih razmerah slovenske manjšine v Italiji
- Koroški kompleks in izkušnje.** — Sodobnost (Ljubljana) 18, 1970, 11, str. 1114—1120; 12, str. 1235—1240
- Ob 80-letnici dr. Lava Čermelja.** — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 1. 1970, str. 7
- Nedоследnost ali nepoznanje?** Ob nekem zemljevidu. — Naši razgledi (Ljubljana) 6. 2. 1970, str. 67—68
O zamejskih krajevnih imenih na zemljevidu Slovenije, ki ga je izdala Geodetska uprava SRS leta 1970
- Borec proti nasilju.** V spomin dr. Jožetu Deklevi. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 2. 1970, str. 101
- »Skupina s posebnimi interesi«.** Slovenci v Italiji. Nujnost uzakonitve specifične narodnostne zaščite. — Delo (Ljubljana) 26. 9. 1970, str. 15
- »Južnotirolski paket« in Slovenci.** — Dialogi (Maribor) 6, 1970, 4, str. 238—241
Odgovor na anketo
- Nujne so vsebinsko celovitejšie rešitve.** Premiki, odprta vprašanja, senčne strani položaja slovenske narodne skupnosti v Italiji. — Delo (Ljubljana) 5. 12. 1970, str. 15
- Konkretna pobuda.** Nujna je normativna ureditev narodnostnega položaja Slovencev v Italiji. — Komunist (Ljubljana) 26. 12. 1970, str. 23

1971

- Trst. Historija.** — Enciklopedija Jugoslavije, 8. knj. Zagreb 1971, str. 376—379. (Podpis J. J.)
- Položaj slovenačke nacionalne manjine u Italiji.** — Međunarodna politika (Beograd) 22, 1971, 506, str. 21—23; 507, str. 24—28
Objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 25. 6.—26. 6. 1971; Večer (Maribor) 2. 7. 1971, str. 16
- Italijanske punktacije.** Beleška med drugim o integriteti in prijateljstvu. — Teorija in praksa (Ljubljana) 8, 1971, 2, str. 295—298
Vprašanje cone B in vzporedna zaostrovanja v jugoslovansko-italijanskih odnosih

Pred šestnajstimi leti rešeno vprašanje. — Sodobnost (Ljubljana) 19, 1971, 2, str. 188—192; 3, str. 287—293; 4, str. 399—403; 5, str. 522—532

O povojnem reševanju vprašanja zahodne meje ob upoštevanju novejših elementov

Slovenska nacionalna skupnost v Italiji. — Večer (Maribor) 1. 7. 1971, str. 15—18

»Jezikovna pripadnost« na Tržaškem 71. Ob rednem popisu prebivalstva v Italiji. — Naši razgledi (Ljubljana) 26. 11. 1971, str. 661—662 z zvd.

Drugič na temo — odprtost z odkritostjo. — Sodobnost (Ljubljana) 19, 1971, 1, str. 3—13.

France Onič. Ob sedemdesetletnici. — Naši razgledi (Ljubljana) 14. 5. 1971, str. 276

Ugotavljanje jezikovne pripadnosti na Tržaškem 1971. — Naši razgledi (Ljubljana) 26. 11. 1971, str. 661

1972

Vprašanje jugoslovansko-italijanske meje. Neformalno na rob članka v »Relazioni internazionali«. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 6. 1972, str. 326—327

Krščanska demokracija in Slovenci v Italiji. — Delo (Ljubljana) 21. 5.—2. 7. 1972

Naslovi nadaljevanj: Od nacionalizma do strpnosti, 21. 5.; Spopad z nadškofom, 28. 5.; Teorije, raznarodovalni procesi, dialog, 4. 7.; Odtujitve, postopnost, zaščita, 25. 6.; Enakovredna startna osnova, 2. 7.

Slovenačkata nacionalnata zaednica vo Italija. — Nova Makedonija (Skopje) 5. 8.—16. 8. 1972

Kratek zgodovinski pregled in nekateri elementi narodnostne, gospodarsko-socialne in kulturne strukture

A szlovén nemzeti kisebbség Olaszországban. — Létünk (Novi Sad) 2, 1972, 5, str. 23—31

O položaju slovenske narodne manjšine v Italiji

Pred 25 leti se je zedinila Primorska z matično deželo. — Komunist (Ljubljana) 15. 9.—13. 10. 1972

Naslovi nadaljevanj: Samoodločba in osvoboditev, 15. 9.; Štirje razmejitevni predlogi, 22. 9.; Gorica »za zadnji trenutek«, 29. 9.; Tržaško vprašanje 1947—1952, 6. 10.; Dokončna rešitev, 13. 10.

Slovenska narodnostna skupnost v Italiji. Nekateri elementi zgodovinske geneze. — Teorija in praksa (Ljubljana) 9, 1972, 8—9, str. 1125—1136

Po 25 letih. Senčne in svetlejši strani položaja narodnostne skupnosti v Italiji. — Delo (Ljubljana) 25. 3. 1972, str. 17; 1. 4. 1972, str. 18

Obnavljanje geneze tržaškega vprašanja. Ob predavanju Diega De Castrá. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 4. 1972, str. 234—235.

Dozoreli problemi. Sedanji narodnostni trenutek Slovencev v Italiji. — Komunist (Ljubljana) 2. 6. 1972, str. 12

Novo obdobje v prizadevanjih za stvarno enakopravnost. — Sodobnost (Ljubljana) 20, 1972, 2, str. 123—126

Odgovor na anketo. O položaju slovenske narodnostne skupnosti v Italiji.

Karantanske (vendarle) pozitivnejše metaforme? Nekaj dejstev, misli, mnenj ob zadnjih dogodkih. — Sodobnost (Ljubljana) 20, 1972, 5, str. 450—454

Po 50 letih torzna dvojezičnost. — Nekaj misli, zgodovinske geneze primerjav ob nedavnih dogodkih na Koroškem. — Komunist (Ljubljana) 14. 7. 1972, str. 16

Zgodovina se izteka v prihodnost. Ob srebrnem jubileju vrnitve Primorske. — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 9. 1972, str. 503

Proti elementarni demokratičnosti in temeljnemu človeškemu dostojanstvu. Politična histerija ob dvojezičnih napisih na Koroškem. — Sodobnost (Ljubljana) 20, 1972, 11, str. 996—998

Bankrot miselnosti in morale. — Delo (Ljubljana) 25. 11. 1972, str. 3. (Podpis Davorin Jernejčič)

O zgodovini tržaškega nacionalizma

Vsestransko dozorel problem. — Komunist (Ljubljana) 9. 12. 1972, str. 27

O članku Tita Ballarina v reviji Relazioni Internazionali 1972 št. 20 o vprašanju jugoslovansko-italijanske meje

1973

Vprašanje stvarne zaščite. Tretji deželni svet Furlanije-Juljske krajine in Slovenci. — Naši razgledi (Ljubljana) 6. 7. 1973, str. 335—336. (Podpis Davorin Jernejčič)

- Tudi manjšinske svoboščine so nedeljive.** (Ob sedanjem narodnostnem trenutku v našem zamejstvu). — *Sodobnost* (Ljubljana) 21, 1973, 4, str. 345—352
 Politiški in pravni vidiki nekaterih osrednjih elementov položaja slovenske narodnostne skupnosti v Italiji
- Resnice, polnesne in statistike.** (Ob sedanjem narodnostnem trenutku v našem zamejstvu). — *Sodobnost* (Ljubljana) 21, 1973, 5, str. 439—446
 Komparativna metoda in kritična presoja preliminarne podatkov jezikovnega popisa na Tržaškem oktobra leta 1971
- Verità, mezze verità e statistica.** — *Accertamento dell'appartenenza linguistica nel territorio di Trieste.* — *Bollettino d'informazioni degli Sloveni in Italia* (Trst) 12, 1973, 8—9, str. 9—13
- Slovenes in Italy and Austria.** Their present national position and a brief (partial) historic retrospective of its genesis. — *Le livre slovène* (Ljubljana) 11, 1973, 3—4, str. 90—103
- Slovenska narodnostna skupnost v Italiji.** (II). Nekatere prvne njenega pravnega položaja, tudi v primerjavi s položajem nemške in francoske manjšine. — *Teorija in praksa* (Ljubljana) 10, 1973, 5—6, str. 476—504. (Soavtor dr. Gorazd Kušej)
 Nadaljevanje iz leta 1972, št. 8—9; objavlja tudi: *Primorski dnevnik* (Trst) 25. 9. do 17. 10. 1973
- Vprašanje dejanske narodnostne enakopravnosti in »dobre volje«.** Ob avstrijskem dogovoru o položaju slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem. — *Komunist* (Ljubljana) 26. 1. 1973, str. 19—20
 Objavlja tudi: *Slovenski vestnik* (Celovec) 9. 2. 1973, str. 7
- Dve obletnici in Slovenci v Italiji.** — *Komunist* (Ljubljana) 9. 2. 1973, str. 36—37
 Ob petindvajsetletnici republikanske ustave in deseti obletnici Furlanije-Juljske krajine
- »Anonimna« narodnostna skupnost. Deseta obletnica samoupravne dežele [Furlanije-Juljske krajine] in Slovenci. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 23. 2. 1973, str. 83
- »Postopnost« ne preprečuje asimilacije. Problemi slovenske narodnostne skupnosti, po volitvah v tretji deželni svet Furlanije-Juljske krajine. — *Komunist* (Ljubljana) 23. 7. 1973, str. 22
- Za plodovit dialog.** — *Ljubljanski dnevnik* (Ljubljana) 26. 10. 1973, str. 4
 Recenzija zamlisli o mednarodnem simpoziju o manjšinah v Trstu
- Scila in Karibda ugotavljanja.** — *Ljubljanski dnevnik* (Ljubljana) 9. 11. 1973, str. 4
 Se vedno aktualne zahteve glede ugotavljanja slovenske narodne manjšine na Koroškem
- Na temo postopnosti.** (Ob sedanjem narodnostnem trenutku v našem zamejstvu). — *Sodobnost* (Ljubljana) 21, 1973, 10, str. 851—860
 Deželne volitve v Furlaniji-Juljski krajini
- Karantania anno 1973.** (Ob sedanjem narodnostnem trenutku v našem zamejstvu). — *Sodobnost* (Ljubljana) 21, 1973, 11, str. 969—971
 Razplet narodnostnega položaja na Koroškem
- Priznanje (post festum).** — *Sodobnost* (Ljubljana) 21, 1973, 11, str. 1031—1032
 Komentar P. Nennija glede informbrojevske resolucije proti Jugoslaviji (1948)
- Slovenske in druge narodne manjšine.** — *Ljubljanski dnevnik* (Ljubljana) 23. 11. 1973, str. 4
 Pripravljalna konferenca od 15. do 17. novembra 1973 v Nabežini pri Trstu glede simpozija o manjšinah
- Neki pravni vidovi sadašnjega položaja slovenačke manjine u Italiji.** — *Jugoslovanska revija za mednarodno pravo* (Beograd) 20, 1973—1974, 1—3, str. 139—166. (Soavtor dr. Gorazd Kušej)
- Mednarodna konferenca o manjšinah v Trstu.** — *Sodobnost* (Ljubljana) 21, 1973, 12, str. 1127—1128
- 1974**
- Prispevek (v glavnih) obrisih J. Jerija** 16. novembra 1973 na pripravljalni konferenci o manjšinah v Nabežini pri Trstu. — *Sodobnost* (Ljubljana) 22, 1974, 1, str. 74—79
 Poročilo o sestanku in avtorjev referat
- Struktura slovenske narodnostne skupnosti v Italiji.** (III). — *Teorija in praksa* (Ljubljana) 11, 1974, 1—2, str. 24—25
 Vsebinsko nadaljevanje in sklep prispevkov, ki sta bila objavljena v št. 8—9 1972, in št. 5—6 1973 pod naslovom Slovenska narodnostna skupnost v Italiji
- United Nations Seminar on the Promotion and Protection of Human Rights of National, Ethnic and Other Minorities.** Ohrid, Yugoslavia 25 June — 8 July 1974. Background paper prepared by Janko Jeri and collaborators. — *United Nations*, SO 216/3 (26) BP/B, 1974, 47 str. (Lastni tekst str. 652—658, 668—669)
 Objavljeno tudi v vseh uradnih jezikih OZN

Narodne manjšine danes. Svetovno in meddržavno sodelovanje za izboljšanje zaščite narodnih, etničnih in drugih manjšin. — Sodobnost (Ljubljana) 22, 1974, 7, str. 638—669. (Pripravil gradivo s sodelavci)

Osnova za dokument (Background paper/B) za seminar OZN, Ohrid 1974

The special statute (annex to the London Memorandum of understanding and some elements of the legal situation of the Slovenian ethnic group in Italy and of the Italian in Yugoslavia. Ljubljana, Partizanska knjiga 1974, 35 str. (Soavtorja dr. Gorazd Kušej, dr. Svetozar Polič)

Primorski Slovenci do leta 1954. (Nekateri mejniki zgodovinske geneze). — Slovenci v Italiji včeraj in danes. Trst 1974, str. 36—50. (Slovenci v zamejstvu)

The Slovenes of the Littoral to the Year 1954. Some elements of the historical development. — The Slovenes in Italy Yesterday and Today. Trieste 1974, str. 40—55

La comunità nazionale slovena fino al 1954. Alcuni elementi di genesi storica. — Passato e presente degli Sloveni in Italia. Trieste 1974, str. 36—50

Pravni položaj slovenske narodne manjšine v Italiji. — Slovenci v Italiji včeraj in danes. Trst 1974, str. 51—86. (Slovenci v zamejstvu). (Soavtor dr. Gorazd Kušej)

The Slovene National Community in Italy: aspects of its legal position. — The Slovenes in Italy Yesterday and Today. Trieste 1974, str. 56—96. (Soavtor Gorazd Kušej)

Lo Stato giuridico della comunità slovena in Italia. — Passato e presente degli Sloveni in Italia. Trieste 1974, str. 52—88. (Soavtor Gorazd Kušej)

Etnična, gospodarsko-socialna struktura in kulturno-prosvetna struktura slovenske narodnostne skupnosti v Italiji. — I. slovenski demografski simpozij, Ljubljana 1974. Komunikacije, 30 str. [Hektografski natis]

Resnice, polresnice in statistike. (Ugotavljanje »jezikovne« pripadnosti na tržaškem območju). — Slovenci v Italiji včeraj in danes. Trst 1974, str. 87—97

Komparativna metoda in kritična presoja preliminarnih podatkov jezikovnega popisa na Tržaškem oktobra leta 1971

Truths, Half-truths and Statistics. Ascertaining of the »linguistic« appartaining in the Territory of Trieste. — The Slovenes in Italy Yesterday and Today. Trieste 1974, str. 97—108

Verità, mezze verità e statistica. Accertamento dell'appartenenza »linguistica« nel territorio di Trieste. — Passato e presente degli Sloveni in Italia. Trieste 1974, str. 89—100

Slovenes in Italy. — Socialist thought and practice (Beograd) 15, 1974, 8, str. 54—77

Sedanji položaj in zgodovinsko ozadje, šolstvo in kultura, nasilna italianizacija, legalni aspekti manjšinske zaščite

Les Slovènes en Italie. — Questions actuelles du socialisme (Beograd) 24, 1974, 8, str. 57—80

Slowenen in Italien. — Sozialistische Theorie und Praxis (Beograd) 1, 1974, 8, str. 58—83

Sloveny v Italiji. — Socialističeskaja misl i praktika (Beograd) 12, 1974, 8, str. 58—84

Los Eslovenos en Italia. — Cuestiones actuales del socialismo (Beograd) 9, 1974, 8, str. 78—101

Prvine pravnega položaja slovenske narodne manjšine v Italiji. — Razprave in gradivo (Ljubljana), 1974, 6, str. 55—83. (Soavtor dr. Gorazd Kušej)

Manjšinska konferenca v Trstu. — Razprave in gradivo (Ljubljana), 1974, 6, str. 120—129

Bilateralni sporazumi za zaščito narodnih manjšin v zahodni Evropi po drugi svetovni vojni.

— Razprave in gradivo (Ljubljana) 1974, 6, str. 132—135

Objavlja tudi: Sodobnost (Ljubljana) 22, 1974, 8—9—10, str. 770—774

Ohrid in Trst. — Ljubljanski dnevnik (Ljubljana) 20. 7. 1974, str. 4

O zaščiti manjšin

Še vedno različno obravnavanje. — Ljubljanski dnevnik (Ljubljana) 2. 8. 1974, str. 4

O mednarodni konferenci o manjšinah v Trstu od 10.—14. julija 1974

»Zadnja faza« tržaškega vprašanja. — Obala (Koper) 1974, 23, str. 1—4

Zgodovinske korenine tržaškega vprašanja. Na rob sedanji zaostritvi. — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 4. 1974, str. 17

Manjšinski posvet v Trstu. (Nekaj dejstev in za zdaj ad hoc opomb.) — Sodobnost (Ljubljana) 22, 1974, 8—9—10, str. 765—767

1975

Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Glavni urednik. Ljubljana, Cankarjeva založba; Koper, Primorski tisk; Trst, Založništvo tržaškega tiska 1975. XV + 656 str., ilustr.

Nekatere prvine narodnostnega položaja ob naši zahodni meji do tržaškega sporazuma 1954. — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 2—44

Vprašanje naše zahodne meje 1945—1954. (Kratka geneza.) — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 45—98

Geneza etnične strukture na Tržaškem. (Popis leta 1961.) — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 178—200
Ponatis iz Sodobnosti 1966/67 pod naslovom: Izkrivljena resnica.

Premiki v miselnosti. Aktualni pripisi k znanim temam. — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 244—252
Primerjalno študijsko razmišljanje o položaju manjšin v ožjem srednjeevropskem prostoru; ponatis iz Sodobnosti 1966, 8—9, 12

Odgovornost večine za manjšine. Ob seminarju OZN o človekovih pravicah v večnarodnostnih skupnostih od 8.—12. junija 1965 v Ljubljani. — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 253—258
Ponatis iz Sodobnosti 1965, 8—9

Usoda slovenske narodne skupnosti v Italiji. (Prva anketa Sodobnosti.) — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 266—269
Odgovor na anketo. Ponatis iz Sodobnosti 1966, 8—9

Dejstva, vzburljanja, procesi. (Nekateri podatki o strukturi slovenske narodne manjšine v Italiji.) — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 281—303
Ponatis iz Sodobnosti 1968, 7—8, 9

Na temo »postopnosti«. (Po volitvah v tretji deželni svet Furlanije-Juljske krajine in odprta vprašanja narodnostne zaščite slovenske manjšine v Italiji.) — Slovenci v Italiji po svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 391—401
Ponatis iz Sodobnosti 1973, 10

Mednarodna konferenca o manjšinah v Trstu. Pričevanje. — Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana, Koper, Trst 1975, str. 430—504

Nekateri elementi diplomatske geneze vprašanja jugoslovansko-italijanske razmejitve po drugi svetovni vojni do leta 1954. — Časopis za suvremenu povijest (Zagreb) 7, 1975, 1, str. 187—240

Naši rojaki onstran naše zahodne meje. Nekatere zgodovinske značilnosti v Benečiji, na Tržaškem in Goriškem. — Slovenija paralele (Ljubljana) 5, 1975, 43, str. 125—129

Pričevanje. — Bitka kakor življenje dolga. Pričevanja o revolucionarnem in osvobodilnem boju Slovencev. — Ljubljana 1975, str. 712—721; str. 728
Diplomska geneza vprašanja zahodne in severne meje v obdobju 1946—1950

Priznanje stvarnosti s pogledom, uprtim v prihodnost. (O jugoslovansko-italijanskem sporazumu.) — Komunist (Ljubljana) 13. 10. 1975, str. 17

Koroške »skurnosti« anno 1974. — Sodobnost (Ljubljana) 23, 1975, 1 str. 1—5

Manjšine — vprašanje dejanske humanosti in demokratične zrelosti. Slovenci v Italiji in Avstriji. — Komunist (Ljubljana) 3. 2. 1975, str. 20

Ločnica in vizija. — Sodobnost (Ljubljana) 23, 1975, 11, str. 857—859
Ob jugoslovansko-italijanskem sporazumu v Oslu

1976

Primer Južne Tirolske. — Komunist (Ljubljana) 13. 12. in 27. 12. 1976; 3. 1.—24. 1. 1977
Naslovi nadaljevanj: Zgodovinsko ozadje, Sporazum Gruber—DeGasperi, Položaj se zaostruje, Internacionalizacija in dinamitne akcije, Komisija »devetnajstih« in rešitev, Razvejana narodnostna zaščita

Teorija in praksa. Tehen prispevek k poznavanju »jezikovnih« manjšin. Ob knjigi A. Pizzorussa »Jezikovni pluralizem« med državo in deželnimi avtonomijami. — Delo (Ljubljana) 6. 11. 1976, str. 24. (Soavtor dr. Gorazd Kušej)
Objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 24. 11. do 25. 11. 1976

1977

Slovenska narodna skupnost v Italiji. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 11. 1977, 1, str. 62—67; 2, str. 52—60

Razpota sodobne manjšinske zaščite. — Komunist (Ljubljana) 30. 5. 1977, str. 21

IVO JUVANČIČ

Rodil se je 6. decembra 1899 v Bovcu. Gimnazijo je obiskoval v Gorici in v Ljubljani. Študiral je na goriškem bogoslovju in na teoloških fakultetah v Rimu in v Innsbrucku, kjer je doktoriral leta 1927. Kot profesor na nadškofijski gimnaziji se je v letih najhujšega fašističnega preganjanja izkazal kot zavzet narodni delavec. Podprl je narodnoosvobodilni boj, po vojni pa kot ekspert na pariški mirovni konferenci tudi zahteve po pravični zahodni meji nove Jugoslavije.

Po preselitvi v Ljubljano (konec 1946) je delal na Znanstvenem inštitutu vlade LRS, od leta 1948 v arhivu Muzeja narodne osvoboditve LRS, nato pa od leta 1957 naprej na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Najprej je bil vodja knjižnice in arhiva, nato znanstveni sodelavec na zahodnem oddelku, kjer po upokojitvi še vedno dela kot honorarni sodelavec.

Ob osemdesetletnici dr. Iva Juvančiča je izšla v Goriškem letniku (Nova Gorica) 6, 1979, str. 11—27, popolna bibliografija njegovih del, ki jo je sestavil in objavil Marjan Breclj. Podrobneje so o življenju dr. Juvančiča v zadnjem času pisali: Branko Marušič, Dr. Ivo Juvančič — raziskovalec zgodovine primorskih Slovencev, Primorski dnevnik (Trst) 22. 5. 1977; Branko Marušič, Osemdeset let dr. Iva Juvančiča, Jadranski koledar 1979 (Trst), str. 56—57; Branko Marušič, Juvančičev delež v preučevanju zgodovine je izjemen in svojstven na področju Primorske, Primorski dnevnik (Trst) 2. 12. 1979; Tone Zorn, Dr. Ivo Juvančič — osemdesetletnik, Razprave in gradivo, Ljubljana 1979, 9—10, str. 162—163; Boris Gombač, Ob osemdesetletnici dr. Iva Juvančiča, Zgodovinski časopis (Ljublj.) 33, 1979, 3, str. 465—466.

Pričujoča bibliografija obsega dela, ki jih je dr. Ivo Juvančič napisal v letih 1958—1978. Na osnovi zbranih enot je izbor opravil avtor sam.

1958

Beneška Slovenija. — Vojna enciklopedija, 1. zv. Beograd 1958, str. 596. (Podpis I. Jč.)

Od italijanskega nacionalizma do fašizma. — Naša sodobnost (Ljubljana) 6, 1958, 7, str. 665—672; 8—9, str. 862—864

Talijanski Risorgimento i odnosi s Jugoslovenima. (Razmišljanja o talijanskim publikacijama: Wolf Giusti, »Cesare Balbo e i problemi del mondo slavo«, Istituto di filologia slava, No 4, Trieste 1957. Angelo Tamborra, »Cavour e i Balcani«, Torino 1958. Istituto per la storia del Risorgimento Italiano — Comitato di Trieste e Gorizia, »Italia del Risorgimento e il mondo danubiano-balcanico, Udine 1958. (studije-predavanja na sastanku historičara u Trstu 28. do 30. travnja 1956). — Jadranski zbornik (Rijeka—Pula) 3, 1958, str. 445—451

Pred 25. leti je prišel Hitler na oblast. (Ob knjigi K. D. Bracher, Die Auflösung der Weimarer Republik 1957.) — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 7. 1958, str. 313—314

1960

Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1960, 1, str. 135—149

Drugi trščanski proces i njegova politička pozadina godine 1940—1941. Sa slovenskog preveo Antun Čekada. — Jadranski zbornik (Rijeka—Pula) 4, 1959—1960, str. 293—299

Zemlja na zahodu. — Naša sodobnost (Ljubljana) 8, 1960, 7, str. 647—651

Ob knjigi Stanka Vuka, Zemlja na zahodu, izšla v Kopru 1959

1961

Predavanja, intervjuji o antifašizmu in še kaj. (Italijanska problematika 1918—1947.) — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 7.—5. 8. 1961

O knjigi Lezioni sull'antifascismo, Bari 1960

1962

Italijanski okupator v Ljubljani 1941—1943. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 3, 1962, 1, str. 63—143

Slovensko Primorje med NOB v italijanski publikaciji. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 3, 1962, 1, str. 229—304

O knjigi: Elio Aphi, *Dal Regime alla Resistenza*. Venezia Giulia 1922—1943, Udine 1960

Ocena. Gorizia nel Risorgimento (4. suplement k reviji »Studi goriziani«, Gorica 1961) — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 16, 1962, str. 265—269

1963

Trst po prvi svetovni vojni v italijanski publicistiki. (Ob publikacijah: Claudio Silvestri, *Dalla redenzione al fascismo*. Trieste 1918—1922, Udine 1959); Elio Aphi, *Avvento del fascismo a Trieste*, (članek v »Italia del Risorgimento e mondo danubiano-balcanico, Udine 1958). — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1963, 3, str. 95—109

Trst pod nacistično okupacijo v Fogarjevem delu. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 4, 1964, 1—2, str. 193—205

Ob knjigi: Galliano Fogar: *Sotto l'occupazione nazista nelle province orientali*, Udine 1961

1964

Raziskovalna naloga. Stališče KPI do slovenskega narodnega vprašanja v razdobju med obema vojnama. — 1964, 205 str., tipkopis

1965

Priloge drugega tržaškega procesa v luči njegovega političnega ozadja. — Primorski dnevnik (Trst) 18. 5.—19. 5. 1965, str. 3

Pred petindvajsetimi leti. Poskus fašistične Italije, da napade Jugoslavijo leta 1940. — Primorski dnevnik (Trst) 7. 7.—9. 7. 1965

Erwin Rommel ob oktobrskem prodoru 1917. leta na Tolminskem in v Beneški Sloveniji. — Primorski dnevnik (Trst) 16. 7.—17. 7. in 20. 7.—22. 7. 1965, str. 3

Tudi v gorah se je zgodovina prelamljala. (Ob 50-letnici vojne Italije proti Avstro-Ogrski.) — Primorski dnevnik (Trst) 17. 7.—22. 7. 1965, str. 6

Marko Redelonghi. — TV 15 (Ljubljana) 23. 3. 1965, str. 7

Il Comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. Dokumenti. Uvod napisal Giorgio Amendola. Rim 1963. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 5, 1965, 1—2, str. 289—291. (Podpis J. I.)

Ocena. Ennio Maserati, »L'occupazione jugoslava di Trieste«, maj—junij 1945. Del Bianco, Udine 1963. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 5, 1965, 1—2, str. 291—293

Ocena. Zgodovina verstev. Donini, Oris zgodovine verstev, DZS 1965. — Naši razgledi (Ljubljana) 6. 11. 1965, str. 426. (Podpis I. J. L.)

1966

Slovensko Primorje u NOR. — Vojna enciklopedija, 8. zv. Beograd 1966, str. 810—812. (Podpis I. J. L.)

Italijanska publicistika o Slovencih. (Nekaj pripomb k obdobju prve svetovne vojne). — Primorski dnevnik (Trst) 28. 5.—5. 6. 1966

V Slovenskem Primorju 1941 ob napadu na Jugoslavijo. Po italijanskih arhivskih virih. — Borec (Ljubljana) 17 [prav 18], 1966, 5, str. 448—453

Italijanska publicistika o Slovencih. (Nekaj pripomb k obdobju prve svetovne vojne). — Borec (Ljubljana) 17 [prav 18], 1966, 10, str. 804—807; 11, str. 898—906

Pred štiridesetimi leti... (Izredni fašistični zakoni, diktatura, obkroževanje Jugoslavije...). — Primorski dnevnik (Trst) 14. 12.—20. 12. 1966

Obravnave. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 6, 1966, 1—2, str. 141—143

Razprava na znanstvenem posvetovanju o Osvobodilni fronti slovenskega naroda. Ob referatu Milice Kacin-Wohinz, Protifašistično gibanje v Julijski krajini

Boris Pahor. Zgodovinske silnice v njegovih romanih. — Primorski dnevnik (Trst) 18. 5.—28. 5. 1966

Ob knjigi: Mesto v zalivu in Parnik trobi nji

V spomin Rihardu Orlu. — Naši razgledi (Ljubljana) 25. 5. 1966, str. 209

Giovani Padoan (Vanni), Abbiamo lottato insieme. Partigiani italiani e sloveni al confine orientale. Del Bianco Editore, Udine 1965. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 1, 1966, 2, str. 48—50
 Kritika in polemika. Odgovor Giovannija Padovana glej v Goriških srečanjih 1967, 5, str. 37—38. Objavlja tudi: Borec (Ljubljana) 17 (prav 18), 6—7, str. 591—596. (Podpis I. J.)

1967

Južnotirolski Nemci ob primorskih Slovencih v odnosu do Italije. (Poskus komparativnega zgodovinskega pogleda na trikot nacionalnih in državnih odnosov). — Problemi (Ljubljana) 5, 1967, 57, str. 1199—1222; 58, str. 1360—1377; 59/60, str. 1592—1621

Pred štiridesetimi leti. (Izredni fašistični zakoni, diktatura, obkroževanje Jugoslavije). — Borec (Ljubljana) 18 [prav 19], 1967, 2, str. 157—164
 Skrajšano besedilo iz Primorskega dnevnika 14. 12.—20. 12. 1966

[Dvanajsta] 12. soška bitka. (Kobarid, 24. novembra 1917.). — Primorski dnevnik (Trst) 9. 11.—18. 11. 1967
 Objavlja tudi: TV 15 (Ljubljana) 14. 11.—26. 12. 1967 in 9. 1. 1968

Srečanja v preteklosti. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 2, 1967, 7, str. 30—33
 O naseljevanju Furlanije in Goriške

Bosanci pod vodstvom Slovenca z Italijani proti Avstriji. Ob petdesetletnici Carzana (september 1917). — Primorski dnevnik (Trst) 20. 9.—27. 9. 1967, str. 3.

Goriški in tržaški Slovenci v dobi fašizma in protifašizma. Elio Apih: Italia, fascismo e antifascismo nella Venezia Giulia 1918 do 1943, Bari 1966. — Naši razgledi (Ljubljana) 12. 8. 1967, str. 409

Elaborat. Italijansko katoliško gibanje v Furlaniji in Julijski krajini. Zgodovinski pregled 1898—1943, tipkopis
 Nepriobčen elaborat, že citiran v strokovni literaturi (prim. Milica Kacin-Wohinz, Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo, 1972, str. 405)

1968

Mussolinijev utrdbeni pas prek naših gora in planin. — Kronika (Ljubljana) 16, 1968, 3, str. 168—174

Furlani naši mejaši na zahodu. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 3, 1968, str. 38—41

Vzpon in polom italijanskega fašizma. — Borec (Ljubljana) 19 [prav 20], 6—7, str. 509—533

Ob tridesetletnici smrti Jozu Abramcu-Trentarju v spomin. (Joža Abram 1875—1938). — Planinski vestnik (Ljubljana) 68, 1968, 11, str. 511—515

Raziskovalna naloga. Nekateri pravni pogledi na Londonski Memorandum o soglasju v italijanski pravni doktrini. — Deset let Memoranduma o soglasju (Sporazuma o tržaškem vprašanju 5. oktobra 1954.), 1968, str. 17—36, tipkopis

1969

Odnos primorskih Slovencev do Italije in stare Jugoslavije. (Fragmentarna razmišljanja). — Srečanja (Nova Gorica) 4, 1969, 19, str. 40—50

Razpad avstro-ogrske monarhije. (Zapoznani nekrolog ob 50-letnici). — Prešernov koledar 1969 (Ljubljana), str. 45—54

Furlani naši mejaši na zahodu. — Prešernov koledar 1969 (Ljubljana), str. 97—103
 Predelani ponatis teksta iz Goriških srečanj št. 12, 1968

Razmišljanja ob Apihovi knjigi o Julijski krajini v dobi fašizma in antifašizma. (Elio Apih, Italia, fascismo e antifascismo nella Venezia Giulia, 1918—1943, Laterza-Bari 1966.) — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana), 8—9, 1968—1969, 1—2, str. 294—310

Obrobne pripombe k spominom ozopovskega partizana. (Primo Cresta, Un partigiano dell'Osoppo al Confine orientale. Videm 1969.) — Primorski dnevnik (Trst) 15. 6. 1969, str. 3

Piero Pieri, L'Italia nella prima guerra mondiale (1915—1918). Teodoro Sala, La crisi finale nel Litorale adriatico 1944—1945. Udine 1962. Enzo Collotti — Teodoro Sala — Giorgio Vaccarino, L'Italia nell'Europa danubiana durante la seconda guerra mondiale. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 8—9, 1968—1969, 1—2, str. 332—336

Slovenski narod danes. — *Anthropos* (Ljubljana) 1, 1969, 1—2, str. 119—121
Odgovor pri razgovoru na gornjo temo (12. maja 1969)

Elaborat. Južna Tirolska 1945—1969, rokopis

Nadaljevanje enote Južnotirolski Nemci ob primorskih Slovencih v odnosu do Italije, v *Problemih* (Ljubljana) 1967

1970

Beneška Slovenija u NOR. — Vojna enciklopedija. 2. izd. 1. zv., Beograd 1970, str. 553—554

Primorski narodni svet — Goriška sredina in OF-NOB. (Nekaj o zgodovini 1940—1943.) — *Primorski dnevnik* (Trst) 5. 8.—27. 8. 1970, str. 4

Primorska duhovščina pod Italijo. (Nekaj podatkov iz kronike dogajanj.) — *Srečanja* (Nova Gorica) 5, 1970, 23—24, str. 33—36
Objavlja tudi: *Gospodarstvo* (Trst) 3. 7.—10. 7. 1970

Z ljudstvom za ljudstvo. (Nekaj o slovenskih duhovnikih v Beneški Sloveniji med dvema vojnima.) — *Matajur* (Udine) 15. 10. 1970, str. 5

V Benečijo in nazaj. Ob spominih Filipa Pajniča. — *TV 15* (Ljubljana) 4. 2.—25. 2. 1970
Popravljeni k spominom Filipa Pajniča. V *Benečijo in nazaj* (*TV 15*, 1969 in 1970)

Ob »Bazoviški brigadi«. — *TV 15* (Ljubljana) 28. 8. 1970, str. 6 in 13
O knjigi: Franjo Bavce, *Bazoviška brigada*, Lj. 1970

1971

Avtonomistična gibanja in narodnostne manjšine v Italiji. — *Dan* (Trst) 1, 1971, 4, str. 29—30
O knjigi: Claus Gatterer, *Im Kampf gegen Rom*, 1968

»Rojen sem na morju po katerem jadram«. — *Sodobnost* (Ljubljana) 19, 1971, 5, str. 539—542
O delovanju tržaškega škofa Antonia Santina

Italijanska kolonizacija kmečke posesti v Julijski krajini in Ente Nazionale per le tre Venezie ter NOB. — *Srečanja* (Nova Gorica) 6, 1971, 32, str. 216—217

Slovenski tisk na Primorskem kot integracijski dejavnik Slovencev. — *Srečanja* (Nova Gorica) 6, 1971, 29—30, str. 69—70
Četrto srečanje predstavnikov primorskih revij 8. maja 1971. Povzetek razprave

1972

Tudi v gorah se je prelamljala zgodovina... (Maršal Erwin Rommel ob oktobrskem preporu leta 1917 na Tolminskem in v Beneški Sloveniji.) — *Planinski vestnik* (Ljubljana) 72, 1972, 11, str. 502—508

Avtonomistična gibanja in narodnostne manjšine v Italiji. — *Dan* (Trst) 2, 1972, 1, str. 27—28
Nadaljevanje iz leta 1971

Višarske zgodbe. — *Planinski vestnik* (Ljubljana) 72, 1972, 3, str. 109—113
O Slovincih v Kanalski dolini

Dopolnilo. — Andrej Pagon Ogarev: Pri Kobaridu leta 1917. Trst 1972, str. 42—46

Kaj piše Rommel sam... Odmev na A. P. — Ogareva: »Pri Kobaridu 1917«. — *Primorski dnevnik* (Trst) 28. 5. 1972, str. 6

Kako smo študirali partizanstvo. — *Dan* (Trst) 2, 1973, 2/3, str. 43; 4/5, str. 37—38
O knjigi: K. Roberts, *Rabble in arme*

Pet desetletij in več od tedaj in vendar so dogodki še živi... — *Primorski dnevnik* (Trst) 12. 12.—15. 12. 1972
Pred vstopom Italije v vojno, zima 1914—1915

Ocene. Bernhard Wurzer, *Die deutschen Sprachinseln in Oberitalien*; Bozen 1969. Franz Tumler, *Das Land Südtirol*; München 1971. Christoph Pan, *Südtirol als völkisches Problem*; Stuttgart & Wien, 1971. — *Kronika* (Ljubljana) 20, 1972, str. 117—121

1973

Sidney Sonnino, *Diario 1914—1916*, Bari 1972. Antonio Salandra, *Il retroscena di Versailles*, Milano, Pan 1971. Vittorio Emanuele Orlando, *Memoari 1915—1919*, Milano 1960. Alberto Monticone, *La Germania e la neutralità italiana 1914—1915*, Bologna 1971. — *Kronika* (Ljubljana) 21, 1973, 2, str. 136—140
Analiza del in dobe

Politično ozadje I. tržaškega procesa. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 3, str. 180—184
 Burja čez Kras in Sočo ... 1942—1943. — Srečanja (Nova Gorica) 8, 1973, 41—42, str. 32—37

Lepo delo o Kosovelovi brigadi. — TV 15 (Ljubljana) 18. 10. 1973, str. 7
 O knjigi: R. Isakovič: Kosovelova brigada

1974

Slovensko Primorje (Primorsko) u NOR naroda Jugoslavije. — Vojna enciklopedija, 2. izd., 8. zv. Beograd 1974, str. 715—717. (Podpis I. Jč.)

Dr. Frančišek B. Sedej in fašizem. — Goriški letnik (Nova Gorica) 1, 1974, str. 98—112

Leto bazoviških žrtev 1930. (Neposredno italijansko ozadje in slovensko zadržanje po fašističnih virih.) — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 2, str. 112—121

1975

Fašistična ofenziva proti dr. A. Fogarju, škofu v Trstu. — Goriški letnik (Nova Gorica) 2, 1975, str. 101—116

Petersonova knjiga o ustanovitvi osi Rim—Berlin (Tübingen 1973) in dogodki v Julijski krajini leta 1934. — Kronika (Ljubljana) 23, 1975, 2, str. 125—127

O knjigi: Jean Petersen, Hitler—Mussolini. Entstehung der Achse Berlin—Rom 1933—1936

Pravljica o Gorjanih, Tolmincih in še kaj ... (Zapis iz preteklih, bližnjih in daljnih let.) — Tolminski zbornik 2 (Tolmin) 1975, str. 189—195. Podpis I. J. — Ivanc Lovrinov

1976

Goriška duhovščina v spopadu s fašizmom. [I.] — II. — Znamenje (Celje) 6, 1976, 5, str. 408—426; 6, str. 520—543

Goriški nadškof Carlo Margotti in narodnoosvobodilni boj. — Goriški letnik (Nova Gorica) 3, 1976, str. 152—181

1977

Italijanska zunanja politika pred zlomom fronte pri Kobaridu in po njej. Ob 60-letnici 1917—1977. — Kronika (Ljubljana) 25, 1977, 3, str. 189—197

Ob knjigi: S. Sonnino, Diario 1916—1922; S. Sonnino: Carteggio 1916—1922

Beneškoslovenska duhovščina. — Znamenje (Celje) 7, 1977, 2, str. 138—151

1978

Goriški nadškof Carlo Margotti izvajalec linije sporazuma Pij XI — Mussolini (1929). — Goriški letnik (Nova Gorica) 4—5, 1978, str. 51—82

Nad sto let bojev o zahodni slovenski meji. Nekaj misli o sporazumu sklenjenem v Osimu. — Prešernov koledar 1978 (Ljubljana), str. 122—129

1979

Burja široko čez Trst in Goriško 1918. — Prešernov koledar 1979 (Ljubljana), str. 131—136 [izšlo decembra 1978]

VERA KLOPČIČ

Rojena je bila 13. 1. 1950 v Beogradu. Osnovno šolo in tri razrede gimnazije je obiskovala v Beogradu, maturirala je na Šubičevi gimnaziji v Ljubljani leta 1968. Diplomirala je leta 1973 na Pravni fakulteti v Ljubljani z diplomom s področja mednarodnega prava.

Od leta 1973 do leta 1976 je bila zaposlena pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, kot sodnik pripravnik. Od leta 1976 je raziskovalni asistent v I. raziskovalni skupini na Inštitutu za narodnostna vprašanja.

1976

Pravne norme, ki zagotavljajo jezikovno enakopravnost narodnosti v SR Sloveniji. — 1976, 10 str., tipkopis
Referat na seminarju v Rimu »Jezik in demokracija« 30. 10.—5. 11. 1976

Seminarska naloga. Prava manjina u radu seminara OUN u Ljubljani 1965. god. i u Ohridu 1974. — 1976, 18 str., tipkopis
Na podiplomskem študiju na Pravni fakulteti V Beogradu

1977

Kulturni vidiki enakopravnosti narodnih manjšin na seminarjih OZN v letih 1965 in 1974. — Koroški koledar 1977 (Celovec) str. 71—77

Kulturne pravice kot človekove pravice. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 11, 1977, 2, str. 48—51

Bibliografija teoretičnega gradiva o manjšinskem vprašanju. — 1977, [20] str.
Izbor iz gradiva, ki ga hrani knjižnica INV in dokumentacija teoretske raziskovalne skupine

1979

Elementi za analizo različnosti pri opredeljevanju nekaterih pojmov v zvezi z narodnostnim vprašanjem v SFRJ (Ustavno-zakonodajna določila in mednarodnopravna teoretična misel v SFRJ). — 1979, 11 str.

Posvetovanje »Sodobni teoretični pogledi na problematiko narodnih manjšin«, Zagreb 13.—14. 6. 1979

MIRAN KOMAC

Rojen je bil 13. julija 1953 v Postojni; gimnazijo je obiskoval v Tolminu, kjer je leta 1972 maturiral. Diplomiral je leta 1977 na fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze v Ljubljani — smer politologija. Leta 1977 se je zaposlil na Inštitutu za narodnostna vprašanja in tu leta 1978 postal raziskovalni asistent.

1978

Nosilci procesa socialne revolucije v deželah »tretjega sveta«. — Teorija in praksa (Ljubljana) 15, 1978, 7—8, str. 846—858

Nekaj misli o pomenu Osimskih sporazumov. Kako se razvijajo sosedski odnosi med Italijo in SFRJ. — Mladina (Ljubljana) 1978, 17/18, str. 28—30

Otok star pol tisočletja. Hrvaška etnična skupnost v italijanski pokrajini Molise. — Delo (Ljubljana) 8. 7. 1978, str. 29

Včerajšnji Trst na krmilu sodobnosti. Nekdanja stvarnost v popolnoma drugi luči. Kaj družbi politične grupacije, kot so radikalci, Lista za Trst in fašisti? — Delo (Ljubljana) 4. 11. 1978, str. 30

Objavlja tudi: Delo (Trst) 10. 11. 1978, str. 5—6

Osimski sporazumi in globalna zaščita slovenske manjšine. — Mladina (Ljubljana) 1978, 46, str. 21—22

SONJA LOKAR

Rodila se je 16. marca 1948 v Zagrebu. V Ljubljani je končala osnovno šolo, gimnazijo za Bežigradom in Filozofsko fakulteto, kjer je leta 1971 diplomirala na oddelku za francoski jezik in sociologijo. Študij je nadaljevala leta 1975 na podiplomskem študiju Teorije marksizma in samoupravljanja.

Po končani fakulteti je najprej delala v centralni redakciji »Dela«. Na Inštitutu za narodnostna vprašanja je kot dokumentalistka v splošnem oddelku delala od poletja 1971 do 31. 1. 1973, ko je bila izvoljena za predsednico komisije za idej-nopolitično delo in kulturo v RK Zveze mladine Slovenije. Od novembra 1974 dalje je zaposlena v Marksističnem centru CK ZKS kot sekretarka sekcije za marksistično publicistiko.

Strokovno-teoretično se ukvarja predvsem z vprašanji kulture in kulturne politike, zlasti na področju založništva. Javno je nastopala predvsem na teoretičnih razpravah o problemih kulture in kulturne politike v okviru ZKS in ZKJ.

Druženopolitično je delala predvsem v ZSMS, kasneje v ZKS in v krajevni samoupravi. Je predsednica odbora KSS za knjigo, članica uredniškega sveta lista Komunist, članica izdajateljskega sveta revije Naša žena, glavna urednica Teoretične priloge Komunist.

1972

Posredna demokracija ne zadostuje. — Komunist (Ljubljana) 7. 7. 1972, str. 10

1976

O poti do marksistične knjige. (Izkušnje in ugotovitve za zadnje desetletje.) — Teorija in praksa (Ljubljana) 13, 1976, 3—4, str. 224—231

Vprašljiva ni vsebina, temveč kadri in denar. Otroški in mladinski tisk na Slovenskem. — Komunist (Ljubljana) 9. 8. in 16. 8. 1976

1977

Ideje lahko uresničujemo le z revolucionarno akcijo. Javna tribuna »Komunist«. — Komunist (Ljubljana) 11. 4. 1977. (Soavtor Franc Šetinc)

O knjigah ob Titovih jubilejih. — Knjiga (Ljubljana), 1977, 7/8, str. 305—308

ALBINA LOK

Rojena je bila 30. avgusta 1940 v Mariboru. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskovala v Murski Soboti, kjer je v šolskem letu 1958/59 maturirala. Junija 1968 je diplomirala na oddelku za germanske jezike in književnost ter romanske jezike in književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani (a) angleški jezik in literatura, (b) francoski jezik in literatura.

Od 1. maja 1965 dela na Inštitutu za narodnostna vprašanja, sprva kot dokumentalist v znanstveno raziskovalni skupini za proučevanje narodno manjšinske problematike in splošno teoretičnih vprašanj, februarja 1972 ji je bil podeljen naziv asistenta, 1. oktobra 1974 pa naziv raziskovalnega sodelavca. Od 1. januarja 1975 je predstojnik raziskovalne skupine.

Od novembra 1969 do aprila 1970 je bila ob finančni podpori Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo Slovenije na izpopolnjevanje v Belgiji (Centre de Recherche et d'Information Sociopolitiques v Bruslju in Séminaire et Laboratoire de Pédagogie Psychologique et Expérimentale v Gentu). Program izpopolnjevanja je obsegal problematiko bilingvizma na družbeni in na individualni ravni.

Aktivno je sodelovala na nekaterih mednarodnih seminarjih in konferencah, ki so obravnavale tematiko narodnih manjšin. Oktobra 1971 se je v Udevalli na Švedskem udeležila Severnoevropske konference o regionalizmu in interregionalnem sodelovanju. Za seminar Združenih narodov o pospeševanju in zaščiti človekovih pravic narodnih, etničnih in drugih manjšin v Ohridu (junij—julij 1974), je pripravila eno od poglavij osnovnega referata (Background Paper B). Na Mednarodni konferenci o manjšinah v Trstu (julij 1974) je sodelovala z referatom o kulturno posredniški vlogi narodnih manjšin. Poleg tega je s prispevki sodelovala tudi na več domačih simpozijih in konferencah.

Njena primarna raziskovalna usmeritev velja sociolingvističnim aspektom dvojezičnosti.

1968

Zapisek o makedonskem vprašanju. — Naši razgledi (Ljubljana) 10. 2. 1968, str. 96

Elaborat. Zapisek o dvojezičnem poslovanju in šolstvu v Prekmurju. — 1968, 15 str.

1969

Elaborat. Razčlenitev pripomb k dvojezičnem šolstvu ter ugotovitve s seminarja UNESCO-a o tem vprašanju. — 1969, 4 str.

1970

Elaborat. Bibliografija. — 1970, 44 str.

Bibliografija novejših teoretskih del o bilingvizmu v tujih jezikih

Elaborat. Kratek pregled eksperimentalnega dvojezičnega pouka v Vojvodini. — Gradivo za pogled na družbeno-politično motivacijo dvojezičnega šolstva. — 1970, str. 63—74, z bibliografijo. (Soavtorja Drago Druškovič, Tone Zorn)

Elaborat. Označitev dvojezičnega pouka v območju Bruxellesa in Luxemburga. — 1970, 11 str.

1972

Elaborat. Teorija o narodu. — 1972, 15 str.

1973

Nesprejemljivi nasveti. Ob razmišljanju J. Janžekoviča o rezervatu za koroške Slovence. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 6. 1973, str. 282

Elaborat. Urejanje narodnostnih vprašanj v sodobni Jugoslaviji. — 1973, 12 str.

Elaborat. Manjšine v SR Sloveniji. — 1973, 11 str.

1974

United Nations Seminar on the Promotion and Protection of Human Rights of National, Ethnic and Other Minorities. Ohrid, Yugoslavia 25 June — 8 July 1974. Background Paper B, prepared by dr. Janko Jeri and collaborators. United Nations, SO 216/3 (26) BP/B. 1974, 47 str. (Lastni tekst str. 38—45)

Objavljeno tudi v vseh uradnih jezikih OZN

Narodne manjšine danes. Svetovno in meddržavno sodelovanje za izboljšanje zaščite narodnih, etničnih in drugih manjšin. — Sodobnost (Ljubljana) 22, 1974, 7, str. 638—669 (Lastni tekst str. 663—668)

Pogledi na narodnostno vprašanje in položaj narodnih manjšin v SR Sloveniji. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7/8, 1974, 4, str. 91—97

Kulturno posredniška vloga narodnih manjšin. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7/8, 1974, 4, str. 75—81

Elaborat. Označitev položaja italijanske in madžarske narodnosti v SR Sloveniji. Odgovori na vprašalnik za študijo OZN o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin. — 1974, 23 str. (Soavtor Hilarij Frančeškin)

Elaborat. Kratek primerjalni pogled na določila seminarjev OZN iz leta 1965 v Ljubljani in leta 1974 v Ohridu. — 1974, 6 str.

1975

Samoupravne interesne skupnosti pripadnikov narodnosti za prosveto in kulturo. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 1—2, str. 93—95

Ocena. Vavpetič Lado: Svobosčine in pravno varstvo pripadnikov tujih narodov, ki žive v Jugoslaviji, SAZU, Razprave VIII/1, Ljubljana 1974. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 1/2, str. 89—92

1976

Pota do enakopravnosti narodnih manjšin. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 10, 1976, 1, str. 68—72

Šolstvo na narodnostno mešanem območju v Prekmurju. — Slovenski vestnik (Celovec) 12. 3. 1976, str. 10; 19. 3. 1976, str. 7—8. Referat na 7. koroških kulturnih dnevih

Kontaktna madžarsko-slovenska in italijansko-slovenska področja. — Jezik u društvenoj sredini. Zbornik radova sa konferencije »Jezik i društvo«. Novi Sad 1976, str. 91—102

Konferenca »Jezik in družba«. — Teorija in praksa (Ljubljana) 13, 1976, 1—2, str. 163—166

«Resnica o makedonskem narodu». Avtor Dragan Taškovski, DZS, 1976. — Naši razgledi (Ljubljana) 18. 6. 1976, str. 322—323

Razmišljanja ob knjigi in potvarjanju zgodovine makedonskega naroda

Narodnost in šola. Mednarodni simpozij o narodnostni enakopravnosti v vzgojno izobraževalnem procesu. — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 10. 1976, str. 531

Raziskovalna naloga. Problemi slovensko-madžarske dvojezičnosti v Prekmurju I. del. — 1976, 36 str.

1977

Jezik kao sredstvo diskriminacije nacionalnih manjina. — Pregled (Sarajevo) 67. 1977, 7—8, str. 965—970

Kétnyelvűségi vizsgálatok a Murántúlon. — Hungarológiai közlemények (Novi Sad) 9, 1977, 30—31, str. 59—66

Ocena. Muhamed Hadžijahić, Od tradicije do identiteta. Geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana, Svjetlost, Sarajevo 1974, 262 str. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 3, str. 393—396

Raziskovalna naloga. Problemi slovensko-madžarske dvojezičnosti v Prekmurju II. del. — 1977, 41 str. ± priloga I., II.

1978

O dvojezičnosti v Jugoslaviji. — Kultura (Beograd) 1978, 40, str. 82—99. (Soavtorja Melanija Mikeš, Ferenc Junger)

Nyelvszociológiai kutatások. — Hungarológiai közlemények (Novi Sad) 10, 1978, 34, str. 19—57. (Soavtorja Melanija Mikeš, Ferenc Junger)

Jezik kao sredstvo diskriminacije nacionalnih manjina. — Jezik i rasizam (Sarajevo) 1978, str. 41—48.

Referat na mednarodnem seminarju »Jezik i rasizam«, Sarajevo, 12.—16. avgust 1976

Raziskovalna naloga. Problemi slovensko-madžarske dvojezičnosti v Prekmurju III. del. — 1977, 59 str. + priloga I.

1979

Nekaj spoznanj o dvojezičnosti. — Koroški koledar 1979 (Celovec), str. 77—82 [izšlo 1978]

Néhány ismeret a kétnyelvűségéről. — Naptár '79 a szlovéniai magyarok szemléje (Murska Sobota), str. 53—62 [izšlo 1978]

BRANKO MARUŠIČ

Rodil se je 4. februarja 1938 v Gorici. Osnovno šolo je obiskoval v Solkanu, gimnazijo v Šempetru pri Gorici in v Novi Gorici v letih 1947—1955. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je študiral na oddelku za zgodovino v letih 1957—1962. Med študijem je leta 1961 prejel študentovsko Prešernovo nagrado.

Po odsluženju kadrovskega roka v JLA se je leta 1963 kot asistent zaposlil na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Leta 1965 se je zaposlil kot kustos v Goriškem muzeju v Novi Gorici, od 27. 11. 1965 dalje pa je ravnatelj tega muzeja. V letu 1969 se je kot štipendist tri mesece izpopolnjeval na Dunaju. Leta 1973 si je pridobil naziv višjega kustosa.

Z referati je sodeloval na raznih znanstvenih srečanjih doma in v tujini. Objavljal je v domači in tuji strokovni periodiki ter v dnevnem časopisju. Tu objavljena bibliografija predstavlja obsežnejši izbor iz celotne bibliografije, ki šteje okoli 600 enot. Podrobna je bibliografija le za čas dela na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani (1963—1965), iz kasnejših let zlasti ne navaja razprav iz starejše zgodovine ter vrste priložnostnih prispevkov, ocen itd.

1960

Doneski k biografiji dr. Karla Lavriča. — *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 14, 1960, str. 196—202

1961

Pregled delovanja organizacije Rdečega križa Slovenije v goriškem okraju (1944—1960). Nova Gorica 1961, 109 str., ciklostil

1963

Ob stoletnici »Goriškega oglednika«. — *Kronika* (Ljubljana) 11, 1963, 2, str. 101—106

Dosedanje in bodoče delo goriškega zgodovinarja in zgodovinopisja. — *Goriški knjižničar* (Nova Gorica) 1, 1963, 3—4, str. 19—31

Popravljeni ponatis: Kronika (Ljubljana) 12, 1964, 3, str. 145—151

Doneski k bibliografiji o tolminskem puntu 1713. leta (Ob 250-letnici). — *Goriški knjižničar* (Nova Gorica) 1, 1963, 3—4, str. 32—39.

Popravljeni ponatis: Kronika (Ljubljana) 14, 1966, 1, str. 8—11

Sovjetska »Zgodovina Jugoslavije v dveh zvezkih« (Moskva 1963). — *Goriški knjižničar* (Nova Gorica) 1, 1963, 3—4, str. 41—42

Za zблиžanje sosednih kultur. Brecljev članek o Gradniku v goriški reviji »Studi Goriziani«. — *Primorske novice* (Nova Gorica) 19. 10. 1963, str. 8

Dr. K. Lavrič, najprej deležen nemške vzgoje, je postal pozneje slovenski narodni buditelj. (S sliko.) — *Primorski dnevnik* (Trst) 17. 11. 1963

1964

Adrej Gabršček. Ob stoletnici rojstva. *Goriški knjižničar* (Nova Gorica) 2, 1964, 1—2, str. 5—14, 31—35

Divina commedia v slovenščini. Prevodi Frana Zakrajška. — *Goriški knjižničar* (Nova Gorica) 2, 1964, 3—4, str. 27—33

Ivan Marija Marušič (1641—1712). — *Kronika* (Ljubljana) 12, 1964, 2, str. 120—127

Dosedanje delo in bodoče naloge goriškega zgodovinarja in zgodovinopisja. — *Kronika* (Ljubljana) 12, 1964, 3, str. 145—151

Popravljeni ponatis iz: Goriški knjižničar (Nova Gorica) 1, 1963, 3—4, str. 19—31

Saggio di bibliografia slovena sul Goriziano. — *Studi Goriziani* (Gorizia) 35, 1964, str. 61—76

Rimska cesta v Vipavski dolini. — *Jadranski koledar* 1964 (Trst), str. 132—136

Na Montaž in Viš. — *Planinski vestnik* (Ljubljana) 20, 1964, 11, str. 497—503

Una bandiera 1883—1963. Club alpino italiano. Sezione di Gorizia, Gorizia 1964, str. 68, 25 fotografij. — *Planinski vestnik* (Ljubljana) 20, 1964, 11, str. 521—523

Številčno stanje slovenske narodne manjšine v Italiji. — 7 dni (Maribor) 17. 1. 1964, str. 2

Deset števil »Goriške straže« leta 1918 važen vir za tedanje dogodke na Goriškem. Drobec iz naše bližnje zgodovine. — *Primorski dnevnik* (Trst) 9. 2. 1964, str. 3; 11. 2. 1964, str. 3

O »Goriški straži« leta 1918

Na Goriškem v drugi polovici I. 1918. — *Primorski dnevnik* (Trst) 14.—15. 2., 17.—19. 2. 1964

Še o znamenitih vipavskih možeh. — *Primorske novice* (Nova Gorica) 21. 2. 1964, str. 8

Kako je pred 20 leti na Primorskem nastal Rdeči križ Slovenije. — *Primorski dnevnik* (Trst) 9. 6.—12. 6. 1964

Kratke iz »Domovine«. — *Primorski dnevnik* (Trst) 18. 6.—20. 6. 1964

Izbor iz dnevnih vesti in poročil

Še o petdesetletnici sarajevskega atentata. — *Primorski dnevnik* (Trst) 3. 7. 1964, str. 3

Arheološka odkritja v dolnjem Posočju. — *Delo* (Ljubljana) 11. 8. 1964, str. 5

Kako je pravzaprav? — *Primorske novice* (Nova Gorica) 11. 8. 1964, str. 7

Beneška Slovenija v besedi in podobi. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 5. 9. 1964, str. 332

Vloga Goriškega muzeja. Odprli so na novo postavljeni oddelek. — *Delo* (Ljubljana) 22. 9. 1964, str. 5

Ob izidu 3.—4. številke »Goriškega knjižničarja«. — Primorski dnevnik (Trst) 10. 10. 1964, str. 2

Plesne prireditve pred sto leti. — Primorske novice (Nova Gorica) 23. 10. 1964, str. 9

Potrebujemo revijo? Primorske novice (Nova Gorica) 13. 11. 1964, str. 13

Historiografska pota pri sosedih. Zapisek o letošnjih prizadevanjih na področju zgodovine v deželi Furlanija-Juljska Krajina. — Delo (Ljubljana) 23. 12. 1964, str. 5

Ocena. Ivan Trinko: Spisi. Publikacija Založništva tržaškega tiska. — Delo (Ljubljana) 9. 12. 1964, str. 9

Elaborat. Ljudska štetja in popisi narodnosti na Tržaškem (1910—1961). — 1964, 49 str., tipkopis

1965

Dr. Anton Gregorčič-Andrej Gabršček. Nova Gorica 1965, 14 str., ciklostil

Andrej Žnidaršič (1834—1913). — Jadranski koledar (Trst), str. 193—198

»Domovina« (1867—1869). — Kronika (Ljubljana) 13, 1965, 2, str. 48—64; str. 127—139

Prispevki k zgodovini idrijske realke. — Idrijski razgledi (Idrija) 10, 1965, 7, str. 116—118
Svétniku Komavcu v spomin. — Primorski dnevnik (Trst) 7. 2. 1965, str. 9

Kako si je Andrej Gabršček prizadeval, da bi postal jugoslovanski senator. (Ob nedavni stoletnici rojstva.) — Primorski dnevnik (Trst) 14. 3., 16. 3.—18. 3. in 20. 3. 1965

Ocena. Gradnikova bibliografija. (Sestavil Marijan Breclj.) — Primorski dnevnik (Trst) 11. 4. 1965, str. 3

»Iniziativa isontina«. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 5. 1965, str. 180

Elaborat. Bibliografija o problemih pokrajin ob zahodni meji SFRJ 1951—1962. 1965, tipkopis

1966

Bibliografija o problemih pokrajin ob zahodni meji SFRJ (1951—1962). — Razprave in gradivo INV v Ljubljani, zv. 4—5, 1966, 315—368, (1951—1955)

Doneski k bibliografiji o tolimskem puntu 1713. leta. (Ob 250-letnici.) — Kronika (Ljubljana) 14, 1966, 1, str. 8—11
Popravljeni ponatis iz: Goriški knjižničar (Nova Gorica) 1, 1963, 3—4, str. 19—31

Posočje in Goriška. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 1966, 1, str. 12—16

Stoletnica plebiscita v Beneški Sloveniji. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 1, 1966, 4, str. 30—38

1967

Solkanski rojak dr. Marko Anton pl. Plenčič (1705—1786). Solkan—Nova Gorica 1967, 27, str. (Soavtor Ivan Marušič.)

Dogodki na tržaški »Revoltelli« marca 1914. — Jugoslovanski narodi pred prvi svetški rat. Beograd 1967, str. 513—520

Solkanska čitalnica. — Stoletnica Slovenske čitalnice v Solkanu 1867—1967. Solkan—Nova Gorica 1967, str. 6—12

Iz zapisov občnih zborov »Slovenske čitalnice v Solkanu« po prvi svetovni vojni. — Stoletnica slovenske čitalnice v Solkanu 1867—1967. Solkan—Nova Gorica 1967, str. 20—23

Kulturno prosvetno življenje v Solkanu po osvoboditvi. — Stoletnica Slovenske čitalnice v Solkanu 1867—1967. Solkan—Nova Gorica 1967, str. 28—32

Na Primorskem ob razpadu Avstro-Ogrske. — Jadranski koledar 1967 (Trst), str. 155—159

Nastop brezposelnih delavcev v Renčah leta 1934. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 2, 1967, 7, str. 48—49. (Podpis m.)

Odmevi oktobrske revolucije na Piavi. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 2, 1967, 9—10, str. 69—71

1968

Sempaski tabor. — Tabor pri Šempasu 18. oktobra 1868. Anastatični ponatis. Nova Gorica 1968, [13]str. (Publikacije goriških srečanj. 4.)

Čitalniško gibanje na Primorskem in nastanek Narodne čitalnice v Rihemberku. — Ob stoletnici Rihemberške čitalnice. Ob stoletnici kulturnoprosvetnega delovanja v Braniku. Branik 1968, str. 4—10

Nastanek narodne čitalnice v Rihemberku. — Ob stoletnici Rihemberške čitalnice. Ob stoletnici kulturnoprosvetnega delovanja v Braniku. Branik 1968, str. 11—17. (Anonimno)

Društveno življenje v Rihemberku pred prvo svetovno vojno. — Ob stoletnici Rihemberške čitalnice. Ob stoletnici kulturnoprosvetnega delovanja v Braniku. Branik 1968, str. 26—28. (Anonimno)

Društveno življenje v Rihemberku po prvi svetovni vojni in med narodnoosvobodilnim bojem. — Ob stoletnici Rihemberške čitalnice. Ob stoletnici kulturnoprosvetnega delovanja v Braniku. Branik 1968, str. 29—32. (Anonimno)

Goriški muzej. — Goriški zbornik 1968 (Ljubljana), str. 87—94

Dr. Karel Lavrič. — Jadranski koledar 1968 (Trst), str. 111—117

Iz ilegalnih protifašističnih listov 1918—1941. — Zaliv (Trst) 1968, 14—15, str. 63—68

O malo poznanih in pozabljenih dogodkih naše preteklosti. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 3, 1968, 12, str. 52—53
O letu 1918 na Goriškem

Dokumenti iz »prevratnih dni« na Goriškem. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 3, 1968, 15—16, str. 68—71

Razvoj političnega življenja goriških Slovencev od uvedbe ustavnega življenja. — Primorski dnevnik (Trst) 22 12. 1968

1969

Briški tabor 25. aprila 1869, četrti slovenski tabor. — Ne vdajmo se! Ob stoletnici briškega tabora. 1869—1969. Dobrovo v Brdih, str. 5—29

Il Friuli Goriziano nelle opere di Stefan Kociančič. — Atti del Congresso internazionale di linguistica e tradizioni popolari. Udine 1969, str. 171—179

Razvoj političnega življenja goriških Slovencev od uvedbe ustavnega življenja do prvega političnega razkola. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 23, 1969, 1—2, str. 1—30; 3—4, str. 211—256

Manjšinec in jaz. — Srečanja (Nova Gorica) 4, 1969, 17, str. 31—34

Sto let kmetijske šole in kmetijskega zavoda v Gorici. — Srečanja (Nova Gorica) 4, 1969, 20, str. 15—18

Dunajsko pismo. — Zaliv (Trst) 1969, 18—19, str. 131—132

Goriška Furlanija v delih Štefana Kociančiča. — Zaliv (Trst) 1969, 20—21, str. 142—147; 22—23, str. 147—153

1970

Sežanski tabor 29. maja 1870. leta. — Ob stoletnici sežanskega tabora, 1870—1970. Sežana 1970, str. 5—16

Doneski k politični zgodovini goriških Slovencev v razdobju 1870—1875. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 25, 1971, 3—4, str. 213—241

Prispevek k biografiji Petra Podreke. — Jadranski koledar 1970 (Trst), str. 196—201

Goriško pevsko društvo »Slavec«. — Jadranski koledar 1970 (Trst), str. 183—190

1971

Začetki slovenskega časnikarstva na Goriškem. Trst 1971, str. 5—38.

Andrej Žnidaršič, buditelj Slovencev na Goriškem. — Srečanja (Nova Gorica) 6, 1971, 32, str. 210—213

Dr. Klement Jug in primorski antifašizem. — Planinski vestnik (Ljubljana) 71, 1971, 7, str. 305—310

1972

Simon Rutar: Dnevnik (1869—1874). Trst—Nova Gorica 1972. 188 str. Uredil in opombe napisal.

Planinstvo in antifašizem primorskih ljudi. — Slovensko planinsko društvo v Gorici 1911—1971. Gorica 1971, str. 35—38

Simon Rutar in njegova »Zgodovina Tolminskega«. — Zgodovina Tolminskega. Ponatis. Nova Gorica 1972, str. V—XVI

Beneška Slovenija v slovenskem periodičnem tisku do leta 1860. — Jadranski koledar 1972 (Trst), str. 165—169

Peter Podreka — prvi narodni buditelj med beneškimi Slovenci. — Primorski dnevnik (Trst) 13. 2. 1972, str. 5—7

1973

Vrsno. Ljubljana 1973, str. 3—4, 16—30. (Soavtor D. Komac)

Bovško. Zemljepisno-zgodovinski pregled. Zbornik 18. kongresa jugoslovanskih folkloristov. Ljubljana 1973, str. 10—17

Iz korespondence Štefana Široka. — Jadranski koledar 1973 (Trst), str. 183—193

1974

Beseda o avtorju in njegovi knjigi. — Od ilegalnega antifašizma do proletarske brigade. Nova Gorica 1974, str. 89—92

Primorski tabori (1868—1871). — Goriški letnik (Nova Gorica) 1, 1974, str. 51—67

Goriška slovenska politika med leti 1875 in 1880. — Jadranski koledar (Trst) 1974, str. 99—104

1975

Goriški periodični tisk o NOB zadnje mesece vojne. — Boj za svobodo. Trst 1975, str. 133—141

Iz neobjavljene ostaline Simona Rutarja. — Goriški letnik (Nova Gorica) 2, 1975, str. 75—100

Goriški Slovenci v Taaffejevi dobi. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 29, 1975, 1—2, str. 127—138

Contributo ai contatti culturali fra i Friulani e gli Sloveni nel passato. — Studi Goriziani, (Gorizia) 41/45, 101—106

1976

Tolminska v delih Simona Rutarja. — Goriški letnik (Nova Gorica) 3, 1976, str. 36—41

Graziadio Isaia Ascoli in Slovenci. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 3—4, str. 291—298

1977

Izsek iz kronologije dogajanj v novogoriški občini 1947—1977. — Občina Nova Gorica 1977, str. 53—71

O razmerju med slovenskim in italijanskim političnim gibanjem na Goriškem in v Trstu v letih 1848—1849. — Goriški letnik (Nova Gorica) 4—5, 1977—78, str. 35—49

Slovenska politika na Goriškem v zadnjem desetletju devetnajstega stoletja. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 1—2, str. 35—48

Iz zgodovine Trente. — Jadranski koledar 1977 (Trst), str. 185—195

Šentviška planota. — Jadranski koledar 1977 (Trst), str. 200—215

Spremna beseda. — V. Gradnik, Krvavo Posočje. Trst, Koper 1977, str. 289—294

1978

O gimnaziji v Gorici, nekdanjem »ognjišču omike« za Slovence na Goriškem. 1947—1977. — 30 let goriške gimnazije, Nova Gorica 1978, str. 7—18

Uvodna beseda. — J. Vilfan, Delo, spomini, srečanja. Koper 1978, str. 5—13

1979

Delavsko gibanje na Primorskem do konca prve svetovne vojne. Nova Gorica 1979, 28 str. (Soavtor Drago Sedmak)

Prispevek k poznavanju preporodovskega gibanja na Goriškem. — *Jadranski koledar* (Trst) 1979, str. 204—209

G. I. Ascoli e gli Sloveni. — *Iniziativa isontina* (Gorizia) 1979, 71, str. 9—11

Rapporti tra Italiani e Sloveni nel »Litorale Adriatico« negli anni Sessanta del secolo XIX. *Archivio Storico Italiano* (Firenze), disp. IV, 1979, str. 561—579

MARA MERVIC

Rodila se je 13. 2. 1924 v Gorici. Kot zavedna Slovenka je med NOB aktivno delovala v mladinski organizaciji in v OF v Gorici; med drugim je bila sekretarka SKOJ za Goriško. Tudi po vojni je do leta 1948 delala kot mladinski funkcionar v Gorici in v Ljubljani. Dokončala je gimnazijo in študirala na ljubljanski pravni fakulteti.

V letih 1950—1952 je bila novinarka pri Radiu Slovenija, nato pa je delala strokovno kot knjižničarka in bibliotekar pri Ljudski prosveti, pri predsedstvu SZDL Slovenije, na Inštitutu za sociologijo in filozofijo. Od leta 1960 pa do upokojitve leta 1979 je delala v strokovni biblioteki Inštituta za narodnostna vprašanja. Kot bibliotekar in dolgoletni vodja knjižnice (od 1974 kot višji strokovni sodelavec) je tov. Mervičeva pomagala številnim inštitutskim in zunanjim sodelavcem z nasveti in informacijami, ki so bistveno doprinesli k razvoju proučevanj narodnostne problematike.

Za svoje požrtvovalno politično delo in za vestno strokovno delo je bila večkrat odlikovana.

1970

Nove knjige v Narodni in univerzitetni knjižnici, knjižnici Slovenske akademije znanosti in umetnosti, knjižnici oddelka za zgodovino filozofske fakultete in knjižnici Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. — *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 24, 1970, 1—2, str. 141—153

Bibliografski pregledi se nadaljujejo do leta 1979

1971

Novosti iz knjižnice INV. Objave sodelavcev INV. Nove publikacije v knjižnici INV. — *Bilten Inštituta za narodnostna vprašanja*, 1971

Trimesečni bibliografski pregledi se nadaljujejo do leta 1979

1974

Bibliografija novejših prevodov razprav sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. — *Razprave in gradivo* (Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani) (Ljubljana) 1974, 6, str. 145—146. (Brez naslova in anonimno. Soavtor Janez Stergar)

DUŠAN NEČAK

Rodil se je 21. 1. 1948 v Ljubljani. Leta 1966 je maturiral na Poljanski gimnaziji v Ljubljani in leta 1971 diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz zgodovine in umetnostne zgodovine.

Od 1. junija 1971 do julija 1972 je bil zaposlen v zunanjepolitični redakciji »De-la«, od tedaj pa na Inštitutu za narodnostna vprašanja v oddelku, ki proučuje slovensko manjšino v Avstriji in na Madžarskem. Leta 1978 je bil promoviran za doktorja zgodovinskih znanosti z doktorsko disertacijo »Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni«. Sodeloval je na vrsti strokovnih zborovanj, jugoslovanskih kongresov zgodovinarjev in simpozijev z manjšinsko problematiko.

1971

Srednjeveško srbsko orožje. — *Pionir* (Ljubljana) 1971, 9, str. 15—16

1972

Položaj na Slovenskem Primorju v luči Pisanje za zasedeno ozemlje od novembra 1918 do novembra 1920. — Kronika (Ljubljana) 20, 1972, 3, str. 158—162

Geneza zakona o postavitvi dvojezičnih topografskih napisov na južnem Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 5, 1972, 4, str. 5—20

Najnovoto zakonodavstvo za narodnostite vo Avstrija. — Nova Makedonija (Skopje) 2. in 3. 8. 1972

Odmevi zakona o dvojezičnih topografskih napisih na južnem Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 5, 1972, 4, str. 1—4

Kronologija dogodkov na južnem Koroškem ob postavitvi dvojezičnih napisov. (21. sept.—25. nov. 1972). — Delo (Ljubljana) 2. 12. 1972, str. 16—25

Čisti računi. — Teorija in praksa (Ljubljana) 9, 1972, 4, str. 675—678

Ob obisku predsednika ZIS Bjedica na Dunaju

Ali je molk potreben. — Teorija in praksa (Ljubljana) 9, 1972, 8/9, str. 1294—1296

Ob zakonu o dvojezičnih topografskih napisih

Ocena. Koroški plebiscit, razprave in članki. — Slovenska matica, 1970, Ljubljana, uredili Janko Pleterski, Lojze Ude, Tone Zorn. — Kronika (Ljubljana) 22, 1972, str. 115—117.

1973

Spomini na utrkvistično šolo. — Koroški koledar 1973 (Celovec), str. 65—67

Utrkvistična šola v dunajskem parlamentu. — Koroški koledar 1973 (Celovec), str. 54—58

Močne korenine. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 7. 1973, str. 359

Ob 10-letnici slovenske gimnazije v Celovcu

Nova občinska ureditev in preureditev sodnih okrajev na Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 1, str. 102—106

Iz zaslíševanja nacističnega gaulajterja dr. Friedricha Rainerja pred jugoslovanskimi oblastmi. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 2—3, str. 106—114

Koroške Slovenke v NOB. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 2—3, str. 89—95

Kronologija važnejših dogodkov na južnem Koroškem od septembra 1972 do avgusta 1973. — Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja 1973, 85 str.

Prispevek k vprašanju primorskih beguncev v letih 1918—1920. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 2, str. 120—125

Slovenski kmet na Koroškem v luči volitev v Kmetijsko zbornico. — Jugoslovanski istorijski časopis (Beograd) 1973, 1—2, str. 121—127

Koroški Slovenci v letu 1972. — Slovenski koledar 1973 (Ljubljana), str. 89—91

Kako je nastajala komisija. — Delo (Ljubljana) 11. 2. 1973, str. 7. (Podpis B. V.)

O komisiji, ki jo je za proučevanje vprašanj koroških Slovencev ustanovil avstrijski zvezni kancler Bruno Kreisky

Divjanje nemškega nacionalizma. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 1, str. 11—16

Selected Chronology of Carinthian »War about sign-posters«. — INFO (Ljubljana) 1973, 5, str. 8—12. (Soavtor Janez Stergar)

Positivni glasovi o koroškem vprašanju v delu avstrijskega tiska. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 1, str. 51—54

Solidarnostni komite za pravice koroških Slovencev. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 4, str. 41—44

Odkritje partizanskega spomenika na Robežu. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 4, str. 30—34

O avstrijskem nasprotovanju našim zahtevam. — Komunist (Ljubljana) 30. 7. 1973, str. 21

»Kontakti komite«. Nastanek in namen odbora za stike med koroškimi Slovenci in avstrijsko zvezno vlado. — Naši razgledi (Ljubljana) 12. 10. 1973, str. 488

Zgodovina za danes. — VI. Kongres jugoslovanskih zgodovinarjev v Budvi. — Naši razgledi (Ljubljana) 23. 9. 1973, str. 566—567

Ocena. Tone Zorn, Med plebiscitom in napadom na Jugoslavijo. Poskus uničevanja koroških Slovencev med drugo svetovno vojno. Vestnik koroških partizanov, letnik V., 2/1972. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 13, 1973, 1—2, str. 330—334

Ocena. Mirko Kumer, »Po sili vojak«. Izdala in založila Družba Sv. Mohorja v Celovcu, 1969, 310 str. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 1, str. 34—36

Ocena. Za globalno zaščito Slovencev v Italiji, uredil Stanislav Renko, ponatis iz Primorskega dnevnika in drugega tiska, Založništvo tržaškega tiska 1972, 124 strani. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 1, str. 36

Ocena. Josip Smodlaka, »Partizanski dnevnik«, Nolit, Beograd, 1972, 299 strani. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 2, str. 144

Ocena. Koroški kulturni dnevi I., Zbornik predavanj. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 3, str. 198—199

Elaborat. O publikaciji Süd-Ost inštituta v Münchnu — 1973, 2 str.

Elaborat. Izjave Kreiskega in Kirchschrägerja o problematiki slovenske manjšine. — 1973, 4 str.

Elaborat. Politična igra z »odvlečnimi« Korošci. — 1973, 5 str.

1974

Buditeljska dejavnost Matije Majarja — Ziljskega v 40-tih letih XIX. stoletja. — Koroški koledar 1974 (Celovec), str. 62—66

Volitve v kmetijske zbornice na Koroškem po drugi svetovni vojni. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 28, 1974, 1—2, str. 95—116

O vojni z Italijo (1914—1915). — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 2, str. 107—111

Kontinuiteta protislovenske propagande na Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 1, str. 57—73

Zaščita manišin v Evropi med obema vojnama. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 4, str. 61—67

Leta pomembna za desetletja. Posvetovanje o revolucionarnem gibanju na Slovenskem v dvajsetih letih. — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 7. 1974, str. 344—345

Primež kaže, kje je pot. Dogovor avstrijskih parlamentarnih strank o ugotavljanju manjšine jasno kaže koroškim Slovincem, kam naj se obračajo. — Naši razgledi (Ljubljana), 27. 9. 1974, 18, str. 464—465

Nekaj podatkov o položaju Slovencev v zamejstvu. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 2/3, str. 18—31

Nekaj podatkov o položaju slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 4, str. 55—60

Ocena. Kärnten — ein Alarmzeichen. Informations — und Pressedienst der Österreichischen Widerstandsbewegung (Ö.W.I.P.) Nr. 1/1974, lastnik in založnik: Österreichische Widerstandsbewegung, (Wien). — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 2, str. 135—137

Ocena. Kje prebivamo in koliko nas je Slovencev v Italiji, sestavljal Stanislav Renko, ZTT 1971, 31 str. — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 2, str. 139—140

Ocena. Milica Kacin-Wohinz, Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918—1921, Založba Obzorja, (Maribor), ZTT, 1972, 468 strani. — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 2, str. 138—139

Ocena. Drago Družković: Carinthian Slovenes — Some Aspects of Their Situation, Ljubljana 1973. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 2/3, str. 124—128

1975

Nekateri vidiki asimilacije manjšine in položaj slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. — Koroški koledar 1975 (Celovec), str. 48—52

Koroško vprašanje v slovenski literaturi in publicistiki. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 1—2, str. 54—65

Parlamentarne volitve 5. oktobra 1975 v Avstriji in na Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 3—4, str. 83—92

Odmeki trboveljskih dogodkov v slovenskem primorskem časopisu. — Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921—1924. Ljubljana 1975, str. 182—195

Kdaj bo izpolnjen 7. člen? — Prizma, priloga revije Mladina (Ljubljana) 4, 1975, 5, str. 10—14

Nov uspeh naporov slovenske manjšine na Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 1—2, str. 80—82. (Podpis D. N.)

Otvoritev doma Zveze slovenskih zadrug

Spomenica koroških Slovencev. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 3—4, str. 78—83

Sporočilo avstrijski javnosti. — Delo (Ljubljana) 2. 6. 1975, str. 4

Ob izidu lista »Zur Lage der Kärntner Slowenen«

»Vse o nas brez nas«. Komisija za probleme slovenske skupnosti na Koroškem končala delo. — Naši razgledi (Ljubljana) 12. 9. 1975, str. 436

Položaj slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. — A2. Informacije o delovanju Zveze socialistične mladine Slovenije (Ljubljana) 3, 1975, 2, str. 8

Ocena. »Die Slovenen in Kärnten — Slovenci na Koroškem«, Gegenwärtige Probleme der Kärntner Slowenen — Sodobni problemi koroških Slovencev, (Celovec), 1974, 62 str. + 17 kartic. — Kronika (Ljubljana) 23, 1975, 3, str. 198

Fašizem in neofašizem. Mednarodni znanstveni simpozij, Zagreb, 12.—13. 11. 1975. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 29, 1975, 3—4, str. 312—313

Ocena. »Kronika« letnik XXII. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 3. 1975, str. 158

Elaborat. Pripombe k »ugotavljanju« slovenske manjšine na Koroškem. — 1975, 4 str. (Sovtor Tone Zorn)

Elaborat. Test o vprašanju 25 % koroških Slovencev glede na štetje 1951, 1961 in 1971. — 1975, 3 tabele

Elaborat. Kratka analiza dostopnih volilnih rezultatov za slovenski del Koroške v primerjavi z rezultati parlamentarnih volitev 1971—1975, 4 str. + 4 tabele

1976

Manjšinsko varstvo v Avstriji po točki 3 člena 7 avstrijske državne pogodbe. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1976, 7—8, str. 135—146

Kratek pogled na predlog »Zakona o štetju posebne vrste«. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 10, 1976, 1, str. 11—16

Mednarodna konferenca o manjšinah. (Trst od 10.—14. 7. 1974). — Koroški koledar 1976 (Celovec) str. 58—61

Posvetovanje o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Ljubljana, 28. 5. 1976. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 3—4, str. 346—349

Ugotavljanje manjšine ne more biti predpogoj za izpolnjevanje manjšinskih pravic. — Slovenski vestnik (Celovec) 19. 3. 1976, str. 3

»Osvoboditev 1945«. Znanstveno posvetovanje o osvoboditvi Slovenije. — Naši razgledi (Ljubljana) 16. 1. 1976, str. 4—5

7. koroški kulturni dnevi. — Naši razgledi (Ljubljana) 2. 2. 1976, str. 88

Novi paragrafi poteptali jasna določila 7. člena. — Delo (Ljubljana) 9. 7. 1976, str. 3

Laži, izmikjanja, absurdi. — Delo (Ljubljana) 31. 7. 1976, str. 22

Objavlja tudi: Naš tednik (Celovec) 5. in 12. 9. 1976, str. 3; Slovenski vestnik (Celovec) 13. 8. 1976, str. 2 in 8; Primorski dnevnik (Trst) 31. 7. 1976, str. 3

Komentar k »zakonu o narodnostnih skupinah« v Avstriji

Zatišje pred viharjem. — Komunist (Ljubljana) 9. 8. 1976, str. 11

Zapis radijske oddaje o »zakonu o narodnostnih skupinah« v Avstriji

»Koroški Slovenci v boju za svoje pravice«. — Ljubljanski dnevnik (Ljubljana) 22. 10. 1976, str. 10. (Anonimno)

Besedilo k razstavi. (Sovtor Danilo Türk.)

Ocena. Razprave in gradivo številka 6, Inštitut za narodnostna vprašanja Ljubljana, dec. 1976, 152 str. — Kronika (Ljubljana) 24, 1976, 1, str. 61—62.

Ocena. Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, Ljubljana, 1976, skupina avtorjev, izdajatelj Vojaški zgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade in Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, 1157 strani. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 3—4, str. 375—376

Elaborat. O stališčih koroških Slovencev do predloga zakona o narodnostnih skupinah v Avstriji (nekateri novosti) — 1976, 6 str.

Elaborat. Pripombe na tretji predlog zakona o narodnostnih skupnostih 1976, 2 str.

1977

Kratek oris slovenske zgodovine od konca prve svetovne vojne. — Koroški koledar 1977 (Celovec), str. 139—149

Pogled na razvitak manjšinskega šolskega pitanja slovenske manjine u avstrijskoj Koruškoj. — Časopis za suvremenu povijest (Zagreb) 1977, 1, str. 109—121

Problem manjina u jugoslovensko avstrijskim odnosima. — Problem manjina u jugoslovensko avstrijskim odnosima. (Beograd) 1977, str. 22—37

The Minority Problem in Austro-Yugoslav Relations. — Minority Problems in Yugoslav-Austrian Relations. Beograd 1977, str. 27—43

Das Minderheitenproblem in den österreichisch-jugoslawischen Beziehungen. — Das Minderheitenproblem in den jugoslawisch-österreichischen Beziehungen. Beograd 1977, str. 31—49

Le problème des minorités dans les relations austro-yougoslaves. — Le problème des minorités dans les rapports yougoslavo-autrichiens. Beograd 1977, str. 31—49

Problem manjšin v avstrijsko-jugoslovanskih odnosih. — Problem manjšin v jugoslovansko-avstrijskih odnosih. Beograd 1977, str. 27—42

O položaju koroških Slovenaca. — Socijalizam (Beograd) 20, 1977, 10, str. 1843—1852 (Sov. avtor Tone Zorn)

Ocena. Josef Byczkowski, Mniejszości narodowe w Europie 1945—1974. Wibrane zagadnienia, Instytut Slaski w Opolu, 1976, 190 str. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 4, str. 573—575

1978

Spremembe občinskih meja na Koroškem v obdobju 1945—1971. — Koroški koledar 1978 (Celovec), str. 181—185

Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni. Ljubljana 1978. VIII, 402 f. + 1 mapa (Tabularno statistično gradivo). Diss., Univerza (Ljubljana) 1978 (Stroj. avtogr.)

Kanclerjeva »bela knjiga« 77. O znanstveni »objektivnosti« salzburškega profesorja. — Naši razgledi (Ljubljana) 20, 1. 1978, str. 38

Teško je biti Slovenec v Avstriji. — Delo (Ljubljana) 14, 1. 1978, str. 28
Ob knjigi: Hanns Haas — Karl Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen

Ocena. Pričevanje udeleženca. Dr. Ernest Turk, Dobrovoljci proti Avstro-Ogrski med prvo svetovno vojno 1914—1918, zal. Borec, 1978. — Naši razgledi (Ljubljana), 15, 9. 1978, str. 488

Ocena. Obveščanje in narodne manjšine. S posvetovanja »Politika sredstev — javnega obveščanja in narodne manjšine« v Železni Kapli. — Naši razgledi, (Ljubljana), 10, 11. 1978, str. 616

Elaborat. Pogled na možnosti volilnega uspeha slovenske liste pri koroških deželnozborskih volitvah 1980, 2 str.

1979

Avstrijsko-jugoslovanski odnosi po drugi svetovni vojni — s posebnim ozirom na manjšinsko vprašanje. — Koroški koledar 1979 (Celovec), str. 58—66. (Izšlo decembra 1978)

BREDA PEER

Rojena 6. januarja 1943 v Ljubljani se je s starši po koncu II. svetovne vojne preselila v Trst in se šolala na slovenskih šolah. Maturirala je na Ekonomski srednji šoli v Ljubljani. Od leta 1965 do leta 1969 je študirala na Filozofski fakulteti v Peruggii v Italiji.

Leta 1970 se je zaposlila na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani, kjer ureja dokumentacijo o problematiki Slovencev in drugih etničnih in jezikovnih skupin v Italiji.

1974

Elaborat. Seminar o italijanski kulturi v Portorožu. 1974, 3 str.

Elaborat. Italijanski tisk o dvajseti obletnici Londonskega Memoranduma o soglasju. 1974, 3 str.

Elaborat. Občni zbor Slovenske skupnosti v Trstu. 1974, 2 str.

Elaborat. Nekaj važnejših komentarjev italijanskih novinarjev o coni B. 1974, 3 str.

Elaborat. Pregled tiska o jugoslovansko-italijanski polemiki v zvezi z bivšo »cono B«. 1974, 20 str.

1975

Elaborat. Konferenca KPI o Beneških Slovencih v Vidmu. 1975, 2 str.

1976

Elaborat. Posebna propaganda časopisa »Il Piccolo« za integralno cono tržaškega ozemlja. 1976, 9 str.

1977

Elaborat. Šolski okraji in položaj Slovencev v smislu predloga deželnega odbora. — 1977, 3 str.

ERNEST PETRIČ

Rojen je bil 18. 11. 1936 v Tržiču; maturiral je leta 1955 v Kranju, diplomiral pa na Pravni fakulteti v Ljubljani leta 1960. Kot asistent (1961—1963) in kot višji strokovni sodelavec (1964—1965) je bil zaposlen na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Leta 1966 je doktoriral na pravni fakulteti v Ljubljani in bil izvoljen za docenta na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani. V letih 1967—1972 je bil član Skupščine in izvršnega sveta SR Slovenije. V letih 1973—1976 je bil docent na FSPN in leta 1977 izvoljen za izrednega profesorja na isti fakulteti. V letih 1975—1976 je bil prodekan, od leta 1977 dalje pa je direktor raziskovalnega inštituta FSPN.

V šolskem letu 1963/64 je študiral na Dunaju in se kasneje večkrat študijsko izpopolnjeval v inozemstvu (ZDA, Velika Britanija, Nizozemska). Sodeloval je kot referent na številnih mednarodnih znanstvenih srečanjih v tujini (Moskva, Aspen in Harward — ZDA, Pont aux Mousson, Solun, Rim, Istanbul, Kalkuta, Madras, Rabat, Dunaj itd.) in doma.

Leta 1972 je krajši čas delal kot ekspert UNESCO v Bogoti (Kolumbija) in leta 1975 v Bagdadu (Irak). V letih 1971—1977 je bil stalni predstavnik SFRJ v komiteju OECD za znanstveno in tehnološko politiko. V letih 1969—71 je bil član mešane italijansko-jugoslovanske komisije za mednarodno znanstveno sodelovanje in po letu 1977 član grško-jugoslovanske mešane komisije za znanstveno sodelovanje. Opravljal je številne funkcije v Raziskovalni skupnosti Slovenije, npr. od leta 1973 dalje predsednik komisije za mednarodno znanstveno in tehnično sodelovanje.

V jugoslovanski in tuji periodiki je objavil okoli sto člankov in razprav. Za knjigo »Mednarodno pravno varstvo narodnih manjšin« je prejel nagrado sklada Borisa Kidriča za leto 1978.

1962

Ob zakonu o manjšinskem šolstvu. — Naši razgledi, 21. 4. 1962, str. 144

Jugoslovanska praksa glede narodnostnih manjšin. — Primorski dnevnik (Trst) 21.—25. 8. 1962

Objavlja tudi: Slovenski vestnik (Celovec) 7. 9.—19. 10. 1962

Ocena. Veliko podatkov in nekaj napak. Koča Jončič: Nacionalne manjine u Jugoslaviji, Savremena administracija, Beograd 1962, 179 str. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 3. 1962, 14, str. 427

1963

Zabrinjavajuća nastojanja (prikaz revanšističkih folksdojčevskih teza). — Stvaranje (Tito-grad) 18, 1963, 4, str. 447—455

Avstrijska protislovja. Pismo z Dunaja. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 4, 1963, 23, str. 552—553. (Podpis E. Petrič)

Ocena. Dragoceni podatki ob nezanesljivi presoji. Koča Jončič: Ustav SFRJ i međunacionalni odnosi, Savremena administracija, Beograd 1963. — Vprašanja naših dni (Ljubljana) 4, 1963, 16, str. 389

Ocena. Wschodnia ekspansja Niemiec w Europie srodkowej. Poznan 1963. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 17, 1963, str. 287—288

Raziskovalna naloga. Analiza položaja madžarske in italijanske narodne manjšine. Pravni del. — 1963, 180 str.

1964

Narodne manjšine v Sloveniji. — Koledar Mohorjeve družbe 1964 (Celje), str. 63—69

Ocena. Vertreibung, Zuflucht, Heimat, Expulsion, Refugee, Domicile. Theodor Veiter, Wissenschaftliche Ergebnisse des 11. Kongresses der Forschungsgesellschaften für Flüchtlingsfragen AER/AWR. Braumüller, Wien 1962. — Österreichische Juristen-Zeitung (Wien) 19, 1964, 3, str. 82—83

1965

(Tako imenovana) T. i. Das Recht auf die Heimat kot pojem mednarodnega prava (s posebnim ozirom na usodo nekdanje nemške manjšine v Jugoslaviji). — Ljubljana 1965, 448 f. (loč. pag.), tipkopis
Doktorska disertacija

Prava pripadnika nacionalnih manjina u statutima opština. — Naše teme (Zagreb) 9, 1965, 8—9, str. 1333—1353

Kriza in perspektive. — Teorija in praksa (Ljubljana) 2, 1965, 9, str. 1375—1380
Prispevek k razpravi Dileme v mednarodni skupnosti

Seminar OZN o večnarodnostnih družbah. — Teorija in praksa (Ljubljana) 2, 1965, 9, str. 1469—1476

1966

The Rights of National Minorities as Defined in the Statutes of Communes. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 75—103

Ocena. Lavo Čermelj, Slovenci in Hrvati pod Italijo. — Teorija in praksa (Ljubljana) 3, 1966, 3, str. 517—519

1967

Narodnostna problematika in mednacionalni odnosi. — Ljubljana, CK ZKS 1967, str. 19—30

Politični sistem in mednacionalni odnosi. — Teorija in praksa (Ljubljana) 4, 1967, 10, str. 1434—1445

1969

Posebnosti politike »malega« naroda. — Teorija in praksa (Ljubljana) 6, 1969, 5, str. 722—732

Socialistična demokracija in nacionalno vprašanje. — Teorija in praksa (Ljubljana) 6, 1969, 6—7, str. 1023—1028

Mednarodni kolokvij Socializem in demokracija. Ljubljana, 26.—28. 2. 1969

1970

Ali res ogroženo slovenstvo? — Izbor socioloških razprav. Ljubljana 1970, str. 113—121
 Del modernega sveta ali njegovo obrobje? — Teorija in praksa (Ljubljana) 7, 1970, 5, str. 707—713

1971

Slovensko narodnostno vprašanje. — Teorija in praksa (Ljubljana) 8, 1971, 6—7, str. 883—891

1972

El enfoque yugoeslavo con respecto a las minorías étnicas y lingüísticas y a la enseñanza bilingüe. — Documento final.
 Primera reunión de trabajo sobre educación bilingüe en los grupos indígenas, Bogotá, 28. 8.—1. 9. 1972, str. 120—142

1974

United Nations Seminar on the Promotion and Protection of Human Rights of National, Ethnic and Other Minorities. Ohrid, Yugoslavia 25 June — 8 July 1974. Background paper prepared by Janko Jeri and collaborators. — United Nations, SO 216/3 (26) BP/B, 1974, 47 str.
 (Sodeloval pri izdelavi dokumenta, lastni tekst str. 2—8) Objavljeno v vseh uradnih jezikih OZN

Narodne manjšine danes. Svetovno in meddržavno sodelovanje za izboljšanje zaščite narodnih, etničnih in drugih manjšin. — Sodobnost (Ljubljana) 22, 1974, str. 638—669
 (Lastni tekst str. 638—643)

Sence preteklosti — mednarodno pravni vidiki zapleta v italijansko-jugoslovanskih odnosih. — Teorija in praksa (Ljubljana) 11, 1974, 4, str. 360—373

Mednarodni odnosi v novi ustavi (načela). — Teorija in praksa (Ljubljana) 1974, 3, str. 262—271; 5—6, str. 628—639

Načelo poštovanja posebnih prava pripadnika narodnosti kao elemenat klasnog pristupa nacionalnom pitanju. — Oslobođenje (Sarajevo) 26.—28. 12. 1974

1975

Načelo poštovanja posebnih prava pripadnika narodnosti kao elemenat klasnog pristupa nacionalnom pitanju. — Klasno i nacionalno u složenim zajednicama. Marksističke sveške (Sarajevo) 1975, 1/4, str. 61—71

Pravice pripadnikov narodnosti. — Teorija in praksa (Ljubljana) 12, 1975, 1—2, str. 50—58

1976

The Principle of the Right of Peoples of Selfdetermination. — The law of the UN. Salonike, Institute of International Law 1976, str. 336—350

Helsinski in narodne manjšine. — Teorija in praksa (Ljubljana) 13, 1976, 5—6, str. 516—528

Cilj je jasen — asimilacija. — Teorija in praksa (Ljubljana) 13, 1976, 7—8, str. 547—553

Raziskovalna naloga. Mednarodno pravno varstvo manjšin. — 1976, 478 str.

1977

Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin. Maribor, Obzorja 1977. Str. 426 (Sociološka in politološka knjižnica 7)

The Helsinki Conference and the National Minorities — Jugoslovenska revija za mednarodno pravo (Beograd) 24, 1977, 1—2, str. 146—160

Samoodločba in narodne manjšine. — Teorija in praksa (Ljubljana) 14, 1977, 3, str. 187—204

Helsinki in manjšine. — Slovenski vestnik (Celovec) 10. 6. 1977, str. 2 in 5

1978

Terorizem. — Teorija in praksa (Ljubljana) 15, 1978, 3, str. 2141—252

Preosnova mednarodne skupnosti. — Teorija in praksa (Ljubljana) 15, 1978, 5—6, str. 551—557

Nekateri mednarodnopravni vidiki določil o manjšinah v Osimski pogodbi. — Teorija in praksa (Ljubljana) 15, 1978, 10, str. 1055—1067

JANKO PLETERSKI

Rodil se je v Mariboru 1. februarja 1923. Maturiral je v Ljubljani leta 1941. Od avgusta 1941 do novembra 1943 je bil v italijanskih zaporih. Po osvoboditvi je v Beogradu končal diplomatsko šolo in v letih od 1947 do 1951 delal v ministrstvu za zunanje zadeve. Do leta 1954 je delal na Radiu Ljubljana, nato pa do leta 1970 na Inštitutu za narodnostna vprašanja, kjer je vodil tretjo — severno raziskovalno skupino. Leta 1957 je diplomiral na oddelku za zgodovino filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, tu je leta 1963 dosegel tudi doktorat zgodovinskih znanosti.

Leta 1970 je bil izvoljen za izrednega profesorja na oddelku za zgodovino filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, leta 1974 pa za rednega profesorja. Od leta 1979 je dekan te fakultete.

Je avtor desetine knjig in dolge vrste razprav o novejši zgodovini jugoslovan-skih narodov, še posebej Slovencev in o zgodovini ter sodobni problematiki koroških Slovencev. Z referati in diskusijami je nastopil na vrsti znanstvenih srečanj doma in v tujini.

1956

Politični profil koroškega časopisa »Mir« (1882—1920). — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 10—11, 1956/1957, str. 183—216

Lenin o nacionalizmu in internacionalizmu velikih in malih narodov. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 9. 1956, str. 402—405

1957

Lenin in nacionalno vprašanje v Rusiji v času oktobrske revolucije in formiranja Sovjetske zveze. — Naša sodobnost (Ljubljana) 5, 1957, 11, str. 970—979; 12, str. 1080—1089

Ocena. Ameriška dognanja o koroškem vprašanju. — Naša sodobnost (Ljubljana) 5, 1957, 4, str. 372—376; 5, str. 464—472

O disertaciji: Richard R. Randall, The Political Geography of the Klagenfurt Plebiscite Area, Clark University, Worcester, Massachusetts.

1958

Nekaj o »Miru«. — Koledar Slovenske Koroške 1958, str. 51—56

Polemika o Stalinu po februarški revoluciji (1917). — Naša sodobnost (Ljubljana) 6, 1958, 6, str. 538—542

Ob zadnjem koroškem zapletu. Nekaj kronologije in dokumentacije. — Naša sodobnost (Ljubljana) 6, 1958, 8, str. 793—801

1959

Materinščina otrok in pouk na koroških osnovnih šolah. — Zbornik Koroške. Ljubljana 1959, str. 113—120

Manjšinska zakonodaja za Koroško in človekove pravice. — Vestnik Društva LRS za Združene narode (Ljubljana) 1959, 1—2, str. 4—17

Vsebuje prevod v angleščino

Pravica staršev v manjšinskem šolstvu in deklaracija otrokovih pravic. (Ob koroškem primeru). — Naša sodobnost (Ljubljana) 7, 1959, 10, str. 918—926

Jugoslavija med Mussolinijem in čaršijo. Dokumenti. Iz diplomatske zgodovine med obema vojnama. — Tedenska tribuna (Ljubljana) 18. 3.—2. 7. 1959, str. 2—3

Ocena. Ivan Regent, Poglavlja iz boja za socializem. Ljubljana 1958. — Naša sodobnost (Ljubljana) 7, 1959, 3, str. 270—273

1960

Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1960, 2, str. 7—99

1961

Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni. — Slovenski vestnik (Celovec) 28. 7.—29. 12. 1961 in 5. 1.—12. 1. 1962

Ponatis iz Razprave in gradivo, 1960, 2

Revolucija in slovensko nacionalno vprašanje. (Poskus prigradnega članka.) — Naša sodobnost (Ljubljana) 10, 1962, 11, str. 387—403

1962

Nekaj potez izraelske etnogeneze. — Naša sodobnost (Ljubljana) 10, 1962, 11, str. 926—933; 12, str. 1022—1029

1963

Gospodarski faktorji narodnega in političnega usmerjanja kmečkega prebivalstva na Slovenskem Koroškem v letih 1848—1914. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1963, 3, str. 7—66

Koroška socialna demokracija in slovensko nacionalno vprašanje na Koroškem do leta 1941. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 16, 1963, 3, str. 212—218

Ocena. Nacionalni problemi v habsburški monarhiji. — Sodobnost (Ljubljana) 11, 1963, 6, str. 567—569

Cenjuje: Fran Zwitter, Nacionalni problemi v habsburški monarhiji. S sodelovanjem Jaroslava Šidaka in Vase Bogdanova, Ljubljana 1962.

1964

Progresivne težnje med Slovenci na Koroškem. — Ivan Regent, Janko Pleterški, Ivan Kreft: Progresivna Slovenija, Trst in Koroška. Murska Sobota 1964, str. 81—134

Obletnica nove veljave retoromanskega jezika. — Sodobnost (Ljubljana) 12, 1964, 3, str. 270—274; 4, str. 365—367

1965

Narodna in politična zavest na Koroškem. Narodna zavest in politična orientacija prebivalstva Slovenske Koroške v letih 1848—1914. Ljubljana, Slovenska matica 1965. 478 str., 8 zvd. (Razprave in eseji. 7.)

Delo dr. Frana Zwitterja za rešitev mejnih vprašanj. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 19—20, 1965/1966, str. 23—29

Ocena. Dušan Kermavner, Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884—1894. Ljubljana 1963. — Sodobnost (Ljubljana) 13, 1965, 6, str. 625—629

1966

Die Volkszählung vom 31. März 1961 in Kärnten. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4—5, str. 165—215

Osvobodilna fronta slovenskega naroda in program Zedinjene Slovenije. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 6, 1966, str. 233—244

Jubilej prve »Zgodovine slovenskega naroda«. Zgodovina slovenskega naroda, izdala Slovenska matica 1866, napisal Janez Trdina. 1850. — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 11. 1966, str. 430—431

1967

Položaj Slovencev pred prvo svetovno vojno. — Jugoslovanski narodi pred prvi svetSKI rat. Beograd 1967, str. 767—788

Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ-KPS. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 7, 1967, str. 277—316 in 457—462

1968

Trizem pri Slovencih in jugoslovansko zedinjenje. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 22, 1968, 3—4, str. 169—184

Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ-KPS. — Problemi (Ljubljana) 6, 1968, 61, str. 49—68; str. 282—298

Skrajšani tekst iz Prispevkov za zgodovino delavskega gibanja 1967

Ocena. Ivo J. Lederer, Yugoslavia at the Paris Peace Conference. New Haven-London 1962. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 22, 1968, 1—2, str. 157—159

1969

Jugoslovanski problem pri Vseslovenski ljudski stranki do leta 1917. — Naučni skup u povodu 50-godišnjice raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja jugoslovenske države. Zagreb 1969. Str. 121—130

Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u teoriji i politici KPJ-KPS. — Jugoslovenski istorijski časopis (Beograd) 1969, 1—2, str. 28—68
Prevod teksta iz Problemov 1968, 61—62

Komunistična partija Jugoslavije i nacionalno pitanje u prvoj jugoslovenskoj državi. — Nastava istorije (Zagreb) 1969/1970, 2, str. 10—19
Referat na Kongresu zgodovinarjev Jugoslavije v Ohridu. Objavlja tudi NIN (Beograd) 28. 9.—12. 10. 1969 pod naslovom: KPJ i nacionalno pitanje.

1970

Slovenska Koroška pred prvo svetovno vojno. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 37—72

Koroški Slovenci med prvo svetovno vojno. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 73—130

O prvinah in o značaju plebiscitne odločitve. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 215—270

Slovenci v politiki dunajske vlade in dvora med prvo svetovno vojno. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 24, 1970, 3—4, str. 177—189

Stališča do mednarodnih dogodkov leta 1939. Članki Edvarda Kardelja iz dni 20. junija do 30. avgusta 1939. Predgovor in pogovor. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 10, 1970, 1—2, str. 123—124 in 141—145

O deležu in vlogi slovenskega zgodovinopisja v preučevanju slovenskega narodnega vprašanja. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 10, 1970, 1—2, str. 213—218

Der Trialismus bei den Slowenen und die jugoslawische Einigung. — Die Auflösung des Habsburgerreiches. Zusammenbruch und Neuerorientierung im Donauraum. Herausgegeben von Richard G. Plascka und Karlheinz Mack. Wien 1970, str. 195—202

Slovenci in plebiscit na Koroškem. — VI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1970, str. 1—9

Objavlja tudi: Večer (Maribor) 23. 9.—26. 9. 1970 pod naslovom Plebiscit na Koroškem

»Pojasnilo«. — Sodobnost (Ljubljana) 18, 1970, 6, str. 670—672

O poteku črte londonskega pakta iz l. 1915 na slovenskem ozemlju

About the question of maturity for Europe and for Man. — Student's Quarterly (Ljubljana) 1970, 1/4, str. 31—39

O koroškem vprašanju

Ocena. Narodnost: Musliman. Ob knjigi Atifa Purivatre, »Nacionalni i politički razvitak Muslimana«. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 5. 1970, str. 260—261

Ocena. Zgodovina Avstrije za Avstrijce. — Prostor in čas (Ljubljana) 2, 1970, 7/8, str. 493—495

Ocenjuje: E. J. Görlich in Felix Romanik: Geschichte Österreichs (1970)

1971

Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914—1918. Ljubljana, Slovenska matica 1971. 324 str.

Komunistična partija Jugoslavije i nacionalno pitanje 1919—1941. Beograd, Komunist 1971. 48 str. (Biblioteka aktualne teme)

»Vprašanje naroda na Slovenskem«. Anketa. — Naši razgledi (Ljubljana) 15. 1. 1971, str. 11—12

Ocena. Knjiga o rojstvu Jugoslavije in njenih problemov. Ob izrednem delu dr. Dragovana Šepića. — Naši razgledi (Ljubljana) 28. 5. 1971, str. 301

O Šepićevi knjigi Italija, seznanci i jugoslovensko pitanje 1914—1918. Zagreb 1970

Ocena. Pavla Horská-Vrbova, Kapitalistická industrializace a stredoevropska společnost. Prispevek ke studiu formování tzv. průmyslové společnosti. Praha 1970. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 25, 1971, 1—2, str. 159—160

Ocena. Milada Paulova, Tajny vybor (Maffie) a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916—1918. Praha 1968. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 25, 1971, 1—2, str. 160—163

1972

Vprašanje naroda v socializmu. — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 2. 1972, str. 65—66

1973

Položaj slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem po drugi svetovni vojni. — IX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1973, str. 169—176

Vprašanje nacionalne in socialne revolucionarnosti v letih 1896—1918. — Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem. Ljubljana 1973, str. 39—46

Slovenačke političke stranke u prvom svetskom ratu i jugoslovensko pitanje. — Politički život Jugoslavije 1914—1945. Beograd 1973, str. 129—147. (Treći program Radio Beograd)

Perspektiva federativne ureditve v novi Jugoslaviji kot dejavnik NOB. — Teorija in praksa (Ljubljana) 10, 1973, 11—12, str. 1054—1070

Sporočilo na simpoziju »Bosna i Hercegovina 1942 i AVNOJ« 22. in 23. oktobra 1973 v Sarajevu

Aktualnost »stare pravde«. — Naši razgledi (Ljubljana) 26, 10, 1973, str. 509—510

Ocena. Dragoslav Janković, Srbija i jugoslovensko pitanje 1914—1915. godine. Beograd 1973. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 27, 1973, 3—4, str. 396—402

1974

Perspektiva federativnog ujedinjenja u novoj Jugoslaviji kao faktor narodnooslobodilačke borbe. — AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942—1943). Beograd 1974, str. 376—390

Sporočilo na simpoziju »Bosna i Hercegovina 1942 i AVNOJ« 22. in 23. oktobra 1973 v Sarajevu.

Objavljeno tudi v Časopisu za suvremenu povijest 1973, 3; slovenski tekst v Teoriji in praksi 1973, 11—12

Nekaj nepričakovanega odgovora Dušanu Kermavnerju. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 28, 1974, 3—4, str. 363—380

K člankom Dušana Kermavnerja v Zgodovinskem časopisu 1973 o knjigi Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo

Politika »novog kursa«, jadranski kompromis i Slovenci. — Jugoslovanski istorijski časopis (Beograd) 1974, 3—4, str. 49—88

1975

Politična in socialna zgodovina Jugoslavije. Maribor, Obzorja 1975. Str. 9—106. (Soavtor Branko Božič)

Avstrija in Slovenci 1912—1913. — Kronika (Ljubljana) 23, 1975, 2, str. 110—120

1976

Prvo opredeljenje Slovencev za Jugoslavijo. Beograd, Nolit 1976. Prevod knjige prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Ljubljana 1971

Povodom priloga D. Kermavnerja »O slovenačkim stvarima«. — Jugoslovanski istorijski časopis (Beograd) 1976, 1—2, str. 143—149

Skrajšani tekst iz Zgodovinskega časopisa 1974, str. 367—380

O teritorialni zasnovanosti manjšinske zaštite in o protipogodbenih stališčih in praksi Avstrije. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 7—8, 1976, str. 69—82

O dveh avstrijskih zakonih. — Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Ljubljana 1976, str. 25—32

Referat na »Posvetovanju o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji« dne 28. maja 1976 v Ljubljani. Objavlja tudi: Slovenski vestnik (Celovec) 18. 5. 1976, str. 6—7 in Večer (Maribor) 24. 6.—26. 6. in 29. 6.—30. 6. 1976, str. 2 ali 3

On two Austrian Draft Acts. — Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria. Ljubljana 1976, str. 27—34

Prevod teksta iz Sodobnih vprašanj slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji, Ljubljana 1976

Über die österreichischen Gesetzentwürfe. — Aktuelle Fragen der slowenischen und der kroatischen Minderheiten in Österreich. Ljubljana 1976, str. 29—37

Prevod teksta iz Sodobnih vprašanj slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji, Ljubljana 1976

Internacionalizam u vlastitoj kući. — Praksa (Titograd) 1976, 3—4, str. 108—114

Objavlja tudi: Borba (Beograd) 6.—8. 9. 1976

1977

KPJ in nacionalno vprašanje. — Zbornik ob 40-letnici ustanovnega kongresa KPS. Ljubljana 1977, str. 167—192

Nacionalno pitanje u NOR i socialističkoj revoluciji. — Razvoj socijalističke revolucije. Beograd 1977, 5. zv., str. 153—173. (Predavanja političke škole SKJ »Josip Broz Tito«, Kumrovec 1975/76)

- Svetozar Marković o Slovencima i federaciji.** — Samouprava u delima Svetozara Markovića i savremena jugoslovenska praksa. Svetozarevo 1977, str. 161—171
V slovenskem prevodu objavljajo: Naši razgledi (Ljubljana) 6. 5.—20. 5. 1977 pod naslovom Svetozar Marković o temeljih federacije
- Nekaj vprašanj slovenske zgodovine v desetletju 1896—1904.** — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 1—2, str. 7—23
- Osemdeset let od ustanovitve slovenske delavske stranke.** — Kronika (Ljubljana) 25, 1977, 1, str. 48—52
Objavlja tudi: Komunist (Ljubljana) 3. 1. 1977, str. 22—23
- Srbija i jugoslovensko pitanje na početku prvog svetskog rata** — Knjige i zbivanja. Beograd 1977, str. 62—65
- Revolucija in narodi.** — Teorija in praksa (Ljubljana) 14, 1977, 5—6, str. 479—489
- Prilog razmatranju odnosa revolucije i nacije.** — Pregled (Sarajevo) 1977, 9, str. 1029—1042
Prirejen tekst z znanstvenega posvetovanja »Dialektika odnosov delavskega razreda in njegove revolucionarne avantgarde«, Portorož, 5.—6. maj 1977
- Revolucija i nacije. (Teze).** — Treći program (Beograd) 3/4, 1977, 34/35, str. 297—307
Referat na znanstvenem posvetovanju »Dialektika odnosov delavskega razreda in njegove revolucionarne avangarde«, Portorož, 5.—6. maj 1977
- Temelji jugoslovanske federacije.** — Osvoboditev Slovenije 1945. Ljubljana 1977, str. 37—60
- Radnički pokret i nacionalno pitanje.** — Klasne borbe i socijalistička revolucija. Beograd 1977, str. 117—142. (Predavanja političke škole SKJ »Josip Broz Tito«, Kumrovec 1975/76, 4. zv.)
- Nekaj misli k vprašanju marksizma v slovenskem zgodovinskoisusju.** — Anthropos (Ljubljana) 1977, 5—6, str. 181—185

1978

- Die Badenikrise und die Slowenen (z diskusijo).** — Die Donau-Monarchie und die süd-slawische Frage von 1848 bis 1918. Wien 1978, str. 65—76 in 87—103
- Aktuelnost naučnog i interdisciplinarnog izučavanja nacije.** — Pristup izučavanju nacije. Zagreb-Beograd 1978, str. 62—66
- Značaj Osme konferencije zagrebačkih komunista za tretiranje nacionalnog pitanja u politici KPJ.** — Osmo konferencija zagrebačkih komunista i razvoj KPJ-SKJ kao moderne partije radničke klase. Zagreb 1978, str. 201—218
- Spremna beseda.** — Alenka Nedog, Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji od leta 1935 do 1941. Ljubljana 1978, str. 289—299

TATJANA POBERAJ-MIKLAVČIČ

Rodila se je 11. aprila 1926 v znani učiteljski družini v Šmartnem ob Dreti. Kot gimnazijka je bila že leta 1941 z družino izseljena v Bosno. Po vrnitvi na požgani dom je leta 1945 nadaljevala s študijem na celjski gimnaziji, leta 1956 pa je diplomirala na oddelku za etnologijo Filozofske fakultete ljubljanske univerze.

V letih 1957—1973 je delala kot arhivist (od 1958 tudi kot ravnatelj) v Mestnem arhivu v Piranu. Ob delu pri reševanju in zaščiti pomembne arhivske kulturne dediščine je sodelovala tudi pri urejanju zbirk v Pomorskem muzeju v Piranu in pri etnoloških raziskavah.

Od leta 1974 pa do svoje smrti v prometni nesreči (20. maja 1978 v Podlublju) je delala v dokumentaciji zahodne raziskovalne skupine Inštituta za narodnostna vprašanja.

Njen življenjepis objavlja Janez Stergar v Razpravah in gradivu, Ljubljana 1979, 9—10, str. 163—164.

1956

Prof. dr. Niko Županič. — Primorski dnevnik (Trst) 7. 12. 1956

1957

Etnološka raziskava. Vas Padna v Istri. — 1957

1963

Stare piranske soline. Ljubljana, Mladinska knjiga 1963, 175 str. + 47 sl. (Spomeniški vodniki 4; soavtor Miroslav Pahor)

1971

Prvi statut grada Pirana donesen u XIII veku. — Komuna (Beograd), 1971

Piran je kroz stoleća sačuvao svoju autonomiju. — Komuna (Beograd) 1971

Pirano medioevale attraverso i suoi statuti. — La voce del popolo (Rijeka/Fiume) 2. 8. 1971

1974

Elaborat. Almirantejev govor v Trstu in odmevi nanj. — 1974, 4 str.

Elaborat. Prvič nemoteni govori v slovenščini v tržaški občini. — 1974, 3 str.

ALBERT REJEC

Rodil se je 6. aprila 1899. Šolal se je v Gorici, v Šentvidu pri Ljubljani, študiral na pravnih fakultetah v Padovi in Rimu. Deloval je v političnem društvu Edinost v Gorici in urejal list Edinost. Deloval je v Zvezi jugoslovanskih emigrantskih združenj v Beogradu ter izdajal ilegalne liste za Julijsko krajino. V ilegali je bil od 1940, deloval je tudi v NOB.

Na Inštitutu za narodnostna vprašanja je bil zaposlen od 1948 do upokojitve leta 1959. Tudi v pokoju se je posvetil proučevanju problematike Slovencev v Italiji, zlasti v Beneški Sloveniji. Umrl je 28. oktobra 1976.

Življenjepis in bibliografijo Alberta Rejca je objavil Andrej Vovko v Zgodovinskem časopisu (Ljubljana) 32, 1978, 1—2, str. 143—147. Kratek prikaz Rejčevega življenja in dela objavlja Univerza v Ljubljani. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Ljubljana 1957, str. 422—423. Seznam prispevkov Alberta Rejca v Jadranskih koledarjih 1959—1977 objavlja Jože Koren v Jadranskem koledarju 1977 (Trst), str. 84.

Pričujoča bibliografija dopolnjuje bibliografijo Andreja Vovka v Zgodovinskem časopisu, tako da dodaja le enote s področja narodnostne problematike.

1960

Ladinci. — Jadranski koledar 1960 (Trst), str. 33—35

Francozi v dolini Aoste. — Jadranski koledar 1960 (Trst), str. 157—163

1964

Dve podobi mesta Gorice. — Jadranski koledar 1964 (Trst), str. 138—141

Stare in nove pravde Kanalske doline za služnostne pravice. — Jadranski koledar 1964 (Trst), str. 142—149

1965

Ideološka in druga trenja pod masko nacionalnih zadev. — Primorski dnevnik (Trst) 4. 7.—7. 7. 1965

1969

Dr. Lavo Čermelj — osemdesetletnik. — Jadranski koledar 1969 (Trst), str. 51—57

Zapustil nas je sin Ziljske doline. (Spomini dr. Julija Felaherja). — Primorski dnevnik (Trst) 7. 6. 1969

1970

Prosimo in slavimo Ga v vseh jezikih. — Trinkov koledar 1970 (Gorica), str. 79—85

O propadanju far v Beneški Sloveniji

1971

Namen skupnosti nadiških dolin. — Primorski dnevnik (Trst) 12. 11. 1971

Bližnje tržaško zaledje. — Jadranski koledar 1971 (Trst), str. 211—218
O knjigi Andreasa Moritscha

A. Moritsch o spremembah v obalnem pasu v poldrugem stoletju. — Obala (Koper) 1971, 10—11, str. 48—50

Bližnje tržaško zaledje. — Jadranski koledar 1971 (Trst), str. 211—218

1974

Ob dvajsetletnici Trinkove smrti. — Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1974 (Gorica), str. 42—50

1976

Vojvodina — mozaik narodnosti. — Jadranski koledar 1976 (Trst), str. 120—126

JANEZ STERGAR

Rodil se je 11. 7. 1948 v Ljubljani, kjer je leta 1967 končal klasično gimnazijo in leta 1973 diplomiral na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani iz zgodovine in geografije; absolviral je tudi študij sociologije na isti fakulteti.

Na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani se je zaposlil leta 1972, leta 1973 postal asistent in leta 1975 raziskovalni sodelavec.

V okviru proučevanja narodnostnih vprašanj raziskuje predvsem novejšo zgodovino koroških Slovencev ter nekatere sodobne družbeno-politične procese v slovenskem zamejstvu (metode prisilnega in organiziranega raznarodovanja, samostojne volilne nastope manjšine itd.). Posebej proučuje tudi razvoj mladinskega gibanja na Slovenskem od druge polovice 19. stoletja dalje («Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije», Ljubljana 1978; več drugih objav). Objavlja tudi članke s področja dela strokovnih društev in družbeno-političnih organizacij, v katerih deluje.

Od šolskih let je dejaven v raznih organih taborniške organizacije. Pri izvršnem odboru Počitniške zveze Slovenije je vodil komisijo za raziskave. Deloval je v mladinski organizaciji in v Skupnosti študentov Ljubljanskih visokošolskih zavodov, kjer je vodil vrsto akcij v podporo boju zamejskih Slovencev; predsedoval je mednarodnemu študentskemu seminarju o narodnih manjšinah (Bled 1971).

V letih 1974—1980 je bil blagajnik Zgodovinskega društva za Slovenijo. Od leta 1978 je član upravnega in gospodarskega odbora Slovenske matice. Aktiven je v zvezi sindikatov (med drugim 1975—1978 podpredsednik občinskega odbora sindikata delavcev znanosti in visokega šolstva občine Ljubljana Center, od 1978 dalje član predsedstva občinskega sveta zveze sindikatov Ljubljana Center). V začetku sedemdesetih let je bil član podkomisije za manjšinska vprašanja komisije za mednarodne odnose pri Skupščini SRS. V istem času je bil, od leta 1979 dalje pa je ponovno član komisije za manjšinska in izseljeniška vprašanja RK SZDL.

Sodeloval je na vrsti mednarodnih in domačih znanstvenih srečanj. Bil je član uredništva taborniškega glasila »Zmaji« in revije »Tabor«, študentskih glasil »Tribuna«, »Students' Quartermely« in »Info«. Od leta 1975 dalje je tehnični urednik glasila Zgodovinskega društva za Slovenijo »Zgodovinski časopis«, od leta 1978 tudi revije Inštituta za narodnostna vprašanja »Razprave in gradivo«. Uredil je še več drugih publikacij z manjšinsko oziroma z zgodovinsko tematiko.

Nagrajen je bil med drugim z zlatim znakom Zveze tabornikov Slovenije, z zlatim znakom Rodu modrega vala iz Trsta, z diplomom Zveze tabornikov Jugoslavije, z diplomom Počitniške zveze Jugoslavije in s srebrnim znakom Zveze sindikatov Slovenije.

V pričujoči bibliografiji izbor za čas do leta 1972 opušča objave in elaborate, ki se ne nanašajo neposredno na obe avtorjevi osnovni raziskovalni področji. V bibliografiji za čas 1972—78 so pri objavah izpuščeni nekateri krajši uredniški teksti in prevodi, pri elaboratih pa tisti z manjšo raziskovalno, družbeno-politično ali dokumentarno vrednostjo.

1967

Hodil po zemlji sem naši... — Mladinec, glasilo dijakov II. gimnazije v Ljubljani (Ljubljana) 1966—1967, 1, str. 10—13. (Soavtor Matjaž Zwitter)
Potopis s Koroške

Ljubljanski Zmaji na Koroškem. — Tovariš, ilustrirani tednik »Dela« (Ljubljana) 19. 9. 1967, str. 24—26

1968

Stiki z zamejci. — Tabor, revija ferialcev, tabornikov in ljubiteljev narave (Ljubljana), 14, 1968, 10, str. 165

S seminarja za zamejsko mladino v Bohinju (20.—22. 9. 1968). — Informacije 981, ZMS, občinski komite Ljubljana-Center (Ljubljana) 1968, 5, str. 2—4. (Podpis J. S.)

1969

Mladostna neugnanost. — Delo (Ljubljana) 9. 8. 1969, str. 2
O taboru Zmajevega odreda v Kotu pri St. Jakobu

Program izleta — 1. skupina. — Zmaji, glasilo tabornikov Zmajevega odreda (Ljubljana) 1969—1970, 2 (25), str. 4—5. (Anonimno)
Izlet na Koroško 23. 11. 1969

Športne igre slovenskih zamejcev. — Tabor (Ljubljana) 15, 1969, 9—10, str. 218—219. (Podpis -js-)

Načrti tržaških tabornikov. — Tabor (Ljubljana) 15, 1969, 9—10, str. 219. (Podpis -js-)

Bili smo kot doma na Koroškem. — Tabor (Ljubljana) 15, 1969, 9—10, str. 228—229
O izletu slovenskih tabornikov na Koroško 23. 11. 1969

1970

Koroška '70. Ljubljana, Zmajev odred 1970, 3 str. (Anonimno)
Vabilo na tabor v Kališe pri Selah

Seminar Evropa — Afrika '70. — Tribuna (Ljubljana) 14. 4. 1970, str. 2
Mednarodni študentski seminar v Bemelenu, Nizozemska, 23.—28. 3. 1970

»Na Bazovici so počili strelci.« Slovenski taborniki v Italiji. — Tabor (Ljubljana) 16, 1970, 2—3, str. 54—55

Še pomnite, tovariši? — Tribuna (Ljubljana) 15. 10. 1970, str. 1—2 in 22. 10. 1970, str. 2
O zunanjepolitičnih dogodkih poleti 1970 in o reakcijah ljubljanskih študentov nanje

Radijska oddaja. Dobri sosedski odnosi — res dobri? — Radio Študent (Ljubljana) 10. 12. 1970

Referat. Social aspects of rural development in Africa and European influence on it. 1970, 4 str.
Za mednarodni študentski seminar »Europe-Africa 70« v Bemelenu, Nizozemska, 23.—28. 3. 1970

Elaborat. Šale za naše male, tokrat s slovenske Koroške. — 1970, 9 str.
Gradivo za poslansko vprašanje in načrtovano belo knjigo Skupnosti študentov ljubljanskih visokošolskih zavodov

1971

Carynthia. — Info (Ljubljana) 1971, 1, str. 4 (Anonimno)
O procesu proti Marijanu Sturmju

The problems which have been discussed in Belgrade between the delegation of CISA and the Ambassador of the Austrian Republic in Belgrade. — Info (Ljubljana) 1971, str. 6—7. (Anonimno)

Inž. Leon Kavčnik — eden izmed ustanoviteljev Počitniške zveze. — Tabor (Ljubljana) 16, 1971, 8—10, str. 14—16

»Koroška 71.« — Tabor (Ljubljana) 16, 1971, 8—10, str. 24. (Anonimno)
O taborjenju na Koroškem

Okrogla miza: Kakšno zunanjo politiko potrebujemo? — Delo (Ljubljana) 11. 12. 1971, str. 334. (Sodelovanje)

Ocena. Jože Sircelj, Koroška znamenja — Današnji in jutrišnji dan koroških Slovencev. Slike sta posnela: Egon Kaše in Joco Žnidaršič, ČGP Delo, Ljubljana, 264 str. V. 8°. — Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino (Ljubljana) 19, 1971, 2, str. 126—127

Ocena. Koroška in koroški Slovenci, zbornik poljudnoznanstvenih in leposlovnih spisov. Uredili: dr. Vladimir Klemenčič (geografsko-socialni del), dr. Janko Pleterški in dr. Tone Zorn (zgodovinski del), dr. Janko Kos (jezikovno leposlovni del). Založba Obzorja, Maribor 1971, 396 str. — Kronika (Ljubljana) 19, 1971, 3, str. 186—187

Ocena. Od kmečkih uporov do slovenske državnosti. Uredil Ivan Kreft. Izdala založba Obzorja, Maribor 1971. 122 strani. — Kronika (Ljubljana) 19, 1971, 3, str. 189—190

Seminarska naloga. Novejša dognanja iz problematike koroških Slovencev. — 1971, 18 str. V seminarju iz družbene geografije pri prof. dr. Vladimirju Klemenčiču na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani

Elaborat. Vsebinski okvir skupščinske resolucije o manjšinski problematiki. Točki IV. 7 in IV. 8 (idejna izhodišča) in V. 1—3 (Konkretni ukrepi). — 1971, 3 + 20 str.

1972

3. Koroški kulturni dnevi, Celovec, 27., 28. in 29. decembra 1971. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 5, 1972, 1, str. 55—56. (Neavtorizirano krajšano)

Iz zgodovine Počitniške zveze. — Informator, Počitniška zveza Slovenije (Ljubljana) 1971, 2, str. 5—6, 1972, 1—2, str. 11—12, 3, str. 4—7, 4, str. 8—11, 5, str. 8—9

Iz naše preteklosti. — Mladim turistom. Ljubljana 1972, str. 7—18

Ocena. Blaž Singer, Vodnik na poti med Slovenci na Koroškem (Turistični priročnik). Založba Obzorja, Maribor, avgusta 1970. Priloga: Koroška — Karta s slovenskimi in nemškimi krajevnimi imeni, 1:150.000, priredil Vladimir Klemenčič. Založba Obzorja, Maribor, julij 1971. — Kronika (Ljubljana) 20, 1972, 1, str. 61

Ocena. Prosvetni zbornik 1868—1968. Izdala in založila Slovenska prosvetna zveza Trst—Gorica—Cedad, Trst, 1970. 328 str. — Kronika (Ljubljana) 20, 3, str. 182—183

Radijska oddaja. Dve vesti o študentski podpori boju manjšin. — Radio Študent (Ljubljana) 25. 10. 1972

Elaborat. Poročilo o potovanju po Koroškem v dneh od 16. do 18. oktobra 1972. — 1972, 7 str.

Elaborat. Meddržavni odnosi SFRJ : Republika Avstrija od 1. sept. do 9. nov. 1972. — 1972, 4 str.

Elaborat. Poročanje jugoslovanskih listov o koroških dogodkih od srede oktobra 1972 do 20. novembra 1972. — 1972, 16 str.

1973

Koroška '73. Vabilo na 5. tabor slovenskih tabornikov na Koroškem. Ljubljana, Zmajev odred 1973. 4 str. (Podpis: Zmajevci)

Selected chronology of Carinthian »war about sign-posters«. — Info (Ljubljana) 1973, 5, str. 8—12. (Soavtor Dušan Nečak)

A letter to you. — Info (Ljubljana) 1973, 5, str. 14—15
O avstrijski politiki do koroških Slovencev

Avstrija kaznovala prvega »terorista«. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 1, str. 16—17
O postopku proti Marijanu Sriencu

A zoo for the Carinthian Slovenes in Austria? — Info (Ljubljana) 1973, 6, str. 6—8

SAK zmaguje. Slovenski koroški športniki so tarče izpadov nemških šovinistov. — Delo (Ljubljana) 23. 9. 1973, str. 6

Celovška gimnazija — matica slovenskega razumništva. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 4, str. 59—62

Taborjenje med koroškimi Slovenci. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 4, str. 68—69. (Neavtorizirano krajšano)

Ocena. XV. letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 1, str. 87—88

Ocena. Franc Arnejc, Od Dnjestra do Piave. Spomini iz prve svetovne vojne. Družba sv. Mohorja v Celovcu 1970. 131 strani. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 1, str. 36—37

Elaborat. Zakon o sožitju Nemcev in Slovencev v koroški cerkvi. — 1973, 4 str.

Elaborat. Občinske volitve dne 25. marca 1973 na Koroškem. — 1973, 11 str. (Soavtorja Dušan Nečak in Tone Zorn)

Elaborat. Jugoslovanski delavci v Avstriji. — 1973, 9 str.

Elaborat. Kladivarji in nove številke »Kladiva«. — 1973, 10 str.

Elaborat. Izbor pomembnejših člankov in razprav s področja 3. raziskovalne skupine. — 1973—1979, 83 str.

Četrtletne, polletne ali letne bibliografije o jugoslovansko-avstrijskih in jugoslovansko-madžarskih odnosih ter o položaju manjšin v Avstriji in na Madžarskem

1974

Začetki »Slovenskega ferijalnega društva 'Sava' v Ljubljani«. — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 1, str. 31—40

Sedem let »Vestnika koroških partizanov«. — Borec (Ljubljana) 26, 1974, 2, str. 123—126

Širša zasnova »Vestnika koroških partizanov«. — Naši razgledi (Ljubljana) 22. 3. 1974, str. 158

Koroški avtorji v srbski reviji. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 1, str. 73—74

O izboru v »Bagdali« iz Kruševca

Boj za resnico. Ob izidu prevoda razprave o koroških Slovencih. — Delo (Ljubljana) 6. 4. 1974, str. 25

Delni ponatis: Slovenski vestnik (Celovec) 3. 5. 1974, str. 7

O knjigi Draga Druškoviča »Carinthian Slovenes: Some Aspects of Their Situation. 18 Years After the Signing of the Austrian State Treaty«. Ljubljana 1973

Premik ob Rabi. Razveseljiv razvoj v Porabju odraz premikov na Madžarskem. Sprejemljivost za naše pobude in zamisli. — Delo (Ljubljana) 22. 4. 1974, str. 4

Kontaktini komite za gradiščanske Hrvate. V boju za neogrožen razvoj. Avstrijska vlada v celoti ignorira varstvene določbe 7. člena. — Delo (Ljubljana) 29. 6. 1974

»Nevarna« šola. Na celovski Zvezni gimnaziji za Slovence maturiralo letos 33 dijakov. Zavod, trn v peti »Heimatdiensta«. — Delo (Ljubljana) 2. 7. 1974, str. 6

Izvolitev v Avstriji. Novi predsednik. — Naši razgledi (Ljubljana) 5. 7. 1974, str. 346

O dr. Rudolfu Kirchschlägerju

Avstrijski tisk o intervjuju Franceta Popita in o stališčih sedmega kongresa Zveze komunistov Slovenije do zamejstva. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 2—3, str. 1—4

Manjšine. Bera tržaške konference. Posredovala je veliko podatkov o položaju in potrebah manjšin. — Delo (Ljubljana) 3. 8. 1974, str. 23. (Psevdonom Andrej Tratnik. Soavtorja Albina Lük in Dušan Nečak)

Sosedov praznik. Ob rob obletnici koroškega plebiscita. — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 10. 1974, str. 494

»Skurna storija« o dr. Koschierju. Kdo je izdajatelj pamfleta »Kärnten — eine Information«. Organiziran nacist, od 1941. do 1945. leta pa nemški funkcionar v okupirani Sloveniji. — Delo (Ljubljana) 9. 11. 1974, str. 27

Ponatis: Primorski dnevnik (Trst) 9. 11. 1974, str. 5; Naš tednik (Celovec) 14. 11. 1974, str. 4—5; Slovenski vestnik (Celovec) 15. 11. 1974, str. 3

Izbor knjig o slovenskem zamejstvu. — Modri bilten Republiškega centra klubov OZN (Ljubljana) dec. 1974, str. 32—33. (Anonimno)

Bibliografija novejših prevodov razprav sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. — Razprave in gradivo [Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani] (Ljubljana) 1974, 6, str. 145—146. (Brez naslova in anonimno. Soavtorica Mara Mervič)

Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 28, 1974, 3—4, str. 431. (Anonimno)

Obvestila uredništva in uprave »Zgodovinskega časopisa«

- Ocena. Koroški koledar 1974. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 1, str. 75—76
- Ocena. Knjižica »Kärnten — ein Alarmzeichen« (Koroška — znak za preplah). — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7—8, 1974, 2—3, 119—123
- Ocena. Drago Druškovič, Quelques Questions des Slovènes de Carinthie, Ljubljana 1972, 44 str. Drago Druškovič, Carinthian Slovenes: some aspects of their situation, 18 years after the signing of the Austrian State Treaty, Ljubljana 1973, 100 str. — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 2, 137—138
- Ocena. Zemljevid z italijanskimi in slovenskimi krajevnimi imeni v Furlaniji, Julijski Krajini in Benečiji. Avtor karte dr. Jakob Medved, Ljubljana 1974, 12 str. slovensko-italijanskega in italijansko-slovenskega abecednega seznama po kvadrantih na karti. — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 2, str. 141—142
- Ocena. '55 '70. Slovenska obala v številkah. Izdal obalni svet Koper. Izolá, Koper, Piran 1972 (1973), 386 str. — Kronika (Ljubljana) 22, 1974, 3, str. 201—202
- Elaborat. Osnutek za odgovor dr. Koschierju. — 1974, 6 str.

1975

- Številna ugibanja. Pred deželnimi volitvami na Koroškem.** Kakšno bo novo razmerje sil v deželnem zboru? — Delo (Ljubljana) 1. 3. 1975, str. 25
- Post scriptum.** — Info (Ljubljana) 1975, 7, str. 20—22
K članku Dušana Nečaka »A Year's Lifetime of the Minority« v isti številki
- Croats in Austria.** — Info (Ljubljana) 1975, 7, str. 23—26
- Am Beispiel dr. Koschier: 30 Jahre Befreiung — 30 Jahre Rehabilitation von Nazigrößen.** — Zur Lage der Kärntner Slovenen, Informationsschrift des Klubs slovenischer Studenten in Wien (Wien) 1975, 1, str. 10—11. (Anonimno)
Prirejen prevod članka »Skurna storija« o dr. Koschierju. Delo (Ljubljana) 3. 11. 1974
- Volitve v koroški deželni zbor.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 1—2, str. 65—70
Ponatis: Slovenija paralele (Ljubljana) 1975, 39, str. 105—107
Volitve 2. 3. 1975
- Mednarodna manjšinska zaščita.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 9, 1975, 1—2, str. 96—104
Ponatis: Slovenija paralele (Ljubljana) 1975, 39, str. 110—112
- Zadovoljivo zastopstvo med kandidati. V treh okrožjih na Madžarskem izbrani pripadniki naših manjšin. — Delo (Ljubljana) 30. 5. 1975, str. 4. (Podpis J. S.)
- Porabski Slovenci.** — »m[ladina]« revija (Ljubljana) 26. 6. 1975, priloga »Prizma« 4, 1975, 5, str. 15—16
- »Prepovedana tema«. Avstrijska televizija o Korošcih. — Naši razgledi (Ljubljana) 8. 8. 1975, str. 391
C oddaji dr. Trautl Brandstaller »Tujci v domovini«
- Pisan letnik. Nedavno je izšel drugi zvezek lanskega letnika »Zgodovinskega časopisa«. — Delo (Ljubljana) 29. 10. 1975, str. 8
- Zmajev odred. — Zmaji (Ljubljana) 14, 1975, 2—3, II. priloga, str. 1—3
Kratek zgodovinski oris ob petindvajsetletnici
- Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 29, 1975, 1—2, str. 207—208. (Anonimno)
Obvestila uredništva in uprave »Zgodovinskega časopisa«
- Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 29, 1975, 3—4, str. 385—386
Obvestila uredništva in uprave »Zgodovinskega časopisa«
- Ocena. Koroški koledar 1975. Izdala in založila Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, Celovec — Borovlje (1974). 128 str. — Kronika (Ljubljana) 23, 1975, 1, str. 59—60
- Ocena. Tone Ferenc, Milica Kacin-Wohinz, Tone Zorn, Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918—1945. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1974, 326 str. — Kronika (Ljubljana) 23, 1975, 3, str. 195—196
- Elaborat. **Peti odstavek ADP [Avstrijske državne pogodbe].** (Nacionalizem). — 1975, 20 str. + 1 pril.
- Elaborat. Izbor knjig in pomebnih člankov o Koroški in Štajerski. Izbor literature o grafičarskih Hrvatih. — 1975, 8 str.

1976

Kršitve določb petega odstavka člena 7 avstrijske državne pogodbe. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1976, 7—8, str. 147—179

Ponatis angleškega povzetka: Violations of the Provisions under Paragraph 5, Article 7 of the Austrian State Treaty. — Twenty Years Overdue. Slovene and Croat Minorities in Austria. — Ljubljana 1976, str. 27—29

Slovene minority in Austria demands its rights in vain. Ljubljana, Slovenski center, PEN kluba 1976, 2 str. (Anonimno)

Francoski prevod: La minorité slovène en Autriche demande en vain ses droits. — Le livre slovène (Ljubljana) 14, 1976, 1—2, str. 69

Za 41. mednarodni kongres PEN klubov v Londonu

Blagajna Zgodovinskega društva za Slovenijo 1974—1976 (v času med XVII. zborovanjem v Piranu in XVIII. zborovanjem v Kranjski gori). — Zgodovinski časopis (Ljubljana), 30, 1976, 3—4, str. 341—342

Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 3—4, str. 401—403. (Soavtorji P. Hainz, D. Mihelič, D. Nečak in J. Zontar)

O delu Zgodovinskega društva za Slovenijo in o izhajanju Zgodovinskega časopisa

Ocena. Materijalni i društveni razvoj SFR Jugoslavije 1947—1972. Savezni zavod za statistiko, Beograd 1973, 282 strani. Družbeni razvoj SR Slovenije 1947—1972. Za tisk pripravila: Zavod SR za planiranje in Zavod SR za statistiko; urednik: Franček Brglez. ČZP Komunist, Ljubljana 1974, 261 strani. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 14, 1974 [izšlo 1976], 1—2, str. 339—341

Diskusija. O preprečevanju protimanjšinske dejavnosti v Avstriji. — 1976, 2 str.

Posvetovanje o aktualnih vprašanih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Ljubljana, 28. 5. 1976

1977

Njemački nacionalizam i protislovenska djelatnost u austrijskoj Koroškoj. — Časopis za suvremenu povijest (Zagreb) 9, 1977, 1 (23), str. 133—169. (Prevedel Tone Potokar) Prirejen prevod: „Nur ein Menschenalter haben wir Zeit...“ Deutsch-nationalismus in Kärnten seit 1920. — Einheit—Enotnost—Jedinstvo—Egység—Svornost, Zeitung für die Rechte der Minderheiten in Österreich (Klagenfurt/Celovec) 2, 1979, 5—6, str. 16—25

Metode prisilnega raznarodovanja koroških Slovencev s poudarkom na času po drugi svetovni vojni. (Predavanje na VII. kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev v Novem Sadu 6. 10. 1977). — Koroški koledar 1978. Celovec—Borovlje 1977, str. 176—180

Naša preteklost ni tako temna. — Nedeljski dnevnik (Ljubljana) 10. 4. 1977

Sodelovanje v pogovoru več slovenskih zgodovinarjev s Sandijem Sitarjem

Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 1—2, str. 250—252. (Soavtorica Darja Mihelič)

O delu Zgodovinskega društva za Slovenijo in o izhajanju Zgodovinskega časopisa

Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 3, str. 443—444. (Soavtorja Darja Mihelič in Peter Vodopivec)

O delu Zgodovinskega društva za Slovenijo in o izhajanju Zgodovinskega časopisa

Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 4, str. 587—588. (Soavtorja Darja Mihelič in Dušan Nečak)

O delu Zgodovinskega društva za Slovenijo in o izhajanju Zgodovinskega časopisa

Elaborat. Poročilo o udeležbi na 8. Koroških kulturnih dneh v Celovcu, 17.—19. 2. 1977. — 1977, 14 str.

Elaborat. Poročilo o dejavnosti INDOK službe in knjižice Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani za leto 1976. — 1977, 10 str. (S sodelavci)

1978

Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije. Ljubljana, Počitniška zveza Slovenije, 64 str.

Ponatis: Zbornik Počitniške zveze Slovenije, Ljubljana 1978, str. 5—62

Pregled samostojnega nastopanja Slovencev na koroških volitvah 1861—1976. — Koroški koledar 1979. Celovec—Borovlje 1978, str. 97—103

Spoznanja ob tabornem ognju. Pismo iz slovenske Koroške. — Mladina (Ljubljana) 27. 4. 1978, str. 18—19

Intervju Borisu Višnovcu

Spremna beseda. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 16, 1963, št. 1—4, ponatis 1978, zadnja str. ovitka. (Brez naslova)

Koroški kulturni dnevi. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 32, 1978, 1—2, str. 155—159

Zgodovinske teme na devetih dosedanjih Koroških kulturnih dnevih od 1969 do 1978

- Zrcalo sedanjosti in snovanj. Naši pogovori z delegati 9. kongresa Zveze sindikatov Slovenije. — Prosvetni delavec (Ljubljana) 6. 10. 1978, str. 3—4. (Lastni tekst: Med vodilnimi v svetu, str. 3)
Sodelovanje v anketi
- Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 32, 1978, 3, str. 369—370. (Soavtorica Darja Mihelič)
O delu Zgodovinskega društva za Slovenijo in o izhajanju Zgodovinskega časopisa
- Finančno in materialno poslovanje Zgodovinskega društva za Slovenijo 1976—1978. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 32, 1978, 4, str. 499—501
- Obvestila. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 32, 1978, 4, str. 521—522. (Soavtorica Darja Mihelič)
O delu Zgodovinskega društva za Slovenijo in o izhajanju Zgodovinskega časopisa
- Diskusija. O narodno-radikalni struji in o društveni dejavnosti pred prvo svetovno vojno. — 1978, 3 str.
Objavlja: Zgodovinski časopis (Ljubljana) 33, 1979, 2, str. 264—265
- Diskusija. O znanstveno-raziskovalnih organizacijah. — 1978, 3 str.
Neavtorizirano razmnoženo v: Gradivo 9. kongresa Zveze sindikatov Slovenije, Maribor 25.—26. 10. 1978, Komisija za kulturo, prosveto, znanost — III, str. 67—69
- Žalna beseda. Tatjana Poberaj-Miklavčič v slovo. — 1978, 2 str.
Objava: Razprave in gradivo (Ljubljana) 1979, 9—10, str. 183—184
- Elaborat. Poročilo o dejavnosti INDOK službe in knjižnice Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani za leto 1977 (s predhodnim finančnim poročilom Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani za leto 1977). — 1978, 6 + 3 str. (S sodelavci)
- Elaborat. Prijava za financiranje INDOK službe in knjižnice za leto 1978 (s finančnim predračunom za leto 1978). — 1978, 8 + 3 str. (S sodelavci)
Za Inštitut za narodnostna vprašanja
- Elaborat. 9. Koroški kulturni dnevi (Celovec, 16.—18. 2. 1978). — 1978, 6 str.

KAREL ŠIŠKOVIC

Rojen je bil 14. aprila 1927 v Črnem kalu pri Kopru. Udeležil se je NOB in bil v ilegali tajnik Zveze slovenske mladine v Trstu do osvoboditve. Od junija do septembra 1944 je bil v nemškem lagerju. V povojnem obdobju je deloval kot politični delavec in publicist. Izvoljen je bil v prvi tržaški pokrajinski svet, bil poslanec v prvi mandatni dobi avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine, bil je član deželnega komiteja KPI za Furlanijo-Juljsko krajino. Zdaj je član izvršnega odbora Slovenske kulturno gospodarske zveze v Italiji itd.

Študiral je na fakulteti za politične vede v Padovi, kjer je obranil disertacijo iz moderne zgodovine »Ilirske province 1809—1813«.

Sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja je bil v letih 1971 in 1972, od tedaj pa je ravnatelj Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu. Je tudi član posebne komisije za slovenska vprašanja pri predsedstvu italijanske vlade.

Dr. ŠiškoVIC proučuje problematiko slovenske narodnostne skupnosti v Italiji in je o njej napisal številne članke in razprave. Pričujoča bibliografija navaja le izbor najpomembnejših objav, za leti 1971 in 1972, ko je delal na inštitutu, pa popolno bibliografijo.

1962

Le province Illiriche 1809—1813. Tesi di laurea in storia moderna, Padova 1962, 691 str.
Doktorska disertacija.

Vloga KPI v življenju slovenske narodne skupnosti na Tržaškem — Delo (Trst) 1. 6.—29. 6. 1962

Vprašanje narodnih manjšin v Italiji in stališče stranke. — Delo (Trst) 7. 9.—28. 9. 1962

1967

Beleške o stališču italijanskih komunistov do narodnostnega vprašanja v tako imenovani Julijski Benečiji (do leta 1941). — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 7, 1967, 1/2, str. 317—322, 529—530, 563—564

1968

Dežela in enakopravnost slovenskega prebivalstva. (Misli in ugotovitve pred zaključkom prve zakonodajne dobe deželne uprave.) — *Jadranski koledar* 1968 (Trst), str. 19—23

1970

Enotni interesi Slovencev v Italiji. Premišljevanja ob uvedbi naziva »Slovenci« v avtonomni deželi Furlaniji-Juljski krajini. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 27. 11. 1970, str. 657

Kaj storiti za Slovence v Italiji — ob 25-letnici zloma nacifašizma. — *Jadranski koledar* 1970 (Trst), str. 44—50

Zadeva Južne Tirolske. — *Jadranski koledar* 1970 (Trst), str. 65—76

1971

»Paternalizem« ali »ustavotvornost«. (Dve poti za reševanje problemov Slovencev v Italiji. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 22. 10. 1971, str. 600

Vzroki desničarskega vala v Italiji. — *Večer* (Maribor) 21. 7. 1971, str. 12

»Fizično« ali »duhovno« srečanje? Draga 1971. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 24. 9. 1971, str. 536—537

Južna Tirolska enkratnost ali zgled? — *Teorija in praksa* (Ljubljana) 8. 1971, 4. str. 645—652

»Mesec na nebu?« Colombov dialog s Slovenci. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 24. 12. 1971, str. 726

»Osnutek ukrepov.« — *Večer* (Maribor) 30. 9., 7. 10. 1971
O problematiki Slovencev v Italiji

»Paternalizem« in »ustavotvornost«. Dve poti za reševanje problemov Slovencev v Italiji. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 22. 10. 1971, str. 600

Slovenci v Italiji in južnotirolski paket. — *Dan* (Trst) 1. 1971, 1. str. 14—15

Srečanje Slovencev s Colombom in odmevi. — *Večer* (Maribor) 23. 12. 1971

Večja zavest manjšine o lastni vlogi. — *Večer* (Maribor) 16. 9. 1971

Obisk vsebinskega ne formalnega pomena. — *Večer* (Maribor) 8. 4. 1971, str. 18

Vzroki desničarskega vala v Italiji. — *Večer* (Maribor) 21. 7. 1971, str. 12

Italijanski fašizem v ofenzivi. — *Večer* (Maribor) 8. 12. 1971, str. 9

Bistri se pot italijanske KPI. — *Večer* (Maribor) 11. 12. 1971, str. 11

Slovenci v Italiji in južnotirolski paket. — *Dan* (Trst) 1. 1971, 1. str. 14—15

Ustavni zakon Rima za Južne Tirolce. — *Večer* (Maribor) 3. 3.—4. 3. 1971
Objavlja tudi: Slovenski vestnik (Celovec)

1972

Staro in novo po volitvah v Italiji. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 26. 5. 1972, str. 294—295

Pet dokumentov za globalno rešitev vprašanj Slovencev v Italiji. — *Obala* (Koper) 1972, 14. str. 8—15; 15/16, str. 12—18

Stranke »ustavnega loka« in Slovenci v Italiji. — *Sedem dni* (Maribor) 10. 8. 1972, str. 19
30 (Trideset) let dolga pot. Po treh desetletjih »pravno neobstoječa« razsodba fašističnega političnega sodišča. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 11. 2. 1972, str. 70

Vodilna teža Slovencev v Italiji. — *Sedem dni* (Maribor) 10. 8. 1972, str. 16

Model socializma za moderno industrijsko državo. XIII. kongres komunistične partije Italije. *Naši razgledi* (Ljubljana), 24. 3. 1972

Sedanji politični trenutek in Slovenci v Italiji. *Sedem dni* (Maribor), 27. 7. 1972, str. 19

Stranke »ustavnega loka« in Slovenci v Italiji. — *Sedem dni* (Maribor), 10. 8. 1972, str. 19

Delček Benečije v tujini. »Društvo slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije« v Švici. — *Naši razgledi* (Ljubljana) 24. 11. 1972, str. 606—607

Elaborat, Okvirno gradivo o položaju Slovencev v Videmski pokrajini (Italija). — Ljubljana, INV 1972, 24 str.

1973

Demokracija na preizkušnji. Za specifične, slovenske »gorske skupnosti« v Furlaniji-Juljski krajini. — Delo (Ljubljana) 28. 7. 1973, str. 14

Za Slovence je potrebno, da se čutijo svobodne pred nevarnostjo asimilacije. — Primorski dnevnik (Trst) 17. 11. 1973, str. 4

Jugoslovanska pravna znanost proučuje manjšinska vprašanja. V Sarajevu znanstveno zasedanje o rasnih in nacionalnih manjšinah. — Primorski dnevnik (Trst) 23. 12. 1973, str. 6

1974

O problemih pravne ureditve Slovencev v Italiji. — Pričevanje na Mednarodni konferenci o manjšinah v Trstu 10.—14. julija 1974. Trst, 1974, 37 str.

Položaj Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. — Problemi sodobnega sveta. Ljubljana 1974, str. 58—68

Predlogi za pravno ureditev položaja Slovencev v Italiji. — Pravne poti do rešitve problemov Slovencev v Italiji. Trst 1974, str. 7—47. (Slovenci v zamejstvu.)

Proposte di soluzione legislativa per gli Sloveni d'Italia. — Proposte di soluzione legislativa dei problemi degli Sloveni in Italia. Trieste 1974, str. 7—58. (Gli Sloveni in Italia)

Bumerang. Ob dveh akcijah italijanske vlade glede na Jugoslavijo in Slovence. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 12. 1974, str. 631

Sla po sosedovi lastnini. Poskusi, da bi želje spremenili v mednarodno veljavna dejanja, so najnevarnejše znamenje pravega ozadja italijanskih not. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 6. 1974, str. 309—310

Luknja v vodi. Dvojezična glasovnica — pred konferenco o manjšinah. — Dan (Trst) 1974, 5. str. 8—9

»Osvetlili smo svoj hudi boj.« O tržaški mednarodni konferenci o manjšinah, o položaju Slovencev v Italiji in o Slovenskem raziskovalnem inštitutu v Trstu. Pogovor Naših razgledov. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 8. 1974, str. 404, 395

Gorske skupnosti zadevajo tudi Slovence. — Jadranski koledar 1974, (Trst), str. 34—39, 1 zvd.

Slovenska vprašanja v dveh mandatnih dobach dežele Furlanije-Juljske krajine. — Jadranski koledar 1974 (Trst), str. 40—50

Tržaška konferenca o manjšinah je podlaga za boljše utemeljevanje zahtev Slovencev. Poročilo na glavni seji odbora SKGZ 14. t. m. — Primorski dnevnik (Trst) 17. 10. 1974, str. 4

Pooblaščen odredbe in slovenska šola. — Primorski dnevnik (Trst), 17. 11. 1974, str. 1, 8

1975

Mednarodna konferenca o manjšinah. (Trst, 10.—14. julija 1974.) — Jadranski koledar 1975 (Trst), str. 4—16

Pravna ureditev slovenske šole v Italiji. — Vzgoja in izobraževanje (Ljubljana) 6. 1975, 6. str. 32—36

Referat na posvetovanju o problemih slovenskega šolstva v Italiji. Članek z istim naslovom objavlja tudi: Primorski dnevnik (Trst) 27. 9. 1975, str. 4

Naj velja za ljudi, njim v prid. Ob sporazumu med Italijo in Jugoslavijo. — Naši razgledi (Ljubljana) 10. 10. 1975, str. 493—494

1976

Pravna ureditev slovenske šole. — Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji. Trst 1976, str. 65—75. (Slovenci v zamejstvu)

Zaključki. — Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji. Trst 1976, str. 245—251. (Slovenci v zamejstvu)

Uvodno poročilo. — Posvet glavnega odbora SKGZ o pravici slovenskega jezika. Trst, 21. februarja 1976. Trst 1976, 21. f. Strojev. avtogr.

Italijanske parlamentarne volitve 1976. — Teorija in praksa (Ljubljana) 13. 1976, 9/10, str. 779—789

Junjske volitve v Italiji v deželi in med Slovenci. — *Jadranski koledar 1976 (Trst)*, str. 9—19

Kam Slovenci. — *Dan (Trst) 6*, 1976, 55, str. 4—6

Potrebne smeri. O slovenskem šolstvu v Italiji. — *Dan (Trst) 6*, 1976, 58/59, str. 13—15

Pravice slovenskega jezika v Italiji. Iz uvodnega poročila na posvetu glavnega odbora SKGZ v Trstu. — *Naši razgledi (Ljubljana) 12*, 3. 1976, str. 122—124

Brez leveice v Italiji ni mogoče vladati. Ob izrednih državnoborskih volitvah. — *Naši razgledi (Ljubljana) 2*, 7. 1976, str. 341—342

Potrebne smeri slovenskega šolstva v Italiji. Brez popolne in avtonomne šole manjšina ne more živeti. — *Naši razgledi (Ljubljana) 5*, 11. 1976, str. 550—552

1977

Parlamentarne volitve v Italiji v letu 1976. — *Jadranski koledar 1977. (Trst)*, str. 6—19

Vrednotenje socio-gospodarskih in prostorskih problemov Slovencev v Italiji. Izhodiščna načela. Iz uvodnega referata na simpoziju v Trstu. — *Naši razgledi (Ljubljana) 11*, 2. 1977, str. 58—60. (Soavtor Vladimir Klemenčič)

Fašizem v Italiji. — *Slovenski vestnik (Celovec) 18*, 3.—1. 4. 1977

Predavanje na 8. Koroških kulturnih dnevih v Celovcu

Čas se ne sme izteči v njihovo škodo. Osimo in Slovenci v Italiji. — *Delo (Ljubljana) 5*, 3. 1977, str. 26—27

Ali je v Avstriji nacizem mrtev? Osmi koroški kulturni dnevi. — *Primorski dnevnik (Trst) 6*, 3. 1977, str. 5

Obrnjena in nova stran zgodovine. Ob ratifikaciji Osimskih sporazumov. — *Naši razgledi (Ljubljana) 11*, 3. 1977, str. 110

Delo Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu. — *Primorska srečanja (Koper) 1977*, 4, str. 21—25

Zakonska zaščita manjšine. S prenehanjem veljavnosti Londonskega memoranduma. — *Dan (Trst) 7*, 1977, 66/67, str. 26—27

1978

Considerazioni per la valutazione dei problemi socio-economici ed ambientali degli Sloveni in Italia. — Atti del simposio sui problemi socio-economici e ambientali degli Sloveni in Italia. Vol. 1. Trieste 1978, str. 5—21 (Gli Sloveni in Italia. Soavtor Vladimir Klemenčič)

Considerazioni conclusive. — Atti del simposio sui problemi socio-economici e ambientali degli Sloveni in Italia. Vol. 1. Trieste 1978, str. 268—270. (Gli Sloveni in Italia)

Sistemazione giuridica della scuola slovena. — Atti del convegno sulla scuola slovena in Italia. Trieste, 1978, str. 75—87. (Gli Sloveni in Italia)

Conclusioni. — Atti del convegno sulla scuola slovena in Italia. Trieste 1978, str. 291—298. (Gli Sloveni in Italia)

La Slavia dal 1866 al 1918. — La storia della Slavia Italiana. Secondo ciclo di conferenze degli Incontri culturali 1974—1975 a Pulfero. San Pietro al Natisone. Trieste 1978, str. 85—101. (Quaderni Nediža, 3.)

Razvoj družbeno-gospodarske strukture Slovencev v Italiji. — *Jadranski koledar 1978. (Trst)*, str. 113—119

Slovenska šola v Italiji. — *Koroški koledar 1978 (Celovec)*, str. 186—190

Naposled spoznanja, poslej dejanja! Videmska manjšinska konferenca. — *Naši razgledi (Ljubljana) 9*, 6. 1978, str. 322—324

Protislovnost zadnjih volitev v Italiji. V Trstu so se pokazala znamenja konzervatizma, reakcionarnosti, protislovenstva in protijugoslovanstva, celo protiitalijanstva in protiosimstva. — *Naši razgledi (Ljubljana) 28*, 7. 1978, str. 409—410

Vračanje v preteklost? Župan Cecovini in »lista za Trst«. — *Naši razgledi (Ljubljana) 15*, 9. 1978, str. 482

ŠTEFAN SOS

Rojen je bil 10. januarja 1952 v Čakovcu; gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti, kjer je leta 1971 maturiral. Diplomiral je v Ljubljani leta 1976 na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo — smer sociologija.

Od leta 1976 je raziskovalni asistent v I. raziskovalni skupini na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

1977

Svoboda osebnega življenja v delavskem samskem domu. — Časopis za kritiko znanosti (Ljubljana) 5, 1977, 19—20, str. 5—71

Raziskovalna naloga, Sociološki vidiki načrtovanja in prostorsko-družbena ureditev soseske CS-6 Nove Poljane. Problemi izgradnje soseske v luči vrednot samoupravnih družbe. (I. faza): 1. del: Teoretska izhodišča; 2. del: Praktično aplikativni vidiki. Ljubljana, Raziskovalni inštitut FSPN 1977. 201 str.; 70 str. (Sodeloval pri raziskavi)

Elaborat. Čemu diskusija o »evrokomunizmu«. — 1977, 11 str.

1978

Samoupravne interesne zajednice za prosveto i kulturu narodnosti u SR Sloveniji. Udruženi rad i međunacionalni odnosi. Beograd 1978, str. 241—249

Nekaterne osnovne značilnosti in specifičnosti SIS za prosveto in kulturo. — Prizma. Priloga revije. — Mladina (Ljubljana) 6, 1978, 7, str. 10—12

V prevodu objavlja: Naptár '79 a szlovéniai magyarok szemléje (Murska Sobota 1978), str. 32—41, pod naslovom A Szlovén Szocialista Köztársaságban élő nemzetiségek oktatásiművelődési érdekközösségeinek néhány alapvető jellegzetessége és sajátossága

Posebne pravice narodnosti in samoupravljanje. (Razmišljanje o eni izmed institucij afirmacije narodnosti kot subjekta socialističnega samoupravljanja). — Teorija in praksa (Ljubljana) 15, 1978, 11—12, str. 1467—1478

Nekaj opomb h knjigi »Manjšina — narodnost«. Naslov dela Kovaga László obljublja več, kot se izkaže iz vsebine. — Naši razgledi (Ljubljana) 22, 12, 1978, str. 734—735

»Mali zgodovinski dokument«. Narodnostna politika — narodnostne pravice. — Naši razgledi (Ljubljana) 15, 9, 1978, str. 498, str. (Ocena)
(C knjigi: Nemzetiségi politika — Nemzetiségi jog)

Raziskovalna naloga. Projekt raziskovanj družbenopolitičnih organizacij. Ljubljana, Marksiistični center pri Centralnem komiteju ZK Slovenije 1978. 112 str. (Sodeloval pri raziskavi)

FRANC ŠTAUDEKER

Rodil se je 20. 1. 1897 v Prevaljah. Po opravljeni osnovni šoli je služboval na Solnograškem in Gornjem Štajerskem. Od jeseni 1914 do razpada monarhije je bil v vojaški službi (na italijanski fronti). Novembra 1918 se je pridružil Malgajevim borcem in se udeležil koroških bojev in priprav na plebiscit.

Po odpustu iz vojaške službe se je leta 1922 zaposlil v upravi rudnika Trbovlje. Zaradi njegovega delovanja v Legiji koroških borcev in v Klubu koroških Slovencev ga je gestapo takoj po okupaciji aretiral. Maja 1942 je prebegnil v Ljubljano in bil nato invalidsko upokojen.

Kot sodelavec OF je bil v maju 1945 s skupino aktivistov poslan na Koroško. Od 1. 6. 1945 je opravljal tajniške posle v oddelku za mejna vprašanja pri predsedstvu SNOS (pozneje pri predsedstvu vlade LRS), od ustanovitve Inštituta za narodnostna vprašanja v letu 1948 pa do svoje upokojitve v letu 1959 pa je na inštitutu poleg tajniških poslov vodil tudi druge upravne zadeve, vodil knjižnico in sodeloval pri strokovnem delu. Še posebej je viden njegov delež pri pripravah za povojne mirovne konference.

Tudi po vojni je opravljal odborniške funkcije v Klubu koroških Slovencev, v Ciril-Metodovi družbi; bil je član sekcije koroških borcev, aktiven je bil v sindikatu in je opravljal še vrsto drugih javnih funkcij.

Za svoje sodelovanje v koroških bojih je bil odlikovan s spomenico za borbo za osvoboditev severnih krajev Jugoslavije, po drugi svetovni vojni pa je bil odlikovan za svoje strokovno delo, za svoje javno in publicistično udejstvovanje.

Umrli je septembra 1975 v Sesvetah pri Zagrebu.

1968

Ob 50. obletnici bojev za osvoboditev severnih krajev Slovenije. — TV 15 (Ljubljana) 8. 10.—24. 12. 1968

1969

Zgodovinski prikaz Organizacije borcev za severno mejo. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 2, 1969, 8/9, str. 6—64. (Podpis F. Š.)

Pred petdeset leti na Koroškem. (S sliko.) — TV 15 (Ljubljana) 18. 6. 1969

Ob obletnici smrti generala Rudolfa Maistra-Vojanova. (S sliko.) — TV 15 (Ljubljana) 23. 7. 1969

General Rudolf Maister. Ob odkritju spominske plošče na Uncu. — Delo (Ljubljana) 26. 7. 1969, str. 14

1970

Moji spomini na generala Maistra. (S sliko.) — Kamniški občan (Kamnik) 9. 1970, 9/10, str. 22

Ob 50. obletnici plebiscita na Koroškem. (S slikami.) — TV 15 (Ljubljana) 23. 9.—16. 12. 1970

Na Koroškem slavijo 50. obletnico koroškega plebiscita. — TV 15 (Ljubljana) 14. 10. 1970, str. 42

Moji spomini na generala Maistra. — TV 15 (Ljubljana) 21. 10. 1970, str. 43

Slovenski general in pesnik Rudolf Maister-Vojanov. — TV 15 (Ljubljana) 21. 10. 1970. (Podpis F. Š.)

1971

Stiri metre pred vrhom (S slikami.) — TV 15 (Ljubljana) 1. 1. 1971. (Podpis F. Š.)

Ljudsko štetje v Avstriji in koroški Slovenci. — TV 15 (Ljubljana) 20. 5. 1971, str. 10

BREDA TURK-VILHAR

Rodila se je v Ljubljani 18. 9. 1928. Maturirala je na Ekonomski srednji šoli v Ljubljani, pozneje pa je opravila maturo še na Poljanski gimnaziji in nadaljevala študij na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani; leta 1954 je diplomirala iz umetnostne zgodovine.

Pred študijem je nekaj časa delala v Lesnoindustrijskem podjetju v Ljubljani, po diplomi v Zavodu za varstvo spomenikov LRS v Ljubljani, pri švicarski Zvezni spomeniški komisiji, v biblioteki Akademije za igralsko umetnost v Ljubljani in v biblioteki Harvardske univerze v ZDA.

Na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani je delala v letih 1969—1974 kot strokovni sodelavec — dokumentalist v severni raziskovalni skupini, nato je vodila galerijo Labirint v Ljubljani od leta 1976 pa v Centru za gospodarsko svetovanje v Ljubljani, vodi INDOK službo in sedaj tudi oddelek za industrijsko lastnino.

Poleg strokovnega dela v bibliotekarski in dokumentalistični dejavnosti je potrebno omeniti sodelovanje pri kulturnih rubrikah vrste ljubljanskih časnikov, prevajanje srednjeveških tekstov in restavratorsko delo. Objavljala je predvsem številne prispevke o likovni umetnosti, serijo kulturnozgodovinskih itinerarjev in — v času delovanja na INV — tudi članke o manjšinski problematiki.

1952

Seminarska naloga. **Gotsko stensko slikarstvo v slovenski Ziljski dolini.** — 1952, 105 str. (Podpis Breda Vilhar)

1954

Diplomska naloga. Ikonografski kompleks poslednje sodbe v slovenskem srednjeveškem slikarstvu. — 1954, 210 str. (Podpis Breda Vilhar)

1961

Chiesa di s. Pietro e s. Paolo a Mesocco. — Quaderni Grigionitaliani (G. A. Posciavo) 30, 1961, 2, str. 91—102

1965

Renesančne freske v podružnični cerkvi v Dolenji vasi pri Sonožecah. — Zbornik za umetnostno zgodovino (Ljubljana) nova vrsta 7, 1965, str. 245—248

I miei ricordi di Mesocco. — Quaderni Grigionitaliani (G. A. Posciavo) 34, 1965, 1, str. 1—9

1973

Potovanje pred 500 leti. — Karavana (Ljubljana) 5, 1973, 1, str. 38—39

Mali ekološki leksikon. — Karavana (Ljubljana) 5, 1973, 2, str. 75—76

Po ovinkih do morja. — Moto revija (Ljubljana) 17, 1973, 196, str. 110—111

Od Gornjega grada do Matkovega kota. — Moto revija (Ljubljana) 17, 1973, 197, str. 134

Znamenitosti vzdolž istrske obale. — Moto revija (Ljubljana) 17, 1973, 198—199, str. 168—169

V južno ljubljansko okolico. — Moto revija (Ljubljana) 17, 200, str. 199

Tisočletna Škofja Loka. — Moto revija (Ljubljana) 17, 1973, 201, str. 228—229

V Slovenske gorice. — Moto revija (Ljubljana) 17, 1973, 202, str. 254

»Od manjšine je odvisno...« — Pred 7. kongresom Demokratske zveze Južnih Slovanov na Madžarskem. — Delo (Ljubljana) 18, 11. 1973, str. 7

K našim najlepšim freskam. — Moto revija (Ljubljana) 17, 1973, 203, str. 274

Elaborat. VII. kongres Demokratske zveze Južnih Slovanov na Madžarskem. — 1973, 10 str.

1974

Na kurentovanje v Ptuj. — Moto revija (Ljubljana) 18, 1974, 204, str. 17

Naloge za delo. Demokratična zveza Južnih Slovanov na Madžarskem si je na kongresu postavila vrsto nalog, ki so odraz potreb. — Delo (Ljubljana) 4, 2. 1974, str. 4

Novo berilo. V sodelovanju z DZS so v Budimpešti izdali berilo za peti in šesti razred. — Delo (Ljubljana) 4, 3. 1974, str. 4

Pouk slovenščine. — Delo (Ljubljana) 4, 3. 1974, str. 1

Natečaja. — Delo (Ljubljana) 4, 3. 1974, str. 4 (Podpis B. T.-V.)

Jubilanta. — Delo (Ljubljana) 4, 3. 1974, str. 4

Priznanje koroški rojakinji — Delo (Ljubljana) 4, 3. 1974, str. 4 (Podpis B. T.-V.)

Na Notranjsko. — Moto revija (Ljubljana) 18, 1974, 205, str. 10

Koroška — zibelka slovenstva. Ljubelj—Borovlje—Rož—Celovec, Minimundus—Gospodstvo—Krnjski grad—Štalenska gora—Visoka Ojstrica. Prirodni, zgodovinski, umetniški, arheološki in narodnostni spomeniki ter partizanski grobovi. — Moto revija (Ljubljana) 18, 1974, 206, str. 66—67

»Pojdem v Benečijo...« — Moto revija (Ljubljana) 18, 1974, 207, str. 88—89

1975

Na štehanje v Zahomec. — Moto revija (Ljubljana) 19, 1975, 222—223, str. 170

1976

Zorka Weiss. — Ljubljana, Galerija Labirint 1976

Zmago Jeraj. — Ljubljana, Galerija Labirint 1976

Sanje o koroški zemlji. — Ild (Ljubljana) 16, 7. 1976, str. 11

V Gonars — Moto revija (Ljubljana) 20, 1976, 239, str. 266—267

1977

Obe Gorici. — Moto revija (Ljubljana) 21, 1977, 244, str. 115

Proti Firencam. — Moto revija (Ljubljana) 21, 1977, 245, str. 138, 246—247, str. 163—165

LOJZE UDE

Rojen je bil 18. junija 1896 v Križah na Gorenjskem. Klasično gimnazijo je obiskoval v Šentvidu pri Ljubljani. Leta 1918 se je vpisal na filozofsko fakulteto dunajske univerze. Sodeloval je pri uporih slovenskega gorskega polka v Codroipu v Furlaniji, se udeležil zasedbe Gorice, nato bil med prostovoljci, ki so novembra 1918 zasedli Borovlje in se udeležil oboroženih bojev in plebiscita na Koroškem.

Na pravni fakulteti v Ljubljani je diplomiral leta 1929. Delal je kot odvetnik v Murski Soboti, v Lendavi, Celju, Lenartu. Leta 1941 se je preselil v Ljubljano in sodeloval v Osvobodilni fronti. Od 1944 je delal pri partizanskem Znanstvenem inštitutu.

Maja 1945 je ustanovil pri Znanstvenem inštitutu oddelek za mejna vprašanja. Ob reorganizaciji Znanstvenega inštituta in ustanovitvi Inštituta za narodnostna vprašanja pri univerzi v Ljubljani je bil februarja 1948 imenovan za znanstvenega sodelavca na inštitutu, bil je načelnik oddelka za severno mejno področje in direktor inštituta (vsako drugo leto). Od leta 1956 do upokojitve decembra 1965 je bil višji znanstveni sodelavec v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Aktivno deluje v Zvezi prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918/1919. Prejel je več odlikovanj in priznanj.

Lojze Ude je svoje članke objavljaval v številnih časopisih. Največ pozornosti posveča problematiki narodnostnih vprašanj in položaju zamejskih Slovencev. Življenjepis in bibliografijo Lojzeta Udeja objavlja do leta 1966: Univerza v Ljubljani. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Ljubljana 1957, str. 420—422. — Univerza v Ljubljani. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Druga knjiga. 1956—1966. Ljubljana 1969, str. 671. — Ob 80-letnici Lojzeta Udeja so objavili spominske članke: Tone Zorn v Delu 18. 6. 1976, v Slovenskem vestniku 25. 6. 1976. Janko Pleterški v Naših razgledih 2. 7. 1976, Vestnik (Murska Sobota) 22. 7. 1976. — Peter Likar je objavil publikacijo: Lojze Ude, Moje bitke. Maribor, Obzorja 1980, 43 str. (Slovenski znanstveniki. 2.) in v njej navaja tudi kratko bibliografijo na straneh 42—43.

Pričujoča bibliografija navaja le najpomembnejše objave tov. Udeja s področja narodnostne problematike od leta 1967 dalje.

1967

Slovenci in jugoslovanska ideja v letih 1903—1914. Jugoslovenski narodi pred prvi svetSKI rat. Beograd 1967, str. 887—935

Stante Jernej — Slovenski biografski leksikon, zv. 10. Ljubljana 1967, str. 445

Upori slovenskega vojaštva avstro-ogrske vojske 1918. — Borec (Ljubljana) 18 (prav 19), 1967, 12, str. 965—967

Majniška deklaracija 1917—1967. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 5. 1967, str. 245—246

Odgovor na Slobodnikov dopis v Zgodovinskem časopisu XVIII. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 21, 1967, str. 213—222

O Slobodnikovem članku o osvoboditvi Maribora I. 1918

1968

Anton Hafner, voditelj upora slovenskega vojaštva v Judenburgu 12. maja 1918. (S slikami.) — Loški razgledi (Škofja Loka) 1968, str. 78—88

Boj za Maribor in štajersko Podravje I. 1918/19. — Večer (Maribor) 8. 10.—31. 12. 1968
Objavlja tudi Borec (Ljubljana) 19 (prav 20), 1969, 8/9, str. 697—712

Upori slovenskega vojaštva v avstro-ogrski armadi. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 22, 1968, 3/4, str. 185—205

Boj za severne slovenske meje po prvi svetovni vojni. — Nova pot (Ljubljana) 20, 1968, 10/12, str. 481—496

Ob 50-letnici bojev za severno mejo. — Železar (Jesenice) 10, 1968, 13. 12.—28. 12. 1968

Deklaracijsko gibanje na Slovenskem. — Naučni skup u povodu 50-godišnjice raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja jugoslovenske države. Zagreb 1968, str. 141—157

Boji v Rožu in Ziljski dolini I. 1918/19. (S slikami.) — Jeklo in ljudje (Jesenice) 2, 1969, str. 115—186

Slovenci in jugoslovanska ideja v letih 1903 do 1914. — Most (Trst) 1969, 21/22, str. 173—183

Konkretnost Braca Rotarja. — Prostor in čas (Maribor) 1, 1969, 1/2, str. 83—85. (Podpis L. U.)

O njegovih izjavah o nacionalnem vprašanju (Knjiga 1968, str. 492—495)

Po obisku v Celovcu. — Prostor in čas (Maribor) 1, 1969, 5/6, str. 278—280 (Podpis L. U.)

1970

Vojaški boji na Koroškem v letu 1918/1919. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 131—215

Zgodovina slovenskega pouka na koroških osnovnih šolah od leta 1869 do danes. — Osnovna šola na Slovenskem 1869—1969. Ljubljana 1970, str. 171—234

Deklaracijsko gibanje pri Slovencih. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 24, 1970, 3/4, str. 191—207

General Rudolf Maister. Ob odkritju spomenika v Kamniku. — Naši razgledi (Ljubljana) 23. 10. 1970, str. 600—601

Duh deželnega patriotizma. Nekaj pripomb k plebiscitni razstavi v koroškem deželnem muzeju v Celovcu. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 10. 1970, str. 566

K 50-letnici koroškega plebiscita. — Koledar Mohorjeve družbe (Celovec) 1970, str. 95—97

Petdesetletnica koroškega plebiscita. — Prostor in čas (Maribor) 2, 1970, 9/10, str. 521—522

Vojaški boji na Koroškem v letih 1918—1919. — Večer (Maribor) 29. 10., 12. 11. 1970

1971

Boji na Koroškem leta 1918—1919. — Koroška in koroški Slovenci. Maribor 1971, str. 182—191

Slovenski pouk na koroških šolah do leta 1945. Kratek pregled. — Koroška in koroški Slovenci. Maribor 1971, str. 197—199

Lev Svetek, Makso Šnuderl, Ivo Štempihar. — Slovenski biografski leksikon, zv. 11. Ljubljana 1971, str. 561, 660—662, 683—684

1972

Slovenci in jugoslovanska skupnost. Maribor, Obzorja 1972. 390 + (2) str. (Razpotja. 22.) Z avtorj. sl.

Če se ozrem nazaj. — Prostor in čas (Maribor) 4, 1972, 3/4, str. 121—131

1973

Avstrijska državna pogodba in njena manjšinska zaščitna določila. — Prostor in čas (Maribor) 5, 1973, 3/4, str. 129—140

Objavlja tudi: Zalliv (Trst) 1973, 40—41, str. 1—23; Slovenski vestnik (Celovec) 29. 6. 1973

Dopolnjen tekst predavanja na 4. Koroških kulturnih dnevih. Celovec, 28. december 1972

1974

General in pesnik Rudolf Maister. — Mohorjev koledar (Celje) 1974, str. 145—151

Izbojeval nam je severno mejo. Ob stoletnici rojstva generala Rudolfa Maistra. — TV 15 (Ljubljana) 18. 2. 1974, str. 13

Ob stoletnici Maistrovega rojstva. General Rudolf Maister in severna slovenska državna meja. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 9. 1974, str. 465—466

1976

Koroško vprašanje. — Ljubljana, Državna založba Slovenije 1976. 363 str.

Tržiški prostovoljci za severno mejo. — TV 15 (Ljubljana) 15. 1. 1976, str. 4

1977

Boj za severno mejo: 1918—1919. — Maribor, Obzorja 1977. 294 str., 73 ilustracij

1978

Boj za severno slovensko mejo 1918/1920 in narodnoosvobodilna vojna 1941/1945. —

Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 12, 1978, 1, str. 6—10

Objavlja tudi: Železar (Jesenice) 1978, 43, str. 1—2

LOJZKA VIRTIC

Rodila se je 2. 10. 1933 v Mariboru. Leta 1952 je maturirala na I. gimnaziji v Mariboru, nato študirala na filozofski fakulteti v Ljubljani (A-nemški jezik, B-angleški jezik) in diplomirala marca 1959. Med šolanjem in študijem se je aktivno udeleževala v mladinski organizaciji in v Zvezi študentov ljubljanske univerze, dve leti je bila med drugim članica univerzitetnega odbora zveze študentov, odgovorna za delo s pokrajinskimi klubi.

Po diplomi se je zaposlila na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani kot asistentka na oddelku za severno mejo. V času tri in polletnega dela na inštitutu se je ukvarjala predvsem z vprašanji manjšinskega šolstva na Koroškem in s problemi dvojezičnega šolstva v Pomurju, ki se je ravno začelo razvijati. Objavljala je v Delu, v Naših razgledih ter v zamejskih koledarjih.

Konec leta 1962 je prevzela mesto referenta za manjšinsko šolstvo v takratnem sekretariatu sveta za šolstvo. Leta 1964 se je temu referatu pridružilo še zamejsko šolstvo. Leta 1970 je postala samostojna svetovalka, področje dela pa se ji je razširilo še na organizacijo pouka za otroke delavcev na začasnem delu v tujini. Nekaj let je bila tajnica komisije za nostrifikacijo v tujini pridobljenih šolskih spričeval, članica komisije pa je že več kot deset let. Leta 1976 je v sedanjem republiškem komiteju za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo prevzela delo samostojne svetovalka za medrepubliško in mednarodno sodelovanje, pred nedavnim pa ponovno delo na organizaciji pouka za otroke delavcev na začasnem delu v tujini.

Sodelovala je pri nastajanju zakonov za šolstvo narodnosti v SR Sloveniji, na številnih srečanjih s predstavniki šolskih oblasti sosednjih dežel Furlanije-Juljske krajine in Koroške ter v državnih delegacijah za programe o kulturnoprosvetnem sodelovanju z Italijo, Madžarsko in Zvezno republiko Nemčijo. Pripravila je več preglednih in analitičnih gradiv o šolstvu narodnosti v SR Sloveniji, o zamejskem šolstvu in šolstvu za otroke delavcev na začasnem delu v tujini.

1961

Koroški Slovenci v letu 1960. — Jadranski koledar 1961 (Trst), str. 106—112

1962

Koroški Slovenci ob začetku leta 1962. — Rodna gruda (Ljubljana) 9, 1962, 2, str. 44—45

1964

Raziskovalna naloga. Analiza položaja madžarske in italijanske narodne manjšine ob upoštevanju dinamike razvoja za obdobje 1953—1962. Šolstvo za madžarsko manjšino v Sloveniji v letih od 1953—1962. — Ljubljana, INV 1964, 34 str., 7 tabel.

1969

Za narodnostno strpnost in sožitje. Polemika o dvojezičnem šolstvu v Prekmurju. — Ljubljanski dnevnik (Ljubljana) 1. 6. 1969, str. 10—11

ANDREJ VOVKO

Rodil se je 22. 3. 1947 v Seebodnu na Koroškem v Avstriji. Maturiral je leta 1965 na I. gimnaziji v Ljubljani, diplomiral leta 1972 iz zgodovine in zgodovine umetnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani; magisterij je opravil leta 1978 na PZE za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Leta 1972 je prejel v Ljubljani študentovsko Prešernovo nagrado.

Zaposlen je bil na Inštitutu za narodnostna vprašanja od 1972 do 1976 kot asistent — pripravnik in nato kot strokovni sodelavec, na Zavodu SR Slovenije za spomeniško varstvo v Ljubljani leta 1976 kot samostojni svetovalec za zgodovinske spomenike, od 1976 pa je zaposlen v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani kot kustos arhivske zbirke.

Deluje na področju novejših slovenske zgodovine s posebnim poudarkom na šolski zgodovini in zgodovini Primorske.

1972

Ocena. Celjski zbornik 1971—1972. Celje 1972. — Kronika (Ljubljana) 20, 1972, 3, str. 184—185

Ocena. Lavo Čermelj. Med prvim in drugim tržaškim procesom, Ljubljana 1972. — Kronika (Ljubljana) 20, 1972, 3, str. 189

1973

Politični profil »La Yougoslavie«, revije jugoslovanske federalistične emigracije v Švici 1917—1918. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 12, 1973, 1—2, str. 117—131

Slovene minorities. — INFO (Ljubljana) 1973, 5, str. 2—4

News from our minorities in 1972. — INFO (Ljubljana) 1973, 5, str. 6—7

Some recent events concerning the Slovenes in Italy. — INFO (Ljubljana) 1973, 6, str. 9

Ocena. Jadranski koledar 1973, Založništvo tržaškega tiska, Trst 1973. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 1, str. 33—34

Ocena. Beniamino Salvi-Slavce, Nacionalno gibanje Slovencev in Hrvatov od prosvetljenstva do nastanka jugoslovanske države (1918), ISDEE 1971. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 3, str. 203—204

Ocena. Tomaž Pavšič, Kulturno delo Kluba starih goriških študentov, Goriški muzej, Nova Gorica 1973. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 3, str. 204—205

Ocena. Vid Vremec, Andrej Manfreda, kobariški protifašist in drugi, Partizanska knjiga, Ljubljana 1973. — Kronika (Ljubljana) 21, 1973, 3, str. 205—206

Elaborat. Urbanistični načrt dežele Furlanija-Juljska krajina (6. 7. 1972—19. 4. 1973). — 1973, 10 str.

Elaborat. Vojaške služnosti v Furlaniji-Juljski krajini. — 1973, 8 str.

Elaborat. Primerjava dopolnitev zakona 1012 s predlogi KPI, PSI in SS o globalni zaščiti Slovencev v Italiji. — 1973, 10 str.

Elaborat. Pomembnejši dogodki v Beneški Sloveniji in krogih emigrantov iz Furlanije v letih 1972, 1973. — 1973, 17 str.

Elaborat. Delovanje istrskih in dalmatinskih »esulov« v letih 1972 in 1973. — 1973, 7 str.

1974

Ocena. Goriški letnik, zbornik Goriškega muzeja, Nova Gorica 1974. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 28, 1974, 3—4, str. 414—416

1975

Volitve v krajevne narodnoosvobodilne odbore v letu 1944 v krajih, ki so po drugi svetovni vojni ostali pod Italijo. — Boj za svobodo. Trst 1975, str. 81—110

Ocena. Paolo Petricig—Valentino Z. Simonitti, Slovenska skupnost v Beneški Sloveniji, Zbirka Nediža I, izdaja Študijskega centra Nediža, Založništvo tržaškega tiska, Špeter Slovenov — Trst 1974. — Kronika (Ljubljana) 23, 1975, 1, str. 63

Ocena. Tolminski zbornik 1975. — Naši razgledi (Ljubljana) 10. 10. 1975, str. 507

Ocena. Zgodovinski časopis 3—4, 1974. — Naši razgledi (Ljubljana) 24. 10. 1975, str. 534

Elaborat. Odmevi med Slovenci v Italiji ob podpisu jugoslovansko-italijanskega sporazuma. — 1975, 4 str.

Elaborat. Odmevi italijanskega tiska na obisk delegacije deželne odbora Furlanije-Juljske krajine v Sloveniji. — 1975, 10 str.

1976

Slovenci v Furlaniji-Juljski krajini po upravnih volitvah 1975. — Koroški koledar 1976 (Celovec), str. 70—77

Pogled na Val d'Aosto. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 10, 1976, 4, str. 68—73

Povzetek iz nekaterih dokumentov o dejavnosti Stojana Pribičevića o Tržaškem vprašanju. — Kronika (Ljubljana) 14, 1976, 3, str. 172—178

Ocena. Zgodovinski časopis 1—2, 1975. — Naši razgledi (Ljubljana) 27. 2. 1976, str. 102

Ocena. Goriški letnik 2, 1975. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 1—2, str. 180—182

Ocena. Zgodovinski časopis 1975, št. 3—4. — Naši razgledi (Ljubljana) 4. 6. 1976, str. 303

Ocena. Partizanski dnevnik (od 5. septembra 1944 do 7. maja 1945). — Kronika (Ljubljana) 24, 1976, 2, str. 133—135

Ocena. Josip Kravos. Moje in vaše zgodbe iz let 1931—1945. — Kronika (Ljubljana) 24, 1976, 2, str. 135—136

Ocena. Rafael Perhauc. Upor mornarjev v Boki Kotorski. Partizanska knjiga, Ljubljana 1976, 125 str. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 3—4, str. 367—369

Ocena. Ivan Erceg. Trst i bivše habsburške zemlje u međunarodnom prometu. (Merkantilizam u drugoj polovici 18. stoljeća). — Kronika (Ljubljana) 24, 1976, 3, str. 195—196

1977

Pogled na Val d'Aosto. — Slovenski vestnik (Celovec) 7. 1. 1977, str. 7. Ponatis iz Vestnika koroških partizanov (Ljubljana) 10, 1976, 4

Raziskovalna naloga. Pregled delovanja »Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine« v letih 1931—1934. — 1977, 163 str.
Objava v Zgodovinskem časopisu 1978 in 1979

1978

Petdesetletnica ustanovitve »Orjema«. — Jadranski koledar 1978 (Trst), str. 206—212

Podružnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« na Koroškem 1885—1918. — Koroški koledar 1978 (Celovec), str. 151—161

Organizacija jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine do leta 1933. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 32, 1978, 4, str. 449—473

Odborniki podružnic »Družbe sv. Cirila in Metoda« na Koroškem v letih 1885—1919. — Koroški koledar za leto 1979, Celovec 1978, str. 110—121

Albert Rejec (Tolmin 6. 6. 1899 — Ljubljana 28. 10. 1976). In memoriam. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 32, 1978, 1—2, str. 143—144

Bibliografija Alberta Rejca. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 32, 1978, 1—2, str. 144—147

TONE ZORN

Rodil se je 28. junija 1934 v Ljubljani. Tu je leta 1958 tudi diplomiral na oddelku za zgodovino filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Po krajši zaposlitvi kot kustos za NOB v Muzeju v škofji Loki se je leta 1961 zaposlil kot asistent na Inštitutu za narodnostna vprašanja. Leta 1976 je bil izvoljen za višjega znanstvenega sodelavca.

Težišče njegovega dela je študij novejšje problematike in novejšje zgodovine koroških Slovencev. Leta 1968 je doktoriral na ljubljanski univerzi z disertacijo »Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo v letih 1945—1949« (neizdano).

Z referati se je aktivno udeležil več koroških kulturnih dni, vrste zborovanj ter strokovnih srečanj slovenskih in jugoslovanskih zgodovinarjev, zborovanj slovenskih arhivarjev ter strokovnih srečanj, posvečenih problematiki narodnoosvobodilne vojne.

Glede na avtorjev izbor bibliografija ne upošteva več raziskovalnih nalog, vrste elaboratov, krajših zapisov v periodičnem tisku ter približno stotih knjižnih ocen in poročil.

1963

Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1955—1960. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1963, 2, str. 121—138

1965

Nove podrobnosti o procesu proti 36 koroškim Slovincem aprila 1943. leta. — Kronika (Ljubljana) 13, 1965, 2, str. 46—48

8. maj v Celovcu. — Kronika (Ljubljana) 13, 1965, 3, str. 203—205

1966

Proces proti Aloisu Maier-Kaibitschu. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 19/20, 1965/66, str. 421—427

Poizkus izselitve koroških Slovencev med drugo svetovno vojno. — Kronika (Ljubljana) 14, 1966, 2, str. 73—81; 3, str. 133—140

Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1961—1963. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1966, 4/5, str. 369—380

Napredne orientacije v slovenskem političnem gibanju na Koroškem v letih 1921—1938. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 6, 1966, 1—2, str. 127—131

1967

Zamejski Slovenci v avstrijskem delu Štajerske po podatkih ljudskih štetij 1951 in 1961. — Kronika (Ljubljana) 15, 1967, 1, str. 54—55

Vrnitev koroških Slovencev v juliju 1945 in vprašanje povračila vojne škode. — Kronika (Ljubljana) 15, 1967, 3, str. 180—182

Volitve v narodnoosvobodilne odbore v Slovenskem Primorju leta 1944. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 2, 1967, 6, str. 35—39

1968

Ljudsko štetje z dne 7. marca 1923 na Koroškem. — Kronika (Ljubljana) 16, 1968, 2, str. 121—123

Iz zapisov inž. Janka Mačkovška. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 3, 1968, 10, str. 49—50

O preganjanju Franceta Bevka pod fašizmom. — Goriška srečanja (Nova Gorica) 3, 1968, 13, str. 71—76

1969

Andrej Einspieler in slovensko politično gibanje na Koroškem v 60. letih 19. stoletja. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 23, 1969, 1/2, str. 31—51

Nemški Volkstag v Velikovcu 9. junija 1918 in gibanje za majniško deklaracijo na južnem Koroškem. — Kronika (Ljubljana) 17, 1969, 2, str. 102—103

Iz avstrijsko-jugoslovanskih pogajanj v Celovcu maja 1919. — Kronika (Ljubljana) 17, 1969, 3, str. 28—29

Nova Jugoslavija in vprašanje severne meje 1943—1975. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 8/9, 1968/69, 1—2, str. 311—319

Epizoda iz italijansko-jugoslovanskih odnosov med prvo svetovno vojno. — Srečanja (Nova Gorica) 4, 1969, 21/22, str. 66—67

1970

Prispevek k vprašanju jugoslovanske uprave v plebiscitni coni A. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 283—293

Koroški Slovenci v letih 1920—1930. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 507—547

Tiskani viri in literatura o koroškem plebiscitnem obdobju. — Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 549—560

Iz germanizacijskih prizadevanj na Koroškem med obema svetovnima vojnoma. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 24, 1970, 3/4, str. 279—281

Iz dejavnosti Narodnega sveta za Koroško pred plebiscitom v letih 1919—1920. — Kronika (Ljubljana) 18, 1970, 2, str. 89—96.

Nemški trgovski obrati v Sloveniji v letih 1938/39 (značaj in lastništvo). — Kronika (Ljubljana) 18, 1970, 2, str. 113—120

»Južnotiroški paket« in Slovenci. — Dialogi (Maribor) 6, 1970, 4, str. 241—242.
Odgovor na anketo

Tradicija plebiscitnih bojov in njeni nosilci. — Dialogi (Maribor) 6, 1970, 10, str. 674—679

Bund der Windischen na Koroškem. — Dialogi (Maribor) 6, 1970, 10, str. 679—683

Sherman Miles in Koroška januarja in februarja 1919. — Dialogi (Maribor) 6, 1970, 10, str. 683—685

Donesek k vprašanju slovenske Štajerske leta 1919. — Dialogi (Maribor) 6, 1970, 12, str. 888—889

Obnovitev in delovanje Kärntner Heimatdiensta po drugi svetovni vojni. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 3, 1970, 4, str. 23—63

1971

Koroški Slovenci v prvi avstrijski republiki. — Koroška in koroški Slovenci. Maribor 1971, str. 192—196

Priljučitev Avstrije k nacistični Nemčiji in protinacistični boj koroških Slovencev. — Koroška in koroški Slovenci. Maribor 1971, str. 200—210

Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki. — Koroška in koroški Slovenci. Maribor 1971, str. 211—215

Prizadevanja za uveljavitev v slovenskem uradovanju v Podjuni v 90. letih preteklega stoletja. — Kronika (Ljubljana) 19, 1971, 1, str. 45—46

Nejugoslovanski Nemci v dravski banovini leta 1931. — Kronika (Ljubljana) 19, 1971, 2, str. 88—92

Izgoni tujih državljanov iz območja dravske banovine. — Kronika (Ljubljana) 19, 1971, 3, str. 178—180

Prispevek k ljudskemu štetju 1939. leta na zgornjem Štajerskem. — Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor) 7, 1971, 2, str. 329—335

O nekaterih vprašanih slovenske problematike na Koroškem v prvi polovici 70. let 19. stoletja. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 25, 1971, 3—4, str. 243—250

Stališča koroških Slovencev glede kulturne avtonomije za koroške Slovence v letih 1925—1928. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 25, 1971, 3—4, str. 271—278

Die Kärntner Landsmannschaft. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 4, 1971, 1/2, str. 56—63

Justina Jug o procesu proti selskim žrtvam aprila 1943. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 4, 1971, 4, str. 43—45

Žrelec in krvava meja. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 4, 1971, 4, str. 46—49

Iz delovanja protislovenskih organizacij na Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 4, 1971, 4, str. 50—59

1972

Iz poročil avstrijskega predstavnika v plebiscitni komisiji leta 1920. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 26, 1972, 1—2, str. 99—101

- Dnevna migracija in jezikovna struktura na južnem Koroškem po podatkih štetja leta 1951.** — *Anthropos* (Ljubljana) 1972, 1/2, str. 189—194
- Kärntner Heimatdienst in zakon o dvojezičnih topografskih napisih na Koroškem.** — *Anthropos* (Ljubljana) 1972, 1/2, str. 195—201
- Nemški trgovski obrati v Sloveniji v letih 1938—1939.** — *Kronika* (Ljubljana) 20, 1972, 1, str. 34—38
- Še nekaj podatkov o kulturni avtonomiji za koroške Slovence v dvajsetih letih.** — *Kronika* (Ljubljana) 20, 1972, 1, str. 34—38
- Narodnostni podatki kočevskega območja po podatkih narodnega katastra iz leta 1936.** — *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 26, 1972, 3—4, str. 367—381
- Koroško utrakvistično šolstvo tik pred anšlusom leta 1938.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 1, str. 14—20
- Med plebiscitom in napadom na Jugoslavijo.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 2, str. 1—44
- Glasilo »Delovne skupnosti za južno Koroško in koroški Slovenci«.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 4, str. 50—70
- Koroški Slovenci med anšlusom in napadom na Jugoslavijo.** — *Borec* (Ljubljana) 24, 1972, 6/7, str. 341—351
- Iz problematike kulturne avtonomije za slovensko skupnost na Koroškem v letih po plebiscitu.** — *Koroški koledar* 1972 (Celovec), str. 97—100
- Das Kärntner Abwehrkämpferbund.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 1, str. 36—40
- Bund der Windischen.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 1, str. 41—45
- Zapis o položaju slovenskega krajevnega poznamenovanja v zamejstvu.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 1, str. 46—54
- Poskus uničenja koroških Slovencev med drugo svetovno vojno.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 2, str. 45—51
- Usmerjenost koroškega tiska in manjšina.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 1972, 4, str. 38—49. (Anonimno)
- Nekaj podatkov o jugoslovansko-avstrijskih odnosih v luči manjšinskega vprašanja.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 5, 3, str. 27—32

1973

- Nacistično ljudsko štetje na Koroškem.** — *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 27, 1973, 1/2, str. 91—105
- Mednarodni vidiki koroškega vprašanja od druge svetovne vojne do avstrijske državne pogodbe.** — *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 6, 1973, 1, str. 21—36
Objavlja tudi: *Slovenski vestnik* (Celovec) 11. 5.—22. 6. 1973; *Večer* (Maribor) 4. 1.—17. 1. 1973, pod naslovom: *Geneza avstrijske državne pogodbe*
- O Slovencih v Avstriji ob anšlusu.** — *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* (Ljubljana) 13, 1973, 1/2, str. 244—256. (Soavtor Alenka Nedog)
- Koroško učiteljsko glasilo in slovenska manjšina.** — *Kronika* (Ljubljana) 21, 1973, 1, str. 24—28
- Izpraznitev Radgone in zasedba Apaške kotline.** — *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Maribor) 9, 1973, 1, str. 199—207
- Nekatera vprašanja vključevanja Prekmurja v kraljevino SHS v luči dokumentov deželne vlade za Slovenijo.** — *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Maribor) 9, 1973, 2, str. 306—318
- Kulturna avtonomija za koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema svetovnjima vojnima.** — *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 27, 1973, 1/2, str. 91—105
- Okupator in nemška kolonizacija Gorenjske.** — *Koroški koledar* 1973 (Celovec) str. 68—72
- Nekatera vprašanja slovenskega razvoja v času med obema svetovnjima vojnima.** — *Koroški koledar* 1973 (Celovec), str. 38—72
- Beseda o Kärntner Heimatdienstu na skupni seji vseh zborov Skupščine Slovenije o Koroški dne 21. oktobra 1972.** *Vestnik koroških partizanov* (Ljubljana) 6, 1973, 1, str. 18—20

Nekateri nemški vojaški ukrepi proti narodnoosvobodilni vojski na Koroškem. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 2/3, str. 9—12

Tridesetletnica krvavega procesa v Celovcu. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 2/3, str. 77—84

Nacistični list »Domovina kliče« in koroški Slovenci. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 4, str. 33—35

Glasilo koroških »domovinskih zvez« o slovenskem vprašanju. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 6, 1973, 4, str. 18—29

1974

Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918—1945. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1974, 326 str. + 4 zemljevidi. (Soavtorja Tone Ferenc, Milica Kacin-Wohinz)

Prispevek k problematiki nacistične raznarodovalne politike na (avstrijskem) Koroškem in v okupirani Gorenjski v letih 1938—1943. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7/8, 1974, 4, str. 28—54

Prispevek k problematiki sprememb v socialnih strukturah koroških Slovencev. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1974, 6, str. 106—119

Nekateri pravni vidiki slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1974, 6, str. 84—105
(Soavtor Janko Pleterški)

Kärntner Heimatbund v letih 1935—1942. — Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Ljubljana) 14, 1974, 1/2, str. 241—246

Nekaj podatkov o položaju koroških Slovencev. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7/8, 1974, 2/3, str. 9—17. (Anonimno)

Ugotavljanje manjšine in zakon o dvojezičnih topografskih napisih. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7/8, 1974, 2/3, str. 9—17. (Anonimno)

Periodična občila v odnosu do manjšine — primer koroških Slovencev. — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7/8, 1974, 4, str. 68—74

1975

Odnos avstrijskega delavskega gibanja do slovenskega vprašanja na Koroškem med plebiscitom in letom 1925. — Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921—1924. — Ljubljana 1975, str. 175—186

O »ugotavljanju« manjšine. — Slovenski vestnik (Celovec) 24. 1.—14. 2. 1975
Objavlja tudi: Naš tednik (Celovec) 17. 1.—13. 2. 1975; 6. 3.—20. 3. 1975, pod naslovom: Tudi stranke ne verjamejo ljudskim štetjem; delno: Delo (Ljubljana) 1. 2. in 8. 2. 1975, pod naslovom: Zahteva po »ugotavljanju« Slovencev

Narodnostna podoba dela kočevskega območja po podatkih italijanskega ljudskega štetja z dne 31. julija 1941. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 29, 1975, 3/4, str. 247—253

Glas pravice — prvi slovenski časnik na avstrijskem Koroškem po plebiscitu. — Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor) 11, 1975, 2, str. 323—329

»Bela knjiga«. — Naši razgledi (Ljubljana) 10. 1. 1975, str. 283

1976

Pogled na zdajšnji položaj koroških Slovencev. — Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji — Suvremena pitanja slovenske i hrvatske manjine u Austriji. Ljubljana 1976, str. 33—40

On the Present Situation of Carinthian Slovenes. — Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria. Ljubljana 1976, str. 35—43

Eine Übersicht der derzeitigen Lage der Kärntner Slowenen. — Aktuelle Fragen der slowenischen und der kroatischen Minderheit in Österreich. Ljubljana 1976, str. 39—48

Poskusi ureditve položaja slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem v času avtoritarnega režima. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 1/2, str. 145—160
Objavlja tudi: Slovenski vestnik (Celovec) 5. 8.—26. 8. 1977

Izbor tiskanih virov in literature o SR Sloveniji in Jugoslaviji iz let 1945—1970. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 30, 1976, 3/4, str. 381—385

- Gospodarska kriza in agrarna struktura slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem v letih 1929—1934.** — Svetska ekonomska kriza 1929—1934. godine i njen odraz u zemljama jugoistočne Europe. Beograd 1976, str. 409—424. (Posebna izdanja Balkanološkog instituta, 5)
- Nacizam i slovenska manjina u austrijskoj Koroškoj do napada na Jugoslaviju travnja 1941. godine.** — Fašizam i neofašizam. Zagreb 1976, str. 258—264
- Manjšinska šolska problematika na avstrijskem Koroškem.** — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1976, 7/8, str. 125—132
- O Slovencih na avstrijskem Štajerskem.** — Razprave in gradivo (Ljubljana) 1976, 7/8, 1976, str. 195—197
- Prispevek k problematiki preganjanja koroških Slovencev po plebiscitu.** — Kronika (Ljubljana) 26, 1976, 3, str. 170—171
- K problematiki kulturne avtonomije za koroške Slovence v dvajsetih letih.** — Slovenski vestnik (Celovec) 2. 4.—9. 4. 1976
- Pogajanja s Korošci aprila in maja 1945.** — Borec (Ljubljana) 28, 1976, 5, str. 309—311
- Koroški nacistični tisk o slovenskih vprašanjih v letih 1932—1933.** — Borec (Ljubljana) 28, 1976, 8/9, str. 481—486
- Kärntner Heimatdienst v letih 1971—1975.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 10, 1976, 1, str. 16—42
- O koroškem vprašanju.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 10, 1976, 1, str. 1—10
- 1977
- Koroško vprašanja maja 1945.** — Osvoboditev Slovenije. Ljubljana 1977, str. 277—291
- Protifašistično gibanje na avstrijskem Koroškem.** — Zbornik ob štiridesetletnici ustanovnega kongresa KPS. Ljubljana 1977, str. 155—165
- Koroški Slovenci nekdanj v danes.** — Problem manjšin v jugoslovansko-avstrijskih odnosih. Beograd 1977, str. 43—51
- The Slovenes of Carinthia — then and now.** — Minority Problems in Yugoslav—Austrian Relations. Beograd 1977, str. 44—53
- Les Slovènes de Carinthie jadis et aujourd'hui.** — Le problème des minorités dans les rapports yougoslavo-autrichiens. Beograd 1977, str. 51—63
- Die Kärntner Slowenen einst und jetzt.** — Das Minderheitenproblem in den jugoslawisch-österreichischen Beziehungen. Beograd 1977, str. 51—61
- Koroški Slovenci nekdanj i danes.** — Problem manjina u jugoslovansko-avstrijskim odnosima. Beograd 1977, str. 38—46
- Protimanjšinska dejavnost nemškega nacionalizma na Koroškem.** — Problem manjšin v jugoslovansko-avstrijskih odnosih. Beograd 1977, str. 105—116
- The Anti-Minority Activities of German Nationalists in Carinthia.** — Minority Problems in Yugoslav-Austrian Relations. Beograd 1977, str. 109—121
- Les agissements antiminoritaires du nationalisme allemand en Carinthie.** — Le problème des minorités dans les rapports yougoslavo-autrichiens. Beograd 1977, str. 129—141
- Die minderheitsfeindlichen Umtriebe der deutschen Nationalisten in Kärnten.** — Das Minderheitenproblem in den jugoslawisch-österreichischen Beziehungen. Beograd 1977, str. 129—142
- Protivmanjšinsko delovanje nemačkog nacionalizma u Koroškoj.** — Problem manjina u jugoslovansko-avstrijskim odnosima. Beograd 1977, str. 94—105
- Pogled na segašnata položba na koroškite Slovenci.** Prisilna asimilacija na slovenečkoto i hrvatskoto malčinstvo vo Avstrija. Skopje 1977, str. 64—73
Neavtorizirani delni prevod razprave: Pogled na zdajšnji položaj koroških Slovencev. — Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Ljubljana 1976
- Iz delovanja Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem pred prvo svetovno vojno.** — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 3, str. 361—374
- Odmevi kulturne avtonomije za koroške Slovence v glasilu Zveze narodnostnih manjšin Nemčije (1925—1929).** — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 31, 1977, 4, str. 507—515

- Manjinsko pitanje i jugoslavensko-avstrijski odnosi u godinama 1945—1975.** — Časopis za suvremenu povijest (Zagreb) 9, 1977, 1, str. 25—46
- Pogled na položaj Koroških Slovenaca u prošlosti i sadašnjosti.** — Časopis za suvremenu povijest (Zagreb) 9, 1977, 1, str. 69—94
- Odjeci jugoslavensko-avstrijskih odnosa u izvorima i literaturi poslije 1920. godine.** — Časopis za suvremenu povijest (Zagreb) 9, 1977, 1, str. 215—224
- A Contribution to The Problems Regarding the Nazi Denationalizing Policy in (Austrian) Carinthia and Occupied upper Carniola from 1938 to 1943.** — The Third Reich and Yugoslavia 1933—1945, Belgrade 1977, str. 423—440
V slovenščini objavlja: Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 7/8, 1974, 4, str. 28—54
- Poskusi ureditve položaja slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem v času avtoritarnega režima.** — Slovenski vestnik (Celovec) 5. 8.—26. 8. 1977
Objavljeno v Zgodovinskem časopisu (Ljubljana) 30, 1976, 1/2, str. 145—160
- O položaju koroških Slovenaca.** — Socijalizam (Beograd) 20, 1977, 10, str. 1843—1852. (Sov. avtor Dušan Nečak)
- Avstrijsko-nemška publicistika in slovensko vprašanje.** — Koroški koledar 1977 (Celovec), str. 95—109
- Nemškonacionalni koroški pogledi na protifašistični boj koroških Slovencev.** — Borec (Ljubljana) 29, 1977, 1, str. 33—38
Objavlja tudi: Slovenski vestnik (Celovec) 17. 6. 1977, str. 7
- Iz delovanja nemškonacionalnega društva Deutscher Schulverein Südmärk v prvi polovici tridesetih let.** — Borec (Ljubljana) 29, 1977, 6/7, str. 381—386
- Kärntner Heimatbund in naseljevanje rajhovskih Nemcev na Koroško.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 11, 1977, 1, str. 17—22
- »Štetje posebne vrste«, neonacizem in manjšina.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 11, 1977, 1, str. 8—16
- Kärntner Heimatdienst in avstrijsko nemškonacionalne organizacije v zadnjih dveh letih.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 11, 1977, 2, str. 30—47
- Hanns Haas in koroški Slovenci.** — Borec (Ljubljana) 29, 1977, 8/9, str. 493—497
Objavlja tudi: Slovenski vestnik (Celovec) 23. 9. 1977, str. 7
- Iz spominov koroškega Slovence Ivana Starca.** — Borec (Ljubljana) 29, 1977, 12, str. 641—645
- Iz pisanja zahodnonemškega lista Deutsche National Zeitung.** — Borec (Ljubljana) 29, 1977, 12, str. 689—693
- 1978**
- Lokalna uradna glasila — viri za slovensko krajevno zgodovino 1945—1970.** — Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi. Ljubljana 1978, str. 49—57
- Vindišarska »teorija« na avstrijskem Koroškem po drugi svetovni vojni.** — Koroški koledar 1978 (Celovec), str. 162—175
- Socialno-gospodarska struktura in ljudska štetja na slovenskem in jezikovno mešanem delu Koroške po drugi svetovni vojni.** — Slovenski vestnik (Celovec) 6. 1. 1978, str. 7
- Manjšinsko vprašanje in jugoslovansko-avstrijski odnosi.** — Slovenski vestnik (Celovec) 31. 3.—1. 9. 1978
Razprava obravnava čas od leta 1945 do vključno februarja 1978; od 31. 3.—26. 5. 1978 objavljena pod naslovom: Manjšinsko vprašanje in jugoslovansko-avstrijski odnosi v letih 1945—1975
- Dve poročili o koroškem šolstvu iz leta 1925.** — Kronika (Ljubljana) 26, 1978, 1, str. 36—38
- Nacistična pogajanja s koroškimi Slovenci in Jugoslovani v letih 1933—1934.** — Borec (Ljubljana) 30, 1978, 4, str. 237—241
- Zadnji dnevi slovenske čitalnice v štajerskem Gradcu.** — Borec (Ljubljana) 30, 1978, 6/7, str. 405—407
- Glasilo stutgartskega Deutsches Auslandsinstituta o Sloveniji.** — Borec (Ljubljana) 30, 1978, 6/7, str. 409—410
- Avstrijska vlada i manjine.** — Međunarodna politika (Beograd) 29, 1978, 667, str. 10—11
Objavljeno tudi v angleščini, francoščini, nemščini, ruščini.
- »Anšlus« in koroški Slovenci.** — Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 12, 1978, 1, str. 11—22. (Podpis T. Z.)

Inštitut za narodnostna vprašanja (YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5; telefon 061/25 204 in 21 631) ima na razpolago naslednje številke revije »Razprave in gradivo — Treatises and Documents«

Razprave in gradivo, št. 1, 1960 50 din

Prispevki: A. Bebler: Die Stellung der nationalen Minderheiten in Jugoslawien. J. Jeri: Tržaško vprašanje od aprila 1948 do maja 1952. M. Marković: Ujedinjene nacije i problem zaštite manjina u okviru ljudskih prava. I. Juvančič: Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije

Razprave in gradivo, št. 3, 1963 50 din

Prispevki: J. Pleterski: Gospodarski faktorji narodnega in političnega usmerjanja kmečkega prebivalstva na Slovenskem Koroškem v letih 1848—1914. F. Bezljaj: Kritische Bemerkungen zum Ortsnamenbuch von Kärnten. T. Zorn: Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1955—1960.

Razprave in gradivo, št. 4—5, 1966 (kmalu razprodano) 150 din

(Seminar ZN o pravicah človeka v večnarodnih skupnostih) Prispevki: A. Vratuša: Complexity of Problems in Multi-National Society. D. Druškovič: Les relations entre les nations en R. S. F. de Yougoslavie. J. Jeri: Quelques éléments sur la situation du territoire nationalement mixte à la frontière occidentale de la R. S. F. de Yougoslavie. E. Petrič: The Rights of National Minorities as Defined in the Statutes of the Communes. D. Zografski: Les problèmes du développement national et social de la République Socialiste de Macédoine. J. Jeri: Quelques aspects de la constatation de l'appartenance linguistique au cours du recensement régulier de la population sur le territoire Triestin en octobre 1961. J. Pleterski: Die Volkszählung vom 31. März 1961 in Kärnten. A. Jager: Regionalna avtonomija Furlanije-Juljske krajine. A. Borme: La posizione del gruppo etnico italiano della Jugoslavia. B. Marušič: Bibliografija o problemih pokrajin ob zahodni meji SFRJ (1951—1962). T. Zorn: Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1961—1963.

Razprave in gradivo, št. 6, 1974 50 din

Prispevki: D. Druškovič: Nekaj vprašanj koroških Slovencev. J. Jeri — G. Kušej: Prvine pravnega položaja slovenske narodne manjšine v Italiji. T. Zorn — J. Pleterski: Nekateri pravni vidiki položaja slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. T. Zorn: Prispevek k problematiki sprememb v socialnih strukturah koroških Slovencev. J. Jeri: Manjšinska konferenca v Trstu.

Razprave in gradivo, št. 7—8, 1976 100 din

Prispevki: B. Bohte: Specifičnost ureditve pravnega in dejanskega položaja naših narodnih manjšin v Avstriji. V. Benko: Nekateri mednarodnopravni vidiki avstrijskih obveznosti glede slovenske manjšine. B. Vukas: Pravila mednarodnog prava o pravnem položaju gradiščanskih Hrvatov u Austriji. J. Pleterski: O teritorialni zasnovanosti manjšinske zaščite in o protipogodbenih stališčih in praksi Avstrije. D. Druškovič: O upoštevanju manjšine kot subjekta lastne usode. V. Klemenčič: Kritika uradnih avstrijskih popisov prebivalstva v letih 1951, 1961 in 1971 glede na slovensko manjšino in slovenščino kot občevelni jezik. T. Zorn: Manjšinska šolska problematika na avstrijskem Koroškem. D. Nečak: Manjšinsko varstvo v Avstriji po točki 3 člena 7 avstrijske državne pogodbe. J. Stergar: Kršitve določb točke 5 člena 7 avstrijske državne pogodbe. M. Domini: Diskriminacija gradiščanskih Hrvatov kao narodne manjine u Austriji.

Razprave in gradivo, št. 9—10, 1979 250 din

Prispevki: D. Türk: Študija OZN o pravicah pripadnikov manjšin. Mikes-Lük-Junger: Upotreba maternjeg jezika i jezika društvene sredine kod školske omladine. F. Hajós: A nemzetiségek jogi helyzete a Szlovén Szocialista Köztársaságban. E. Opassi: Attività ed esperienze delle comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano. Š. Šoš: Stiki pripadnikov madžarske narodnosti z matičnim narodom. K. Šiško: Konferenca o etničnih in jezikovnih skupnostih v videmski pokrajini. M. Komac: Hrvatska jezikovna manjina v italijanski pokrajini Molise. D. Nečak: Študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem. T. Zorn: Leto dni avstrijskega zakona o narodnih skupnostih. Miklavc-Olas: Socialnogeografska analiza slovenskega Porabja na Madžarskem. D. Druškovič: Sur quelques livres actuels. T. Zorn: Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku v letih 1951 do 1954.

GRADIVO — DOCUMENTS

OPERACIJSKI KOLEDAR OBEH OSREDNJIH ORGANIZACIJ KOROŠKIH SLOVENCEV

(predan avstrijskemu kanclerju Kreiskemu 7. 12. 1979)

Obe osrednji organizaciji koroških Slovencev, Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij na Koroškem, si dovoljujeta, da predložita zvezni vladi republike Avstrije predlog za rešitev odprtih manjšinskih vprašanj.

Obe osrednji organizaciji sta prepričani, da je mogoče doseči zadovoljivo rešitev v smislu člena 7 Avstrijske državne pogodbe iz leta 1955 samo ob obojestranski pripravljenosti za stalne obvezne pogovore in za sporazumno postopanje ter ob upoštevanju življenjskih vprašanj slovenske narodne skupnosti na Koroškem pri postopku za rešitev problemov; zato vidita možnost za odpravo trenutnih neznosnih razmer v postopanju, usklajenem med zvezno vlado in zastopstvom narodne skupnosti.

Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij na Koroškem izražata potemtakem pripravljenost, da po predhodni postopni izpolnitvi operacijskega koledarja, predloženega v prilogi, sodelujeta v okviru kakega sosveta.

1. Takojšnja ukinitve sodnih postopkov proti koroškim Slovencem, ki so obtoženi zaradi političnega udejstvovanja za izpolnitev člena 7 Avstrijske državne pogodbe iz leta 1955.

Od 1. 7. 1980 naprej:

2. Ustanovitev srednje in višje šole z gospodarsko usmeritvijo za Slovence.

Ustanovitev slovenskega oddelka v okviru koroške glasbene šole.

3. Prevzem stroškov za osebje in obratovanje za obstoječe zasebne dvojezične otroške vrtce v Celovcu, Šentprimžu in Šentpetru pri Šentjakobu in za druge izobraževalne ustanove, ustanovljene po lastni pobudi koroških Slovencev.

4. Pri vsakoletni sestavitvi proračunov zveze, dežele oziroma dvojezičnih občin Koroške je treba zagotoviti ustrezna sredstva za pospeševanje slovenske narodne skupnosti v obliki stalne proračunske postavke in treba je tudi zagotoviti avtonomno upravljanje teh sredstev.

V tem okviru je vsekakor treba predvideti sredstva za ustanovitev oziroma vzdrževanje kulturnih domov koroških Slovencev.

Vsakoletne podpore za delovanje slovenskih osrednjih organizacij, Narodnega sveta koroških Slovencev in Zveze slovenskih organizacij na Koroškem, po vsoti v višini stroškov za osebje in za potrebščine biroja obeh osrednjih organizacij.

Posebno upoštevanje projektov, ki ne ustrezajo splošnim kriterijem za pospeševanje, ki ne upoštevajo posebnega položaja skupnosti (npr. številčna moč ali naseljitveno območje). Sem spada tudi, da je treba v akcijo zastojnih knjig vzeti slovenska in dvojezična šolska glasila, učbenike in šolske pripomočke.

5. Sprememba svojčas ustanovljenega biroja za posvetovanje, obveščanje, kulturno oskrbo in ljudsko izobrazbo slovenske narodne skupnosti na Koroškem pri uradu koroške deželne vlade v oddelek urada koroške deželne vlade.

1. 1. 1981:

6. Razširitev slovenskih radijskih oddaj deželnega studia Koroška v bistvu na celodnevni program (kakor npr. Radio Trst A).

Dnevno vsaj polurni televizijski program v slovenščini.

Ustanovitev ustreznih gremijev analogno v zakonu o ORF-u.

Soudeležba ustanov koroških Slovencev v zadevah sredstev za obveščanje, ki bodo uvedena v prihodnosti.

7. Omogočitev sprejema slovenskih televizijskih oddaj RTV Ljubljana v celotnem južno-koroškem prostoru z inštalacijo in vzdrževanjem ustreznih tehničnih naprav.

8. Pospeševanje gospodarstva koroških Slovencev v smislu predlogov slovenskih osrednjih organizacij; predložiti jih je treba do 1.7. 1980 in nadalje vsako leto.

Udeležba slovenskih ustanov pri tako imenovanih družbah za razvoj elektronskih medijev, ki bodo delovale na dvojezičnem območju (vsekakor pa od njihove ustanovitve naprej).

9. Pospeševanje delovanja znanstvenih ustanov koroških Slovencev in njih soudeležba pri znanstvenih projektih javnih ustanov za znanost in raziskovanje.

1. 7. 1981:

10. Uvedba dvojezičnosti v vseh javnih otroških vrtcih celotnega (v smislu izvršitvenega zakona LGBI 1959/44 k manjšinskemu šolskemu zakonu) dvojezičnega območja Koroške.

1. 1. 1982:

11. Ureditev vprašanja, ki se tiče sprejemanja Slovencev v javno službo (vključno zbornice in druga samoupravna telesa).

12. Na dvojezičnem območju nastavitve uradnikov (uslužbencev), izprašanih v znanju obeh jezikov.

13. Postopna uvedba dvojezičnosti v upravi obratov, ki so v družbeni lasti.

1. 1. 1983:

14. Uvedba slovenščine vsaj kot obveznega predmeta v osnovnih in glavnih šolah (in v šolskih tipih, ki sledijo) na območju, določenem v izvršitvenem zakonu LGBI 1959/44 k manjšinskemu šolskemu zakonu.

Do 1. 1. 1985:

15. Nadomestitev zakona o narodnih skupnostih iz leta 1976 po izdelavi predloga komisije, ki jo je treba sestaviti leta 1980 z zastopniki vlade in narodne skupnosti; s tem bo treba urediti stvarino, ki je predmet zakona o narodnih skupnosti, v smislu člena 7 Avstrijske državne pogodbe iz leta 1955.

15. 5. 1985:

16. Posebna podpora konkretnim projektom koroških Slovencev na gospodarskem, socialnem in kulturnem področju v obliki jubilejnega darila slovenskima osrednjima organizacijama ob 30. obletnici podpisa Avstrijske državne pogodbe leta 1955.

Vse ukrepe je treba urediti sporazumno z zastopniki obeh slovenskih osrednjih organizacij na podlagi zveznih in deželnih zakonov.

Tudi v VIII. zakonodajni dobi italijanskega parlamenta je bilo do sedaj predloženih več zakonskih predlogov za pravno ureditev položaja slovenske narodne manjšine in nekaterih drugih narodnih skupnosti v Italiji. Kot nadaljevanje dokumentacije iz predhodnega zvezka naše revije tokrat priobčujemo dva zakonska predloga Socialistične stranke Italije (z dne 20. 6. 1979 in z dne 24. 10. 1980), kakor tudi zakonski osnutek, ki ga je 15. 7. 1980 poslanski zbornici predložila Aurelia Gruber Benco v imenu Liste za Trst.

Posebej opozarjamo tudi na to, da je v italijanskem senatu dne 15. 2. 1980 skupina senatorjev na čelu z Jelko Gerbec vložila zakonski predlog št. 747 glede norm za zaščito italijanskih državljanov slovenskega jezika. Ker predlog predstavlja v bistvu le novo redakcijo zakonskih predlogov Komunistične stranke Italije (ki se dosledno vrste od leta 1970) in ker se le v nekaterih podrobnejših formulacijah razlikuje od predhodnega zakonskega predloga z dne 6. 6. 1978, ki smo ga tako v slovenščini kot v italijanščini objavili na straneh 200—221 »Razprav in gradiva« št. 9—10/1979, tokratnega zakonskega predloga KPI ne ponatiskujemo v naši reviji.

**ZAKONSKI PREDLOG SOCIALISTIČNE STRANKE ITALIJE
»POSEBNE NORME ZA ZAŠČITO SLOVENSKE JEZIKOVNE SKUPINE«**

Norme speciali di tutela del gruppo linguistico sloveno

ONOREVOLI COLLEGHI! — Nelle scorse legislature presentammo identico progetto: oggi lo ripresentiamo testualmente.

Questa proposta di legge ha il dichiarato scopo di indicare, in ossequio all'articolo 6 della legge fondamentale della Repubblica, norme speciali di tutela per

il gruppo linguistico sloveno nella Regione autonoma a statuto speciale Friuli-Venezia Giulia.

È un atto democratico di grande rilievo, è una necessaria dimostrazione di civiltà e di fraterna convivenza di popoli che pacificamente lavorano e collaborano nell'ambito dello Stato.

Si statuisce (articolo 1) la parificazione della lingua slovena a quella italiana (che è la lingua ufficiale) nella zona mistilingue di Trieste, Gorizia ed Udine, zona che sarà delimitata dalla Regione.

Si stabiliscono le facoltà dei cittadini di lingua slovena di usare tale lingua negli organi elettivi e nei loro rapporti con uffici ed enti (articolo 2).

Vi sono apposite prescrizioni per le amministrazioni scolastiche e per enti, istituzioni, associazioni varie.

Si prevedono indicazioni per le assunzioni, in vari organismi, di cittadini che conoscano e la lingua italiana e quella slovena. Mentre agli articoli 11, 12, 13 si considerano le formazioni dei piani di programmazione, urbanistici e regolatori.

Numerose altre norme dirette a tutelare il gruppo linguistico sloveno sono appositamente specificate nel progetto; è perciò auspicabile che il Parlamento voglia sollecitamente dar corso all'esame del provvedimento, atteso con ansia e grande fiducia dalle popolazioni del confine nord-orientale della nostra Patria.

PROPOSTA DI LEGGE

ART. 1.

Nelle zone mistilingui delle province di Trieste, Gorizia e Udine la lingua slovena è parificata a quella italiana, lingua ufficiale dello Stato.

La delimitazione delle zone mistilingui nelle suddette province è demandata, conformemente all'articolo 24 della legge costituzionale 31 gennaio 1963, n. 1, al consiglio regionale del Friuli-Venezia Giulia.

ART. 2.

I cittadini di lingua slovena delle zone mistilingui delle province di Trieste, Gorizia e Udine hanno facoltà di usare la loro lingua negli organi elettivi di qualsiasi grado, nei loro rapporti con gli organi e gli uffici degli enti locali - regionali, provinciali, comunali, consorziali - con gli organi e gli uffici periferici dello Stato, con gli uffici giudiziari e gli enti e le persone concessionari di servizi pubblici.

A loro volta gli organi e gli uffici di cui al comma precedente usano negli atti, nella corrispondenza e nei rapporti verbali la lingua del richiedente o dell'atto promosso.

ART. 3.

Le norme della legge 19 luglio 1961, n. 1012, hanno efficacia in tutte le zone mistilingui delle province di Trieste, Gorizia e Udine.

ART. 4.

Fatti salvi gli effetti dell'articolo precedente, il Ministro della pubblica istruzione nomina per l'amministrazione delle scuole materne, elementari e secondarie in lingua slovena delle zone mistilingui delle province di Trieste, Gorizia e Udine, ferme restando le competenze e le attribuzioni del sovrintendente scolastico regionale e dei rispettivi provveditorati agli studi provinciali, un vicesovrintendente regionale, scegliendolo da una terna formata dai rappresentanti, per l'occasione riuniti, del gruppo linguistico sloveno nel consiglio scolastico regionale ed in quelli provinciali di Trieste, Gorizia e Udine. Ferme restando le norme in vigore per il personale insegnante e quello amministrativo scolastico nelle scuole in lingua slovena per la parità di trattamento giuridico ed economico con le corrispondenti scuole in lingua italiana, viene riconosciuto il principio della stabilità nei ruoli della scuola slovena, per cui provvedimenti in materia di trasferimento, congedo, aspettativa, sanzioni disciplinari vengono presi solo dopo aver sentito il vicesovrintendente regionale per le scuole in lingua slovena ed i rappresentanti, per l'occasione riuniti, del gruppo linguistico sloveno nei consigli scolastici provinciali.

Il personale insegnante e quello amministrativo scolastico della scuola in lingua slovena viene scelto per titoli ed esami tra gli appartenenti al gruppo linguistico sloveno.

ART. 5.

Il gruppo linguistico sloveno è rappresentato nei consigli scolastici provinciali di Trieste, Gorizia e Udine.

I rappresentanti degli insegnanti sloveni nei consigli scolastici provinciali di cui al comma precedente vengono designati, mediante elezione, dal personale insegnante sloveno.

I rappresentanti del gruppo linguistico sloveno nei consigli scolastici provinciali, oltre a svolgere i compiti previsti dalla legge, vengono riuniti in sessione comune interprovinciale, oltre che negli altri casi previsti dalla presente legge, anche per esprimere parere obbligatorio sulla istituzione e soppressione di scuole, sui programmi ed orari, sulle materie d'insegnamento e loro raggruppamento.

ART. 6.

Le istituzioni scolastiche del gruppo linguistico sloveno verranno adeguate alle riforme dell'ordinamento scolastico nazionale ed alle esigenze del gruppo linguistico stesso previo parere obbligatorio dei rappresentanti riuniti degli insegnanti sloveni nei consigli scolastici provinciali.

ART. 7.

Gli enti, le istituzioni, le associazioni, le organizzazioni, le istituzioni folcloristiche, ricreative e sportive, le organizzazioni, i comitati culturali nonché l'ente radiotelevisivo, la stampa e le pubblicazioni del gruppo linguistico sloveno sono oggetto di attenta cura da parte dello Stato. Le loro necessità materiali e finanziarie sono soddisfatte, oltre che attraverso i fondi di bilancio degli enti locali, organi pubblici e istituzioni pubblicistiche competenti per territorio e materia in proporzione alla loro attività ed ai loro bisogni, anche con i fondi dei ministeri competenti per materia ed attività.

ART. 8.

Il governo nazionale metterà a disposizione della comunità slovena nelle zone mistilingui, pubblici edifici, provvedendo se necessario, alla loro costruzione, da destinarsi a sedi di associazioni, istituti ed enti minoritari, nonché quali centri di attività culturale e sociale della minoranza stessa.

La gestione di detti centri verrà assunta dai comuni i quali stanzieranno nei loro bilanci il relativo capitolo quale voce di spesa obbligatoria.

ART. 9.

Le norme di cui agli articoli 2 e 3 vengono applicate, in quanto compatibili ed in via interpretativa, anche alla toponomastica territoriale, geografica, viaria, comunale, cittadina delle zone mistilingui.

Le stesse norme vengono applicate per gli avvisi, annunci, atti pubblici, degli enti, organi e uffici enumerati nell'articolo 3.

Salve le disposizioni di cui agli articoli 2 e 3 ed al presente articolo è ammesso l'uso anche disgiunto della lingua slovena.

ART. 10.

Per dar modo al gruppo linguistico sloveno di realizzare il proprio sviluppo in sostanziale parità, nelle assunzioni di persone negli enti, organi ed uffici pubblici, nonché nei pubblici servizi delle zone mistilingui viene data precedenza, a parità di condizioni e di requisiti, ai cittadini che conoscono la lingua italiana e quella slovena.

Per dare esecuzione alla norma di cui al comma precedente, nei concorsi di qualsiasi tipo e nelle chiamate per titoli ed esami, per soli titoli o soli esami, viene espletata una prova scritta e orale valutativa della conoscenza della lingua slovena.

Il personale in servizio con conoscenza delle lingue italiana e slovena viene in via di massima destinato a svolgere le proprie funzioni e la propria attività nelle zone mistilingui.

ART. 11.

I piani di programmazione economico-sociale a qualsiasi livello nazionale, regionale, provinciale, consorziale, comunale, eccetera e le loro esecuzioni concernenti anche le zone mistilingui delle province di Trieste, Gorizia e Udine devono attenersi al principio di non alterare il carattere etnico delle zone suddette; a tal fine verrà immesso negli organi competenti un numero adeguato di rappresentanti del gruppo linguistico sloveno da scegliere attraverso consultazioni con i gruppi, enti ed organizzazioni politico-sociali in cui i cittadini di lingua slovena operano, affinché possano esprimere la loro opinione e contribuire alle decisioni in merito.

ART. 12.

Le norme di cui all'articolo precedente sono da osservarsi anche in ordine ai piani urbanistici.

ART. 13.

I piani regolatori intercomunali e comunali, nonché i piani particolareggiati delle zone mistilingui debbono adeguarsi alle norme ed ai principi di cui all'articolo 12.

ART. 14.

Per salvaguardare il carattere specifico delle zone mistilingui delle province di Trieste, Gorizia e Udine, e svilupparle in modo organico nel contesto dello sviluppo economico e sociale del paese, gli organi periferici dello Stato e gli enti pubblici di carattere centrale, interregionale o interprovinciale, gli organi e gli enti regionali, provinciali, intercomunali, consorziali, comunali, i servizi pubblici, i concessionari di pubblici servizi, rivolgono nelle loro attività sociali, economiche, finanziarie, culturali, particolari cure alle esigenze ed ai bisogni del gruppo linguistico sloveno.

A tal fine vengono immessi negli organi decisionali e consultivi anche rappresentanti del gruppo linguistico sloveno, scegliendoli attraverso consultazioni con i gruppi, enti ed organizzazioni economiche, sociali e culturali in cui i cittadini di lingua slovena operano.

Il gruppo linguistico sloveno ha il diritto di sviluppare in ambito comunale, intercomunale, provinciale, interprovinciale e regionale senza limitazioni tutte le attività economiche, sociali, finanziarie e bancarie.

ART. 15.

I segretari comunali, i funzionari, i dirigenti dei servizi pubblici intercomunali e comunali anche di tipo consortile nei comuni e nei rioni cittadini delle zone mistilingui in cui la maggioranza della popolazione appartiene al gruppo linguistico sloveno devono venir scelti e nominati tra i candidati la cui lingua materna è la slovena, fermi restando i principi e le norme dell'articolo 11.

ART. 16.

Provvedimenti e atti di qualsiasi genere, tanto pubblici quanto privati, che comportino il pericolo di assimilazione nazionale del gruppo linguistico sloveno mediante alterazione delle specifiche peculiarità delle zone mistilingui sotto il profilo etnico, storico, culturale e sociale, potranno venire impugnati dinanzi all'autorità giudiziaria per lesione degli interessi del gruppo etnico sloveno.

L'autorità giudiziaria potrà cautelativamente sospendere l'efficacia del provvedimento o atto impugnato.

ART. 17.

Le spese che gli organi degli enti centrali e periferici dello Stato, gli organi e gli enti locali a qualsiasi livello, i concessionari di servizi pubblici sosterranno nell'esecuzione e nell'osservanza delle norme della presente legge verranno ascritte a carico dei bilanci corrispondenti e competenti quale spesa obbligatoria.

ART. 18.

Allo scopo di dare esecuzione regolamentare alle disposizioni della presente legge e di approntare o proporre gli strumenti amministrativi e legislativi necessari allo sviluppo tutelato del gruppo linguistico sloveno viene istituita presso la Presidenza del Consiglio dei ministri una commissione consultiva in via obbligatoria di 9 membri di cui 4 appartenenti al gruppo linguistico sloveno. I membri di detta commissione rimarranno in carica per 5 anni e potranno venire riconfermati.

ART. 19.

I cittadini, gli interessati ed i loro discendenti, che hanno dovuto cambiare o abbiano subito il cambiamento del proprio cognome o del cognome dei propri ascendenti hanno la facoltà di riavere il cognome originario mediante proposizione di domanda esente da qualsiasi onere tributario corredata della documentazione attestante il cognome d'origine, presentata al tribunale del luogo dove hanno la residenza.

Parimenti i cittadini cui è stato imposto il nome nella forma italiana hanno diritto di ottenere con le modalità di cui al comma precedente, il cambiamento del nome nella forma slovena.

Le domande vengono evase entro 30 giorni dalla presentazione.

ART. 20.

Vengono riaperti per gli appartenenti al gruppo linguistico sloveno i termini per la presentazione delle domande per il riconoscimento di qualifiche di perseguitato politico, partigiano o deportato.

Vengono altresì riaperti i termini per

20. 6. 1979 predložila pod številko 13 poslanca Loris Fortuna in Balzamo.
Tekst povzemamo po Atti Parlamentari, Camera dei Deputati, VIII Legislatura, Disegni di legge e relazioni — Documenti, 13, str. 1—8.

PREDLOG USTAVNEGA ZAKONA LISTE ZA TRST »NORME ZA ZAŠČITO FURLANSKE, SLOVENSKE IN NEMŠKE ETNIČNO-JEZIKOVNE MANJŠINE AVTONOMNE DEŽELE FURLANIJE-JULIJSKE KRAJINE«

Norme per la difesa delle minoranze etnico — linguistiche, friulana, slovena e tedesca, della regione autonoma Friuli — Venezia Giulia

ONOREVOLI COLLEGHI — La regione autonoma Friuli-Venezia Giulia è un composito-agglomerato geografico, storico ed etnico. Dal mare alla pianura, alla collina e alle Alpi essa costituisce un variare di popolazioni, di economia e di storia.

Rispetto a quest'ultima vanno posti in luce due momenti storici relativamente vicini e tra loro discriminanti: la situazione politico-economico-sociale e culturale dei territori al di là del fiume Judrio, già italiani prima del 1918, e quelli al di qua dello Judrio già austriaci e uniti all'Italia soltanto dopo il 1918. Questi ultimi vasti territori, dei quali faceva parte l'intera Istria, sono stati ridotti dalle vicende belliche della seconda guerra mondiale, all'enclave della provincia di Trieste con il Carso triestino e alla provincia di Gorizia con il confine di Stato che incide nel corpo della stessa città.

Complessa nelle sue parti, la regione autonoma Friuli-Venezia Giulia d'oggi, con i suoi 8.845 Km² di superficie ripartiti nelle province di Pordenone (2.273 Km²), Udine (4.894 Km²), Gorizia (466 Km²), Trieste (212 Km²), confina a nord con il Land Carinzia della Repubblica federale austriaca; ad est con la Repubblica di Slovenia della Federazione jugoslava; a sud con il mare Adriatico ed a ovest con la regione Veneto della Repubblica italiana.

L'intera regione dalla preistoria alla storia, ha fatto parte della grande unità tribale indo-europea dei popoli celti, in particolare rappresentati dai Carni che estesero il loro dominio al di là di Trieste, nella quale si usò per secoli una parlata friulana, decisamente sostituita dopo lo sviluppo emporiale della città, da un dialetto di derivazione veneta.

la ricostruzione delle carriere dei dipendenti pubblici e equiparati appartenenti al gruppo linguistico sloveno che siano stati trasferiti, posti in quiescenza, licenziati, puniti in via disciplinare o comunque discriminati nel periodo dal novembre 1918 al ripristino dell'amministrazione italiana sulle zone mistilingui, ovvero abbiano dovuto abbandonare il territorio della Repubblica per motivi nazionali o politici.

Vengono riveduti, su domanda, i casi di perdita di cittadinanza e residenza a causa di motivi politici e razziali.

Le domande dovranno essere proposte entro il termine di un anno dall'entrata in vigore della presente legge e verranno evase entro 6 mesi dalla presentazione.

Dal punto di vista etnico la regione, per la sua stessa conformazione orografica, rimasta a lungo celtica, maturò a seguito dell'impatto con Roma una lingua neo-romantica, e cioè il friulano affine al ladino dell'Alto Adige e alle lingue romance della Svizzera.

Compresa a sud dall'espansione veneta e soggetta ad immigrazioni, delle quali alcune antiche, tedesche e slave, l'area linguistica friulano-ladina, erosa ai margini, si venne circoscrivendo alle province di Pordenone, Udine e Gorizia, in simbiosi con la lingua italiana. Processo storico nel quale si configurano alternanze di potere, di soggezione economica e di cultura.

Il censimento effettuato nell'ottobre del 1971 assegna al Friuli-Venezia Giulia 1.216.655 abitanti che non furono ripartiti, ad esclusione della provincia di Trieste, a seconda della lingua parlata, in obbedienza all'articolo 3 della Costituzione. Omissione di indagine che mette in forse lo stesso diritto della regione alla specialità del suo Statuto istitutivo.

Il quesito sulla lingua parlata applicato alla provincia di Trieste deriva dai trattati internazionali che difendono la minoranza linguistica slovena.

Il gruppo di studio «Alpina» di Bellinzona (Svizzera), con il proposito di predisporre una carta linguistica dell'Europa, ha effettuato nel periodo 1972-74 una accurata ricerca linguistica su 219 comuni del Friuli-Venezia Giulia dei quali 185 hanno risposto direttamente ai quesiti loro richiesti e i dati, per quelli che non si erano espressi, vennero ricavati con il metodo della estrapolazione, deducendone conclusioni che non si distaccano dalle analisi precedenti di studiosi della materia e che così si riassumono:

ABITANTI

LINGUE

	italiana	frilana	slovena	tedesca
1.216.656	635.277	526.249	49.978	4.751
100%	52,2%	43,3%	4,1%	0,4%

Delle quattro lingue parlate nella regione quella italiana è diffusa nell'intera area; quella friulana in tutta l'area, esclusa la provincia di Trieste; la slovena nelle provincie di Trieste, Gorizia e Udine; la tedesca in isole ristrette della valle del Ferro e val Canale in analogia con le presenze tedesche del comune di Sappada in provincia di Belluno.

Mentre nei territori italiani di più vecchia data il problema delle minoranze linguistiche fu del tutto ignorato e lo è ancora oggi rispetto alle minoranze incluse nella unità nazionale, esso era, invece, vivo e dibattuto nei territori ex austriaci, nei quali la rivendicazione della autonomia nazionale aveva investito l'intero impero austro-ungarico e i 14 popoli che lo costituivano, favorita dalla unità delle strutture del comune indirizzo scolastico seppure distinto nelle 14 lingue parlate.

Va posto particolare accento sul fatto che l'ordinamento scolastico austriaco, laicizzato già nel corso della prima parte del XIX secolo, è improntato a singolare serietà e modernità di indirizzi.

Nel quadro complessivo dei territori ex austriaci lambiti dall'Adriatico, Trieste rappresenta una «società» storica del tutto particolare: cioè un municipio romano che affonda le radici in una preistoria mercantile e riesce, rifuggendo dall'esperienza feudale, comune all'Istria quanto ai Friuli contermini, a conservare la propria struttura patriziale in analogia con le repubbliche marinare italiane e le città anseatiche del nord, in un ordinamento municipale indipendente per 800 anni della sua storia. Lungo il processo di una così lunga storia la forza coesiva di una realtà civile italiana assorbiva e rispettivamente si difendeva da ogni invasione e sopraffazione, soprattutto dal nord, rivolta ad alterarne la fisionomia prevalentemente marinara e mercantile.

L'atto stesso di dedizione che meglio andrebbe definito di alleanza di Trieste con la Casa d'Asburgo (1382) rappresentò l'aspetto esterno della volontà italiana difensiva di Trieste nella quale il concetto di una nazione italiana era «in fieri» molto prima che esso si costituisse in altra parte della Penisola.

Nelle dimensioni di una borgata, ma con le strutture di una città, la Trieste celtica, proto-veneta-etrusca si difese e risultò vincitrice negli attacchi delle invasioni barbariche, degli Istri, dei Turchi, di Venezia, di Genova stessa e a quelli più insistenti del retroterra slavo-tedesco.

Trieste è una anomalia storica, incancellabile come tale, con analogie di riferimento alle città anseatiche, alle quali come ad Amburgo, la Germania però seppe conservare integre le sue ragioni di autonomia amministrativa e di libera gestione mercantile.

La trasformazione della borgata medievale di Trieste in porto franco (1749) e in libera città marittima con libertà doganale del porto franco estesa a tutta la città, anche dentro le mura, e a tutto il suo territorio da Santa Croce a Zaule (27 aprile 1769), esaltò le sue solide premesse autonomistiche e la trasformazione in grande emporio europeo; determinò quell'afflusso di genti da varie parti del mondo, ma soprattutto del bacino mediterraneo, che portò all'esplosione demografica e alla nascita del grande porto moderno.

La tradizione italiana e le strutture civili evolute fecero sì che gli immigrati numerosi, anzi numerosissimi, ma costituiti da individui ringoli per stato sociale in prevalenza molto modesto, fossero assorbiti e venissero a costituirsi in realtà italiana nella quale la modificazione di stato sociale ed economico cementava l'amore e la fiducia nella forza evolutiva del cresciuto centro triestino.

Trieste non è stata mai alimentata demograficamente da un proprio agro che non possiede né possedeva, ma è cresciuta come realtà cosmopolita, unificata dalla lingua italiana e dalle strutture civili. È un fenomeno microscopico analogo alla formazione macroscopica degli Stati Uniti d'America con i quali Trieste divide e l'epoca dello

sviluppo, dal 1700 in poi, e l'impulso trasformatore dei principi illuministici.

Fra tanto maturava quell'800 che è il secolo delle affermazioni nazionali e nel crogiuolo di popoli dell'impero austriaco, nascevano, soprattutto come frutto di una evoluta politica dell'istruzione pubblica, i fermenti che avrebbero portato alla prima guerra mondiale e al dissolvimento dello stesso impero austriaco nelle autonomie nazionali dei suoi popoli costitutivi.

Trieste, essendosi frattanto eliminato il pericolo della tedeschizzazione che contraddistingue l'epoca di Giuseppe II, si trovò fra due fuochi: da una parte la nascente unità italiana, dall'altra la volontà degli slavi del sud a raggiungere, fuori dall'unità austriaca, la propria autonomia la quale, quando si fosse formata dentro o fuori dell'Impero, avrebbe inevitabilmente assorbito i territori del litorale austriaco e sommersa le realtà italiane che lo caratterizzava.

In tal modo, verso la metà del secolo scorso, Trieste fece la sua scelta e nacque il fenomeno, del resto comune alle altre parti nazionali dell'impero austriaco, dell'irredentismo e cioè, nel caso specifico di Trieste, della volontà ad unirsi alla nascente nazione italiana.

Momento che coincide con una decisa azione del comune di Trieste a rivendicare la conquista italiana integrale dell'ordinamento scolastico cittadino, in opposizione a quello statale di indirizzo tedesco, mentre in Carso e sulle pendici marginali della città, nascevano sul finire del XIX secolo, le scuole parrocchiali in lingua slovena ad istituire una volontà slava di affermazione nazionale.

A complemento di questa presa di coscienza delle componenti etniche della città corrisponde emblematicamente la istituzione di tre centri culturali, la «Pro Patria» poi «Lega Nazionale» degli italiani; la «Società Cirillo e Metodij» per gli sloveni e la «Schulverein» per i tedeschi, rette da uno statuto praticamente eguale nella diversa formulazione linguistica.

Già allora i tedeschi presenti nella città di Trieste, non sommavano a più di 10 mila e costituivano una borghesia della burocrazia e delle classi dirigenti; gli sloveni assommano a meno del 10 per cento della popolazione e il resto cioè, la grande maggioranza, era di lingua italiana.

L'instaurarsi di una situazione linguisticamente più che etnicamente composita e concorrenziale avveniva in concomitanza con una profonda evoluzione economica, poiché dal lavoro emporiale aveva preso l'avvio a Trieste dello sviluppo industriale e il costituirsi di un proletariato che attingeva dal Carso sloveno, dall'Istria e dai Friuli italiani, le forze lavorative.

Nasceva così il proletariato triestino, di indirizzo socialista, internazionalista e perciò tale da sposare la causa delle espressioni nazionali più colpite dall'ignoranza, dall'ostracismo — come quella slovena — e a farsi interprete, in aggiunta alle sfere cattoliche popolari e liberali di una nascente borghesia slovena, delle rivendicazioni della lingua e della cultura degli sloveni.

Il 1914 perciò trovava la Trieste mercantile e industriale ai vertici del suo stesso sviluppo culturale con la coesistenza di un ordinamento scolastico tra più progrediti nel mondo, con cicli completi di insegnamento in lingua italiana; un ciclo di scuole materne, asili, elementari, medie fino ad un istituto commerciale per la componente slovena della città e un ciclo completo, dalle elementari alle medie superiori, per la minoranza tedesca, al quale ciclo accedevano molti italiani nelle elementari per acquistare il possesso della lingua tedesca, e alle medie e medie superiori quanti della minoranza slovena intendevano proseguire gli studi.

La rivendicazione dell'Università italiana risale a Trieste al 1500 e da allora ha avuto vari momenti di più acceso fervore. Appartiene alla prima metà del 1900 la rivendicazione slovena, del resto accolta, che le scuole parrocchiali e quelle istituite dalla «Società Cirillo e Metodij» fossero assunte dal Comune di Trieste la cui attività scolastica, sia edilizia che di livello istituzionale, era conosciuta ed apprezzata in tutto il mondo, anticipan-

do di quasi cinquant'anni la evoluzione scolastica italiana, ancora oggi imperfetta ed arretrata.

La rivendicazione nazionale appartiene alla presa di coscienza culturale delle genti e l'organizzazione della pubblica istruzione ne è lo strumento più efficace.

In questa condizione di civile sviluppo e di costruttiva emulazione fra le sue componenti etnicolinguistiche si svolgeva la vita cittadina di Trieste allo scoppio di quella prima guerra mondiale che concluse un lungo periodo europeo di pace, ancora oggi tutt'altro che attestata in una situazione europea di stabilità economico-politica.

La prima guerra mondiale, con la vittoria delle armi, assegnò all'Italia vasti territori compattamente abitati da tedeschi e da slavi. Ma l'Italia era impreparata, né vi progredì successivamente, ad assolvere il compito di erede dell'Austria nel Governo di genti diverse. Anziché studiare le situazioni locali dei territori annessi e rendersi conto della loro complessità e dei valori civili di cui erano portatori, pretese — e il nazionalismo triestino porta la sua parte di colpa — di cancellare ogni traccia di presenza non italiana.

Come primo atto venne suppresso il ciclo completo di studi in lingua tedesca che avrebbe contribuito o con servare i contatti con l'Austria e a favorire la ripresa commerciale appena questa si fosse rimessa dalle con seguenze belliche.

Il fascismo subentrato alla debole democrazia post-bellica completò l'opera e le scuole slave e la Casa della cultura slovena di Trieste furono, le une eliminate e l'altra distrutta da un incendio doloso.

In tal modo, quella sicurezza di frontiera di montagna che la prima guerra mondiale aveva assicurata all'Italia, si trasformò dall'Alto Adige alla Venezia Giulia in un anello di profondo odio esacerbato, tanto per i tedeschi che per gli sloveni, dalla particolare sensibilità nazionale di cui erano protagonisti per gli stessi sviluppi storici della fine del secolo scorso e del primo decennio di quello in corso.

Il fascismo promosse in Alto Adige una immigrazione di popolazioni italiane e assoggettò gli sloveni della Venezia Giulia a rappresaglie durissime. Fu questo atteggiamento anticulturale e vessatorio nei confronti delle minoranze etnicolinguistiche che nel secondo dopoguerra, non toccando i confini relativi all'Alto Adige, portò a staccare la maggior parte dei territori sloveni alla Venezia Giulia per attribuirli alla Jugoslavia, vincente nel secondo conflitto mondiale, e riducendo in tal modo la stessa Venezia Giulia a quello che fu chiamato il Territorio Libero di Trieste diviso in due zone: la «A» in amministrazione fiduciaria alleata e la «B» in amministrazione fiduciaria jugoslava.

Mentre in Alto Adige le popolazioni tedesche impegnarono una lotta decisa e ricorsero a 10 anni di terrorismo per affermare le loro rivendicazioni e dividere, come poi risultò utile a tutti gli effetti, la Regione Autonoma di loro competenza nelle due componenti di Trento e di Bolzano, nella zona «A» del Territorio di Trieste e nel Goriziano, l'Amministrazione alleata riconobbe agli sloveni i diritti civili essenziali e tra questi quello dell'istruzione nei suoi cicli completi, dalle scuole materne agli asili, alle elementari, alle medie ed alle medie superiori nonché alla ripresa della stampa in lingua slovena e alla restituzione — a Trieste — di una vasta e moderna Casa della Cultura, di un Teatro di prosa, che, insieme a circoli culturali ed economici e di biblioteche completa il quadro attuale di una disponibilità autonoma di difesa e di sviluppo della minoranza slovena nelle province di Trieste e di Gorizia.

Nulla in questo senso è stato volontariamente applicato dallo Stato italiano nei confronti delle popolazioni slovene dell'ordine, né per quelle tedesche, seppure presenti in piccole isole, nelle vallate confinanti con l'Austria.

A queste componenti slave e tedesche minoritarie, ma differenziate, si venne aggiungendo più numerosa e più frammentata alle genti di parlata italiana la minoranza linguistica dei friulani, risvegliati alla coscienza della propria identità culturale dallo stesso processo dei tempi,

tesi ad assicurare agli individui come alla collettività la tutela delle loro caratteristiche storiche e la difesa dalla sopraffazione culturale ed economica di forze egemoniche.

In questo modo, e per la spinta dei riconoscimenti alla minoranza slovena delle terre rimaste dallo smembramento dell'ex Venezia Giulia da parte dei trattati internazionali, come quello di Pace (1947), del Memorandum d'intesa (1954) fra Italia e Jugoslavia e infine dallo stesso trattato di Osimo (1975) e, come riflesso della stessa strenua lotta condotta dagli altoatesini, si venne configurando la realtà civile della Regione autonoma Friuli Venezia Giulia che si attesta intorno a quattro lingue parlate, delle quali la friulana è la più autoctona e antica — ricostruendo al confine d'Italia un incrocio di genti paragonabile a una piccola Svizzera e come questa destinato all'incontro costruttivo dei popoli confinanti in un pieno e sereno esercizio di diritti civili.

A questa volontà di giustizia e di pieno riconoscimento dei diritti civili di tutte e tre le minoranze etnicolinguistiche della Regione autonoma Friuli Venezia Giulia si ispira questa proposta di legge distinta in cinque titoli: nozioni generali il primo; i tre successivi dedicati a ciascuna delle tre minoranze; il quinto alle norme transitorie.

Si ritiene così dare l'avvio anche al confine orientale d'Italia all'ordinamento democratico e moderno di pieno rispetto delle minoranze linguistiche perché, associate in civiltà all'unità della comune nazione, esse concorrano ad attuare una concreta volontà di pace e rapporti costruttivi con i popoli confinanti, a preludio di nuove future forme associative europee.

Il diritto al riconoscimento e alla difesa del proprio patrimonio etnico e linguistico che storicamente si configura in un rapporto ambientale e in caratteristiche strutture economiche, si esplica anzitutto attraverso la liberalità delle istituzioni scolastiche e culturali, di stampa, di accesso ai mass-media; di autonomo rapporto con le istituzioni amministrative e giudiziarie, quanto di difesa del territorio dall'abuso dell'esproprio indiscriminato e da modifiche economiche che alterino il carattere delle terre abitate dalle minoranze.

Non vi è democrazia là dove non esiste piena tutela delle minoranze linguistiche ed etniche, da considerare non nemiche, ma arricchimento della stessa unità nazionale.

Il principio della piena tutela delle minoranze ha ancora da essere attuato dall'Italia, perché la Costituzione repubblicana si traduca in termini di giustizia civile e di progresso. In caso contrario la frizione e gli attriti dei problemi relativi alle minoranze contribuiranno ad ostacolare l'armonioso sviluppo delle zone confinanti e, conseguentemente, dell'intera nazione.

PROPOSTA DI LEGGE COSTITUZIONALE

TITOLO I

NORME GENERALI

Art. 1.

Sono tutelate a norma dell'articolo 6 della Costituzione le minoranze linguistiche friulane delle province di Gorizia, Pordenone, Udine e Venezia; slovena delle province di Gorizia, Trieste e Udine; tedesca delle province di Belluno e Udine.

Art. 2.

Alle minoranze linguistiche di cui all'articolo precedente sono garantiti nell'ambito del territorio da loro tradizionalmente abitato i seguenti diritti:

- a) pari dignità sociale della loro lingua rispetto a quella italiana;
- b) l'insegnamento della loro lingua e nella loro lingua;
- c) l'uso della loro lingua nell'esercizio dei propri diritti e nell'adempimento dei propri doveri, nei procedimenti innanzi agli organi statali, compresi gli enti parastatali, agli enti locali, ai servizi sociali, ai concessionari di servizi di interesse pubblico, nella toponomastica e nella antroponomastica;
- d) lo sviluppo della cultura, della stampa e dei mezzi di comunicazione di massa nella loro lingua;

e) l'aiuto finanziario pubblico per la realizzazione dei diritti di cui alle lettere precedenti.

Art. 3.

Nei territori tradizionalmente abitati dalle minoranze di cui all'articolo 1 le rispettive lingue sono parificate a quella italiana, lingua ufficiale dello Stato.

Art. 4.

Ai fine di rendere operante la tutela di cui all'articolo 2 la Repubblica assicura alle minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 il lavoro entro il territorio da loro tradizionalmente abitato.

Allo stesso fine la Repubblica impedisce che lo sviluppo economico dei territori predetti abbia come conseguenza la sommersione linguistica della comunità minoritaria.

La Repubblica impedisce altresì che interventi urbanistici nei territori predetti abbiano come conseguenza la sommersione linguistica della comunità minoritaria.

Nei casi di espropriazione per accertate esigenze di pubblica utilità la Repubblica garantisce tanto ai singoli quanto alle comunità minoritarie l'equo corrispettivo per l'indebitamento economico che ne deriva.

Gli appartenenti alle minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 dipendenti dall'amministrazione pubblica, compresi gli enti parastatali, e dai concessionari di servizi di pubblico interesse non possono essere trasferiti senza il loro consenso fuori dal territorio tradizionalmente abitato dalla rispettiva minoranza.

Nei territori tradizionalmente abitati dalle minoranze di cui all'articolo 1 si acquista il diritto elettorale attivo dopo quattro anni di ininterrotta residenza nel territorio regionale.

Art. 5.

Le minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 hanno diritto alla rappresentanza proporzionata alla loro consistenza numerica in tutte quelle assemblee elettive ed organi collegiali nello stato entro i cui territori di competenza vivono e in quelle internazionali.

Quando la consistenza numerica della minoranza linguistica è insufficiente per garantire la rappresentanza della stessa nelle assemblee e negli organi di cui al comma precedente, le leggi elettorali devono essere modificate in modo tale da garantire comunque alla minoranza linguistica l'elezione di un rappresentante.

Nelle assemblee e negli organi collegiali di cui ai commi precedenti i membri degli stessi appartenenti alle minoranze linguistiche hanno il diritto all'uso della propria lingua, alla verbalizzazione dei loro interventi nella stessa lingua e a risposte nella stessa lingua, quando numericamente e singolarmente per ciascuna minoranza linguistica essi rappresentino il 50 per cento dei componenti le assemblee e gli organi collegiali. Negli altri casi sarà d'uso esclusivo la lingua italiana.

Alle sedute di apertura delle assemblee e degli organi collegiali il saluto è svolto da ciascuna minoranza linguistica nella sua lingua, qualunque sia il numero dei rappresentanti eletti da ciascuna minoranza.

Art. 6.

La Repubblica e le regioni di cui all'articolo 1 della presente legge sostengono lo sviluppo dei rapporti: fra la minoranza linguistica friulana e la minoranza linguistica ladina delle province di Belluno, Bolzano e Trento nonché i rapporti della Confederazione elvetica; fra la minoranza linguistica slovena e tedesca con l'ambiente culturale di analogia lingua negli altri Stati europei ai fini dell'arricchimento dello sviluppo culturale e linguistico delle minoranze stesse.

La Repubblica e le regioni devono concedere adeguati contributi agli scopi su menzionati.

Art. 7.

Il regio decreto 7 aprile 1927, n. 494, è abrogato.

Gli appartenenti alle minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 che portano un nome italiano o in forma italiana possono ottenere la sostituzione dello stesso con un nome nella propria lingua o il cambiamento dello stesso nella forma della propria lingua.

I provvedimenti di cui ai commi precedenti si ottengono con la procedura prevista dagli articoli 187 e se-

guenti del regio decreto 9 luglio 1939, n. 1238, sull'ordinamento dello stato civile. Le domande vengono evase entro 30 giorni dalla presentazione. Il provvedimento in sé, come pure i conseguenti procedimenti per il cambiamento del cognome o del nome in altri documenti e registri pubblici, è esente da ogni spesa, tassa ed imposta.

Art. 8.

Il regio decreto 29 marzo 1923, n. 800, è abrogato.

Entro cinque anni dall'entrata in vigore della presente legge gli organi competenti in materia di toponomastica provvederanno alla revisione della toponomastica nei territori di cui all'articolo 1 della presente legge secondo i seguenti criteri:

a) rimangono in uso i toponimi in italiano anteriori al 1866 e quelli adottati su richiesta dei competenti organi degli enti locali dal 1945 in poi;

b) si accertano i toponimi friulani, sloveni e tedeschi attualmente in uso ufficiale in forma italianizzata nella grafia e si riducono nella grafia delle rispettive lingue;

c) si accertano e introducono nell'uso ufficiale i toponimi friulani, sloveni e tedeschi per tutte le località esistenti nei territori tradizionalmente abitati dalle rispettive minoranze linguistiche;

d) nei casi in cui non esista il toponimo italiano secondo la lettera a) si ha l'uso ufficiale esclusivo del toponimo nella lingua della minoranza linguistica o delle minoranze linguistiche; nei casi in cui tale toponimo esiste, esso si aggiunge al toponimo nella lingua della minoranza linguistica;

e) nei casi in cui nella stessa località coesistano due minoranze linguistiche, si ha l'uso ufficiale congiunto dei due toponimi con precedenza per la lingua maggioritaria nella località all'inizio del XX secolo; nei casi in cui esiste anche il toponimo italiano secondo la lettera a) esso si aggiunge ai toponimi nelle lingue delle minoranze.

I criteri di cui al precedente comma si applicano nel le pubblicazioni ufficiali, comprese le pubblicazioni dell'Istituto geografico militare, e nella segnaletica stradale e turistica. Nella corrispondenza e negli atti delle pubbliche autorità e dei concessionari di servizi di pubblico interesse emessi in più lingue si usa il toponimo nella lingua del testo o del destinatario.

Entro cinque anni dall'entrata in vigore della presente legge gli organi competenti provvederanno all'accertamento delle forme friulane, slovene e tedesche di nomi dei centri amministrativi che pur essendo situati fuori territori tradizionalmente abitati dalle rispettive minoranze sono legati alla vita quotidiana delle stesse e le introdurranno nell'uso ufficiale, nella corrispondenza e negli atti delle pubbliche autorità e dei concessionari di servizi di pubblico interesse.

Nella corrispondenza privata è libero l'uso separato dei toponimi nelle singole lingue.

Art. 9.

Entro il territorio tradizionalmente abitato dalle minoranze linguistiche friulana, slovena e tedesca l'uso della rispettiva lingua è pienamente libero nell'esercizio delle attività commerciali ed industriali, nelle insegne, nei marchi delle offerte al pubblico ed in ogni altra indicazione anche obbligatoria per chi eserciti il commercio e l'industria, salva l'obbligatorietà dell'indicazione anche in italiano della qualità e composizione dei singoli prodotti quando essi sono destinati al mercato interno.

Quando si tratta di scritte in italiano e nella lingua della minoranza linguistica l'eventuale imposta viene corrisposta soltanto per la scritta in una delle due lingue.

Art. 10.

Gli atti della pubblica amministrazione, e degli enti di diritto pubblico e dei concessionari di servizi di pubblico interesse destinati alla generalità dei cittadini residenti nel territorio tradizionalmente abitato dalle minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 e gli atti individuali destinati all'uso pubblico intitolati ai cittadini residenti nel territorio di cui sopra devono essere redatti oltre che in italiano anche nella lingua della rispettiva minoranza linguistica.

I moduli destinati alla generalità dei cittadini residenti nel territorio tradizionalmente abitato dalle minoranze linguistiche e i facsimili di domande devono essere redatti oltre che in italiano anche nella lingua della rispettiva minoranza.

La norma di cui al comma precedente si applica anche agli uffici siti fuori dal territorio tradizionalmente abitato dalle minoranze linguistiche ma competenti per detto territorio.

Art. 11.

L'autorità giudiziaria competente per il territorio tradizionalmente abitato dalle minoranze linguistiche ha l'obbligo di esaminare ed interrogare gli appartenenti alle rispettive minoranze linguistiche nella loro lingua.

Il procedimento giudiziario cui partecipa una sola parte appartenente alla minoranza linguistica si svolge nella lingua della parte. La sentenza viene emessa nella stessa lingua, e così la verbalizzazione.

Il procedimento giudiziario cui partecipano più parti, di cui una appartenente alla minoranza linguistica, si svolge nella lingua italiana e nella lingua della parte appartenente alla minoranza linguistica. La sentenza viene emessa nelle due lingue, e così la verbalizzazione.

Art. 12.

La Repubblica, le regioni e le province di cui all'articolo 1 sostengono l'attività delle organizzazioni ed associazioni, enti ed istituzioni che contribuiscono alla conservazione ed allo sviluppo della lingua e della cultura delle minoranze linguistiche.

Le Repubblica, le regioni e le province di cui all'articolo 1 promuovono la costituzione di enti ed istituzioni per la conservazione e lo sviluppo del patrimonio linguistico e culturale delle minoranze linguistiche, quali possono essere teatri, biblioteche, musei ed istituti di ricerca, quando tali enti ed istituzioni non esistono, e ne assumono l'onere finanziario, nei casi in cui tali enti ed istituzioni già esistono.

Art. 13.

Negli uffici dell'amministrazione statale, degli enti parastatali, degli enti locali, dei servizi sociali e dei concessionari di servizi di pubblico interesse situati nel territorio tradizionalmente abitato dalle minoranze linguistiche il personale di ogni ordine e grado deve appartenere alle rispettive minoranze linguistiche in misura proporzionale alla consistenza delle minoranze stesse.

Negli uffici di cui al comma precedente deve essere comunque impiegato un numero di personale che possiede le lingue delle minoranze linguistiche tale da garantire pronto ed effettivo godimento del diritto all'uso della propria lingua stabilito dalla presente legge.

Le norme di cui ai commi precedenti si applicano anche agli uffici che pur essendo situati fuori dal territorio tradizionalmente abitato dalle minoranze linguistiche hanno competenza su detto territorio.

Gli uffici di cui ai commi precedenti si serviranno di insegne, scritte, timbri, sigilli in lingua italiana e nella lingua della minoranza linguistica o delle minoranze linguistiche con caratteri ugualmente appariscenti.

Art. 14.

Gli appartenenti alle minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 hanno diritto di usare la loro lingua nei rapporti con gli uffici giudiziari, con gli organi e uffici della pubblica amministrazione, degli enti parastatali, dei servizi sociali e dei concessionari dei servizi di pubblico interesse situati nei territori tradizionalmente abitati dalle minoranze stesse.

Gli appartenenti alle minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 hanno altresì diritto di usare la loro lingua nei rapporti con gli organi e gli uffici di cui al comma precedente quando questi non sono situati nei territori tradizionalmente abitati dalle minoranze stesse, se essi sono competenti per i territori in questione.

Gli uffici, gli organi e i concessionari di cui al primo comma del presente articolo usano nella corrispondenza e nei rapporti orali la lingua del richiedente e rispondono nella lingua in cui gli atti sono stati avviati da altro organo o ufficio: ove sia avviata d'ufficio, la corrispondenza si inizia nella lingua presunta del citta-

dino cui è destinata, oppure in forma bilingue. Una volta accertata la lingua del destinatario, la corrispondenza prosegue in questa lingua.

Art. 15.

Le minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 hanno il diritto di usare, senza limitazione alcuna, la propria bandiera e gli altri emblemi della propria comunità linguistica.

TITOLO II

NORME SPECIALI PER LA MINORANZA LINGUISTICA FRIULANA

Art. 16.

La delimitazione del territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica friulana viene demandata al consiglio della regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, al consiglio della regione Veneto, secondo il seguente criterio:

a) si intende per territorio linguistico friulano il territorio su cui vive la comunità di lingua friulana agli inizi del XX secolo;

b) si intende per territorio etnico friulano il territorio delle attuali province di Gorizia, Pordenone, Udine e Venezia (mandamento di Portogruaro) dove l'uso della lingua friulana da parte della comunità residente è provato storicamente prima dell'inizio del XX secolo.

La somma del territorio linguistico e del territorio etnico friulano dà il territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica friulana.

La delimitazione di cui al primo comma si compie con la seguente procedura:

a) il consiglio regionale elegge entro 120 giorni dall'entrata in vigore della presente legge, con voto limitato, una commissione di dieci esperti di linguistica, storia ed etnologia friulana;

b) entro i successivi 120 giorni la commissione elabora in base alla documentazione statistica ufficiale ed ufficiosa e in base a tutta la documentazione scientifica la proposta di delimitazione dei due territori. Tale proposta viene pubblicata entro 30 giorni nel Bollettino ufficiale della regione ed affissa agli albi comunali dei comuni integralmente o parzialmente inclusi nei due territori componenti il territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica friulana nonché agli albi dei comuni limitrofi;

c) contro l'esclusione dal territorio linguistico e dal territorio etnico è ammesso ricorso al consiglio regionale entro il termine di 60 giorni;

d) il consiglio regionale approva entro i successivi 30 giorni la proposta, tenuto debito conto dei ricorsi;

e) l'approvazione è valida se alla maggioranza dei voti favorevoli è compresa la maggioranza dei voti dei consiglieri di lingua friulana.

L'inclusione nel territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza friulana è attuato per località e la stessa località può essere inclusa nel territorio tradizionalmente abitato da due o più minoranze linguistiche.

Art. 17.

Nei comuni inclusi integralmente o parzialmente nel territorio linguistico friulano sono istituite scuole materne e scuole d'obbligo bilingue friulano-italiane. L'insegnamento delle due lingue avviene con criteri di assoluta parità per ogni materia ed attività.

Nei distretti scolastici in cui giace una parte del territorio linguistico friulano è garantito l'insegnamento bilingue friulano-italiano in tutto l'arco dell'istruzione secondaria superiore. L'insegnamento delle due lingue e nelle due lingue avviene con criteri di assoluta parità per ogni materia ed attività.

Nei comuni inclusi integralmente o parzialmente nel territorio etnico friulano è obbligatorio nelle scuole d'ogni ordine e grado l'insegnamento della lingua e della cultura friulana.

Nei comuni di cui al comma precedente può essere introdotto anche l'insegnamento previsto dai commi primo e secondo del presente articolo se richiesto dal consiglio di circolo o d'istituto delle scuole presenti.

Nelle scuole presenti nel territorio linguistico friulano si possono istituire per i figli di genitori provenienti da

zone esterne al territorio stesso dei corsi con lingua d'insegnamento italiano, salva l'obbligatorietà dell'insegnamento della lingua e cultura friulana.

Art. 18.

Al fine di garantire il superamento delle difficoltà derivanti dalla novità dell'insegnamento bilingue friulano-italiano, di cui all'articolo 17 con criteri di uniformità e con partecipazione democratica degli interessati, viene istituito il Consiglio generale delle scuole friulane.

Esso è composto da:

a) un insegnante di grado preparatorio, elementare, medio e secondario di secondo grado per ciascun distretto scolastico in cui vengono istituite scuole di cui al primo e secondo comma dell'articolo 17 ed in servizio presso tali scuole;

b) da quattro rappresentanti dei genitori per ciascun distretto scolastico in cui vengono istituite scuole di cui al primo e secondo comma dell'articolo 17.

I membri di cui alle lettere a) e b) vengono designati dai consigli dei rispettivi distretti scolastici.

Il Consiglio delle scuole friulane è presieduto dall'intendente per le scuole friulane di cui ai commi seguenti.

L'intendente per le scuole friulane è nominato dal sovrintendente scolastico regionale per la regione Friuli-Venezia Giulia, sentito il parere del sovrintendente regionale scolastico per il Veneto, ed è scelto tra il personale direttivo e insegnante che nell'ultimo quinquennio si sia occupato dell'insegnamento di lingua friulana o di lingua e cultura friulana.

L'intendente per le scuole friulane ha il compito di sovrintendere allo sviluppo dell'insegnamento bilingue friulano-italiano secondo le direttive del consiglio generale delle scuole friulane e di coordinare l'insegnamento di lingua e cultura friulana nelle scuole di cui al terzo e quinto comma dell'articolo 17.

Art. 19.

All'Università friulana è demandato il compito di provvedere alla formazione del personale docente per le scuole di cui all'articolo precedente.

Presso l'Università friulana debbono essere istituiti corsi e cattedre di lingua e letteratura friulana, storia friulana, storia della cultura e tradizioni popolari friulane e la didattica nelle scuole bilingue, coordinati in un dipartimento di friulanistica.

Per ogni facoltà e corso di detta Università deve essere assicurata agli studenti provenienti dal territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica friulana la possibilità di sostenere gli esami valendosi della lingua friulana. Durante le lezioni è consentito l'uso del bilinguismo.

Art. 20.

Al nuclei di appartenenti alla minoranza linguistica friulana emigrati per motivi di lavoro fuori dal territorio linguistico friulano nei centri amministrativi ed industriali della regione, nella Valcanale o all'estero sono garantite la scuola materna e la scuola dell'obbligo previste dal primo comma dell'articolo 17 della presente legge.

Art. 21.

Agli appartenenti alla minoranza linguistica friulana è garantito il diritto di essere informati nella lingua friulana degli avvenimenti in patria e nel mondo che rivestono importanza per la loro esistenza, per la loro cultura e per il loro lavoro, nonché delle questioni di interesse per la loro comunità linguistica.

La Repubblica e le regioni Friuli-Venezia Giulia e Veneto garantiscono alla minoranza linguistica friulana le trasmissioni radiofoniche e televisive in lingua friulana.

Alle emittenti radiofonica e televisiva è garantita l'autonomia di programmazione.

La Repubblica e le regioni Friuli-Venezia Giulia e Veneto sostengono l'attività editoriale della minoranza linguistica friulana per quanto riguarda la pubblicazione di libri e di stampa periodica di carattere culturale, artistico, scientifico, educativo, scolastico e politico.

TITOLO III

NORME SPECIALI PER LA MINORANZA LINGUISTICA SLOVENA

Art. 22.

La delimitazione del territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica slovena viene deman-

data, giusta l'articolo 24 della legge costituzionale 31 gennaio 1963, n. 1, al Consiglio regionale della regione autonoma Friuli-Venezia Giulia e si compie con la seguente procedura:

a) il consiglio regionale elegge entro 120 giorni dall'entrata in vigore della presente legge, con voto limitato, una commissione di dieci esperti di linguistica, storia ed etnologia slovena;

b) entro i successivi 120 giorni la commissione elabora in base alla documentazione statistica anteriore al 1978 ed in base a tutta la documentazione scientifica la proposta di delimitazione che viene pubblicata entro 30 giorni nel Bollettino ufficiale della regione ed affissa agli albi comunali dei comuni integralmente o parzialmente abitati dalla minoranza linguistica slovena nonché di quelli limitrofi;

c) contro l'esclusione dal territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica slovena è ammesso ricorso al consiglio regionale entro il termine di 60 giorni;

d) il consiglio regionale approva entro i successivi 30 giorni la proposta, tenuto debito conto dei ricorsi;

e) l'approvazione è valida se nella maggioranza dei voti favorevoli è compresa la maggioranza dei voti dei consiglieri di lingua slovena.

L'inclusione nel territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica slovena è attuata per paese o lo stesso paese può essere incluso nel territorio tradizionalmente abitato da due o più minoranze linguistiche.

Art. 23.

Le norme della legge 19 luglio 1961, n. 1012, e successive modifiche ed integrazioni sono estese alla provincia di Udine.

Nei comuni inclusi integralmente o parzialmente nel territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica slovena sono istituite scuole materne e scuole dell'obbligo con lingua d'insegnamento slovena e l'insegnamento in quelle dell'obbligo della lingua e della cultura italiana per un numero di ore non superiori a quello delle ore destinate all'insegnamento della lingua slovena.

Quando motivi di ordine didattico consigliano l'aggregazione degli alunni di lingua slovena alla scuola d'obbligo di un comune vicino è garantito il regolare e gratuito trasporto degli alunni.

In ciascuna delle tre province — Trieste, Gorizia, Udine, — è garantito il pieno arco dell'istruzione secondaria superiore in lingua slovena, e vi è compreso l'insegnamento della lingua e della cultura italiana per non meno di quattro ore settimanali.

In ciascuna delle tre province è garantita l'istruzione professionale.

Chi prosegue gli studi universitari negli istituti universitari della Repubblica socialista di Slovenia gode, per quanto riguarda il servizio militare, il presalario e le borse di studio, degli stessi diritti di chi prosegue tali studi in Italia.

L'equipollenza delle lauree e diplomi conseguiti dagli appartenenti alla minoranza linguistica della Repubblica socialista di Slovenia è stabilita con decreto del Presidente della Repubblica su proposta del Ministro della pubblica istruzione, sentito il parere vincolante del Consiglio generale delle scuole slovene.

Art. 24.

Le scuole di cui all'articolo precedente fanno capo a distretti scolastici sloveni delle rispettive province formanti a norma dell'articolo 11 del decreto del Presidente della Repubblica 31 maggio 1974, n. 416. I membri designati dei consigli sono scelti tra gli appartenenti alla minoranza stessa.

Al fine di coordinare l'attività dei tre consigli scolastici distrettuali sloveni viene istituito il Consiglio generale delle scuole slovene nella regione autonoma Friuli-Venezia Giulia cui compete:

1) di esprimere, anche di propria iniziativa, pareri obbligatori e vincolanti:

a) sull'istituzione e soppressione di scuole;

b) sui programmi d'insegnamento e d'esame e sugli orari;

c) sulle materie d'insegnamento e sul loro raggruppamento;

d) sui problemi riguardanti il personale insegnante, direttivo ed amministrativo addetto alle scuole slovene;

2) di nominare la commissione che approva i libri di testo di cui all'articolo 8 della legge 22 dicembre 1973, n. 932;

3) di formare la terna dalla quale il Ministero della pubblica istruzione sceglie l'intendente per le scuole slovene della regione autonoma Friuli-Venezia Giulia di cui al successivo articolo 25.

Per quanto riguarda i programmi di insegnamento e d'esame il Consiglio generale delle scuole slovene deve raggiungere l'accordo del Consiglio nazionale della pubblica istruzione ai fini dell'equipollenza dei diplomi finali.

Il Consiglio generale delle scuole slovene nella regione autonoma Friuli-Venezia Giulia è composto da:

a) un preside di scuola secondaria di secondo grado, un preside di scuola media, un direttore didattico, un insegnante di grado preparatorio, elementare, medio e secondario di secondo grado per ciascuna delle tre province eletti dagli appartenenti alle rispettive componenti del personale scolastico;

b) tre cittadini italiani di lingua slovena designati da ciascuno dei tre consigli provinciali con voto limitato;

c) l'intendente per le scuole slovene nella regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, di cui al successivo articolo 25.

Il Consiglio generale delle scuole slovene dura in carica per tre anni scolastici.

Art. 25.

A sovrintendere alle scuole di cui all'articolo 23 il Ministero della pubblica istruzione nomina un intendente per le scuole slovene nella regione autonoma Friuli-Venezia Giulia scelto da una terna formata dal Consiglio generale delle scuole slovene.

L'intendente per le scuole slovene dipende direttamente dal Ministro della pubblica istruzione ed ha le seguenti funzioni:

a) svolge le funzioni di provveditore agli studi per le questioni specifiche e interne delle scuole con lingua d'insegnamento slovena;

b) cura il coordinamento con i provveditori agli studi e con il sovrintendente scolastico regionale per le questioni comuni con le scuole con altra lingua d'insegnamento;

c) nomina, su autorizzazione del Ministero della pubblica istruzione, i presidenti e i membri delle commissioni per gli esami di stato nelle scuole di lingua slovena;

d) gestisce il fondo annuo di cui all'articolo 8 della legge 22 dicembre 1973, n. 932.

L'ufficio dell'intendente per le scuole slovene si articola in tre sezioni distaccate presso i provveditorati agli studi delle tre province in questione.

La lingua ufficiale dell'intendente, e del suo ufficio, nei rapporti con le scuole cui sovrintende, con gli appartenenti alla minoranza linguistica slovena e con gli uffici di cui all'articolo 13 è quella slovena.

Art. 26.

All'Università degli studi di Trieste e all'Università Friulana è demandato il compito di provvedere alla formazione del personale docente per le scuole di cui all'articolo 23.

Tale compito può essere assolto anche in cooperazione con le istituzioni universitarie della Repubblica socialista di Slovenia. Presso le università di cui al comma primo saranno istituiti corsi e cattedre di Lingua e letteratura slovena, Storia slovena, Storia della cultura e tradizioni popolari slovene, Lingua slovena per traduttori ed interpreti, coordinate in un dipartimento di slovenistica.

Art. 27.

Ai nuclei di appartenenti alla minoranza linguistica slovena emigrati per motivi di lavoro fuori dal territorio tradizionalmente abitato dalla stessa nei centri amministrativi ed industriali della regione o all'estero sono garantite la scuola materna e la scuola dell'obbligo nella lingua slovena.

Art. 28.

Nelle scuole con lingua d'insegnamento italiana situate nel territorio tradizionalmente abitato dalla minoranza linguistica slovena è facoltativo su richiesta dei Consigli d'interclasse d'istituto l'insegnamento della lingua e cultura slovena.

Art. 29.

Agli appartenenti alla minoranza linguistica slovena è garantito il diritto di essere informati nella lingua slovena degli avvenimenti in patria e nel mondo che rivestono importanza per la loro esistenza, per la loro cultura e per il loro lavoro, nonché delle questioni di interesse per la loro comunità linguistica.

La Repubblica e la Regione Friuli-Venezia Giulia garantiscono alla minoranza linguistica slovena le trasmissioni radiofoniche e televisive, previste dall'articolo 21 del decreto-legge 22 gennaio 1975, n. 3, in lingua slovena.

Alle emittenti radiofoniche e televisive è garantita la autonomia di programmazione.

La Repubblica e la regione Friuli-Venezia Giulia sostengono l'attività editoriale della minoranza linguistica slovena per quanto riguarda la pubblicazione di libri o di stampa periodica di carattere culturale, artistico, scientifico, educativo e politico.

TITOLO IV

NORME SPECIALI

PER LA MINORANZA LINGUISTICA TEDESCA

Art. 30.

La minoranza di lingua tedesca di cui all'articolo 1 della presente legge risiede nel comune di Sappada nella provincia di Belluno e nei comuni di Sauris, Paluzza, Pontebba, Malborghetto-Valbruna e Tarvisio nella provincia di Udine.

Art. 31.

Nei comuni di cui all'articolo precedente si istituiscono scuole materne e scuole dell'obbligo con lingua d'insegnamento tedesca. Nelle scuole dell'obbligo è obbligatorio l'insegnamento della lingua italiana per un numero di ore settimanali non superiore a quello delle ore destinate all'insegnamento della lingua tedesca.

Per chi desidera proseguire gli studi superiori della lingua tedesca vengono istituite le scuole corrispondenti oppure viene inviato, a spese dello Stato, a studiare nelle corrispondenti scuole della provincia di Bolzano o della Repubblica dell'Austria.

Chi prosegue gli studi universitari negli istituti universitari dell'Austria gode per quanto riguarda il servizio militare, per il presalarario e le borse di studio degli stessi diritti di chi prosegue tali studi in Italia.

Art. 32.

Le scuole di cui all'articolo precedente, comma primo, fanno capo al distretto scolastico tedesco della regione Friuli-Venezia Giulia. A sovrintendere alle scuole di cui al comma precedente il Ministero della pubblica istruzione nomina un intendente scolastico scelto da una terna proposta dal consiglio del distretto scolastico tedesco nella regione Friuli-Venezia Giulia.

L'intendente di cui al comma precedente ed il personale direttivo, docente e non docente delle scuole di cui al primo comma appartiene alla minoranza linguistica tedesca.

Art. 33.

All'Università friulana è demandato il compito di provvedere alla formazione del personale docente per le scuole di cui al primo comma dell'articolo 16.

Tale compito può essere assolto anche in cooperazione con istituzioni universitarie della Repubblica dell'Austria.

Art. 34.

L'equipollenza dei diplomi e delle lauree è regolata dall'accordo italo-austriaco del 14 marzo 1932, reso esecutivo con la legge 9 agosto 1954, n. 844.

Art. 35.

Alla minoranza linguistica tedesca di cui all'articolo 30 è garantita la ricezione dei programmi radiofonici e televisivi in lingua tedesca emessi in provincia di Bolzano e di quelli emessi dalla radiotelevisione della Repubblica dell'Austria.

E' altresì garantita l'emissione di notiziari radiofonici, riguardanti gli avvenimenti locali e regionali, nonché di trasmissioni sull'attività culturale della minoranza stessa.

TITOLO V NORME TRANSITORIE

Art. 36.

Agli appartenenti alle minoranze linguistiche di cui all'articolo 1 emigrati fuori dal territorio tradizionalmente abitato dalle stesse per motivi di lavoro la Repubblica e le Regioni Friuli-Venezia Giulia e Veneto agevolano con interventi finanziari e fiscali il ritorno nella zona di provenienza.

Art. 37.

Nelle scuole di cui all'articolo 31 può essere introdotto nei primi cinque anni dall'entrata in vigore della presente legge l'insegnamento bilingue tedesco-italiano che avviene con criteri di assoluta parità per ogni materia ed attività. La decisione spetta al consiglio di interclasse o d'istituto e viene presa di anno in anno.

Art. 38.

Nelle scuole con lingua d'insegnamento slovena istituite

in base alla presente legge nella provincia di Udine può essere introdotto nei primi cinque anni dall'entrata in vigore della presente legge l'insegnamento bilingue sloveno-italiano che avviene con criteri di assoluta parità per ogni materia ed attività. La decisione spetta al consiglio di interclasse o d'istituto e viene presa di anno in anno.

Art. 39.

L'insegnamento bilingue friulano-italiano previsto dall'articolo 17 della presente legge viene introdotto con criterio di gradualità e raggiunge l'assoluta parità delle due lingue per ogni materia ed attività dopo cinque anni dall'entrata in vigore della presente legge.

Art. 40.

Le Regioni Friuli-Venezia Giulia e Veneto istituiscono d'intesa con i sovrintendenti scolastici regionali dei corsi per la preparazione degli insegnanti per l'insegnamento di cui agli articoli 37, 38 e 39 della presente legge.

15. 7. 1980 predložila pod številko 1884 poslanka Aurelia Gruber Benko.

Tekst povzemamo po Bollettino d'informazioni degli Sloveni in Italia, Trieste/Trst 1980, 19, 19, 8—15.

ZAKONSKI PREDLOG SOCIALISTIČNE STRANKE ITALIJE »NORME ZA ZAŠČITO JEZIKOVNIH MANJŠIN«

Norme per la tutela delle minoranze linguistiche

ONOREVOLI COLLEGHI! — Il problema delle minoranze linguistiche in Italia si è imposto all'attenzione del Parlamento già nell'immediato dopoguerra per quel che riguarda alcune popolazioni delle zone di confine, alle quali si è assicurata una tutela legislativa.

Non si può comunque ritenere che in tal modo si sia esaurito il problema di tutte le minoranze, tenuto conto che per numerosi insediamenti di popolazioni alloglotte presenti in altre regioni non si è provveduto finora in alcun modo a fornire strumenti legislativi che ne salvaguardino l'identità culturale e linguistica.

Non è che siano mancate in passato iniziative in tal senso, provenienti da varie parti politiche: anzi, alcune di tali iniziative rimontano anche a date ormai lontane. Ad esempio, il disegno di legge n. 2462 per la tutela della minoranza albanese fu presentato al Senato della Repubblica fin dal 18 febbraio 1958. Pure, non sono finora seguite misure concrete che affrontino il problema nella sua globalità, senza spezzettarlo in interventi limitati ad un singolo gruppo etnico.

Appare pertanto necessario provvedere con urgenza, per evitare la perdita della identità culturale dei gruppi linguistici minoritari, tenuto anche conto che il problema si è ormai proposto su scala europea.

Sarà opportuno ricordare in tal senso la raccomandazione n. 814 fatta nel 1977 dall'Assemblea parlamentare del Consiglio d'Europa, relativa allo studio delle lingue europee viventi, che al punto 9, a, iii, riconosce « l'utilità culturale di preservare le minoranze linguistiche in Europa ». Inoltre, in quest'anno 1980 un'indagine conoscitiva sulle minoranze è stata disposta dal Parlamento Europeo al quale è stata pure presentata dal deputato Gaetano Arfé una proposta per la definizione di una « Charta » dei diritti delle minoranze.

Da tali considerazioni deriva appunto la presente proposta di una legge-quadro, che non affronti il problema solo come un capitolo del contenzioso con altri Stati, ma consideri l'esistenza di cittadini italiani che hanno diverse tradizioni linguistiche come un arricchimento del nostro patrimonio storico ed una significativa affermazione di un pluralismo culturale, necessaria premessa di quello politico.

In tale ottica potranno evitarsi i limiti di una visione folkloristica di maniera, che mortificherebbe le tradizioni di queste popolazioni, riducendole ad oggetto di mera curiosità.

Né, d'altra parte, ci si potrà accusare di fomentare irredentismi attraverso norme di tutela che non vogliano certo tra-

sformare cittadini italiani in cittadini di altri Stati, ma solo assicurare la conservazione di usi, costumi, peculiarità culturali che altrimenti rischierebbero di andare dispersi.

A tal riguardo ci sembra possa riuscire illuminante precisare quali siano esattamente le lingue da tutelare, dato che in alcuni casi esistono notevoli differenze tra i linguaggi propri delle nostre minoranze e quelli dei Paesi d'origine, a causa del diverso contesto storico in cui si sono evoluti.

Riteniamo che vadano conservate le lingue effettivamente parlate dai nostri gruppi alloglotti; e non che vada diffuso l'apprendimento di lingue straniere, a volte solo sommariamente assimilabili all'uso linguistico corrente delle minoranze presenti sul nostro territorio, che verrebbero a perdere la propria autenticità, se la loro lingua venisse con arbitrio antistorico ricondotta a modelli lontani ed ormai estranei.

Vi è poi ancora da osservare che una legge-quadro sarà certo un incentivo perché vengano assunte legalmente altre iniziative legislative da parte dei Consigli regionali. (Già si possono contare esempi significativi come le proposte presentate al Consiglio regionale della Basilicata ed a quello della Calabria per la salvaguardia delle minoranze albanesi).

Ed una legge-quadro sarà particolarmente utile per i gruppi numericamente meno consistenti, che incontrerebbero maggiori difficoltà per ottenere un riconoscimento dei propri diritti.

Alla luce di tali considerazioni abbiamo ritenuto che i sardi costituiscano un caso a parte, dato che sul piano locale non costituiscono certo una minoranza, ma sono anzi la stragrande maggioranza della popolazione dell'Isola.

Sul piano culturale il loro caso è riconducibile a quello delle altre popolazioni alloglotte; ma sul piano politico esistono certo profonde differenze fra la realtà sarda e quella dei piccoli nuclei sparsi, bisognosi di una tutela che venga loro assicurata dal centro.

Inoltre, la Sardegna è una regione a statuto speciale, e quindi dotata di più ampi poteri, per cui dovrebbe apparire preferibile ai Sardi stessi che il loro problema venga affrontato localmente.

Pertanto, i Sardi non sono stati compresi fra i gruppi da tutelare, citati all'articolo 2 del presente progetto di legge.

Né si è citato il caso degli zingari, in quanto si tratta di popolazioni per lo più nomadi e la cui tradizione culturale non è scritta, ma orale. Sembra quindi che per essi si impongano soluzioni diverse da quelle qui prospettate.

Rinviamo ad altra sede legislativa il problema dei sardi e quello degli zingari non dovrà comunque apparire frutto di scarso interesse o misconoscimento dei diritti di queste minoranze.

Si è solo voluto assicurare l'omogeneità delle proposte, corrispondente ad una omogeneità dei problemi, riscontrabile pur nella complessa articolazione storica delle varie minoranze.

E si è voluto pure che le nostre proposte fossero realistiche e, in quanto tali, realizzabili.

PROPOSTA DI LEGGE

ART. 1.

Lo Stato e le Amministrazioni locali tutelano la permanenza dei cittadini di lingua non italiana nei luoghi storici dei loro insediamenti anche ponendo freno al loro esodo.

ART. 2.

Ai fini e per gli effetti della presente legge sono considerate di lingua non italiana le comunità d'origine tedesca, francese, catalana, slovena, croata, albanese, greca, occitano-provenzale, ladina, ladina-friulana nelle rispettive zone di insediamento tradizionale.

ART. 3.

I cittadini italiani che appartengono alle predette comunità hanno facoltà di adoperare, qualora ne facciano richiesta, la propria lingua d'origine anche nei rapporti con gli organi della pubblica amministrazione, operanti nei territori di cui al precedente articolo 2.

ART. 4.

Alle comunità di lingua non italiana sono, come minimo, assicurate le seguenti misure di tutela:

a) nelle scuole d'infanzia la presenza di personale scolastico della tradizione linguistica diversa da quella italiana esistente nelle diverse località in numero sufficiente;

b) nelle scuole dell'obbligo l'insegnamento della lingua d'origine;

c) nella scuola secondaria superiore l'insegnamento della lingua e letteratura d'origine, della storia e delle tradizioni popolari proprie dei rispettivi insediamenti.

Nei casi di cui alle lettere b) e c) l'insegnamento è impartito su richiesta degli alunni interessati.

ART. 5.

L'Istituto centrale di statistica provvede, in occasione dei periodici rilevamenti della popolazione, anche al censimento delle minoranze linguistiche quale ne sia la consistenza numerica.

ART. 6.

Le amministrazioni pubbliche e gli enti locali nell'ambito delle rispettive competenze, curano che siano bilingue la toponomastica e la segnaletica stradale nelle zone di tradizionali residenze di popolazioni di lingua diversa dall'italiano.

I comuni le cui denominazioni siano state adattate alla lingua italiana possono con deliberazione del consiglio comunale, ristabilire le rispettive denominazioni di origine. Analogo provvedimento può essere adottato per le località nei rispettivi territori che si trovino nelle medesime condizioni.

Tali delibere non sono sottoposte al controllo dei competenti organi regionali e sono immediatamente esecutive.

ART. 7.

I cittadini di lingua diversa da quella italiana cui sia stato attribuito un nome italiano possono modificarlo nella forma corrispondente a quella del proprio ceppo linguistico d'origine.

Analogo provvedimento può essere richiesto per i cognomi che siano stati italianizzati dopo il 1918.

Su tale richiesta decide il tribunale in camera di Consiglio udito il pubblico ministero. Tutti gli atti del relativo provvedimento sono esenti dalla tassa di bollo e da qualsiasi altra spesa o imposta.

ART. 8.

Le amministrazioni comunali promuovono tutte le attività che assicurano la conservazione del patrimonio storico ed artistico proprio delle popolazioni di tradizioni linguistiche diverse da quella italiana, anche attraverso le associazioni che perseguono istituzionalmente tali fini.

ART. 9.

La RAI-TV, nell'ambito delle trasmissioni regionali curate dalla terza rete, provvede a riservare almeno il 10 per cento delle ore di trasmissione a programmi che valorizzino e informino sulla storia e sulla cultura delle predette minoranze linguistiche.

E inoltre riservato nei programmi dell'accesso a diffusione nazionale previsti dall'articolo 6 della legge 14 aprile 1975, n. 103, il 15 per cento delle ore di trasmissione alle associazioni di cui al precedente articolo 8.

ART. 10

Per le finalità della presente legge è trasferita a favore dei comuni singoli o associati la somma di lire 2 miliardi che sarà distribuita in relazione alla consistenza numerica esistente in tali comuni delle diverse comunità etniche, rilevate nella prima fase di attuazione della presente legge dalle regioni.

Inštitut za narodnostna vprašanja (YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5; telefon 061/25 204 in 21 631) ima na razpolago poleg starejših številk revije »Razprave in gradivo — Treatises and Documents« še naslednje publikacije:

Luka Sienčnik — Bogo Grafenauer: Slovenska Koroška. Seznam krajev in politično-upravna razdelitev. Ljubljana 1945. (kmalu razprodano) . . . 20 din

Lavo Čermelj: Il vescovo Antonio Santin e gli Sloveni e Croati delle diocesi di Fiume e Trieste—Capodistria. Ljubljana 1953. (kmalu razprodano) . 50 din

Lavo Čermelj: Tržaško ozemlje ter goriška in videmska pokrajina. Ljubljana 1958. 20 din

Lavo Čermelj: O ljudskem štetju v Trstu I. 1910. Zagreb 1958. . . . 20 din

Drago Druškovič: Carinthian Slovenes: Some Aspects of Their Situation. 18 years after the signing of the Austrian State Treaty. Ljubljana 1973. . . . 40 din

Janko Jeri — Gorazd Kušej — Svetozar Polić: The Special Statute (annex to the London Memorandum of Understanding) and some elements of the legal situation of the Slovenian ethnic group in Italy and of the Italian in Yugoslavia. Ljubljana 1974. 10 din

Twenty Years Overdue. Slovene and Croat Minorities in Austria. Ljubljana 1976. 10 din

Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.

Ljubljana 1976. 10 din
Gradivo s »Posvetovanja o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji« 28. maja 1976 v Ljubljani.

Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria. Ljubljana 1976. 30 din

Aktuelle Fragen der slowenischen und der kroatischen Minderheit in Österreich. Ljubljana 1976. 30 din

Problem manjšin v jugoslovansko-avstrijskih odnosih. Članki in dokumenti. Beograd 1977. 50 din

Le problème des minorités dans les rapports yougoslavo-autrichiens. Recueil d'articles et de documents. Beograd 1977. 50 din

Manjšine — most med narodi. Ljubljana 1980. 20 din

Minorities: Bridge Among the Nations. Ljubljana 1980. 30 din

AVTORJI — AUTHORS

SILVO DEVETAK je bil rojen 31. 12. 1938 v Gorici. Končal je pravno fakulteto univerze v Ljubljani, magistriral na isti fakulteti s temo »Vloga federalnih enot v mednarodnih odnosih«. Od 1962 do 1967 je bil svetovalec za zunanjepolitična vprašanja pri RK SZDL Slovenije, od 1967 do 1973 tajnik, član in predsednik podkomisije za manjšine Komisije za mednarodne odnose Skupščine SR Slovenije, od 1974 do 1978 poseben svetovalec v ZZZZ za manjšine, balkansko sodelovanje in mejna vprašanja, od 1978 do 1981 svetovalec Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije, od 1979 do 1980 vršilec dolžnosti ravnatelja, od leta 1980 pa ravnatelj Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

Udeležbe v mednarodni dejavnosti s področja pravic človeka, rasizma in zaščite manjšin: leta 1969 seminar OZN za mlade strokovnjake o prvem desetletju svetovnega razvoja (Ženeva); 1970 do 1974 sodeloval v različnih fazah pogajanj za Osimski sporazum, 1974 — član pripravljalnega odbora za seminar OZN o manjšinah v Ohridu (referat »Narodne manjšine v zunanji politiki SFRJ«); 1974 do 1977 predsednik jugoslovanskega dela mešanega jugoslovansko-italijanskega odbora za manjšine po členu 8 Memoranduma o soglasju, od leta 1976 dalje član odbora OZN za odpravo rasne diskriminacije, 1977 do 1978 član jugoslovanske delegacije na beograjski konferenci KVSE, 1978 član jugoslovanske delegacije na svetovni konferenci za boj proti rasizmu in rasni diskriminaciji (Ženeva), na 34., 35., 36. in 37. zasedanju komisije OZN za človekove pravice — član jugoslovanske delegacije.

Napisal je vrsto člankov in razprav o mednarodnih pravnih in političnih vprašanjih, o narodni problematiki in o vprašanjih pravic človeka in rasizma, med katerimi so bili nekateri objavljeni v jezikih narodov Jugoslavije ter v tujih jezikih.

SILVO DEVETAK was born on December 31, 1938 in Gorizia. He graduated from the Faculty of Law of the University of Ljubljana, and he completed his postgraduate studies at the same faculty on the basis of his theme »The Role of Federal Units in International Relations«. He was appointed counsellor for the questions of foreign affairs at the Republic Conference of the Socialist Alliance of Working People of Slovenia (1962—1967), secretary, member and president of the subcommission on minority questions of the Commission on International Relations of the Assembly of the SR of Slovenia (1967—1973), special counsellor on minorities, Balcanic cooperation and boundary questions in the Federal Secretariat for Foreign Affairs (1974—1978), counsellor of the Executive Council of the Assembly of the SR of Slovenia (1978—1981), 1979—1980 p. d. of the director and from 1980 the director of the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana.

He took part in international activities on human rights, on elimination of racism and on protection of minorities: in 1969 he attended the United Nations seminar for the young experts on the first decade of the world development in Geneva; in 1970—1974 he took part in several phases of the negotiations for the Yugoslav-Italian Agreement of Osimo, in 1974 he was member of the preparatory committee for the UN seminar on minorities in Ohrid (the paper »National minorities in the foreign affairs of the SFR of Yugoslavia«); 1974—1977 he was president of the Yugoslav part of the mixed Yugoslav-Italian Committee for minorities established according to the article 8 of the Memorandum of understanding, from 1976 member of the Committee of the UN on the elimination of racial discrimination, 1977—1978 member of the Yugoslav delegation at the World Conference to combat Racism and Racial Discrimination (held in Geneva), at the 34th, 35th, 36th, and 37th session of the commission of the UN for human rights a member of the Yugoslav delegation.

He wrote numerous articles and treatises on international legal and political questions, on ethnic questions and on the questions of human rights and racism; they were published in the languages of nations of Yugoslavia or in foreign languages.

MATJAŽ KLEMENČIČ se je rodil 13. 9. 1955 v Ljubljani. Diplomiral je leta 1978 iz zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani in se zaposlil kot stažist — raziskovalec na PZE za zgodovino na isti fakulteti. Od takrat se ukvarja z zgodovino narodnostnih vprašanj in z zgodovino izseljevanja Slovencev v ZDA. Znanstveno se je s štipendijo RSS izpopolnjeval v letih 1979 in 1980. Aktivno se je udeležil z referatom ali koreferatom več znanstvenih srečanj (Celovec 1978, Maribor 1978; Novi Sad 1979, Montreal 1980, Bratislava 1980 in Tallahassee na Floridi 1980).

MATJAZ KLEMENČIČ was born on September 13, 1955 in Ljubljana. He took his degree in history and geography at the Faculty of Philosophy of the Ljubljana University in 1978 and since then he has been working as probationer — researcher at the Pedagogic-scientific department for history at the same faculty. He has been researching the ethnic questions and the history of the Slovene emigration to the USA. He improved his knowledge in the USA in 1979 and 1980 by means of the scholarship of the Research Council of Slovenia. He took part in several scientific meetings (in Celovec/Klagenfurt in 1978, in Maribor in 1978, in Novi Sad in 1979, in Bratislava in 1980, and in Tallahassee-Florida in 1980).

VERA KLOPČIČ, rojena 13. 1. 1950 v Beogradu, raziskovalni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. (Biografijo in bibliografijo objavljamo v tej številki RiG, na straneh 105—106.)

VERA KLOPČIČ was born on January 13, 1950 in Belgrade. She finished a grammar-school in Ljubljana in 1968 and took her degree at the law Faculty of the Ljubljana University in 1973. From 1973 to 1976 she did her practice as a judge-probationer at the District Court in Ljubljana. In 1976 she joined the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana as an assistant (from 1980 as a research collaborator). (The Biography and bibliography is published in this number of Treatises and Documents, p. p. 105—106.)

ERNEST PETRIČ, profesor mednarodnega prava na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. (Biografijo in izbrano bibliografijo objavljamo v tej številki RiG, na straneh 119—121.)

ERNEST PETRIČ, professor of international law at the Faculty for Sociology, Political Science and Journalism, University Edvard Kardelj in Ljubljana, was born in 1936 in Tržič. He has acquired a degree in law at the Law Faculty of Ljubljana University in 1960 and a Ph. d. in international law in 1965. In the period from 1961—1965 he has been assistant and research collaborator at the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana. In the same period he has spent several months at Vienna University, specializing in international law. From 1965 to 1967 he was assistant professor at the Faculty for Political Science in Ljubljana. From 1967 to 1972 he took an active part in politics and has been a member of the Executive Council of the Assembly of S.R. Slovenia. In 1972 he returned to the University first as assistant professor and then from 1977 on as professor of international law at the Faculty for Sociology, Political Science and Journalism. Among the public duties professor Petrič has been a member of the Yugoslav Board for Coordination of Research for several years and Yugoslavia's permanent delegate at the OECD Committee for Scientific and Technological Policy. He has been acting as prodean and as director of the faculty's Research Institute. He has taken part and presented papers at numerous international scientific conferences in Yugoslavia and abroad (Moscow, Rome, Thessaloniki, Pont aux Mousson, Harvard, Istanbul, Brixen, Rabat, Calcutta) and held lectures at the University in Leipzig and at the University of Madras. For several months he has worked as a UNESCO expert in Columbia and Iraq.

He has published about 100 scientific and professional articles in Yugoslav and foreign periodicals, mainly on the problems of minorities, human rights, right of peoples to self-determination, articles concerning the national problem, problems of science policy and international scientific cooperation, international organizations and other topics within international law (see Petrič's bibliography on the pages 119—121). For the scientific value of his book *International Legal Protection of National Minorities* (in Slovene) he was awarded the B. Kidrič Foundation prize in 1978.

DRAGI STEFANIJA se je rodil 10. 11. 1933 v Ohridu. Do srednje šole je živel v Ohridu. Leta 1958 je končal filozofsko fakulteto v Skopju (makedonistika z jugoslavistikom). Leta 1960 je končal prvo stopnjo na pravni fakulteti v Skopju. Leta 1980 je postal doktor filoloških znanosti z disertacijo na temo »Viktorija pop Stefaniya i njezinot repertoar« na ohridski narodni pesni i drugi umotvorbi« na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Od leta 1967 je lektor za makedonski jezik in predavatelj za makedonsko književnost na isti fakulteti. Objavil je veliko število člankov, razprav in knjig o makedonskem jeziku, književnosti in kulturi posebej in kontrastivno z drugimi jeziki in književnostmi Jugoslavije.

DRAGI STEFANIJA was born on November 10, 1933 in Ohrid. He lived in Ohrid before he entered secondary school. In 1958 he graduated at the Faculty of Philosophy in Skopje (Macedonian language and literature and Yugoslav languages and literatures). In 1960 he graduated from the Faculty of Law in Skopje (1st grade). In 1980 he became Dr. Phil. on the basis of his dissertation »Viktorija pop Stefaniya i njezinot repertoar«

na ohridski narodni pesni i drugi umotvorbi» (Viktorija pop Stefanija and his repertory of national poems and other masterpieces) at the Faculty of Philosophy of University in Ljubljana. Since 1967 he is appointed lector of Macedonian language and lecturer for Macedonian literature at the same faculty. He published numerous articles, treatises and books on Macedonian language, literature and culture separately and in contrasting them with other languages and literatures of Yugoslavia.

PAVEL STRANJ se je rodil 4. 8. 1946 v Trstu, kjer je leta 1966 dovršil realno gimnazijo. Leta 1975 je začel študij zgodovinske smeri na tržaški filozofski fakulteti; diplomiral je 1981. Od leta 1975 je zaposlen pri Slovenskem raziskovalnem inštitutu v Trstu. O slovenskem šolstvu v Italiji je objavil: Razvoj in številčno stanje slovenskih šol 1945—1970; v gradivu Posveta o slovenskem šolstvu v Italiji, SLORI, Trst 1976 in Položaj slovenskega šolstva na Tržaškem in na Goriškem (do 1978/9); v Vestniku SLORI, Trst, januar 1979.

PAVEL STRANJ was born on August 4, 1946 in Trieste where he received his secondary education in 1966. In 1975 he began his studies in history at the Faculty of Philosophy in Trieste where he took his degree in 1981. Since 1975 he has been working at the Slovene Research Institute in Trieste (SLORI). He published several articles on the development and on the numerical position of the Slovene schools in Italy. (in the materials for the Seminar on the Slovene Schools in Italy, SLORI, Trieste 1976; in Vestnik, SLORI, Trieste 1979).

JAN SOLTA, rojen 30. 5. 1921 v Prochowicach/Parchwitz v Šleziji (sedaj Poljska), obiskoval je gimnazijo v Bytomu/Beuthen v Gornji Šleziji (sedaj Poljska) in v Budyšin/Bautzen ter študiral 1945—1950 v Pragi, Wrocławu, Poznani in v Leipzigu. 1950—1953 in 1956—1958 je bil prvi sekretar predstojništva Domowine, zveze Lužičkih Srbov. 1954—1955 in od 1958 dalje je sodelavec Akademije znanosti NDR, Inštituta za lužičkosrbsko narodoslovje v Budyšin/Bautzen; sedaj vodi zgodovinski oddelk. Leta 1956 je doktoriral iz ekonomskih ved, leta 1967 doktoriral in se habilitiral na filozofiji.

Med drugim je objavil publikacije: Die Ertragsentwicklung in der Landwirtschaft des Klosters Marienstern. Zur Entwicklung der Getreideerträge unter den Bedingungen des preussischen Weges der bürgerlichen Agrarrevolution (1958); Die Bauern der Lausitz. Eine Untersuchung des Differenzierungsprozesses der Bauernschaft im Kapitalismus (1968); Geschichte der Sorben, Bd. 1—4 (1974—1979), vodja celotne redakcije in soavtor 2. zvezka.

JAN SOLTA, born on May 30, 1921 in Prochowice/Parchwitz in Silesia (now Poland), he attended grammar-school in Bytom/Beuthen in Upper Silesia (now Poland) and in Budyšin/Bautzen, studied during the years 1945—1950 in Prague, Wrocław, Poznań and Leipzig. He was the first secretary of the presidency of Domowina, the League of the Lusatian Serbs in 1950—1953 and 1956—1958. In 1954—1955 and from 1958 on he has joined the Institute for Lusatian Serbs' Researches at the Academy of Sciences of the GDR in Budyšin/Bautzen; now he is leading the historical department. He acquired Dr. rer. oec. in 1956, and Dr. phil. habil. in 1967.

For a short list of his publications see the second paragraph above.

SLOVENSKA MATICA

YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 7, tel.: (061) 22 726, 22 075

ima še vedno v zalogi nekatere svoje knjige s področja narodnostnih vprašanj: Koroški plebiscit (zbornik), 1970 250 din

Lavo Čermelj: Med prvim in drugim tržaškim procesom, 1972 100 din

Tone Glavan: Lužički Srbi 100 din

Vasilij Melik: Volitve na Slovenskem 125 din

Zemljevid tržaškega ozemlja 150 din

Lavoslav Čermelj: Spomini na moja tržaška leta 100 din

Franc Petek — Janko Pleterški: Spomini koroškega politika 262,50 din

Z včlanjenjem v Slovensko matico lahko navedene in ostale knjige iz Maticine zaloge kupite z 20-odstotnim popustom.

V redni zbirki za leto 1981 izide v komentiranem slovenskem prevodu Linhartov »Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije« (1788, 1791), »Psihologija ustvarjalnosti« Antona Trstenjaka in roman »Zeleno izgnanstvo« tržaškega pisatelja Alojza Rebule.

ZGODOVINSKI ČASOPIS — HISTORICAL REVIEW — ISTORIČESKIJ ŽURNAL

glasilo Zgodovinskega društva za Slovenijo

V letu 1980 izhaja že 34. letnik osrednje slovenske historične revije, ki pogosto objavlja tudi prispevke, ki obravnavajo razvoj narodnostne problematike in položaj Slovencev v zamejstvu. Tako najdemo v posameznih številkah med drugimi še naslednje tekste:

Zgodovinski časopis 32, 1978, št. 1—2:

Ferdo Gestrin — Migracije Slovanov v Italijo. Rezultati jugoslovanske historiografije; Janez Stergar — Koroški kulturni dnevi (1969—1978)

Zgodovinski časopis 32, 1978, št. 3:

Ferdo Gestrin — Migracije Slovanov v Fanu v 15. stoletju, njihova poselitev v mestu in družbena struktura; Milica Kacin-Wohinz — Nacionalno vprašanje Slovencev in Hrvatov v Italiji v politiki italijanske komunistične stranke (1921—1940); Dušan Nečak — Volitve v koroško kmetijsko zbornico 21. novembra 1976

Zgodovinski časopis 32, 1978, št. 4:

Sergio Anselmi — Gospodarski vzroki balkanske migracije v srednjevzhodno Italijo v 15. stoletju; Bandino G. Zenobi — Družbena razporeditev slovanskih priseljencev v Ancono od 15. do 17. stoletja; Anton Svetina — Prispevki k zgodovini Sentrupert pri Beljaku; Andrej Vovko — Organizacije jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine do leta 1933; Dušan Biber — Britansko-jugoslovanski nesporazumi okrog Koroške 1944—1945

Zgodovinski časopis 33, 1979, št. 1:

Vančo Boškov — Jasna Šamić — Turski dokumenti o slovenačkom roblju u Sarajevu u 16. vijeku; Vasilij Melik — Slovenci v državnem zboru 1893—1904; Andrej Vovko — Delovanje »Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine« v letih 1933—1940; William Deakin — Britanci, Jugoslovani in Avstrija (1943 — maj 1945); Dušan Biber — Jugoslovanska in britanska politika o koroškem vprašanju 1941—1945; Fran Zwitter — Diplomatski problem jugoslovansko-avstrijske meje v dobi druge svetovne vojne

Zgodovinski časopis 33, 1979, št. 2:

Avguštin Malle — Iz politične zgodovine koroških Slovencev 1905—1914; Boris Gombač — Slovenska politika v Trstu v desetletju pred prvo svetovno vojno; Karel Šiškovič — Beneška Slovenija 1866—1918; Jaromir Beran — Plebiscit in razmejitve v Benečiji (1866 in 1867)

Zgodovinski časopis 33, 1979, št. 3:

Bogo Grafenauer — Narodnostno stanje in slovensko-nemška etnična meja na Štajerskem kot dejavnik osvoboditve severovzhodne Slovenije 1918/1919; Lojze Ude — Jeseniški trikotnik; Elio Apih — Vprašanje avstrijsko-jugoslovanske meje v luči nekaterih stališč tržaškega časopisja (1919)

Zgodovinski časopis 33, 1979, št. 4:

Janko Pleterski — Zgodovinska misel slovenskih marksistov v času Speransove knjige; Bogo Grafenauer — Ob štirih izdajah »Speransa«

Zgodovinski časopis 34, 1980, št. 1—2:

Anton Svetina — Prispevki k zgodovinski Skočidola; Toussaint Hočevar — Geografska razporeditev, starostna struktura in relativna osveščenost slovenske jezikovne skupine v ZDA; Janez Stergar — Deseti in enajsti Koroški kulturni dnevi

Naslov uredništva in uprave Zgodovinskega časopisa je:

»Zgodovinski časopis«, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 22 121 int. 209

STEFANIJA Dragi, dr., lektor za makedonski jezik in predavatelj za makedonsko književnost, Filozofska fakulteta Univerze Edvarda Kardelja, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Makedonske šole v Albaniji

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1980, št. 11—12, s. 73—78, cit. 7

slov. (angl., slov., angl.)

Sestavek govori o makedonskih šolah v LR Albaniji. Opira se na pripovedi nekaterih makedonskih učiteljev, ki so delali v teh šolah v vaseh okrog Prespanskega in Ohridskega jezera ter na učbenike v makedonščini za osnovne šole; učbenike izdajajo v Tirani. Novejših podatkov o makedonskih šolah v Albaniji nimamo. Sestavek navaja tudi, kakšna je pisava in jezik na teh šolah.

Avtorski izvleček

Biografije in bibliografije sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani za obdobje 1958—1978

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1980, št. 11—12, s. 79—151

slov. (slov., angl.)

Zivljenjepisi in bibliografije sodelavcev Inštituta za prvo desetletje njegovega obstoja kot samostojne znanstvene ustanove so izšle v ustrezni publikaciji Univerze v Ljubljani. Za drugo in tretje desetletje inštitutskega razvoja je sedaj zbranih 29 bibliografij, ki so jih deloma pripravili avtorji sami, deloma pa sedanji inštitutski dokumentalisti. Bibliografije so urejene pri posameznih avtorjih kronološko in obsegajo tudi pomembnejše neobjavljene elaborate. Pri avtorjih so naslovi v celoti navedeni le za čas njihove zaposlitve na inštitutu, pri drugih obdobjih pa gre za izbor pomembnejših tekstov o narodnostni problematiki.

J. Stergar

PETRIC Ernest, dr., izredni profesor, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Univerza »Edvard Kardelj« v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Titova 102

Predlogi Jugoslavije za mednarodno pravno varstvo manjšin

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1980, št. 11—12, s. 7—26, cit. 44, priloge

slov. (angl., slov., angl.)

Avtor obravnava prizadevanja Jugoslavije za uveljavitev mednarodno pravne zaščite manjšin v povojnem obdobju. Kot naravno nadaljevanje njene notranje politike v mednarodnih odnosih, se je Jugoslavija tudi v mednarodni skupnosti uveljavila kot zagovornik pravic narodnih in drugih manjšin in njihovih pripadnikov. To je razvidno iz izčrpnih obravnavanih prizadevanj Jugoslavije ob sprejemanju vrste mednarodnih aktov, zlasti Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah, Konvencije OZN o državljenkih in političnih pravicah ter Sklepne listine helsinške konference o varnosti in sodelovanju v Evropi. Posebno pozornost avtor posveča pobudi Jugoslavije za sprejem deklaracije OZN o pravicah oseb, pripadajočim narodnim, etničnim in jezikovnim manjšinam, ki je po letu 1978 v razpravi v organih OZN.

Avtorski izvleček

The Biographies and the Bibliographies of the Collaborators of the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana for the Period 1958—1978

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1980, No. 11—12, pp. 79—151

Slov. (Slov., Engl.)

The biographies and the bibliographies of the collaborators of the Institute for the first decade of its existence as an independent scientific establishment were published in a publication of the University of Ljubljana. The second and the third decade of the Institute's development are presented here by 29 biobibliographies prepared partly by the authors themselves, and partly by the Institute's documentalists. Bibliographies are arranged according to the authors' alphabetical order, and the bibliographical units of each author chronologically. They include also the more important elaborations that have not been published. The authors' complete works are presented only for the period when they were employed at the Institute, while for the other periods of time only the most important works on ethnic problems are chosen.

J. Stergar

STEFANIJA Dragi, Dr., lecturer for the Macedonian language and Macedonian literature, University "Edvard Kardelj" in Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

The Macedonian Schools in Albania

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1980, No. 11—12, pp. 73—75, 7 notes

Slov. (Engl., Slov., Engl.)

The article presents Macedonian schools in the PR of Albania. It is based upon what some of Macedonian teachers who had been teaching in these schools in the villages along the Lakes of Prespa and Ohrid told, and upon the school-books written in Macedonian language for elementary schools that are being published in Tirana. The more up-to-date data on Macedonian schools in Albania are not available. The article further presents the writing and the language in these schools.

Author's Abstract

PETRIČ Ernest, Dr., Professor, Faculty for Sociology, Political Science and Journalism, University "Edvard Kardelj" in Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Titova 102

Yugoslav Initiatives for International Protection of Minorities

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1980, No. 11—12, pp. 7—26, 44 notes, annexes

Slov. (Engl., Slov., Engl.)

The author deals with the endeavours of Yugoslavia in the post-war period to secure the international protection of minorities. In fact, Yugoslavia has been the main supporter of the international community for the rights of national and other minorities. This has only been an expression of the Yugoslav inner policy towards the minority problem. In the article this is proved by the extensive study of minority rights in the most important international instruments (Universal Declaration of Human Rights, UN Covenant on Civil and Political Rights, Final Act of the Helsinki Conference on European Security and Cooperation, etc.). The author has paid special attention to the Yugoslav Initiative to adopt in the UN a special Declaration on the Rights of Persons Belonging to National, Ethnic and Linguistic Minorities, which has been in discussion in the Commission of Human Rights since 1978.

Author's Abstract

ŠOLTA Jan, dr., vodja zgodovinskega oddelka Inštituta za lužiško-srbsko narodoslovje pri Akademiji znanosti NDR, DDR 85 Budyšin/Bautzen, Ernst Thälmann — Strasse 6

Lužiški Srbi — narodna manjšina v Nemški demokratični republiki

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1980, št. 11—12, s. 27—32, cit. 18

slov. (nem., angl., slov., angl.)

V življenju Lužiških Srbov je prišlo do temeljitega preobrata leta 1945 z zmago zaveznikov nad Hitlerjevim fašizmom. Politični, družbeno-ekonomski in ideološki temelji njihove enakopravnosti so bili ustvarjeni v zgodnjem povojnem obdobju antifašistično-demokratske preobrazbe v vzhodni Nemčiji, zakonsko podprete pa so dobili v 11. členu ustave NDR leta 1949 oziroma v 20. in 40. členih ustave iz leta 1968, dopolnjene leta 1974. Avtor prispevka s konkretnimi primeri dokazuje dosledno izvajanje ustavnih načel in zakonskih določil v vsakodnevem življenju.

L. Borden

KLOPČIČ Vera, raziskovalni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Pravni položaj narodnosti v SAP Vojvodini

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1980, št. 11—12, s. 51—58, cit. 8

slov. (angl., slov., angl.)

Članek obravnava pravni položaj narodnosti v SAP Vojvodini po letu 1974. Poudarek je predvsem na predpisih, ki urejajo področje enakopravnosti jezikov ter pisav narodov in narodnosti ter področje vzgoje in izobraževanja v jezikih narodov in narodnosti. Iz prikaza in analize pravnih predpisov je razviden razvoj zakonodaje na tem področju v SAP Vojvodini.

Avtorski izveček

KLEMENCIC Matjaž, stažist raziskovalec na PZE za zgodovino filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardaša v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Razvoj južnotirolskega vprašanja od leta 1915 do leta 1945

Razpravo in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1980, št. 11—12, s. 33—50, cit. 42

slov. (nem., angl., slov., angl.)

Delo obravnava razvoj južnotirolskega vprašanja na podlagi nemške literature o tem vprašanju od podpisa Londonskega sporazuma leta 1915 do konca 2. svetovne vojne. Prikazane so etnične razmere na Južnem Tirolskem glede na ljudsko štetje leta 1910 in razvoj diplomatsko-politične igre, ki je pripeljala do podpisa Londonskega sporazuma. Proces italijanizacije Južne Tirolske so razložili z gospodarskimi in političnimi momentami. Obravnavano je tudi vprašanje političnega razvoja znotraj nemške manjšine v Italiji, kot tudi vprašanje medsebojnih odnosov med južnotirolskimi Nemci na eni in nemškimi nacizmom in italijanskim fašizmom na drugi strani. Omenjene so opcije in izselitve južnotirolskih Nemcev, kot tudi vprašanja položaja Južne Tirolske v letih 1943—1945.

Avtorski izveček

STRANJ Pavel, dr., tajnik Slovenskega raziskovalnega inštituta, I-34122 Trst/Trieste, Ul. Giacinto Gallina 5

Slovenci na Tržaškem in na Goriškem in luči primerjave med šolskimi in demografskimi podatki

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1980, št. 11—12, s. 59—64, cit. 16

slov. (ital., angl., slov., angl.)

Italijanski izvedenci so večkrat uporabljali šolske podatke za ocenjevanje števila Slovencev v Italiji. V članku je analizirana najboljčajnejša uporabljena metoda. Avtor sicer predlaga drugačno metodo, a poudari mejo podobnih ocenjevanj: te lahko nudijo kvečjemu hipotetični minimum realnega števila obsega manjšine.

Avtorski izveček

KLEMENCIC Matjaž, Probationer-Researcher at the department for history, Philosophical Faculty, University "Edvard Kardelj" in Ljubljana, YU-61000, Ljubljana, Aškerceva 12

Development of the Southtyrolese Question From 1915 to 1945

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1980, No. 11—12, pp. 33—50, 42 notes

Slov. (Germ., Engl., Slov., Engl.)

The author describes development of the Southtyrolese Question on the basis of German literature dealing with this question (from the signing of the London-Memorandum till the end of the Second World War). He discusses the ethnic relations in South Tyrol with respect to the population census in 1910 and development of diplomatic-political games that brought forth the signing of the London-Memorandum. The processes of Italianization of South Tyrol have been explained with economic and political moments. The contribution deals with the question of political development within the German minority in Italy, as well as with the question of mutual relations between the Southtyrolese Germans on one side and the German nazism and Italian fascism on the other. The options and emigration of the Southtyrolese Germans, as well as the question of position of South Tyrol in the years 1943—1945 have been mentioned as well.

Author's Abstract

SOLTA Jan, Dr., head of the historical department of the Institute for Lusatian Serbs' Ethnology at the Academy of Science of GDR, DDR 86 Bautzen/Budyšin, Ernst Thälmann-Strasse 6

Lusatian Serbs — a National Minority in the German Democratic Republic

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1980, No. 11—12, pp. 27—32, 18 notes

Slov. (Germ., Engl., Slov., Engl.)

The fundamental turning-point in the life of Lusatian Serbs came in the year 1945, when the allies gained the victory over the Hitler's fascism. The political, socio-economic as well as ideological foundations of their equality were laid during the early years after the War, in the period of the antifascist and democratic evolution in the eastern part of Germany. They got their judicial confirmation in the Article 11 of the Constitution of the GDR in 1949 respectively in the Articles 20 and 40 of the Constitution of 1968 (completed in 1974). The author of the treatise illustrates the consequent implementation of the constitutional principles and law stipulations in everyday life by means of citing the concrete examples relating to this matter.

L. Berden

STRANJ Pavel, Dr., Secretary of the Slovene Research Institute, I-34122 Trieste/Trst, Via Giacinto Gallina 5

The Slovenes in the Provinces of Trieste and Gorizia, Comparing the School and Demographic Data

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1980, No. 11—12, pp. 59—74, 16 notes

Slov. (Ital., Engl., Slov., Engl.)

The Italian experts have used the school data in order to estimate the number of the Slovenes in Italy several times. The article analyzes the most commonly used method. The author suggests another method but at the same time he emphasizes the limits of such estimations: they can present no more than a hypothetical minimum of the real number of the extent of a minority.

Author's Abstract

KLOPČIČ Vera, research collaborator, Institute for Ethnic Problems, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

The Legal Status of Nationalities in SAP Vojvodina

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1980, No. 11—12, pp. 51—58, 8 notes

Slov. (Engl., Slov., Engl.)

The article deals with the legal status of the nationalities in the SAP of Vojvodina after 1974. It emphasizes the regulations of the equality of languages and writings of nations and nationalities and the subject of education in the languages of nations and nationalities. The survey and the analysis of the legal regulations point out the development of legislation in this sphere in the SAP of Vojvodina.

Author's Abstract